శ్రీరస్తు

శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము

ధూర్జటి మహాకవి విరచితము

పరిష్కర్త; లఘుటీకాకర్త:

శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు,

ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయ[illegible]

హిందూథియలాజికల్ హైస్కూలు, మద్రాసు.

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

వారిచే బ్రకటితము.

1966

తొలి పలుకు

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలకాలమున వెలువడిన యాంధ్ర ప్రబంధములలో ధూర్జటిమహాకవి రచించిన శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్య మెన్నికఁగన్నది. సాలెపురుగు, ఏనుఁగు, పాము, తిన్నఁ డను కిరాతుఁడు, వేశ్యలును ముక్తి నందిన - శ్రీకాళహస్తిక్షేత్రము మాహాత్మ్య మీ ప్రబంధమునఁ జక్కఁగా వర్ణింపఁబడినది.

ధూర్జటిమహాకవి గొప్ప శివభక్తుఁడు; ఇతఁడు శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము నేగాక శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకమునుకూడ రచించెను. అది మంచి ప్రచారమున నున్నది. తాను రాయల యాస్థానమునందలి యష్టదిగ్గజములలో నొకఁడయి యున్నను ఈయన తన గ్రంథములను శ్రీరాయల కంకిత మీయ లేదు. దీనిం బట్టి యీతనికిఁ గల స్వాతంత్ర్యము వ్యక్త మగుచున్నది. గ్రంథమును తన కంకిత మీయకున్నను రాయ లీతనిపయిఁ గినియ లేదు. పైగా 'స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కుల కేలగల్గె నీ యతులిత మాధురీమహిమ'—అని యీతని కవిత్వమును ప్రశంసించియుండెను.

ధూర్జటినామమున వెలసిన కవులు ముగ్గు రున్నట్లు తెలియుచున్నది. మహాకవి ధూర్జటియు, నితని మనుమఁడును, కుమారధూర్జటి బిరుదాంచితుఁడును అగు వేంకటార్యుఁ డొకఁడునుగాక - 'కాళహస్తీశ్వరదండకము'ను రచించిన ధూర్జటికవి

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU TRUST
FOR V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THEIR 'VAVILLA' PRESS
MADRAS—1966. Copies—2000.

ములలో నీరెండింటికిని పోలికలు కానవచ్చుచున్నవి. ఈ రెండును ప్రౌఢప్రబంధములు; కవు లిరువురును రాయలసభ లోని అష్టదిగ్గజములలోనివారే. రెండింటి కవులును వ్యాకరణ శృంఖలలకు లొంగక స్వేచ్ఛగ సంచరించిరి. రెండును ధనమున కయి వ్రాయఁబడని గ్రంథములే. రెండింటను కీటకములు, మృగములును ముక్తినిపొందిన కథలు కలవు. కథలను చర్విత చర్వణముగఁ గూర్చినను క్రొత్తదనమువలనఁ గ్రొత్తగానే తోఁపించి, చదువరులకు విసువుకలిగింపనిరీతి కూర్పు రెండింటను గలదు. సరిసమానములగు లోకోక్తులు రెండింటను గలవు. ఇఁక భేదమేమన—పాండురంగమాహాత్మ్యము వైష్ణవమత ప్రశస్తి ప్రతిపాదకము; శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము శైవమత ప్రాశస్త్య ప్రతిపాదకము.

ధూర్జటి, రామకృష్ణులకుఁ గొలఁదిపాటి విరోధము ఉండినట్లు—

'స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కుల కేల గల్గె నీ
యతులితమాధురీమహిమ'—

అని శ్రీకృష్ణదేవరాయలవా రిచ్చిన సమస్యయు, దానికి తెనాలి రామకృష్ణుఁ డొసఁగిన—

... ... 'హా! తెలిసెన్ భువనైకమోహనో
ద్ధత సుకుమారవారవనితాజనతాఘనతాపహార సం
తత మధురాధరోదిత సుధారసధారలఁ గ్రోలుటంజుమీ!'

అను సమాధానమును తెలుపుచున్నవి.

పయివిషయమువలన ధూర్జటికవి వేశ్యాలోలుఁ డను ప్రతీతి కలుగుచున్నందున - అట్టి ప్రథను సహింపని ముద్రిత

యుండొకఁడు కలఁడు. అతనినిగూర్చి దొరతనమువారి ప్రాచ్య లిఖితపుస్తకభాండాగారమువారు ప్రకటించిన 'యక్షగానములు-దండకములు' అను 8-వ సంపుటమునఁ గొంతవిషయము కలదు. అతఁడు వ్రాసిన దండకములోని 'మాధురీ సాధురీతిన్ రచించెన్ బ్రియావల్లకీ భాతిఁ జేతోభవారాతిపై నూత్నశృంగార మీదండకం బాంధ్రభాషాకవిగ్రామణిన్ జక్కయామాత్య నారాయణ శ్రీసుధీమాధవాఖ్యావనీదేవతా విశ్వనాథప్రధానీందు పోలాంబికాపుత్రుఁడున్ ధూర్జటి ప్రాఖ్యుఁడున్ జేసె ముఖ్యంబుగన్ మూఁడు లోకంబులన్——'

అను భాగమునుబట్టి యితఁడు పోలాంబికా విశ్వనాథుల పుత్రుఁ డని తెలియుచున్నది. దండకమున నితని పితృ, పితామహ, ప్రపితామహుల పేరులును ఉటంకింపఁబడిన ట్లున్నది. కాని యాయంశ మిందు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుట లేదు.

మహాకవి ధూర్జటి తన కులగోత్రములనుగూర్చి చెప్పకపోయినను, ఇతని మనుమఁడును, 'కుమారధూర్జటి' బిరుదాంచితుఁడు నగు వేంకటార్యుఁడు రచించిన 'కృష్ణరాయవిజయము'నుబట్టి యాతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁ డనియు, భారద్వాజగోత్రుఁడనియు, పాకనాటి యార్వేలనియోగియనియుఁ దెలియుచున్నది.

మాహాత్మ్యములు ప్రౌఢప్రబంధములుగా రచింపఁబడుట ౧౬-వ శతాబ్దిలోనే ప్రారంభింపఁబడియుండవచ్చును. తెనాలి రామకృష్ణకవి రచించిన 'పాండురంగమాహాత్మ్యము'నకుఁ బిదప కవితావిషయమున ఎన్నఁదగిన మాహాత్మ్యరూపప్రబంధములలో శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమే తొలుతటిది. పెక్కువిషయ

గలవు. పరమభక్తాగ్రేసరుఁడగు నీకవి శృంగారమువంక చూడఁ డనినచో—

ఉ. 'మంచెలమీఁద నెక్కి కటిమండలిఁ జుట్టిన పాఱుటాకు లిం
చించుక సంచలించి మరునిల్లు బయల్పడఁజేయఁ బిట్టలన్
జెంచెత లార్చి ప్రేయుదురు చిత్రముగా నొడిసెళ్ల బాహుమూ
లాంచితదీధితుల్ చిఱుతయైన చనుంగవమీఁదఁ బర్వఁగన్.'

అను [ఆ. ౨. ప. 10] పద్యమును గూర్చుట యసంభవమే యగునుగదా!

దీనింబట్టి ధూర్జటికవి యొనర్చిన వర్ణనమును, అతని వేశ్యాప్రియత్వమున భక్తి కెంతమాత్రము ప్రతిబంధకములు కాఁజాల వని గ్రహింపనగును.

ధూర్జటికవికృత కాళహస్తిమాహాత్మ్యమే కాక, ఇతని మనుమని కుమారుఁడు లింగరాజకవి వ్రాసిన శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్య మింకొకటి కలదు; అది ముత్తాతగారి గ్రంథము ననుసరించి విపులముగ 12 ఆశ్వాసములలో వ్రాయఁబడిన పెద్ద ప్రబంధము. అందు ధూర్జటిగ్రంథమునకంటె కొన్నిమార్పులు కలవు.

సంస్కృతమునను శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము కలదు; అది లింగరాజకవికృత గ్రంథమునకు సరిపోవును. ధూర్జటిగ్రంథ మునకు సరిపోదు. కావున అది ధూర్జటిగ్రంథముకంటె చాల అర్వాచీనము; తెలుఁగులో నున్న క్షేత్రమాహాత్మ్యములకు ప్రసిద్ధిని; ప్రాశస్త్యమును గూర్పఁగోరి మనవారు సంస్కృతమున ఆకథలను గూర్చుట యొక యాచార మైయున్నది. ప్రసిద్ధ ప్రబంధమగు పాండురంగమాహాత్మ్యమునకును ఇట్టి నకలు

కాళహస్తిమాహాత్మ్య పీఠికాకారులు - ఇదియంతయును కల్పితమనియు, ధూర్జటిమహాకవి పరమభక్తాగ్రేసరుఁ డనియు, హాస్యగాఁడగు తెనాలిరామకృష్ణుని మాటలను మనము లెక్కచేయ రాదనియుఁ దెలిపిరి. [చూ. ౧౯౩౦, ముద్రణము, శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము పీఠిక. పుట. ౫] ధూర్జటిమహాకవి మనుమఁడగు కుమారధూర్జటి తన తాత శ్రీకృష్ణరాయలవలన 'స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కులకేల గల్గెనీ, యతులితమాధురీమహిమ' అని గొప్పప్రశస్తిని పొందె నని చెప్పినమాటలను పీఠికాకారు లంగీకరింతురు; కాని శ్రీరామకృష్ణుఁడు సమస్యను పూరించె ననుటనుమాత్ర మంగీకరింపకుండుట వింతగ నున్నది. ఒక పద్యమునఁ గొంతభాగము సత్యమయి, కొంతభాగ మసత్యమయి యుండనేరదుగదా!

ధూర్జటిమహాకవి వేశ్యాలోలుఁ డైనంతమాత్రమున అతని భక్తికిఁగాని, వాక్శుద్ధికిఁగాని, కీర్తికిఁగాని ఎట్టిభంగము కలుగదు. ఈవిషయమున మనము శ్రీనాథాదులను తార్కాణులుగా గ్రహింపవచ్చును. వేశ్యాస్నేహము సుకవులకు గుణాధాయకముగాని, దోషావహము కానేరదు. రక్తిపరిపాకము పొందినపిదపనే భక్తి.

'విషయా వినివర్తన్తే నిరాహారస్య దేహినః'

అను భగవద్గీతోక్తి ననుసరించి 'కామి గాక మోక్షకామి' యగుట యసంభవ మనుట స్పష్టము.

మఱియు ధూర్జటికవి గొప్ప రసికుఁడు; వర్ణింపవలసిన పట్టుల నీతఁడు శృంగారము నద్భుతముగ వర్ణించెను. ప్రథమాశ్వాసములోని 42, 43, 47 పద్యము లీవిషయమును జాటు

సుబ్బరావుగారు ద్వితీయముద్రణమునుగూర్చి ముచ్చటించుచు 'దొరకిన తాటియాకుపుస్తకము లసమగ్రములుగా నుండుటచేఁ దొలుతటికూర్పున దోషములు మెండుగా నుండఁ గారణ మయ్యె....దీనిని సంస్కరించుటయం దాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వారు సేకరించిన యొక కాళహస్తిమాహాత్మ్యపుస్తకము జీర్ణము నసమగ్రమయ్యు నాకు మిక్కిలి యుపయుక్తమయ్యెఁ గావున వారికిఁ గృతజ్ఞతచే నమస్కరించుచున్నాఁడను !' అని వ్రాసి యున్నారు.

శ్రీసుబ్బరావుగారు శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రులుగారి పేరు స్మరింపకపోయినను, వారి గ్రంథవిమర్శనమును చూచియుందు రనియు, దానినిబట్టి కొన్నితప్పులు దిద్దుకొనియుందు రనియు తేటపడుచున్నది. మఱియు ప్రథమముద్రణమున ఉపకరించిన శ్రీ సి. పి. బ్రౌన్ పండితుఁడు తయారుచేయించిన ప్రతిలోనే చక్కని పాఠములు కానవచ్చుచున్నవి. అవి ద్వితీయముద్రణ మునను విడువఁబడుట విచారకరము. మచ్చునకుఁగాను 1-3, 1-111, 2-99, 3-27, 3-35, 3-90, 3-167, 4-35, 4-154. సంఖ్యల పద్యములను గమనింపఁదగును. ముద్రిత లిఖితప్రతుల ప్రాశస్త్యాప్రాశస్త్యములు విజ్ఞులే నిర్ణయింతురుగాక !

ధూర్జటికవి తమిళవాఙ్మయములోని నక్కీరునికథను గ్రహించెను; పేరుమాత్రము 'నత్కీరుఁడు' అని మార్పఁబడి నది. 'శా. నత్కీరాది కవీంద్రులన్ దివిష దన్నప్రాయవాగ్గుంభ సంపత్కావ్య ప్రతిపాదకప్రతిభులన్—' అని ప్రాసమునందును, 'మాత్సర్యంబువాటించి నత్కీరుండారక తప్పుపట్టెనఁట యే - దీలక్షణంబో—' అని యతిస్థానమునందును కూడ 'నత్కీర'

సంస్కృతమున ఒకటి కలదు; అది ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి గ్రంథాలయమున నున్నది. ఈ సంస్కృతీకరణములు ప్రబంధముల పౌర్వాపర్య నిర్ణయమున ఎంతమాత్రము ప్రమాణములు కాఁజాలవు. వీనివలన ఆంధ్రప్రబంధముల ప్రశస్తియుఁ గొఱవడఁజాలదు.

శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము తొట్టతొలుత 1395-వ సంవత్సరమున ముద్రింపఁబడినది. దీనిని 'శ్రీజ్ఞానప్రసూనమాలిక-ప్రథమప్రసూనము'గ శ్రీకొత్తపల్లి పద్మనాభశాస్త్రిగారు ప్రకటించిరి. పీఠికలో దీని విషయ మిట్లు వ్రాయఁబడినది. 'దీని ప్రతి చిక్కుట యరుదు. బ్రహ్మశ్రీ, మ-రా-రా-శ్రీ, పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు పరయుక్తై తమయొద్దనున్న ప్రతి నొకటిని మాకొసంగిరి. దొరతనమువారి లిఖితపుస్తకభాండాగారంబునందు మెస్తరు బ్రౌను దొరగారిచే సేకరింపఁబడి కడు హెచ్చరికతో వ్రాయింపఁబడిన ప్రతి యొకండును మాకు దొరకె. ఇవి రెండును దోషంగా మఱియును రెం డసమగ్ర గ్రంథములం బరిశీలించి యొక ప్రతిని వ్రాసికొని దానిని ముద్రింపించినారము.

ప్రథమముద్రణము వెలువడినపిదప, అందలి ముద్రణస్ఖాలిత్యములు మున్నగువానిని వెల్లడించుచు శ్రీవేదం వేంకటరాయశాస్త్రులుగారు తమ 'శారదాకింకిణి' పరంపరలో 'శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్య ముద్రణవిమర్శనము'ను ప్రత్యేకగ్రంథముగ ప్రకటించిరి. దానిని గమనించియే కాఁబోలు 1914సం॥ లో వెలువడిన ద్వితీయముద్రణమున ముద్రణస్ఖాలిత్యములు చాలవఱకు సరిచేయఁబడినవి. ఈముద్రణమున శ్రీవావిలికొలను సుబ్బరావుగారు వ్రాసిన 12 పుటల 'లఘుటీక'యును చేర్పఁబడినది. శ్రీ

శ్రీ బ్రౌన్‌పండితుఁడు వ్రాయించి ప్రత్యంతరములలోని పాఠాం. తరములతోఁ జక్కఁజేసిన ప్రతి ఏతత్సంస్కరణమున నెంతయు నుపయోగించినది; అయినను కొన్నియెడలఁ గల పాఠము లంతగా తృప్తికరములు కాకున్నవి. దీనిప్రతి తంజావూరిలోని. శ్రీసరస్వతీమహాల్ లైబ్రరియందును కలదు. అందు కొన్ని మంచి పాఠము లుండవచ్చునేమో! అవకాశము లేనందున. తంజావూరిప్రతితో దీనిని సరిచూడ వీలుకలిగినది కాదు.

శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బరావుగారీ ప్రబంధమునకు 12 పుటల లఘుటీకను వ్రాసియున్నారు. కాని యది యిట్టి ప్రబంధమునకు సరిపోదు. కావున శ్రీ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులవారి యానతిమేర కిందు కొంత విపులమగు 'లఘుటీక'యును వ్రాసి చేర్పఁబడినది. అందు అవసరము లని తోఁచినవానికిమాత్రము. కొన్నిటికి అర్థము, కొన్నియెడల భావార్థము ఈయఁబడినది. దీనివలన నేమైన ప్రయోజనముకలిగినయెడల టీకాకరణము ప్రయోజనకారి కాఁగలదు.

బ్రహ్మశ్రీ వేంకటేశ్వరశాస్త్రులుగారు నాయం దభిమాన. ముంచి, యీ కార్యమును నాకప్పగించి గౌరవించినందుల కనేక కృతజ్ఞతాభివందనములు. దేవదేవుఁడు శ్రీశాస్త్రులుగారి కాయు రారోగ్యసౌఖ్యములనొసంగి యితోఽధికముగ ఆంధ్రవాఙ్మయ సేవనుచేయుట కనుగ్రహించునుగాక!

బుధవిధేయుఁడు,

బులుసు వేంకటరమణయ్య,
ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడు,
కెల్లెట్ హైస్కూలు, మద్రాసు.

మదరాసు.
10-6-1949.

శబ్దమే ఉపయోగింపఁబడినది. తమిళమున నక్కీరపదమునకు మంచివాక్కులు కలవాఁ డని యర్థము; తెలుఁగున ఆయర్థము కుదురకున్నది; దీనిని కేవలము దూషణముగనే గ్రహింపవలెనేమో!

ఆకాలము శైవమతము దక్షిణదేశమున గొప్ప ప్రచారమున నున్నట్లు ఈగ్రంథమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. శైవకవులవలెనే ధూర్జటియు పెక్కు స్వతంత్రప్రయోగములను చేసియున్నాఁడు.

ఉదంత తద్ధర్మార్థక విశేషణముపయి నుగాగమము రాని ప్రయోగములు '(జాఱు+ఒప్పిన) = జాఱొప్పిన' [2-57] '(చిందు+అమృతంబు) = చిందమృతంబు' [2-138] అనునట్టివి కానఁబడుచున్నవి. 'పూనుక త్రావి, కూడుక, పెట్టుక, మోకారించుక' వంటి ప్రయోగములలో 'కొని' నకు 'క' అను నాదేశము ధారాళముగా వాడఁబడినది. 'నిమ్మపంటిపుల్సు (నిమ్మపండుపులుసు)' [3-110] 'దొంగల్ (దొంగలు)' [4-69] 'అందియ్యాన్' [3-91] 'అతనికి నిది (అతఁడు చెప్పినదానిని విని యనునర్థమున)' [3-102] 'కెంగేలునన్ (కెంగేలన్)' [2-102] 'మాఱటీసందునన్ (మాఱటి యీసందునన్)' [4-101] మొదలగు ప్రయోగములు కానవచ్చుచున్నవి.

ప్రాచీనగ్రంథములను వీలగునంతవఱకు వ్రాతప్రతుల సాయమున పరిశుద్ధముగ తయారుచేయించి, ముద్రింపఁ గంకణముకట్టుకొనిన, భాషోద్ధారక బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వర శాస్త్రులుగారు 'శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము' సంస్కరించుభారమును నాపైని వైచిరి. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారములో

మనము గ్రహింపఁదగు నొక కొన్నియంశముల నిట ప్రస్తా వించెదను.

తనశతకమున ధూర్జటి సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములకు పొంగిపొరలెడు హృదయావేదనను నిర్భయముగా చాటి యున్నాఁడు. ఆత్మవంచనకును లోకవంచనకును పాలుగాక ఆత్మభావమును విస్పష్టముగా చాటుటయే భావకవిత్వ మగు నెడల నీ కాళహస్తిశతకమునకు మించిన భావకవిత్వ మాంధ్ర భాషలో నింకొకటి కానరాదు. మఱియు ప్రవృత్తినుండి నివృత్తికి, భోగమునుండి త్యాగమునకు నీకవి మరలుటకై యెంతో ప్రార్థేయపడుచు తత్సిద్ధికి స్వశక్తిచాలమి ఆఫలము ననుగ్రహింప వలసినదిగ భగవంతుని యాతురముతో కవి పలుపద్యముల వేఁడి యున్నాఁడు. ఇది యీశతకమందలి పరమార్థము. రోసీరోయని కామము, విడిచీవిడువని విరోధము, తిరస్కరించుచు నే యాక ర్షించు రాజద్వారములు మున్నగు బంధములఁ జిక్కి వానినుండి తెగతెంపులు చేసికొనుటకై కవి యొనర్చిన అంతర్యుద్ధములు. అంతర్యాగములతో నీశతకము నిండియున్నది.

ఇందు కవి యాత్మసంస్కారమునకై మొఱపెట్టుకొనెనే గాని లోకమును దిద్దుపూన్కి లేదు. ఆత్మదోషముల వెలివఱు చుటయే గాని లోకమునకు ధర్మోపదేశయత్న మగుపడదు. ఆ యత్నమున నతనికి ఈశ్వరునిముఖమే తోఁచుచుండెను గాని తన తోడిలోకము చూపట్టలేదు. సర్వాంతర్యామియు సర్వ సాక్షియు నగు భగవంతునకు తన తప్పులన్నియు మున్నే యెఱుకపడియుండుటచే తనతప్పుల నొప్పుకొని వానికై ప్రాయ

మలిపలుకు

ధూర్జటిమహాకవి కృష్ణదేవరాయలయాస్థాన మలంకరించిన యష్టదిగ్గజకవులలో నొకఁ డనుట నిర్వివాదాంశము. ఆతని కృతులు శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము, కాళహస్తిశతకమనునవి రెండుమాత్రమే యైనను కవి శ్రీరాయలవారిచే

'స్తుతమతియైన యాంధ్రకవి ధూర్జటి పల్కుల కేల గల్గె నీ
యతులితమాధురీమహిమ'

యని ప్రశస్తినందినట్లు లోకవిదితము. శ్రీరాయలయాస్థానమున ఆంధ్రభాషాకవులేగాక తమిళ కన్నడ సంస్కృతకవులును వెలసియుండినట్లు చారిత్రకులు నిశ్చయించియున్నారు. అందఱిలోను మాధురీమహిమ ధూర్జటిపల్కులకే కలిగెను. అట్టి మహనీయునిఁగూర్చిన యంశములు మన కాతనికృతియందు లభింపనందున నతని మనుమలు రచించిన కృష్ణరాయవిజయము, శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యములనుండి కులగోత్రాదివిషయముల నెఱుఁగఁగలిగితిమి. కాని వారును అంతకంటె విపులవిషయములు ప్రస్తావించినవారు కారు. ఇఁక నతని కాళహస్తిశతకమును పరికించిన నతని జీవితాంశము లనేకములు సువిదితము లగును. ఏల యన: "తమ యిష్టదైవములఁగూర్చి యప్పుడప్పుడు ఆశువుగఁ గవులు తమతమ కష్టసుఖములు నివేదించుకొనుటయు, నట్టివి యతని జీవితకాలమునుబట్టి యొక శతకమునకు మించియో కొఱవడియో యుండుటయు" సహజమని యనుభవజ్ఞులకు తేటపడిన యంశమే. కావున శతకమునుండి

తిన్ననికథయు నత్కీరునికథయు, నాలవదానిలోని వేశ్యకన్యా వృత్తాంతమును అతి మనోహరముగ రసవంతములుగా వర్ణింపఁ బడినవి. ఈకథలలో కవి తనకుఁ గల లోకజ్ఞానమునంతయు కుమ్మరించియున్నాఁడు. ఇట్లు మఱేకవియును చేసియుండలేదు. లోకముతోడి సునిశితపరిచయము రాజాస్థానములందే మెలఁగు చుండు కవులయందుఁ గన్పట్టుట యరుదు. అసలే యుండదనుటయు సత్యదూరముగాదు. ధూర్జటి నగరవాసియైనను అడవి నడుమ నివసించు కిరాతుని జీవితచరిత్రమునంతయు విపులీకరించినాఁడు. తిన్ననికథలో నితఁడు ఆటవిక జీవితము నెంతో స్వాభావికముగ నిజమునకు దూరముకాక యథాస్థితిగా చిత్రించినాఁడు. వారి యాచారవ్యవహారములు, వారి వేష భాషలు, వారి యాహారవిహారములు, పాఁడిపంటలు, కొలుచు దేవతలు మొదలగు విషయములెల్ల కవి మనయెదుట నిల్పఁ గలిగినాఁడు. ఇఁక వేశ్యాకుటుంబ వర్ణనను పరిశీలించినచో నది ఆటవిక కుటుంబవర్ణనమున కేవిధమునను తీసిపోవునది కాదు.

వేశ్యమాత కేవలము ధనముగడించుటకనియే యాఁడు పిల్లను పెంచు ననియు, ఆపిల్లకు ధనసంపాదనమార్గ మొక్కటి మాత్రమే బోధించు ననియు, వంచనాబుద్ధిని ఉగ్గుపాలతోడనే పెట్టుటతో ఋజువర్తనమును త్యజింపవలసిన గుణముగా తలఁచు ననియు వర్ణించి కవి తన లోకానుభవమును వెల్లివిరియించియున్నాఁడు.

కేవల మీవర్ణనను బట్టియు, శతకమందలి కొన్ని నుడుల నాధారముచేసికొనియు కవి వేశ్యాలోలుఁడను వాదమును లేవఁదీసి కొంద ఱూర్జితపఱచుచున్నారు.

స్తోత్రము చేసికొనుటయే తనవిధి యనుభావము ప్రకటించుట కతఁడు జంకలేదు. ఇట్లు ఋజుభావములను వ్యక్తీకరించుటలో నితని కితఁడే సాటిగ కన్పట్టును.

ధూర్జటిరచనలు రెండును శివపరములే యగుటచే నితఁడు వీరశైవుఁడని తోఁచును గాని సోమనాథునివంటి వీరశైవుఁడు కాక శివారాధనపరుఁడైన అద్వైతి యనుట నిస్సంశయము. ఈయంశమున నితఁడు శ్రీనాథు ననుకరించును. ఇతని కావ్యరచనాపద్ధతియు భాషాసరణియు శ్రీనాథుని పోకడలకు ప్రతిబింబము లనవచ్చును. శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము భీమేశ్వరపురాణమువంటిది. త్రిలిఙ్గదేశ మనునామమున కాధారమయిన దాక్షారామమును ప్రశంసించునది భీమేశ్వరపురాణము; శ్రీ కాళహస్తిని వర్ణించునది శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము. రెండును శివపారమ్యమును బోధించు క్షేత్రమాహాత్మ్యములు. రెంటను భక్తిపారవశ్యమున కవులు చేసిన స్తుతులే చెవులకు పండువు గావించును. శ్రీనాథుఁ డెంత యోగశాస్త్రవేదియో ధూర్జటియు నంతే. బ్రహ్మవిద్యయం దిరువురును నిష్ణాతులు. ఇరువురును ఆమరణాంతము సంసారతాపత్రయమున చిక్కియుండినవారే. శ్రీనాథుఁడు తన బ్రహ్మవిద్యాపాండిత్యము నాయాపరిభాషలతోనే తన గ్రంథముల చొప్పించెను గాని ధూర్జటి యట్లుచేయక కథాసందర్భముల నారహస్యముల చొరనీయలేదు. కనుక నీ కాళహస్తిమాహాత్మ్యకథ సందర్భోచితముగా పరిణామ మందియున్నది.

శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము నాలుగాశ్వాసముల కావ్యము. ఇందున్న కథలలో మూఁడవయాశ్వాసములోని

విషయసూచిక

ప్రథమాశ్వాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

ఇత్వసంఘులు, శేషద్వ్యయమైత్రి, ఇంచుయతులు, అఖండ యతులు మున్నగునవి యితనికి సమ్మతము లనియే యూహింపం దగియున్నది. ఇతఁడు అతి స్వతంత్రుఁడైన కవి. అవశముగా నోట వెలువడు స్తుతివాక్యములను వాని యిచ్చవచ్చినట్లు పోనిచ్చెను. కాని వ్యాకరణకళమునకు జడియలేదు. కనుకనే కవిత్వమును ద్రాక్షాపాకమున ముంచి మృదుపదసంయుతము చేసి ధారాపాతముగ భక్తిరసము కురిపించి దానిని చూఱం గొననిచ్చినాఁడు. ఇతని రచనలు రెంటిని చదువువారికి నితని భాషాస్వాతంత్ర్యత, శివునకు హృదయార్పణము, రసభావస్ఫూర్తి, సంసారవిషయములపట్ల విరక్తి అనువానిచే నవి వాఙ్మయమున నెంతటి యుత్తమస్థాన మలంకరించియున్నవో వేఱుగాఁ బలుక నక్కఱలేదు.

బహుకాలము మాఱుమూల నెటనో దాఁగియుండిన యీ లఘుటీకను వెలుఁగులోనికి దెచ్చి పరిష్కర్తకృతజ్ఞతకును, పరిష్కర్తతోపాటు నా యల్పభాషాసేవ నైతమిందుఁగూర్చి నా యభివందనములకును పాత్రులై, ఇతోధికముగా సంస్థ యభివృద్ధియే తమకర్తవ్యముగ భావించు శ్రీవావిళ్ల సంస్థనిర్వాహకు లిటులే భాషాసేవకు ముందంజవేయుచుందురుగాక యని వేడుచున్నాఁడను.

బుధవిధేయుఁడు,

వేదము లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి.

9-9-1966.

చతుర్థాశ్వాసము

తృతీయాశ్వాసము

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము

ప్రథమాశ్వాసము

విద్యానిధి యై మహామహిమచే
జెన్నెక్కె వసిష్ఠాజలూ
తా వాతాశన సామజాటవిక గో
త్రాదేవ[1]నత్కార రా
జీవాత్మీయుగ యాదవాధిపులకు
[illegible] న్నైశ్రియస్కారం బైనయా
ర్యావామాంగము దివ్యలింగము మదీ
యాభీష్టము ల్సల్పెడున్. 1

సీ. హిమధరాధరమండలేశ్వరకులపాలి
కామణితనువల్లికా ప్రసూన
యసితకంధరసింధురాజనాంబరఘోర
గంధబంధన[2]కరగంధలహరి
సంతతశివ[3]భక్తిసామరస్యజ్ఞాన
సారమరందనిష్యందధార

1. సత్కార. 2. కథా. 3. శక్తి.

విషయము. పుట.

గనకముఖరిసమాఖ్యగంగాప్రతీర
హాటకాచలతుంగశృంగాగ్రగేహ. 4

శా. సర్గస్థిత్యపహారకర్మనవ[1]దీక్షావేళ బ్రహ్మాస్వభూ
భర్గుల్విఘ్నములేక సాగుటకునై ప్రార్థింపఁగాఁ దత్క్రియా
దౌర్గత్యంబు నడల్చి సంస్మరణమాత్రం బ్రాప్తిఁ గావించు దృ
ఙ్నిర్గచ్ఛత్కరుణాకదంబుఁ గొలుతున్నిత్యంబు హేరంబునిన్.

క. ఈరీతి నిష్టదేవస
మారాధన మాచరించి యస్మత్కృతిక
న్యారత్నమునకు విద్యా
పారంగతుఁడైన [2]వరునిఁ బరికించి మదిన్. 6

శా. వాగర్థంబులు శ్రోతృవక్తలు జగద్వంద్యుండు నద్వైతవి
ద్యాగోష్ఠిన్ వివరింప నీశ్వరుఁడ కాదా మత్ప్రబంధాధిప
త్యాగణ్యార్హుఁడు వేఱొకండు గలఁడే యామాట లేలం
చుఁ జేతోగ[3]మ్యుం డగు కాళహస్తిపతి నాథుం గా సమ
ర్థించితిన్. 7

ఉ. ఈశుభకావ్యరత్నమున కీశు [4]నధీశునిఁ జేసినన్ మహా
దేశికసార్వభౌముఁడు మదిం బ్రమదంబు వహించి ధూర్జటీ!
నీశివభక్తి కావ్యసరణిం గడు ధన్యతఁ [5]బొంద నవ్యభా
షాశతధానిగుంభనరసస్థితి నొప్పు దలిర్పఁ జెప్పుమీ. 8

క. అని గురుఁ డనుపమకరుణా
వనధి యనుగ్రహముసేయ వరమానిమనో

---

1. రక్షావేది. 2. హరుని. 3. గణ్యుండు. 4. నధీశ్వరు.
5. నొంది, నొందె.

పరమహంసోత్తంసభావభృంగవ్రాత
తన్మయావస్థ[1] ప్రదానకేళి
తే. నిఖలవిద్యారహస్యవాణీపరాగ
[2]పాలికాపూరితాఖండపద్మజాండ
పేటి యై యొప్పుచంద్రార్థజూటకోటి
[3]జోటఁ గొల్చెద జ్ఞానప్రసూనకలిక. 2

శా. వ్యాకీర్ణస్థితి నాలకించి నకులీవారాహు లూటాడఁగా
నాకారాక్షరమంత్ర[4]వర్ణముల కాద్యం బైన వర్ణంబుతో
నేకగ్రీవము [5]సేసి పల్కెడుతురంగేంద్రంబుపై నెక్కి వి
ద్యాకల్పుం బ్రణుతింతు భైరవుని లీలాహార్యలీలాలయున్.

సీ. కాసరాసురరాజకంఠనిర్గతరక్త
పంకంబు శ్రీపాదపద్మలాక్ష
చండముండాహవసంభ్రమస్తనజాత
ఘర్మవాఃకణరాజికంఠమాల
రక్తబీజాదిమర్దనసమయాట్టహా
సము మోమునకు లోధ్రసుమరజంబు
[6]శుంభనిశుంభరక్షోవీరసంహార
వేళఁ గప్పిన ధూళి మేలు[7]ముసుఁగు
తే. గాఁగ నేదేవి వీరశృంగారమూర్తి
యగుచు శోభిల్లు నట్టిదుర్గాంబఁ గొలుతుఁ

---

1. ప్రధానకేళి. 2. పాలికాపూర. 3. యొంటిగొల్చెద. 4. వర్మములు. 5. ఁజేసి. 6. శుంభనికుంభ. 7. ముసుకు.

ధ్యానటనపటువిహారమ
హానటహంసునకుఁ గాళహస్తీశునకున్. 14

సతతత్రైగుణ్యవశా
చ్యుతకేళిజగస్మహార్తుహార్త్రిగ్రాణ
స్థితిభంజన[1]కర్తకునకు
హతభవపాశునకుఁ గాళహస్తీశునకున్. 15

[2]సమర్పితంబుగా నాయొనర్పం బూనిన శ్రీమత్కాళహస్తి [3]మాహాత్మ్యం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ దదీయ కథాసంవిధానంబునకుఁ బ్రధానస్థానం బైన మహాపురం బెట్టి దనిన.

శ్రీకాళహస్తిపుర వర్ణన

సంసారపారదోచ్చాటనానలకీల
కలుషసంచయతామ్రగంధకంబు
కామలతామూలకందకుద్దాలంబు
సంకల్పపాషాణటంకముఖము
రాగశాలివనాంకురకడంగరీయంబు
శంకాకళంకిభు[4]జంగనకులి
నవమనోగోరాజనాసికారజ్జువు
కోపనేక్షణవిశిఖోపలంబు
తే. దివ్యదేశికహంసోపదిష్టమార్గ
నిర్గుణధ్యానసంధాన నిరుపమాన

1. కరణునకును. 2. అనేక దండనమస్కారము లాచరించి, నా రచియింపం బూనిన. 3. మహాత్మ్యంబను కథావిధానంబునకుఁ బ్రధానస్థానం బైన పురం బెట్టిదనిన. 4. జగనకులము.

వనజవనరాజహంసము
ననుభవగోచరుఁ గృతీశు నభివర్ణింతున్. 9

మ. తనయిల్లా లఖిలైకమాత, తనసంతానంబు భూతవ్రజం,
బనులాపంబులు వేదము, ల్దనవిహారాగారము ల్మౌనిహృ
ద్వనజంబు, ల్దనసేవకు ల్గమలజాతశ్రీధరు ల్గాఁ జెలం
గిన [1]దేవోత్తము నమ్మహాత్ముఁ దరమే కీర్తింపఁగా నేరికిన్?

షష్ఠ్యంతములు

క. ఏతత్కల్యాణగుణో
పేతున కఖిలప్రపంచ భిన్నాభిన్న
జ్యోతికిని నాదబిందుక
ళాతీతేశునకుఁ గాళహస్తీశునకున్. 11

క. బహుముఖసువర్ణముఖరీ
లహరీశీతలశిలాతలస్థితమునిహృ
ద్బహిరబహిఃపరిపూర్ణున
కహరహరుదితునకుఁ గాళహస్తీశునకున్. 12

క. పంచేంద్రియ[2]మత్తద్విప
పంచాస్యకిశోరమునకు భవఫణిఖగరా
ట్పంచాక్షరీకిసదయప్ర
గంచలనటునకుఁ గాళహస్తీశునకున్. 13

క. జ్ఞానప్రసూనకలికా
పీనకుచగుళుచ్ఛమత్తభృంగమునకు సం

1. వేదోత్తము. 2. విషయ.

సమతయెకాని తత్పురముసాటిగ నన్యపురంబు లెన్నఁగా
నమరు నటన్న హస్తిమశకాంతర మింతియ వాసి చూచినన్.

సీ. నైజంబు లగు నిత్యనైమిత్తికంబులు
నడుపుచో బ్రహ్మార్పణంబు సేసి
సంగరహితబుద్ధి శాంతనవస్ఫూర్తి
వైరివర్గంబు సంహారమాడి
ప్రబలమహార్థప్రభాసమానస్థితి
కోశంబు లుండెడు కొలఁదు లరసి
యాతపశీతవాతాదుల సమముగా
నాత్మప్రయత్నంబులందుఁ దలఁచి

తే. సంచరింతురు బ్రాహ్మణ క్షత్ర వైశ్య
శూద్రు లవ్వీట సంతతభద్రహృదయ
నిరుపమానందవిహారణోన్నిద్రు లగుచు
రాజయోగైకసామ్రాజ్యరతులభంగి. 23

చ. పరిచితబంధనైపుణి నపారకళానుభవప్రసక్తి నా
దరసవివేకసంపద సదాశుకవాక్యసుధానుభూతి మో
హరహితవృత్తిఁ బ్రస్ఫురదనంగరహస్యవిచారబుద్ధి న
ప్పురమునఁ గామినీజనులు పొల్తురు యోగిజనంబుపోలికన్.

మ. అరగంటం గనుగొంట మందగతిఁ బూర్ణాహంకృతిం బ్రార్థనా
కరభుక్తిస్థితి ముక్తలోకభయశంకావృత్తి నున్మత్తన
వ్యరతి న్సత్త్వసమగ్రత న్మదితపద్మాభ్యున్నతి న్గంధమం
ధరదంతావళకోటి యొప్పు నవధూతప్రక్రియం దత్పురిన్.

సౌఖ్యసంపన్నసాధక జననివాస
మమృతలింగాకరము కాళహస్తిపురము. 17

శా. ఆడం జిత్రము వాడవాడ ఘనకుడ్యస్వర్ణరత్నద్యుతుల్
చూడం జూడఁగ షణ్ముఖీకరణతేజోరూఢి చిత్తేక్షణ
క్రీడాదుస్తరమార్గసౌఖ్యరసవార్ధిం దేల్చుఁ దత్పట్టన
క్రోడక్షోణి నటన్న నున్నపురము ల్గొండాట కర్హంబులే?

మ. అతులైశ్వర్యపరంపరావిలసితం బైనట్టి తత్పట్టన
[1]ప్రతిబింబం బనఁ జంద్రకాంతరచిత ప్రాకార మొప్పారు న
ద్భుతమాయాబహువిభ్రమభ్రమితవస్తువ్రాతలోకోదయ, స్థితి
లోఁగొన్న శివుం డనంగ హృదయాచింత్యప్రభావంబునన్.

మ. జనలోకోన్నత మైన తత్పురము తూచా తప్ప కుండంగ వ
ర్ణన సేయన్ వశ మౌనెఁ? కీటమునకైనం జక్రికైనన్
మదాం,ధునకైనన్ బహుజీవహంతకయినన్ దుర్వాసనం
బాసి మోక్షనిధిం గొల్ల గొనంగవచ్చునఁట పై జాడ న్విలో
కించినన్. 20

మ. ఎలదోఁట ల్వనము, ల్వధూకుచము లద్రీంద్రంబు లాకం
టికి, స్థలము ల్వాతెర లంగజాగమకళాబంధంబు లిచ్ఛా
సనం,బులు కోపంబునఁ బాయుటల్ తపము సంభోగంబు
కైవల్య మం,దుల లీలారతి నుండు మానవుల కెందుం గాన
మిూచిత్రముల్. 21

చ. అమితములైన జంతువుల కక్కడ నుత్తమ మధ్య మాధమ
త్వము లరయంగఁ గాన మపవర్గరమాసతిఁ బెండ్లియాడుచో

1. ప్రతిబింబంబుగ.

మాయాజంగమస్వరూపము

సీ. అడుగునెత్తమ్ముల నపరంజిపావాలు
కరమునఁ గేదారకంకణంబు
[1]బంగారువ్రాఁతచెఱంగులగోణాము
గళమున రుద్రాక్షకంఠమాల
యొక [2]కేల భసితభస్త్రికతోడిబెత్తంబు
సందిగట్టిన తరుణేందుధరుఁడు
మాణిక్యరుచుల[3]యొడ్డాణంబు భూతిపైఁ
బెట్టినకస్తూరి బిళ్లబొట్టు
తే. సార్వకాలికతాంబూలచర్వణార్ద్ర
రాగసౌభాగ్యమునఁ బద్మరాగమణులఁ
దృణముగాఁ జూచుదంతపంక్తియును గలిగి
యంగజారాతి యొకమిండజంగ మగుచు. 30

క. ఆరాజునిజపురం బగు
నారాయణవనముఁ జేరి నానాజనముల్
గారవమునఁ గనుఁగొన నొ
య్యారంబున [4]రాజవీథియందుఁ జరింపన్. 31

మ. తన సౌందర్యముఁ జూచి కామశరసంతాపంబునుం బొందకుం
డినకాంతామణిఁ దాల్మిదూలని వధూటిం గౌఁగిలింపం దలం
పని శంపాలలితాంగిఁ బోటులకుఁ జెప్పంబోని పంకేరుహా
ననఁ గీర్తింపని లేమ మందునకునైనం గాన మూహింపఁగన్.

1. బంగారుప్రాఁత. 2. చేత. 3. యొడ్యాణంబు. 4. రాజవీథులందు.

క. ఆపురి తేజులవేగ
వ్యాపారము గెలువ నోప మనుసిబ్బితిఁబో
చాపలవిరహితసౌఖ్యం
బాపాదించుకొను మానవావళిమనముల్. 26

వ. అప్పురంబున కధీశ్వరుండు. 27

సీ. తనయాజ్ఞ జంగమ స్థావరజంతుసం
తాన మెన్నఁడు జవదాఁట వెఱవఁ
దన తేజమున నస్బవన్యస్బదోషరస్బ
ధార్కచంద్రములైన నడఁగిపోవఁ
దనదు శక్తిత్రయంబున సమస్తప్రపం
చంబుల కభివృద్ధి సంభవిల్లఁ
దన మహాప్రకృతి పెద్దల చిత్తవృత్తికి
నగణితాశ్చర్యంబు నావహింపఁ
తే. జెలఁగె విశ్వేశ్వరుఁడు రాజశేఖరుండు
కమఠ శఠ కిటి పరివృఢ కరటికుధర
విషధరాధీశ హరి[1]ముఖ వివిధభువన
భారవహులకుఁ [2]బ్రాణంబు ప్రాణ మగుచు. 28

క. శ్రీకాళహస్తినాయకుఁ
డీశైవడి జగము లెల్ల నేలుచు నొకనాఁ
డాకస్మికంబ యాదవ
భూకాంతునిభక్తిఁ [3]దెలియఁ బూని కడంకన్. 29

1. ముఖ్య. 2. ద్రాణంబు. 3. జూడఁబూని.

శా. సంతోషించి మహాత్మురా లిది శివాచారైక సంశీల య
శ్రాంతాపాదితజంగమార్చనకళాసామర్థ్య కందర్పశు
ద్ధాంతశ్రీపరిహాసకృన్నిఖిలలోకాతీతసౌందర్య యి
క్కాంతారత్నము దీనిభక్తికి మనఃకంజంబు [1]రంజిల్లదే! 36

క. అని కాంతా! నీయింటికిఁ
జనుదెంచెద నీదు గుబ్బచనుఁగొండలసం
దునఁ దెరు వెఱుఁగక తతిగెడి
మన సను తెరువరికి దప్పి మాన్పంగలవే? 37

క. అనవుడు నోడయుని కిట్లను
వనజానన నీదు మనసు వచ్చినరీతిం
బనివినియెద మాటల కిఁకఁ
బనిలే దీతలఁపు నాదు భాగ్యముగాదే? 38

ఉ. నావుడు సంతసిల్లిన మనంబున జంగమలింగమూర్తి పా
రావతకంఠి కోకిలవిరావయు ముందరఁ బోవఁ జంద్రికా
శ్రీ వెనువెంట నేఁగునల శీతమయూఖుని రేఖఁ బోలి నా
నావిధభోగ్యవస్తుకలనం దగు తన్నిలయంబుఁ జేరుచున్.

క. ఆజలజేక్షణ సేసిన
పూజలు గైకొనుచు మెఱుఁగుఁబోణి న్వదనాం
భోజమునఁ జిఱునగవులు
రాజిల్లఁగ సన్న సేసి రతి కెలయింపన్. 40

క. అంతకు మునుపే మరువిరి
కుంతంబుల[2]ఁ జిక్కువడ్డ కోమలి మిగులన్

1. రంజిల్లెడిన్. ముద్రితపాఠము. 2. నేటు-పా.

కపటజంగమరూపియైన శివుఁ డొక దాసియింట విడియుట

శా. ఆవేళం బురపల్లవప్రకరనేత్రానందబాష్పాంబుధా
రావర్షాగమచంచలాలతిక దుర్వారప్రసూనాస్త్రతే
జోవైశ్వానరసామిధేని రశనాసూత్రస్థితస్వర్ణపే
టీవిన్యస్తకపర్ది యొక్కకలకంఠీరత్న మేతెంచుచున్. 33

చ. కపటకుమారజంగమవికారమునం జనుదెంచు శైలజా
ధిపుఁ గని భక్తిపూర్వకమతి న్మరణార్థి యొనర్చి యొక్కచేఁ
బ్రపదము లంటి తన్మృదులపాణిసరోరుహదత్తభూతి నిద్ద
పునుదుటం ధరించి ప్రమదామణి యిట్లనియెం బ్రియంబునన్.

సీ. బిజమాడు దేవర నిజకృపాదృష్టిఁ జే
న్నారునాయిల్లు [1]బిడార మీకు
నాకు మీపాదార్చనము సేయ నడలింగ
మూర్తి చేకుఱె వచ్చి మూర్తమాడి
యొడయ చిత్తేశ నాయునికిని మజ్జనం
బాడి శివార్చన మాడ బేకు
విచ్చేయుఁడు విభూతి వీడియంబందుఁకో
జంగమస్వామి నా సదనమునకు

తే. నోగిరంబులు మంచివే లోగిరములు
నావటించెదఁ బదఁడు మీ రారగింపఁ
బ్రతిదినంబును జంగమార్చనము లేక
తనివుపడనొల్ల విజితకందర్ప యనుడు. 35

---

1. బిడారు.

సీ. వడికొల్పి యొకకేల ముడిచిన క్రొమ్ముడి
  గొబ్బునఁ గటిఁ జుట్టుకొన్న చేల
మొండొంటఁ బెనఁగొని యున్న హారంబులు
  నిద్ర దేఱెడు నేత్ర నీరజములు
వాడఁబాఱినతీఁగవంటి చక్కని మేను
  చిన్ని కెంపులతోడి చిగురుమోవి
పిఱుఁదుభారంబున బెణఁకెడు పదములు
  చనుగవ ప్రేఁగున జడియుకొను
తే. కలిగి కలఁగని మనముతోఁ గాళహస్తి
విభునిఁ దలఁచుచు దిక్కు నీవే యటంచు
సరగ నేతెంచి యూర్పులు సందడింప
రాజుముందర నిలిచె నంభోజవదన. 47

చ. నిలిచినఁ జూచి మండి ధరణీపతి నిష్ఠురభాష లాడి వే
ల్పుల [1]భ్రమయించు నీచిగురుఁబోడిమనోహరమూర్తి రేఖకున్
వెలితి యగుం గదా యనక వేగమ నిర్దయచిత్త [2]వృత్తిమైఁ
దల గొఱిగింపఁ బంచె నొకతప్పును గావరుగా నృపాలకుల్.

క. పంచిన జలదము వాసిన
చంచల యనఁ జంచరీకసంబంధవిహీ
నాంచితలత యన లజ్జా
చంచలగతి నేఁగి తపసి చరణంబులపై. 49

చ. పడి బిగువైన పీనకుచభారమువంక ధరిత్రి మోవకుం
డెడుతనువల్లితోఁ గటికిడెందముభూపతి దూఱుచున్ వడిన్

1. బ్రమయించు. 2. వృత్తియై.

సంతోషమంది యొకయే
కాంతగృహములోని కరిగి యలపులసెజ్జన్. 41

ఉ. తానుఁ గుమారజంగమసుధాకరమాళియుఁగూడిమాడి యిం
పై నరతిప్రసంగములు నర్ధనిమీలితనేత్రపద్మముల్
మాననిచుంబనంబులును మాటలచొక్కులు వీడివీడిపో
నీవికవుంగిలింతలు ననేకవిలాసములుం జెలంగఁగన్. 42

ఉ. ఎక్కడఁ బట్టినం గళల యిక్కువ లెక్కడ నోరు సోఁకినన్
జక్కెర లప్ప లే మనిన సారసుధారస మెట్టు లుండినన్
జక్కఁదనంబు పెన్నిధులు సంభ్రమ మొప్పఁగ నేమి నేసినన్
మక్కువచెయ్వులై మెఱయు మన్మథకేళి యొనర్చునంతటన్.

—దాసిని రాజు శిక్షించుట—

క. ఆనీలవేణి యారవ
భూనాయకుఁ డారగింపఁ బోయెడువేళన్
దానయిపళ్లెర మిడియెడుదానఁ గదా
యనక తపసి తగులున నుండెన్. 44

క. భూపాలరత్న మంతటఁ
గోపంబునఁ బళ్లెరంపుఁ గోమలిఁ బిలువన్
బోపాండు పట్టి తెందన
నాపడఁతుకకడకు వేత్రహస్తులు కడఁకన్. 45

ఆ. [1]ఒకతెఁ బట్టఁ బలువు రుద్ధతి నేతెంచి
పిలువ నదరిపడుచు బెదరి లేచి
భయము రాజుకడకు రయమునఁ దివియంగఁ
దగులు తపసికడకు మగుడఁ దివియ. 46

1. ఒకరి.

సీ. వచ్చిన నానంద వారిధిలోఁ దేలి
జంగమయ్య పదాంబుజముల కెఱఁగి
యతనియానతిమీఁదఁ జతురలంకారంబు
లాచరించి మహేశ్వరార్చనంబుఁ
జేసి యెప్పటియట్ల చిత్తజాతునిఁ బాసి
చనుదెంచు రతి యన మనుజ విభుని
సన్నిధి కేతెంచి సముచితస్థితి మ్రొక్కి
లేచిన వెఱఁగంది చూచివిభుఁడు

తే. ఆజ్ఞ వెట్టించి చేతడి యాఱదిప్పుడు
దీని కెబ్భంగి మోహనం బైన వేణి
గలిగె? నీమాయ మంగలికతన గాదె
వానిఁ దెమ్మన్నఁ గ్రమ్మఱ వనిత మ్రొక్కి. 54

ఉ. విన్నప మాదరింపు పృథివీవర! మంగలి మాయ లేవియుం
బన్నఁడు మీమహాజ్ఞకొక భంగము గల్గునె? సర్వమంగళా
సన్నమనోహరాంగ మొక జంగమలింగము నాగృహంబులో
నిన్నటినుండియుం గరుణ నివ్వటిలన్ వసియించి యుండుటన్.

ఉ. నీకృపలేక భంగపడి నేఁ జని యాతని దివ్యపాదనా
ళీకయుగంబులం బడి ఫలించె మదీయ తపం బటంచు బా
ష్పాకులనేత్రనై పొగుల నాకరుణాంబుధి నాశిరంబుపై
శ్రీకరపల్లవం బిడినఁ జిత్రముగాఁ జనుదెంచె వేంద్రుకల్.

మాయాజంగమును యాదవరాజు దర్శించుట.

వ. అనవుడుఁ గనుంగొనలఁ గొనలుసాగుకనలున కనుకూలం బైన
హృదయంబు సదయంబుగా నొనరించి చతురుదధివలయిత

వెడలుదృగంబుపూరములు వెల్లిగొనం బలవించె దైవముం
బడవుచుఁ బంచమధ్వనుల తానము లీనుపికాంగనాగతిన్.

శిక్షితదాసిని శివుఁ డనుగ్రహించుట.

సీ. ఓమనురోదనం బోంకారమనువుగాఁ
గనుఁగవనీరు మజ్జనము గాఁగ
నిడువాలుఁగన్నులు నీలోత్పలములుగా
నెమ్మోము గ్రొత్తనెత్తమ్మి గాఁగఁ
గమ్మని నిట్టూర్పు గాడ్పు[1]ధూపంబుగా
దంతకాంతులు దీపతతులు గాఁగ
నధరోష్ఠ మమృతోపహారంబుగాఁ
బదాబ్జంబులఁ బడుట దండంబు గాఁగ
తే. నవధరించెనో కాక లోకైకవిభుఁడు
భక్తజనముల ముంగిటి పారిజాత
మేల యేడ్చెదు మానవే చాలు ననుచు
హస్తమస్తకసంయోగ [2]మాచరించి. 51

ఉ. ఎత్తిన నింద్రజాలగురుఁ డెత్తిన బర్హ ఘనంగ మన్మథుం
డెత్తినపువ్వువింటి మఱ మెత్తినతుమ్మెదపింఛునారి నాఁ
జిత్తజరాజ్యలక్ష్మి కభిషేకముసేయ శివుండు [3]కాంతకై
యెత్తిననీలకుంభరుచిపిండనమో యన నద్భుతంబుగన్. 52

క. నెఱిమిఁగులఁ గలిగి నలుపై
తఱచై మదన ప్రతాప దావాగ్ని శిఖల్
మెఱయుఁ నవధూమ మనఁగాఁ
దెఱవకుఁ గచభరము వచ్చె దేవునికరుణన్. 53

1. ధూమంబుగా. 2. మాచరించె, మాచరింప. 3. కాంతయై.

శివుఁడు యాదవరాజునకుఁ గాళహస్తిమాహాత్మ్యం బుగ్గడించుట

మ. అగుఁ గాకంచుఁ బ్రపంచభర్త యనుకంపాలింగితస్వాంతుఁడై
జగతీనాథునితోడ నిట్లనియెఁ దచ్చారిత్ర మాలింప నిం
పగు నేని న్విను మస్మహత్త్వము పురాణాబ్ధి న్మథింపంగఁ బూ
ర్ణగతిం బుట్టిన మోక్షలక్ష్మికి విహారస్థానమై యొప్పుగున్. 62

చ. జము దెస వెండికొండ ఘనసాల మగస్త్యధరాత్మజాలలా
మము పరిఖాబ్ధి రాజ్యగరిమం బపవర్గసుఖంబు రాజర,త్నము
పరమేశ్వరుండు వటునాథుఁడ కావలికాఁడు తన్మహత్త్వముఁ
గొనియాడఁగా హరిపితామహశేషుల కైన శక్యమే? 63

మ. శమనాశారజతాద్రి మేను శిర మాశంభుండు దుర్గాద్రి నీ
లమహాద్రు ల్చనుదోయి పొన్ముఖరి లీలావేణి బాహాంఘ్రులిం
ద్రమయూరాఖ్యసహస్రలింగపదభారద్వాజ!తీర్థంబు లై
యమరుఁ ముక్తివధూటి కన్నగరమాహాత్మ్యంబు సామా
న్యమే? 64

ఉ. అక్కడఁ దొల్లి సింహశరభాదిమృగాకులమై పునఃపునః
పక్కణనిక్వణశ్రవణబంధురమై శబరీకిరాతస
మ్యక్కృతమన్మథశ్రమవిహారమహాఖురళీకుడుంగమై
వాక్కబళీకృతేతరదవజ్వలనోగ్రవనంబు చెల్వగున్. 65

ఉ. వారణకుంభము ల్శబరవల్లభు లమ్ముల వ్రక్కలించి ర
క్తారుణమౌక్తికావళిఁ గుచాంతరవీథు లలంకరించి నీ
రేరుహపత్త్రనేత్రలకుఁ బ్రీతి యొనర్తురు తీఱె నింక వ
క్షోరుహసామ్యగర్వ మిభకుంభయుగంబుల కంచు నచ్చుటన్.

వ. అవ్వనాభిధానంబు గజకాననం, బంతఁ దొల్లి వసిష్ఠునకుం
బరమేశ్వరుండు ప్రసన్నుండైనవిధంబుఁ జెప్పెద వినుము. 67

క్షితిపతి కతిపయహితపురోహిత సచివసహితంబుగా నమ్మచ్చొ
కంటి యింటికిం జని జంగమలింగంబు పదాంభోజంబులఁ
గరాంభోజముఖాంభోజముల బూజించి వినయవినమితోత్త
మాంగుం డై యి ట్లనియె. 57

శా. అయ్యా! యెక్కడనుండి యిక్కడికి లీలార్థంబు విచ్చేసినా?
రియ్యజ్ఞాననమీఁద నింతదయ మీ కెట్లయ్యె? నేఁ డెద్ది నేఁ
జెయ్యంగాఁ గల యూడిగం బని ప్రశంసింపన్ ఫణిగ్రామణీ
శయ్యాస్త్రుండు ప్రసన్నమూర్తి యయి రాజన్యు [1]న్విలోకిం
పుచున్. 58

ఉ. జంగమ[2]నామధేయము నిజంబుగ నిచ్చఁ జరించి కాళహ
స్తిం గల చోద్యము ల్బుధులు సెప్పఁగ వచ్చి కనుంగొనన్ మహా
లింగనివాస మేమియును లేమికిఁ జొక్కి 'నమశ్శివాయ' స్వే
యం గల కార్య మెద్దియొకో యంచు విచారము సేసి యా
త్మ లోన్. 59

ఉ. నీ కెనయైన భక్తవరునిం బొడగానను గాన నీకు నే
నీకథఁ జెప్పవచ్చి జలజేక్షణ భక్తికి మెచ్చి పాయఁగా
లేక నిను న్మహాకపటలీల వశీకృతుఁ జేసినాఁడ రా
జా! కల ధౌతశైలశిఖరాలయ గేహముఁ గట్టఁ [3]బంపవే.60

చ. అనవుడు భూవరుండు వినయంబున ని ట్లను మీర లానతి
చ్చినగతిఁ గాళహస్తి శశిశేఖరు దివ్యనివాసపంక్తి మో
హానముగఁ గట్టఁబంచెదఁ బవాదిపురాణకథాప్రసంగముల్
వినవలతుం గృపాంబుధి! సవిస్తరవైఖరిఁ జెప్పవే యనన్.61

1. విలోకించుచున్. 2. నామధేయమ. 3. బంపరా.

తే. బహువిధోపాయములఁ జిక్కువడక తిరుగు
ప్రకటసంసారమోహాజంబుకముఁ బట్టి
యుద్ధవిడిఁ జంపుటకు రాజయోగజాల
మాసపడి చేసె నత్యుగ్రమైనతపము. 71

శా. దావానేకపము ల్గరాపహృతపాథఃపూరము ల్దెచ్చి యి
చ్ఛావృత్తిం జలకంబు లార్పఁ జమరీజాలంబు వాలంబులన్
వీవం గ్రోతులు పండ్లు గానుకలు గావింపం గిరాతాంగనల్
సేవ ల్సేయఁ జెలంగె నమ్ముని తపస్సింహాసనాసీనుఁడై. 72

శా. శుండాలార్భకషండగండతలఖర్జూభర్జనోపార్జనా
ఖండగ్రావము చండకుండలివిశంకవ్యాప్తి కింపైన శ్రీ
ఖండస్థాణువు శారికాశుకవిహంగవ్రాతపుం డ్రేక్షుకో
దండక్రీడకు నీడమై తప మతిస్థైర్యంబునం జేయఁగన్. 73

ఉ. వాకిటఁ గాచియున్న హరివారిజసంభవముఖ్యదేవతా
నీకమునుం దలంప కవనీధరజావరహాసలోలతం
బోక సమీపవర్తు లగుపుత్త్రులఁ జూడక భక్తభక్తిక
న్యాకరపంకజగ్రహణనైష్ఠికుఁడై కడుసంభ్రమంబునన్. 74

వ. మనోదృష్టిదురభివేశనిరవకాశీకృత దశదిశాప్రదేశం బగు దివ్యప్రకాశంబునఁ బంచభూత పంచేంద్రియ పంచవిషయ పంచక్లేశ పంచకోశాది పంచవర్గప్రాయ ప్రపంచంబుఁ బంచు కొని భక్షింపం బొలువడిన పంచముఖంబులతోడి ముక్తకంచుకాకారంబునఁ బంచశరభంజనుండు పరమశివలింగరూపం బునఁ బశ్చిమాభిముఖంబునం బ్రసన్నుం డై. 75

వసిష్ఠునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు ప్రసన్నుఁ డగుట

చ. తనయులు గాధినందనుకతంబున నూర్వురుఁ జచ్చినన్ మనం
బునఁ గడలేని దుఃఖమును బొంది వసిష్ఠుఁడు గొండ యెక్కి
కూలినఁ బడకుండఁగాఁ బుడమిలేమ కరంబునఁ గందుకంబుఁ
బట్టినగతిఁ బట్టి నిల్పి మునిడెందము గుం దెడలింప నిట్లనున్.

శా. ఓ వత్సే! సుతు లందఱుం దెగిన నయ్యో దుఃఖివై యీ
గతిన్, జావం బుట్టువు దీఱునే? మనములో సంసారమున్
రోసినన్, దేవోత్తంసునిఁ బార్వతీరమణు భక్తిం గొల్వ
మీ చేకుఱున్, జీవన్ముక్తి యటంచు ధాత్రి యుపదేశింపం
బ్రమోదంబునన్. 69

క. నానాముఖవాసనలకుఁ
దానక మగుచున్న హృదయతామరస ముమా
జానికి నర్పించి తపో
ధీనుండై యతఁడు బ్రహ్మతేజము మెఱయన్. 70

సీ. శ్రీగురుపాదరాజీవ[1]యుగాతప
త్రచ్ఛాయ నెండకుఁ దల్లడిలక
తరుణేందుభూషణధ్యానసుధాధార
ఘోరక్షుధాబాధఁ [2]గుటిలపడక
సకలాంగభసితకంచుకమున విషపుచ్ఛ
విషధరాదుల భీతి వెగడు పడక
ఘనభక్తిగత్తనిర్ఘాతచిత్తస్తంభ
తను గేహమున గాలి దలఁకు లేక

1. యుగ్మాతపత్ర. 2. గుతిల.

వటమాత్రంబఁట యిల్లా
లఁట ముక్తిప్రమద యిది మదభిమత మభవా. 81

తే. భక్తవత్సల కాలసంభవము లగుచుఁ
గాలభుక్తంబు లయ్యెడి కమలజాది
పదవు లే నొల్లఁ గాలంబుఁ బట్టి మ్రింగ
నోపు నీచిన్మయాకృతిఁ జూపు మీశ. 82

ఉ. ఆదిగృహస్థశేఖరుఁడ వైననినుం భవతాపతప్తుఁడై
వేదనచేఁ దపఃకుతపవేళఁ గనుంగొనఁ గల్గె బ్రహ్మవి
[1]ద్యాదనభిక్ష నామహృదయం బనుపాత్రమునందుఁ బెట్టవే
యాదర మొప్పఁగాఁ బునరయాచితవృత్తి సుఖింతు నీశ్వరా.

క. మన్ననతో నా కిచటఁ బ్ర
సన్నుఁడవై నట్లు ఘోర సంసారగదా
పన్నౌషధఘుటికామహి
మోన్నతిఁ బూజఁగొనవయ్య యుగముల నెల్లన్. 84

క. [2]ఈ రెండును నామదికిం
గోరం దగినయవి నేత్రకోణములఁ గృపా
పూరంబు దొరఁగ నీవే
బోరన నన భక్తకల్పభూరుహ మగుటన్. 85

సీ. తన్నులోనుగఁజుట్టు కొన్న[3]వటచ్ఛాయ
నిజదీప్తి మొగులు నా నింగిఁ బర్వ

1. విద్యాధన - ఇందు దథప్రాసమగుచు. 2. ఈరీతిని. 3. వటచ్ఛాయ.

వ. మునిచూడామణి! నీతపంబునకు సమ్మోదంబునం బొందినాఁడ ననుఁ వేఁడుము నీమనంబునకు నిష్టంబెద్ది నే నిత్తు నన్న నిజస్వాంత విచింత్యమాన గిరిజానాథస్వరూపంబు వ్యక్తినయట్టైన భయంబు భక్తియుఁ బిసాళింపం బ్రహర్షంబునన్.

ఉ. కన్నులు విచ్చి చూచి పురఘస్మరు దిక్పరిపూర్ణదీప్తిసం
పన్నతరుం భయాకులితపద్మనిరీక్షణుఁడై వడంకు పై
కొన్న శరీర మంతయు గగుర్పొడువంగఁ బ్రమోదసంభ్రమ
స్విన్నలలాటభాగమునఁ జేతులు సేర్చి మునీంద్రుఁ డిట్లనున్.

క. విశ్వపతి విశ్వకల్పక
విశ్వాత్మక విశ్వసాక్షి విశ్వంభర యో
విశ్వజనిస్థితిలయకర
విశ్వాధిక యనఁగ నిన్ను విందు మహేశా. 78

క. ఇరువదినాలుగుతత్త్వము
లరయఁగ నీయంద పుట్టి యణఁగె నన జగ
త్పరిపూర్ణుఁడ వన దృశ్యే
తరమూర్తి వనంగ విందుఁ దత్త్వజ్ఞులచేన్. 79

క. స్వానుభవంబునఁ దథ్యము
గానఁబడుఁగాని నీయఖండాద్వైత
జ్ఞానమయాకృతి బహుభా
షానైపుణిఁ [1]దెలియునది యశక్యమఁట శివా. 80

క. ఇటువంటి నిన్నుఁ దెలిసిన
పటుబుద్ధికి భవపయోధి పశుఖురజనితా

1. దెలియనది; తెలియనిది.

మ. ప్రమథుల్ గాంచనదండముల్ గొని చతుర్భాగంబులం గొల్వఁ గ
ద్వద్రమణుల్ డగ్గఱి సేవఁ జేసి నడువన్ బ్రహ్మాచ్యుతుల్
దేవబృందముతో దూరమునందు ముందటఁ బిఱుందన్
సందడింపంగ వచ్చె మహాదేవి విమాన మెక్కి విభునిన్
సేవింప నచ్చోటికిన్. 90

ఉ. శంబరసూదనాహితుని శాసనముం దల మోచి వచ్చి లో
కాంబ తదీయసన్నిధిఁ బ్రియంబున నిల్చె సమస్తభక్తభృం
గంబులఁ జిన్మరందరసగాఢసుఖాత్ములఁ జేసి జ్ఞానసూ
నాంబ యనంగఁ గీర్తిఁ గని యవ్యయభూభువనైకవాసనన్.

క. ఆదిమదంపతు లీగతి
సాదరత వసిష్ఠతాపసాశ్రమవనలీ
లోదవసితు లగుటయు [1]సవి
షాదస్వాంతమున రజతశైలం బంతన్. 92

క. జననీజనకులఁ బాసిన
తనయునిగతి నొంటినుండఁ దగవగునె జగ
జ్జననీజనకుల హిమగిరి
తనయేశులఁ బాసి దీనతామతి ననుచున్. 93

శా. కైలాసం బగజేశులం గొలువ రాఁగా భక్తితో దేవతా
శైలంబుం జనుదెంచెఁ గూడి ధనదాశం బుట్టి జోడై యమా
శాలీలాగమనంబునన్ శశిదినస్వాముల్ వియద్వీథి రాఁ
గాలం బిట్లగు టేలొకో యనుచు లోకం బద్భుతం బందఁగన్.

క. ఆదంపతులకుఁ బూర్వది
శాదేశంబున విహారసదనం బగుచున్

---

1. సువిషాద.

బ్రహ్మ[1]సంహననామరద్రుపల్లవశిఖా
చ్ఛటలు నాఁ గుఱుచకెంజడలు దనర
[2]నీశ్వరోహ మ్మను నీరహస్యము దెల్పు
ముదమున సుజ్ఞానముద్ర మెఱయ
మనము చిద్రసములో మునిఁగిన మాటాడ
నెఱుఁగఁడో యన మౌన మెసక మెసఁగ

తే. నమ్మహాలింగ మధ్యంబునందు నుండి
దక్షిణామూర్తిరూపంబుఁ దాల్చి శివుఁడు
యావనశ్రీసమేతుఁ డై యవతరింప
శక్తితంద్రియు నత్యంతభక్తితోడ. 86

క. పౌనఃపున్యప్రణతివి
ధానుం డై మ్రోల నిలువఁ దడయక కారు
ణ్యానూనాపాంగుం డై
యానిఖిలేశుఁడు భవార్తి యడఁచెడుకొఱకై. 87

శా. చింతాంతస్థల మై ప్రకాశితజగచ్చిత్తక్రియాభోగ మై
భ్రాంతిప్రాపిత[3]జీవతాప్రథిత మై పద్మప్రసూత్యాదికీ
టాంతవ్యాపక మై మనోవిషయదూరానంద మై సంహృతా
ద్యంతం బై నరహస్యముం దెలిపి పాశానీకముం గోయుచున్.

వ. ఆక్షణంబ దక్షిణామూర్తియు నంతర్హితుం డయ్యె. వసిష్ఠుం
డును నిజప్రతిష్ఠిత దివ్య లింగోపకంఠంబున నకుంఠితానందం
బున నెందేనియుం దిరుగుచుండె పరమేశ్వరియుఁ బరమేశ్వర
చిరవిరహాభారంబు సహింపఁజాలక. 89

---

1. సంవనన. 2. నీశ్వరోహంబను. 3. జీవిత.

ప్రమథులు పార్వతి భూమికి వచ్చుట

చ. తన కెటువంటివేడుకయొ తద్గిరిమీఁద వినోదకేళి స
ల్పునపుడు పార్వతీచరణపుష్కరము ల్గరినాశ్మఘట్టనం
బునఁ గసుగందకుండ నవభూరుహపల్లవరాజి మెత్తఁగా
ధనదసఖుండు దేవవనితాతతిచేఁ బఱపించు ముందటన్. 99

మ. అలరుం[1]దీఁగెలు పువ్వుగుత్తులు కురంగాలోకము ల్పల్లవం
బులు పంచాననమధ్యము ల్మధుకరంబు ల్బింబము ల్దాడిమీ
ఫలబీజాదులు నద్రిజానయవసౌభాగ్యంబుతో నీడురాఁ
గలవో లేవో యటంచుఁ జూచుగతి నాగ్రావంబునం ద్రిమ్మ
రున్. 100

సీ. శిష్టనీవారముష్టింపచాశ్రమముల
మెలఁగు సంయమిగృహమేధి యగుచుఁ
గాంతారమధ్యపక్కణవిహారంబులఁ
జలుపుఁ గిరాతసంసారి యగుచు
సంతతాంతర్యాగసాధకస్థలముల
నలరారు సిద్ధగృహస్థుఁ డగుచు
లలితచతుర్విధాలంకారములఁ దాల్చు
నవభోగరతిగృహనాథుఁ డగుచు

తే. మంచుగుబ్బలిరాజుకుమారిఁ గూడి
వేలుపులపెద్ద జముదెస వెండికొండఁ
దన్నుఁ దెలిసిన వారికి నన్నిదెసలఁ
దాన యగురీతి బహువేషధారి యగుచు. 101

---

1. దీవెలం.

దాదక్షిణాకైలాసము
నాదేవ[1]ప్రమదసేవనప్రథ నిలిచెన్. 95

క. ఆగిరివరునకు నుత్తర
భాగంబునఁ బసిఁడికొండ భైరవ దుర్గా
నాగ ముఖ రక్షితం బై
యోగిజనాకీర్ణవైభవోన్నతిఁ దనరెన్. 96

మ. అణిమాదిప్రదమై పురాణకథితంబై మోక్షదం బైన ద
క్షిణకైలాసముమీఁదికూరిమి వితర్కింపఁగ శివాజానికిం
గణనాతీత మనంగ నేల ? గిరిజాకర్ణోత్పలధ్వంసితో
ల్బణగండస్థలఘర్మవారియయి తత్ప్రాంతంబునం ద్రిమ్మరున్.

సీ. విహరించు నొకవేళ విపినామ్రపల్లవ
చ్ఛాయల గిరిజాసహాయుఁ డగుచుఁ
గ్రీడించు నొకవేళ గిరిదరీ నిర్ఝర
ధారావనీతనిదాఘుఁ డగుచుఁ
జరియించునొకవేళ శబరవేషవిశేష
మృగయావిహార[2]సమీహుఁ డగుచు
విచ్చేయు నొకవేళ విధురితరతిపరి
శ్రమచంద్రికావృతోత్సంగుఁ డగుచు

తే. [3]మందరాచల హిమనగా నందనిపిన
రజతగిరి నీలకంఠాదినిజనివాస
వైభవోన్నతి మఱచి దేవతలతోడ
హరుఁడు దక్షిణకైలాసధరమునందు. 98

1. ప్రమథ. 2. సమీహ. 3. మంథరాచల.

వ. తదనంతరంబ సువర్ణముఖరీజననప్రకారంబు సెప్పెద వినుము.

సువర్ణముఖరీజననప్రకారము

సీ. తనపెండ్లిఁ జూడంగ దక్షిణదిక్చరా
చరభూతములు హిమశైలమునకుఁ
జనుదేర నుత్తరాశాభూమి గ్రుంగి ద
క్షిణభూమి కడు నొడ్డగెడవు గాఁగ
నెగసిన నిది మాన్ప నీవైన నేనైనఁ
గాని సమర్థులఁ గాన మెందుఁ
బొమ్మన్న ఘటసూతి భూతేశ్వరునియాజ్ఞఁ
దలమోచి యిల్లాలుఁ దానుఁ గదలి
తే. వింధ్యపర్వతగర్వంబు విఱుగఁ ద్రొక్కి
గౌతమీ కృష్ణ[1]వేణ్యవగాహనములు
సేసి శ్రీశైలనాథు దర్శించి జ్యోతి
సిద్ధవటనాథుఁ గొల్చి విచ్చేయునపుడు. 108

మ. ప్రణతు ల్సేయుచుఁ గాంచె కుంభజుఁడు లోపాముద్రతోఁ
గూడి దక్షిణకైలాసము, నంబికాహారకృతశ్రీపాదుకాన్యా
సముఁ, మణిమంత్రౌషధ వాసముఁ భవమహామాయా
విపర్యాసముఁ, గణనాతీతనటీవిలాసము సమగ్రశ్రీ సముల్లా
సమున్. 109

క. కాంచి మునీంద్రుఁడు జలనిధి
కాంచీవలయప్రసిద్ధ కాశీమధురా

1. వేణ్యావగాహనములు.

—ఈశ్వరవిహారము—

ఉ. ఆసగజేశవాస మగునగ్గిరి నద్దెస నామదర్క యమ
గ్రాసమహోగ్ర దేహులకుఁ గాలము నేరువరైన దీర్ఘని
శ్వాసము హంసమంత్రమణి చక్షులు మూయుట యోగ
నిద్ర మూర్చ్ఛాసమయంబు దత్పరవశత్వము సచ్చుట మో
క్షమాఁ జుడిన్. 102

చ. జడలు ధరింప, రంగజునిఁ జంపరు, పూయరు బూదిపూఁత మై
నడుగరు భిక్ష, కట్ట రజినాంబరము, ల్బరియింపఁబోరు వే
రడవుల నగ్గిరీంద్రమహిమాతిశయం బిఁక నేమి సెప్పఁదగ
బడయుదు రూరకుండియును బ్రాణులు చిత్రముగా శివత్వ
మున్. 103

మ. భవదావాగ్ని విదాహముం జెఱుచు నాపై జాడ నేతెంచి
నన్, బవమానంబులు నిర్ఝరోర్భయతటీపాటల్యశోకాటవీ
నవమల్లీ నవమాలికా వకుళ పున్నాగామ్రచాంపేయగా
లవనీప ప్రసవాదిగంధలహరీలక్ష్మీమద ప్రోద్ధతిన్. 104

చ. అమరమనుష్యదైత్యభుజగాదులు గూడి చరింతు రగ్గిరీం
ద్రమున నఖండసౌఖ్యరసదాయక మైన శివాగమప్రభా
వముఁ దమలోనఁ దాము సరి వచ్చెఁగదా యని శంక దీఱ భా
వముల మథించి చూచి తరువాత సమాధినిమీలితాక్షులై.

ఉ. వేలుపుఁగొమ్మ లంపఁ జలవృక్షములన్ వివరింప లేక యు
య్యాలలు గట్టియాడ నవియల్లన దవ్వగఁ బోయినన్
మహాంధోళనమంది మున్ను దమతోడనె కొమ్మలనుండి
చాలుగా, రాలిన దివ్యపుష్ప నికరంబుల చొప్పున వత్తు
రిండ్లకున్. 106

తే. కాశికానాథ విప్రయోగవ్యథావి
దూరుఁ డగుచు వసిష్ఠతపోరమాను
భావ మాత్మవధూటితోఁ బ్రణుతిఁ జేసె
మునిశిఖామణి దక్షిణామూర్తిఁ గొలిచె. 114

స్రగ్ధర. పంచాశద్వర్ణమూర్తిం బరశివరమణిం బంచభూతాత్మపీ
ఠం, బంచక్లేశప్రణాశప్రఘుటనచతురం బంచవిద్యాస్వరూపం
బంచాశత్కోటిపృథ్వీభరణచణమహాభాగ్యలక్ష్మిప్ర[1]దాత్రిన్
సంచారాగారయోగీశ్వరజనహృదయన్ జ్ఞానపుష్పాంబఁ
గొల్చెన్. 115

తే. ఎక్కుదుర్గాంబకొండ మునీశ్వరుండు
మ్రొక్కెఁ దత్పాదనీరేజములకు భక్తిఁ
జొక్కెఁ దద్దివ్యరూపంబుఁ జూచినపుడ
డక్కె నతనికి ముక్తితాటంకవతియు. 116

వ. మఱియు నమ్మునీశ్వరుండు గణేశ్వర భైరవాదులఁ గొల్చి
మునీశ్వరులసన్నిధిని నిల్చి చంద్రికాకందళితంబుగాని నిండు
చందురుచందంబున మందాకినీసుందరం బగు పుణ్యనదీప్రవా
హంబు లేనికతంబున నిమ్మహాస్థలంబు దుఃఖంబు నావహించు
చున్నయది. పరమేశ్వరు నుద్దేశించి తపం బొనర్చి యిక్కడ
నొక్కనదిఁ బ్రవహింపఁ జేయవలయు నని యా సంకల్పంబు
నిర్విఘ్నంబుగా ననుగ్రహింపుఁ డని వారలచే ననిపించుకొని
దక్షిణకైలాస గోత్రంబునకుం జతుర్యోజనమాత్రంబున
రాత్రించరదిశాభాగంబున నొక్క మహాశైలంబుఁ గని. 117

1. ధాత్రిన్.

కాంచీముఖపురలక్ష్మీ
కాంచీమణి యామ్యభాగకైలాసగిరిన్. 110

క. దగ్గఱి పెనఁగొను దురితపుఁ
బ్రగ్గంబులఁ ద్రెంచివైచి ప్రమదాశ్రుతతుల్
దృగ్గోళంబులఁ దొరఁగఁగ
[1]దగ్గుత్తికతోడఁ [2]దనపడంతియుఁ దానున్. 111

శా. కాంచెన్ వంచితపాంచభౌతికసుఖాకారాంగమున్ జిన్నటీ
సంచారాంచితరంగమున్ మునిమనస్సమ్యక్ప్రతిష్ఠాంగమున్
బంచాస్త్రాసుమకుద్భుజంగము కృపాపాణింధమాపాంగమున్
బ్రాంచన్మౌక్తికకళత్రసంగము [3]ఫణారాజన్మహాలింగమున్. 112

క. కాంచి వధూయుతుఁడై పుల
కాంచితదేహమునఁ బ్రణతుఁడై ధ్యానించెన్
గించిన్ముకుళితనయనయు
గాంచలుఁడై మౌని దర్శనానందముతోన్. 113

సీ. అర్చించె శివుని సహస్రనామంబుల
వివిధవాక్సృష్టిఁ గావించె నుతులు
నేసెఁ బెక్కులు ప్రదక్షిణములు జపియించెఁ
బంచాక్షరంబు సప్రణవముగను
ధ్యాననిష్ఠాబుద్ధి మౌనముద్ర వహించె
నానందపరవశుం డయ్యెఁ బిదపఁ
దలఁగిపోఁ జాలక నిలిచి చూచుచు నుండెఁ
దలయూఁచి వెఱఁగందెఁ దనకుఁదానె

1. దగ్గుత్తిక. 2. దనదుదయితయు. 3. మణి.

ప్రాణేశ్వరీపరిరంభణప్రత్యూహ
కారి ఘర్మోదకోద్గమనకర్త
తే. యంబరాంతర విశ్వంభరాంబుపూర
సంచరిష్ణుపరస్పర స్థలవిహార
సమభిలాషప్రవర్ధిష్ణు చటులతాప
మంత నేతెంచె దారుణోష్ణాగమంబు. 122

ఉ. ఎండఁ గాలంకులెల్లను మహీధరముల్ దవవహ్నికీలలన్
మండె ధరాతలం బినుప మంగలముంబలె [1]నుండెఁ గాలి యా
యెండల నేమి సెప్పఁ బరమేశ్వర యావరణాంబురాశి లే
కుండిన నాఁడె పొక్కి వడకుండునె పద్మభవాండభాండముల్.

సీ. దేవతాచక్రవర్తిత్వంబు [2]నొందిన
నహుషుఁ గోపించెఁ బన్నగము గాఁగ
నూర్ధ్వాండకర్పరం బొరయు వింధ్యాద్రికూ
టంబులు నేలమట్టంబు సేసె
బడబాగ్ని వడికి లోపడని పాథోరాశి
బొరనఁ గొనియె నాపోశనముగ
ఖలుల వాతాపి నిల్వలుని లోకైకదు
ర్మదులను నహామన్న మనుచుఁ గొనియె
తే. నితని తెరువేల పోనని యినుఁడు వెఱచి
తన్నుఁ జెనకఁడొ యాతప స్తంభనంబు
నేర్చెనో కాని యమ్ముని నిష్కళంక
చిత్తుఁడై నిండువేసవిఁ జేసెఁ దపము. 124

1. నుండి. 2. ఁజెందిన.

ఉ. చేరఁగఁ బోయి యాత్మపరసీరుహలోచన కేలు వట్టి వ
క్షోరుహకుంభభారమున సూక్ష్మవలగ్నము వీడఁ బొందఁ బొం
డారయువృత్తి రమ్మనుచు నావరణంబునఁ దోడుకొంచు విం
ధ్యారి తనగ్రభాగమున కల్లన నెక్కె ఝరాంబుధారలన్.

క. స్నానంబునేసి నిజక
ర్మానుష్ఠానంబు దీర్చి యభిమతపుణ్య
స్థానమునఁ దపము సేయఁగఁ
బూని సుఖాసనదృఢత్వమునఁ గూర్చుండెన్. 119

చ. తపమొనరింతుఁగాక హిమధామకిరీటునిఁ గూర్చి తన్మహా
కృపఁ [1]బ్రభవించుఁగాక భవకిల్బిషవిద్విషదభ్రసింధు వీ
విపుల జనంబులెల్లఁ గను వేడుకఁ బొందఁగ నంచుఁ బల్కె న
త్తపసి కభీష్టసూచనవిధాయకవాక్యము నభ్రవాణియున్.

శా. శంకాతంకముమాని మానియు సహర్షస్వాంతుఁడై చంద్ర
మోఽలంకారుఁ జగదేకనాయకు మహా[2]శ్లాఘావరస్థాను మీ
నాంకధ్వంసకు నీశ్వరున్ హృదయపీఠాసీనుఁ గావించి సా
యంకాలానలమూర్తియై తపముసేయం జొచ్చె ధైర్యంబు
నన్. 121

సీ. దూరీకృతస్తనభారకంచుకవధూ
జనము మానవకరాంచద్వ్యజనము
గంధసారాచలగంధవాహారిరంసు
జన్య ముష్ణీకృతశ్వాసచయము
విశ్లిష్టజలసమావిర్భూతబాష్పభూ
తల మధ్వగాయాసదాయకంబు

1. బ్రవహించుఁగాక. 2. శ్లాఘావధిస్థాణుః; శ్లాఘావధిష్ఠాను.

నీరు నేలయు మెఱుఁగును నింగి గాడ్పుఁ
దాన యై ముని యోడక తపము సేసె. 128

మ. తెలుపుం దేజము నంత టంతటఁ దటి త్తీవ్ర ప్రభాపుంజ మై
తలచూపుల్ ధర మేదినీధరశిఖాదంభంబునన్ గర్జగా
నెలుఁగిచ్చున్ గగనంబు వర్షసఖుఁ డై యేతెంచు గాడ్పున్
దమ్ముం, జలదాసార మణం చెనో యని జను ల్శంకింపకుండ
న్నదిన్. 129

ఉ. ఆతరువాత జంతునివహంబు వడంక నణంకు వేడి యో
షాతతి ప్రాణవల్లభుల సంతతముం బరిరంభణంబులన్
బ్రీతులఁ జేయ సూర్యశశిబింబ మటంచుఁ జకోరదంపతుల్
భీతిఁ దొలంగ వచ్చె నతిభీకర [1]శీతము శీతకాలమున్. 130

ఉ. నిండుమనంబుతో విజితనీరధి కుత్తుకబంటినీటిలో
నుండి తదుగ్రశైత్యమున కోర్చి తపం బొనరింప నంత నా
ఖండలముఖ్యు లవ్విధికి గ్రక్కునఁ జెప్పిరి వారిఁ గూడి యా
తండును బోయి శంకరు సదాశివు సోముని: గాంచె భక్తి
తోన్. 131

శా. క్రోడాకారముఁ దాల్చి పోత్రమున వైకుంఠుండు భూభే
దన, క్రీడాలంపటుఁ డయ్యు నీపదము వీక్షింపంగ లేఁ
డయ్యె నేఁ, జూడం గంటి ఫలించె నాతప మటంచున్
మ్రొక్కి కన్నీరు దోడ్తోడన్ జెప్పలఁ జిప్పిలంగ బునరు
క్తుల్ గాఁగఁ బ్రార్థించుచున్. 132

1. శైత్యము.

శా. ఆతీవ్రాతపవేళఁ బంచశిఖి మధ్యక్షోణిఁ గూర్చుండి ఖ
ద్యోతన్యస్తనిరీక్షణుం డగుచుఁ దద్ద్యోతప్రతాపప్రభా
స్ఫీతుం డై తప మాచరింపఁగ దిశాబృందారకాధీశ్వరుల్
భీతిం బొందిరి స్వాధికారగరిమల్ వేడెత్తునం చాత్మలోన్.

శా. అంతం బూర్వపు వైరముం దలఁచి వింధ్యగ్రావకూటంబు లా
భ్రాంతం బంతయుఁ గప్పెనో జలధి యాత్మారాతిపైఁ బోయి
నిర్జింతుం గా కని యెత్తివచ్చెనో తనుం జెండాడు భాస్వంతు
మా, యింతుం గా కని నిల్చెనో యిరులు నా నేతెంచెఁ గా
లాభ్రముల్. 126

తే. మొగులుమొగులున మెఱుఁగులు నిగుడఁ దొడఁగె
మెఱుఁగుమెఱుఁగున నుఱుములు మెండుకొనియె
నుఱుము నుఱుమునఁ బిడుగులు నుప్పతిల్లె
నింతకంతకును వర్షంబు నెక్కుడయ్యె. 127

సీ. ప్రళయవేళాసముద్భవ పుష్కలావర్త
కాది పయోదవర్షాంబు వనఁగ
మూర్ధాండకర్పరం బుఱుములచే వ్రక్క
లై కాఱు నావరణాంభ మనఁగఁ
జండాంశుకరములు జలరూప మై ధరా
భువనంబు నొక్కటఁ బొదివె ననఁగ
ధరణిపైఁ బాఱంగ సురలు దీర్చిన యభ్ర
గంగాప్రవాహంపుఁ గాల్వ లనఁగ

తే. వాయువును మిన్నుఁ దేజంబు వసుమతియును
జీవనాకారముగను వర్షింపఁదొడఁగె

దేశకాలము లెన్నఁ దివిరె నంభోభర్త
కరువలి తనయిచ్చఁ దిరుగఁ దొడఁగె
ధనపతి సంతతత్యాగ మిూఁ దలపెట్టె
నీశానుఁ డేకభూతి కేన యనియె

తే. నఖిలలోకైకనాథుని యాజ్ఞవలన
నిరుపమానంద విహారణగరిమ మెఱయ
వారియుల్లాసమునకు భావముసఁ బొంగి
యజుఁ డగస్త్యునియెదుటఁ బ్రత్యక్షమగుచు. 138

ఉ. ఏ నజుఁడన్ మునీంద్ర! పరమేశుఁడు నీకు నభీప్సితంబు న
న్నీ నియమించి పంచె వరమెయ్యది వేఁడు మటన్న నభ్రగం
గానదిఁ దెచ్చి యిచ్చట నఖండగతిం బ్రవహింపఁ జేయవే
దాన మనోరథంబు ఫలితం బగు నాకుఁ బయోజసంభవా.

ఉ. నాపుడుఁ దమ్మిచూలి గగనంబుఁ గనుంగొనఁగా సువర్ణశో
భావిభవంబుతో బహుళభంగమహాముఖరత్వసంపదన్
దేవనదీఝురంబు సనుదెంచినఁ గాంచి విరించి తద్గుణ
శ్రీ వెలయన్ సువర్ణముఖరీప్రథ దానికిఁ గల్గఁజేయుచున్.

శా. అంతర్ధానముసేసె సంయమికులాధ్యక్షుండు సంతోషిత
స్వాంతుం డయ్యె వహించె నగ్గిరి యగస్త్యగ్రావవిఖ్యాతి నా
శాంతంబుల్ పగులంగ మ్రోయుచు నభంబాద్యంతమున్ శీక
రాక్రాంతంబై మెఱయన్ సువర్ణముఖరీగంగా నదిరత్నమున్.

వ. పవనాశనభవనభువనం బొరయుచుం బ్రవహింపం దొడంగె;
నప్పుడు హరినఖరముఖవినిర్దళితకుంభికుంభగళితముక్తాఫలం
బులు నిజగర్భశుక్తిముక్తముక్తాఫలంబులుఁ గాలపరి
పక్వసమాగతమరణచమరీమృగ నీలవాలంబులు శైవా

శా. ఓ దేవోత్తమ! భక్తవత్సల! యగస్త్యుం డుగ్రవృత్తిం
దపం, బీదేవాధిపతిత్వముం బడయనో యేకాంతి యై చేయ
నిం, ద్రాపదల్ నా కెఱిఁగింప విన్నపము సేయన్ వచ్చితిన్
మాకుఁ జిం, తాదుఃఖంబులు దీఱ నమ్మునికిఁ జేతఃప్రీతిఁ
గావింపవే. 133

చ. అనవుడు శంకరుండు దరహాసము మోమున నంకురింప న
వ్వనజభవాదిదేవతలవంకఁ గనుంగొని మీకు భీతిఁ బొం
దను బనిలే, దగస్త్యముని దక్షిణకాష్ఠధరాధరంబుదా
పున నది లేనిదుఃఖమునఁ బూనె మహాతప మాచరింపఁగన్.

క. ఇది నే నెఱుఁగుదు నమ్ముని
మది నుండెనయట్ల నాదుమనమున నుండున్
జదలే అనిపెద నీబడి
నది యాతని కొసఁగి మరలు మంబుజగర్భా! 135

ఉ. ఏమిటి కింతమాత్రమున కే నరుగన్ జని నీవు సంయమి
గ్రామణితోడ నే ననుపఁగాఁ జనుదెంచితి నంచుఁ బల్కి త
త్కామితవస్తు విమ్ము చిరకాలకృతోగ్రతపస్సమాధిని
ష్ఠామితఖేద మెల్ల నిమిషార్ధములో నుడివోవ గ్రక్కునన్.

వ. అని కృపారసతరంగితాంతరంగుం డై మహాదేవుం డనుపుట
యును. 137

సీ. దేవతాపతి శచీదేవిఁ గూడఁ దలంచె
హవ్య మాహారింప నగ్ని గోరె
జముఁడు ధర్మాధర్మసరణి విచారించె
నరభోజనాపేక్షఁ బొరలె నసుర

కచ్ఛపాద్యవతారవిహారంబును శంఖచక్రశోభితాకారంబును బర్వతోత్పాటన పాటవాటోపంబును వినిర్దాలితపలాశకలాపంబును నపారగోరక్షణకౌతుభూతంబును విదళితనరక సంజాతజననఖేదసన్నిపాతంబును నై, మహాదేవవిభ్రమవిహారంబునుంబోలె నిరవశేషీకృతార్జునశరసమూహంబును మథితమన్మథసముత్సాహంబును గగనతరంగిణీసంగతసముత్తుంగ పురభంగురప్రభావంబును నిజాశ్లేషనిమగ్నశివాభాగంబును నై భిల్లవల్లభులపల్లియలపై వెల్లివొడిచినం దల్లడపడివెడలు నెడ నిలుపేదనడుములకు నెడరు వొడము నను వడువునం బుడమి నడుగిడ నోడు పడంతులవెలి పుడుపు నెపంబున నుపనాథు లెత్తుకొని గుత్తంపుంజనుగుబ్బలయొత్తునం జిత్తంబులు చిత్తజాయత్తంబులై తత్తఱపడం గొండనెత్తంబుల కెక్కిన మక్కువలం గలసి మెలసి వినోదించుటకు నిదానం బగుచు రాజహంస రథాంగ సంకులంబునకుం బ్రతిఘటించు నుభయ తటాటవికరిఘటబృంహితంబు లసహ్యంబు లగుటయు గహ్వరంబులనుండి మ్రోయు సింహనాదంబులం బ్రోదిసేయు తరంగ తురంగగళగళారావంబు నొండొండ రోదసీకుహరంబులు నిండం జండతరంబులైన దురితంబులపై దండువెడలు చందంబునం గనుపట్టుచు వేంకటాచలాలంకారం బై పరశురామేశ్వర క్రీడారంగంబునకు రంగవల్లిక యై కాళహస్తిపురలక్ష్మీ ఫాలికామణికి మణిమాలిక యై యోంకారపుటభేదనభాగ్యదేవతాలలామం బై పరస్పరపీచీకరోత్థిత ప్రశీకరమౌక్తికాక్షత జాలంబుల వారాకరవరుం బరిణయం బయ్యె. ఘుట

లంబులు వళక్షచామరజాలంబులు డిండీరికాధవళితకల్లో లంబులుఁ గుసుమశరపరితాపపరవశవశానిమిత్తమత్తవేదండ ఖండనక్రీడాఖండితదండకాండంబులు బిసకాండంబులుఁ బ్రవాహవేగంబునం గూలి తేలు పుష్పితరసాలసాల శాఖాకదంబంబును గాదంబాడంబరంబునుం గలిగి కరి గిరివజ్రపాతమహానినదంబునం బెకలిపడు కొండలచప్పు ళ్లకు నప్పటప్పటికిఁ బెదరి యుప్పరం బెగయు జల పక్షుల పక్షవిక్షేపంబులం బరఁగు తుంపరలపరంపరల నిలింప దంపతులకు రతిలంపటంబున మోములు చెమరింపకుండ నింపు సేసి పూర్వదుర్వాసనాసక్తులై ముక్తులు గాక లోకంబుల వారు రారో యని [1]చీరుతెఱంగున నభంగభంగపరంపరా ఘోషంబున నుద్రేకించి యరుణధరణీభాగయోగంబున శోణ భద్రాకారంబును శ్వేతభూతలసమేతస్రోతంబులవలన క్షీర తరంగిణీ శృంగారంబును నీలశోణీతల ప్రవాహశ్రేణివలనఁ గృష్ణవేణీవిలాసంబును నడ్డంబుగ నుండుకొండలఁ దాఁకి తిరిగితిరిగి యరుగుచెంచుటం జేసి పునఃపునఃప్రవాహమోహ నంబునుం దనరఁ దనయందు నివి మొదలయిన తీర్థంబులు గల వని యవనీజనంబులకుఁ దెలుపు మెలపున వెలుంగుచు యోగీశ్వరభావ స్వభావంబునుంబోలె యమంద బిందుసముద యంబును నిరంతరనాదప్రసాదమేదురహృదయంబును సంసార వారాకరతరణకారణకళాప్రకాశంబును లంఘితాలంఘ్య విషయప్రదేశంబును యథేచ్ఛవ్యాపారజీవనంబును లోకైక పావనంబును నై, వాసుదేవకేలీవిలాసంబునుంబోలె మత్స్య

1. చీఱు.

గణ్యమున్ బుద్ధ్యహంకారచిత్తంబులున్ జ్ఞానకర్మేంద్రియం
బుల్ షడంతర్విరోధుల్ ఘనక్లేశముల్ పాశముల్ కోశ
ముల్ జన్మనాశాద్యవస్థల్ వృథా నీకుఁ గల్పించి సత్కర్మ
దుష్కర్మబంధంబులం జిక్కి తా మైహికాముష్మికానంద
దుఃఖంబులం బొంది నిన్నాత్మ భావించుచో నిన్నియున్ లేమి
యూహింపఁగా లేక లోకుల్ దమోంధీకృతాలోకులై
పోవఁ బ్రోవం గృపామూర్తివై కాలదిగ్భాగకైలాస
శైలంబునన్ దివ్యలింగాకృతిన్ భూమిఁ బ్రత్యక్షమై వేద
వేదాంత విద్యాదితర్కోక్తులం గంఠశోషంబుగా వాదముల్
సేయుచున్ బుద్ధివైదగ్ధి నే నర్శనం బిచ్చుచున్ వచ్చు దానిం
బ్రతిష్ఠించుచున్ మంత్రశాస్త్రార్థ చింతాపరిశ్రాంతిమైఁ
గొంతకాలంబు నానావిధారాధనల్ సేయుచున్ సిద్ధ నీరేజ
కూర్మాసనాభ్యాస నాడీసదాశోధనాయాసముం బొంది
యాధారజాలంధరోడ్డీన బంధంబులం బట్టుచుం గుండలీశక్తి
వక్త్రం బవక్రంబుగాఁ జేసి షట్చక్రకావీథిఁ జేతస్సమేతం
బుగా వాయువున్ గ్రోలుచుం, దన్మనోగంధవాహంబులన్
బ్రహ్మరంధ్రోపరివ్యాపకం బైన సంవిన్మయాకాశదేశాంత
రోద్యత్పరబ్రహ్మచంద్రోదయజ్యోత్స్నఁ దాదాత్మ్యముం
బొందఁగాఁ జేయుచుం బుత్రపుత్రీకళత్రంబులన్ శత్రు
మిత్రంబులన్ శీతవాతాతపాది వ్యవస్థాదిభేదంబు ఖేదంబు
మోదంబు కృత్యం బకృత్యంబు హేయం బహేయంబునున్
లేక లోకంబు లెల్లం బరబ్రహ్మరూపంబుగాఁ జూచుచున్
స్వేచ్ఛఁ గ్రీడించువారల్ దుదిం బొందు లాభంబు నీవై
హరిబ్రహ్మకీటాంతజంతువ్రజంబుల్ వినోదంబుగా నిన్ను

సూతియుఁ దత్తటినీతటంబుల శివలింగప్రతిష్ఠలు సేయుచు
దక్షిణకైలాసంబుఁ జేరం జనుదెంచి. 142

శా. లోపాముద్రయుఁ దాను హేమముఖరీ లోలోర్మిడోలాం
తర, వ్యాపారంబులఁ దేలి భూతియును రుద్రాక్షంబులుం
బూని వి,ద్యాపురూపములో యనంగ నతిశాంతాకారులై
దివ్యలిం,గోపాంతంబున నిల్చి తాపసజనం బోహో యనఁ
భక్తితోన్. 143

క. పంచేంద్రియపథముల వ
ర్తించుమనోధ్వగుని శివుని తెలుపునఁ బో బో
ధించిరి వంచించిరి ప్రా
పంచికసౌఖ్యములఁ బరమ పరవశు లగుచున్. 144

తే. ఎట్టకేలకుఁ జూపు బహిర్గతంబు
గాఁగ నిట్లని వినుతించెఁ గలశభవుఁడు
దేహ ముప్పొంగ వాక్యప్రవాహసరణి
దివ్యమును లెల్ల [1]నిది యుపదేశ మనఁగ. 145

దండకము. శ్రీమన్మహాదేవ! దేవాదిదేవా! నిమగ్నీకృతా
జాండభాండప్రకాశా! మహేశా! మహాయోగిపుంయోగ
నిద్రాసమున్నిద్రితానందరూపా! భవార్ణోనిధానాంతరా
పన్నరత్నాంతరీపా! జగద్దీప! నిర్లేప! బ్రహ్మాండపిండాండ
బాహ్యాంతరాళంబులం బూర్ణమై సూక్ష్మసూక్ష్మార్థమై స్వార్థ
మైయున్న నిన్నుఁ మహామాయచే జీవునిం జేసి మహదాది
తత్త్వాత్మకంబైన దేహంబు గేహంబుగా నిల్పి త్రైగుణ్యముఁ

1. విని.

జేర్చిన విధంబు పీనులఁ
జేర్చి వినఁగ వినయగరిమఁ జెప్పఁగ వారున్. 150

సీ. నీ పీశుమహిమంబు నిశ్చయింపఁగ నిశ్చ
యించు నీమహిమ మీ హేమవర్ణ
నీవు శంకరపాద నీరేజములఁ గొల్వఁ
గొలుచు నీపదము లీ కులవధూటి
నీవు సర్వేశ్వరునిత్యంబు భావింప
భావించు నిన్ను నీపరమసాధ్వి
నీవు శివైక్యంబు నిర్వహింపఁగ నిర్వ
హించు నీయైక్య మీయిందువదన
తే. శైవచూడామణివి నీవు నీవెలంది
ప్రథమగణనీయ యగుఁ బతివ్రతలలోనఁ
గాన మీకు [1]నసాధ్యము ల్గలవె జగతి
మావశంబయ్య మీయనుభావ మెన్న? 151

క. నీతపము కల్పధరణీ
జాతము తత్ఫలము నీదు సాధ్వీవిలస
త్పాతివ్రత్యము లోక
వ్రాతమునకు మిమ్ముఁ బొగడ వశమే మాకున్ ? 152

క. శితికంఠుఁ డద్రికన్యా
పతియై సుఖి యయ్యె భువనభవనంబునఁ ద
త్ప్రతిగా లోపాముద్రా
పతివై సుఖివైతి వీవు పరమమునీంద్రా. 153

1. నసాధ్యంబుగలదె.

దర్శించినన్ ముక్తులం జేయుచున్ సత్యమై నిత్యమై
జ్ఞానమై జ్ఞేయమై జ్ఞాతవై యున్న నిన్నుం బ్రశంసింప
నే నెంతవాఁడన్ మదీయాపరాధంబు లేపట్టునన్ బట్టకే
పూర్ణకారుణ్యదృష్టిం న్ననుం జూడవే భక్తవత్సానుగచ్ఛ
న్మరున్నైచికీ! భక్తలీలావనీకల్పకా! భక్తసంతానచింతా
మణీ! భక్తసంతాపవారాశి చంద్రోదయా! భక్తకోటీవిప
ద్గోత్రవజ్రాయుధా! భక్తసందోహసంతాపహా! భక్తసంకల్ప
సంసిద్ధిరూపా! నమస్తే నమస్తే నమః. 146

వ. అని కీర్తించి తపస్వికేసరి యఖండానందదుగ్ధార్ణవం
బునఁ గ్రీడించుచు ఫాలభాగమున మోడ్పుంగేలు గీలించి
యంగనయుం దాను బ్రదక్షిణంబులు నమస్కారంబులుం
బెక్కు లీశునకుం జేసి సువర్ణపర్వతధనుశ్శుద్ధాంతకాంతా
మణిన్. 147

క. జ్ఞానప్రసూనకళికన్
మానస మత్యంతభక్తిమగ్నంబుగఁ గ
న్గోనల బాష్పోదకములు
సోనలుగాఁ గురియఁ గుంభజుఁడు దర్శించెన్. 148

క. ఆపిమ్మట నక్కడఁ గల
తాపసబృందంబుతోడ దంపతు లాశై
లోపాంతహేమముఖరీ
ద్వీపవతీతటశిలాప్రదేశమునందున్. 149

క. కూర్చుండి మునుల కభవునిఁ
గూర్చి తపం బాచరింపఁ గోరిక లభుడీ

క. ఇటువంటిచోట నెప్పుడు
నుటజంబుల నధివసించియుండెడు మీ యు
త్కటభాగ్యం బేమని చె
ప్పట దేవుం డెఱుఁగు మౌనిపుంగవులారా! 159.

తే. పోయి వచ్చెద దక్షిణపుణ్యతీర్థ
రాజములు చూడ న న్ననుగ్రహము సేసి
యనుపుఁ డనుటయు వారలు ననుపఁ దపసి
యిందువదనయుఁ దాను నిజేచ్ఛఁ జనియె. 160.

మ. అనఁగా వీరనృసింహ యాదవుఁడు మాయాజంగమాకారభ
ర్గునకుం గ్రమ్మఱ మ్రొక్కి భక్తనిధి! నాకుం జెప్పవే విశ్వనా
థునియారాధన సేసి యగ్గిరిని జంతుశ్రేణిలో మున్ను గో
రినయర్థంబులు గాంచి రెవ్వరన గౌరీనాథుఁ డా రాజుతోన్.

శా. పాశక్లేశగుణేషణేంద్రియ తను ప్రత్యర్థిలాపోర్మికా
కోశాదివ్యతిరిక్తమూర్తి! త్రిజగత్కాలంకషాకార! మా
యాశృంగారవతీవిలాసవిభవ వ్యావిద్ధ[1]ముగ్ధాంత వే
శ్యాశర్మావహ! తారకాక్షరమహోపదేశప్రదా. 162.

క. శాంతాకార యిదంతా
హంతాచింతావిదూర యపవర్గరమా
కాంతాకాంత దిగంతా
భ్రాంతాభ్రాంతాంతతాండవాభినయకరా. 163.

1. ముక్తాంత.

క. మీ కిరుపురకే వారయుం
గాక భవత్సదృశు లెన్నఁ గలరే నానా
లోకంబుల ? మీమహిమము
మీకే తెలియు న్వశంబె మిమ్ముం బొగడన్? 154

చ. అన విని కుంభజుండు వినయంబున నిట్లను మీ రనుగ్రహిం
చినఁ దృణమైన మేరువగుఁ జిత్తము వేఱొకరీతి నున్న న
య్యనిమిషశైలమైనఁ దృణ మౌ నటుగాన ఫలించె నాతపం
బనఘచరిత్రులార ! నను నాదరణంబున మీరు గన్గొనన్.

క. అది యట్లుండఁగ[1]నిం డీ
నది యిక్కడ నుత్తరంబునకు నభిముఖమై
నదియును శివునకుఁ గృహమై
నదియుం దలపోయ నిదియ యవిముక్తంబున్. 156

క. కీటం బయినను సినది
నీటం [2]దోఁగుటయుఁ గాలనియతి మృతంబై
యాటవికాధిపు పుక్కిటి
నీటం [3]దోఁగును బురాణ నిశ్చయ మెందున్. 157

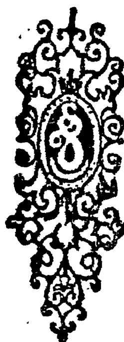
ఉ. ఏమని చెప్ప నిచ్చటియహీనమహాత్త్వము దోమ చచ్చినన్
సామజపూజఁ గాంచు మఱిసామజ మీల్గిన సామజారియై
నేమముఁబొందుఁ గాముకుఁడు చెల్వుకుఁగా మరుచేతఁ
జచ్చినన్, గామునిఁ జంపుఁ దా మగుడఁ గామినితో నొడఁ
గూడి [4]యుండియున్. 158

1. నిండిన. 2. దొరగుటయు. 3. దోఁచును. 4. యుండివన్.

శ్రీ ర॰స్తు

శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము

ద్వితీయాశ్వాసము

ఖండాచలమారుత
లేఖాస్పర్శాదివిషయలీఢాకృద్వి
ద్యాఖని మునిజనకల్పక
శాఖీ శ్రీకాళహస్తి సదన మహేశా ! 1

ఆ. అవధరింపుఁ డిట్లు భవదీయకథ విన్న
వింతు భక్తజనుల వీను లలర
మీరు యాదవునకుఁ గారుణ్యరసపూరి
తేక్షణముల నానతిచ్చినట్టు. 2

—౷ బ్రహ్మకు సరస్వతివలనఁ గుమారు లుద్భవిల్లుట ౷—

వ. తదనంతరంబ యొక్కనాఁడు. 3

సీ. అఖిలవిద్యారహస్యములశంకలు దీర్ప
సరస నుండెడు మునీశ్వరులు వొగడ
స్వస్తికహస్తులై సమ్ముఖంబున బరా
బరిగాఁగ సర్వసుపర్వు లుండఁ

పంచచామరము. అపారతా గభీరతామృతాది హేతుభూతతా
తపస్విసంగృహీతతా విధాతృముఖ్యదేవతా
ధిప ప్రమథ్యమానతా నదీమహానుజీవన
ప్రపాతజాతమగ్నతాభిరామచిత్ప యోనిధీ.

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కాళహస్తీశ్వర చరణకమల సేవా
పరాయణ సింగమరమానారాయణ జక్కయ నారాయణ
తనూభవ భవపరాఙ్ముఖ ధూర్జటి ప్రణీతం బైన
శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యంబునందుఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

సంపూర్ణ యౌవన సంపద గలిగియు
మదవికారస్ఫూర్తి పొదలనీక
వ్యాహారసింహాసనారూఢ యయ్యును
బహువిధవ్యాహృతిఁ బ్రౌఢగాక
తే. మగనిముందఱఁ దన మహామహిమ లెల్లఁ
గానఁబడకుండ నడఁకువ గలిగి కించి
దవనతాననయై పొలుపారఁ గన్ను
గండుమీలకు నిలుకడఁ గఱపి కదియ. 7

క. ఏతెంచునపుడు పాదుక
[1]లాతలికక్ష్యాంతరమున నటు విడిచి కరా
నీతవిపంచీమదశుక
పోతస్ఫటికాక్షసూత్రపుస్తక యగుచున్. 8

క. పరిజనుల ననిపి నాథుని
పరిసరమున కేఁగి యతనిపంపున మణిపిం
జరిత ధగద్ధగితం బగు
సరిగద్దియ నుండునట్టి సమయమునందున్. 9

సీ. మోముపున్నమచందమామ వెన్నెలఁ గాయ
డెందంపుఁ గెందమ్మి డిందుపడెనొ
వాలుఁజూపనియెడు వేలుపుతేని కై
దువచాయగుట్టుగ ట్టసియఁబడెనొ
కొప్పనుచీఁకటి గుంపు గప్పుకొనంగఁ
దలఁపుఁదెర్వరి త్రోవఁ దప్పి పడెనొ

1. లాతరి.

గరతలయుగళి వక్త్రములు [1]గప్పక విన్న
పంబులకొఱకు దిక్పతులు సేరఁ
బూర్వదేవతలు కింకుర్వాణులై తన
కనుసన్న వలసిన పనులుసేయ

తే. గరుడగంధర్వభుజగకిన్నరపిశాచ
భటులు చావడి ముంగటి బట్టబయలఁ
జటులతరవృత్తిఁ గోటులసంఖ్య లెసఁగ
నజ్జగద్విభుండు గొలువున్న యవసరమున. 4

మ. నవలావణ్య రసాలయంబు గుణరత్నస్థాన మాస్యముడుపా
ధవబింబోపమ మున్నతస్తనగిరీంద్రవ్యక్తి వాచాసుధా
భవదేశంబు వళీతరంగము తనూభద్రప్రభాఫేనవీ
చివిలాసం బగుతత్కళత్రము సుధాబ్ధింబోలి సద్భక్తితోన్.

మ. చెలికత్తెల్గయివండఁ బట్టఁగ సురస్త్రీ లెందఱైన న్గెలం
కుల సేవింపఁగ వజ్రనిర్మితతులాకోటిద్వయంబుల్ ఝళం
ఝళనాదంబుల సీన మానికపుఁగెంజాయ ల్దువాళించు సా
వలు పాదంబుల మెట్టి ప్రాణవిభుఁ గొల్వం గొల్వుమోసాల
కున్. 6

సీ. బ్రహ్మకుఁ బట్టంపు రాణివాసం బయ్యు
రాజసక్రీడాభిరతులఁ బోక
జగదేకసౌందర్యసౌభాగ్య మయ్యును
నణుమాత్రమును గర్వగుణము లేక

1. కప్పక.

క. తనపాతివ్రత్యమునకు
ననుకూలముగాఁగ మగనియాజ్ఞకు లోనై
కనుపట్టి వాణి శతవా
గ్వనజానన లగుచు నలువవడిఁ దేరంగన్. 15

ఉ. అందున కొంతయుం బ్రమదమందుచుఁ బుష్పితవల్లులందు నిం
దిందిరశాబకంబు పువ్వుఁదేనియఁ గ్రోలెడు రీతి నూర్వశిన్
బొంది సుధాధరగ్రహణభూరి సుఖంబుల నొందుచున్ శతా
నందుఁ డనంగ నొప్పెసఁగె నాఁడు మొద లక్కథల న్విధా
తయున్. 16

శా. ఆరామంబులఁ గేలిశైలముల సౌధాగ్రంబులన్ స్వర్ణదీ
తీరోపాంత నికుంజ పుంజములలో దేశంబుఁ గాలంబు నా
చారంబు న్వివరింపఁగా మఱచి హృజ్జాతాంధకారాంధుఁడై
నీరేజాసనుఁ డిచ్చ నుండె శతవాణీభోగ నిర్మగ్నతన్. 17

సీ. మ్రొక్కిన నొకలేమ మోము మెట్టఁగాఁ జేయుఁ
దిట్టుఁ గూరిమి నొక్క తీఁగఁబోఁడి
తలవట్టుకొను నొక్క తరుణీలలామంబు
హుమ్మని యదలించు నొక్కయింతి
పట్టకు మని యానపెట్టు నొక్క వధూటి
యేడుచు నొక్క పూర్ణేందువదన
ముసుఁగు వెట్టుచు నొక్క ముద్దియ పవళించు
సిగ్గు లే దను నీకుఁ జెలువ యొకతె
తే. మఱియుఁ గోపించి వలసిన మాడ్కి నుండు
వారిజాక్షులఁ దగినట్లు గారవించి

రాయంచనడపుల రాయిడిఁ దాల్చి తా
మరతూఁడు దుముదుగా మరలఁబడెనో

తే. నలువ తనుఁ గోల్వవచ్చిన పలుకుఁజెలువ
చెలువ మరయుచు వలరాజు చిలుకుములికిఁ
దలఁకి మిన్నక యొకకొంత తడవు నిలిచె
మునులు దమతమమొగములు గనుఁగొనంగ. 10

తే. అదియుఁ దాఁగాంచి సభ్యు లాహ్లాదమందఁ
దగవుఁ దలపోసి చిత్తంబు బిగియఁబట్టి
స్వస్వరూప వికారైక సౌఖ్యదృష్టి
మఱుఁగు వెట్టుచు నొకకొన్ని మాటలాడి. 11

తే. సరస సల్లాపములఁ బ్రొద్దు చాలఁబోయె
ననుచు వేల్పుల మునుల నెయ్యమున ననిపి
తాను వాణియు లోని సౌధంబుమీఁది
కరిగి యచ్చట నిట్లని యానతిచ్చె. 12

శా. వాచాగోచర మప్రతర్క్యము వినిర్ద్వంద్వం బసాధారణం
బాచోద్యం బతిలోక మప్రతిమపర్యాయంబు వర్ణింపఁగా
నీచెల్వం బిది నిక్క మట్లయినఁ గానీ నాకు నీవంక వాం
ఛాచాపల్యము దీఱనేరదు మనోజక్రీడలం గోమలి. 13

క. నాకోరిక లీడేరఁగఁ
గైకొనవలె నీవు ప్రమదగౌరవకృతభా
షాకృతులు నూటి నటువలెఁ
గైకొంటివయేని చెప్పఁ[1]గల దే మనినన్. 14

1. గలచే యనినన్.

క. ఈమాడ్కి నిదియ పనిగాఁ
గామాంధుం డగుచు నున్న కార్యము లెల్లన్
బో మొత్తి పుణ్యపాపము
లేమియుఁ దలఁపక సుఖించు నెడ వారలకున్. 22

శా. క్రూరు ల్ధూర్తులు దోషకారులు జగద్ద్రోహుల్మహాభీషణా
కారు ల్ధర్మవిరోధు లన్యరమణీకామాంధకారాంధు లా
చారభ్రష్టులు లోకకంటకులు శస్త్రవ్యగ్రబాహు ల్కృపా
దూరు ల్ముప్పదివేల రక్కసులుదోడ్తోఁ బుట్టుచుం దండ్రితోన్.

బ్రహ్మకొడుకుల దుష్టచేష్టలు

సీ. చెఱపట్టి తెత్తుమో శ్రీమహాలక్ష్మిని
బిండి గావింతుమో వెండికొండ
మ్రింగుదుమో పట్టి మిహిరమండలమును
త్రావుదుమో సముద్రంబు లెల్లఁ
* బన్నగకులసార్వభౌము నాడింతుమో
పెకలింతుమో ధాత్రిఁ బెకలిపడఁగఁ
దన్నుదుమో మృత్యుదంష్ట్రలు విఱుగంగ
సరగునఁ జెఱుతుమో జమునిలజ్జ
తే. నేడుకొండలుఁ బెఱికి వేఁటాడి కడిమి
గగనమండల మొరయంగ నెగురవైచి
బంతులాడి చరింతుమో పనుపు మమ్ముఁ
దండ్రి! వలసిన పనికన్నఁ దమ్మిచూలి. 24

* 2, 4 పాదములు తార్మారుగ నున్నవి.

రతిసుఖంబులఁ జొక్కి నోరంత ప్రొద్దు
నజుఁడు మన్మథ రాజ్యసింహాసనమున. 18

క. తరుణీశతకము బింబా
ధరమాధుర్యంబు లానుచుండఁ దమలోనన్
బరమేష్ఠి నాల్గు[1] మోములు
వరుసలు వెట్టుకొనుఁ జెప్ప వశమె కూర్మిన్. 19

సీ. అధరపల్లవ మాన నంగంబు మఱచు నం
తఃక్షతంబునఁ గొంత తలంపు గలుగుఁ
బరిరంభణంబునఁ బరవశుఁడగు నఖం
బులు నాటఁ జెనకినఁ దెలివి నొందు
బహుబంధరతికిఁ [2]లోఁబడిచొక్కి కళరవ
శ్రవణంబుచేత [3]హెచ్చరిక నొందు
సురతాంత సుఖమున సోలుఁ దాంబూలంబు
సేయింప నించుక సేదదేఱు

తే. జలకమాడును దివ్యవస్త్రములు గట్టు
దివ్యగంధంబు లలఁదును దివ్యపుష్ప
మాలికలు దాల్చు నమృతంబు గ్రోలు మగుడ
బాలికాసంగసౌఖ్యాబ్ధి నోలలాడు. 20

ఉ. తోరపుఁగోరిక ల్నగవుతోడి మొగంబును జిక్కువడ్డ శృం
గారపుఁగొప్పు క్రొంజెమటగా జెడు గండము సందడించు ని
ట్టూరుపు గాడ్పు వేడుకలనుబ్బెడు దేహము సోలుచూపు నొ
ప్పారుట గాని నల్వ కొకయప్పుడు నూఱట లేదు కూటమిన్.

---

1. మొగములు. 2. లోఁబడి. 3. నెచ్చరిక.

మ. కులశీలంబులు [1]జాతిభీతులు ననుక్రోశత్రపాహేయశం
కలు దూరంబులు సేసి యిచ్ఛల సమగ్రస్ఫూర్తి వర్తించువా
రల నై పోయిరి కాని రక్కసు [2]లసారక్రూరసంసారమో
హాలతాబద్ధులు గాక యున్న నపవర్గానందముం జెందరే. 29

శా. భాండాగారము లెల్ల నన్యధనము ల్బందీగృహప్రాపితా
చండాలావధికాంత లాత్మకులయోషారత్నముల్ సత్క్రి
యల్, చండక్రీడలు సర్వజంతువులు భోజ్యశ్రేణి కాదంబరీ
భాండవ్రాతము పేయమై దనరఁ బాపస్వాంతులై క్రిమ్మరన్.

శా. ఆబాధల్ పడలేక భూరమణి శోకాక్రాంతయై మూర్ధ్నవీ
థీబద్ధాయణపాణిపద్మములతో దేవా! జగంబెల్ల ర
క్షాబుద్ధిన్ వివరింపు నీసుతులచేఁ [3]గాలెంజుమీ యంచు భా
షాబద్ధుం, డగు బ్రహ్మదేవుఁ గని విజ్ఞాపించె ఘోషించుచున్.

క. ఆయార్తనాదమునకుం
దోయజగర్భుండు కరుణతో భూదేవిన్
డాయంగఁ బిలిచి యోడకు
మీ యానిమిషమున నీకు మెచ్చొనరింతున్. 32

బ్రహ్మకు నుగ్రుఁ డను కొడుకు కలుగుట

క. అని కొడుకులపైఁ బుట్టిన
కినుక సహింపంగ లేక కెరలినఁ గోపం
బున నుగ్రుం డనుతనయుఁడు
జనియించె సమస్తభూతజాలము బెగడన్. 33

1. జాతినీతులు. 2. లపార. 3. గాలంజుమీ.

వ. నెమ్మనంబున నుమ్మలించి కమ్మవిల్తుని యలరమ్ములం జిమ్ముచీకట్లు గ్రమ్ముటం జేసి దుర్మదులుఁ గ్రూరకర్ములగు కొడుకులం గంటి నే యని కటకటంబడి భువనంబులకు వెక్కసులగు రక్కసుల దిక్కుఁ గనుంగొని గగనకర్పర పరిభేది తుంగ శృంగ శృంగాటకంబును నుదీచ్యవాచీ ప్రాచీ ప్రతీచీ సమీచీన పరిక్షిభూత గంగా గౌతమీ సముద్రముద్రిత దుర్గంబును నిరర్గళ నానామృగ సంకులమధ్యంబును నగు వింధ్యంబునకుం బొం డని నియమించిన. 25

ఉ. మించినవేడ్కఁ రక్కసులు మీసలు దీటుచు దిక్కడంగ
ముల్, [1]చించుక పాఱ నార్చుచు మహీమలినాంగ విసీలిమ
చ్ఛటా, వంచిత భానులై కయిదువల్లళిపించుచు లోకమెల్ల
భక్షించెద మంచు వింధ్యగిరిఁ జేరఁగ వచ్చిరి దండ్రి
పంపునన్. 26

ఉ. అందొక దుర్గమస్థలమునందు నివాసము సేసి జంతురా
శిం బెగటార్చి మ్రింగుచు బుషిప్రమదావళిఁ బట్టుకొంచు
సంక్రందనముఖ్య దేవనగరంబులఁ గాల్చుచు నాత్మబోధ ని
ష్ఠం దపమాచరించుమునిసంహతి డెందము గుందఁ జేయుచున్.

మ. పురుషుం డన్న వధించి కాంత యనిన న్భోగించి యర్థంబులన్
సరగం జేకొని మత్తచిత్తు లగుచున్ సర్వంబు నేకంబు సే
సిరి వర్ణాశ్రమధర్మము ల్బుధుల గాసింబెట్టి చార్వాకమా
ర్గరతుల్లోలై శరీరసౌఖ్యపరతం బ్రత్యక్షసిద్ధాంతులై. 28

1. చించుచుఁ బాఱ.

స్యందనము లందుపిఱుఁదం
గ్రందుకొనఁగ [1]నిలిపి నడుపఁగా వెఱఁగయ్యెన్. 39

మ. గరళం బుద్ధతి నారగింపఁ జనునుగ్రవ్యగ్రవిస్ఫూర్తి సా
గర మాపోశన మెత్తుకుంభజుని రేఖన్ ధ్వాంతసంతాన సు
స్థిరతం దీర్చు దినేంద్రు చందమున నాసేనం గనుంగొంచు భీ
కర వేగంబునఁ దాఁకె నుగ్రుఁ డపు డుగ్రంబైన రూపంబునన్.

క. చదిపెం గాలుబలంబులఁ
గదిమెన్ గుఱ్ఱంపు పౌఁజు గగ్గులకాఁడై
చెదరంగ గంధగజముల
మదమడఁచెం జండవీరమండలిఁ దాఁకెన్. 41

క. విడువక పట్టిన మునుమున్
గడదేఱిచి బలము రెండుగా నొనరించెన్
వడి నారెంటికి నడుమన
వెడలెన్ మఱిసోమసూర్యవీథులు గాఁగన్. 42

క. చెదరినసేనల నన్నిటిఁ
గుదురుకొనం దోలి చుట్టుకొని వడి నేసెన్
మదకరుల హరుల భటులను
గదనంబున మడిసి చాపకట్టుగఁ గూలన్. 43

శా. ఆయోధాగ్రణిచేత నిట్లు తమసైన్యంబు ల్పటాపంచలై, పా
యల్వాఱియు నేటుపోటుల భయభ్రాంతంబు లయ్యెన్ సమి
ద్ఘాయుక్తాంగములయ్యుఁ దమ్ము శరణంబు ల్వేఁడియుం

1. నిలిచి నడువఁగా.

చ. ఆతనికి నుగ్రసింహరథమస్త్రచయంబును వజ్రకంచుకా
న్వితముగ నిచ్చి నాసుతులు నీసహజన్ము లటంచుఁ జూడ శు
ద్ధతగతి నందఱం దునిమి దైవతకోటులు నింగిఁ బొంగ భూ
సతికిఁ బ్రియం బొనర్పు మని సారసగర్భుఁడు పంప నాతఁడున్.

బ్రహ్మాపంపున నుగ్రుఁడు తన యన్నలగు రక్కసులఁ జంపుట

ఉ. కోవన నార్చినం దెసలఁ గుంజరము ల్సెదరెం ధనుర్గుణా
రావమునం గలంగె జలరాశి వడంకె రథాంగతీవ్రసం
రావమునం గులక్షితిధరంబులు రథ్య మృగేంద్ర సాంద్ర హే
షావలి వ్రక్కలయ్యె హరిదంతము లే మని చెప్ప నత్తఱిన్.

తే. తన్ను ధరణికిఁ బొమ్మన్న ధాత నోటి
మాట నోరనె యుండ భూమండలంబుఁ
జేరఁ జనుదెంచె సింగంపుఁదేరిజోడు
వింధ్యగిరి నున్న రాక్షస వితతిమీఁద. 36

శా. ఆఘోరాసురు లంతయుం దెలిసి గంధానేకపానేకవా
హౌఘ స్యందన బృందము ల్గొలువఁ జిత్తాయత్తమై కార్ముకా
మోఘాస్త్రంబులు దాల్చి హేమరథము ల్మోదంబుతో నెక్కి గం
గౌఘుం బెత్తిన ధూళిచే నడుసుగా నత్యంత గర్వాంధులై.

క. బలములు దీర్చిరి నడిచిరి
బలవంతుం డైన యుగ్రుపై నేచి బలా
బలచింత లేక రాక్షస
బలములు రఘురామునిమీఁదఁ బైకొనురీతిన్. 38

క. ముంపటఁ గాలుబలంబు పి
ఱుందం దురగంబు లాపిఱుందం గరులున్

క. కోణపవరు లవ్వీరుని
బాణపరంపరల నొప్పిఁ బడ్డా రరి కుల
క్షోణీధరములు కుంభ
ద్రోణాసారములఁ గలఁగి తొలఁగని భంగిన్. 50

వ. మఱియును. 51

శా. దిక్కు ల్గ్రిక్కదలంగఁ జక్రగుణసందీప్తధ్వను ల్మీఱఁగా
రెక్కల్వచ్చిన కాలసర్పముల పేర్మిం గంకపత్త్రంబులన్
జొక్కంబైన నిశాతబాణముల నాజో దేసె బేతాళముల్
గ్రుక్కిళ్ళ్మ్రింగఁగఁ గ్రొత్తనెత్తురుల వాఁగు ల్పాఱఁ
గ్రవ్యాదులన్. 52

ఉ. ఏసిన నీసువుట్టి యసురేశ్వరు లన్నియు నుగ్గునేసి య
బ్జాసనుపుత్త్రుఁ జూచి భువనావళి నెన్నఁడు నిన్నుఁ గాన మ
న్నా! సమరంబు సేయుటకు నై నియమించినవార లెవ్వరో
దోసముగాదు రాఁ దొలఁగఁ ద్రోయుచుఁ బోఁ జన దంచు
నుక్కునన్. 53

శా. ఆవీరాగ్రణి బాణపాతముల మాంసాహారవీరు ల్వయిం
బువ్వల్ చల్లిన యట్లుగాఁ దలఁచి యార్పుల్ నింగిముట్టంగ
నీ, క్రొవ్విళ్లే యడఁగింతు మంచు వడి నుగ్రుం దాఁకి రున్మ
త్తులై, గువ్వ ల్డేగ నెదిర్చి పేర్చినగతిం గోలాహలం
బొప్పఁగన్. 54

క. ఒక్కమొగి నసురు లందఱుఁ
బెక్కు తెఱంగుల నిశాతభీకరశరముల్

దూఱఁగా, సాయంసూర్యసమానవక్త్రములతో సక్రోధులై
రక్కసుల్. 44

క. విఱిగిపఱచు సైన్యంబుల
వెఱపెల్లను దీర్చి చటుల విక్రమగరిమల్
మెఱయంగ నుగ్రుఁ దాఁకిరి
యుఱవడి నాప్పలును బొబ్బ లుఱుములఁ దెగడన్. 45

క. ఆ తుములమునకుఁ దెమలక
భూతలము వఱంక నలువపుత్త్రుం డెదురై
యా తెఱఁగున నసురులు ని
ర్ఘాతసదృశశరపరంపరలు వడిఁ గురియన్. 46

క. ఏసిన శరములు దుముదుగఁ
జేసి యరణ్యంబు దావశిఖి వొదివినయ
ట్లాసురసైన్యము వీరా
గ్రేసరుఁ డుగ్రుండు విశిఖకీలలఁ బొదివెన్. 47

క. తా నేసిన శరములు దా
వానలమునఁ బడ్డమిడుతలట్లు శరనిధిఁ
సోనలుగా వర్షించిన
వానల క్రియ వారిమీఁద వమ్మై పోవన్. 48

శా. క్రోధాగ్ని ప్రభరీతి శోణరుచి దృక్కోణంబులం జిందఁగా
వేధోండంబు గలంగ నార్చి శరము ల్వేవేగ కోదండవి
ద్యాధౌరేయత మీఱ నేసె మనుజాహారౌఘదేహాస్రధా
రాదౌతక్షితిధూళిపాళిగ మృగేంద్రస్యందనుం డుద్ధతిన్. 49

యాకాశఘంటామార్గంబున నుండకుండఁ గడికండ ల్గాఁగఁ
బెల్లేసినన్. 60

శా. తూలంబాఱేయు బీరువోక సురనాథు ల్చేవమీఱన్ సమి
త్కేళీలోలతఁ గాలమేఘముల మాడ్కిం జూడ్కికిన్గా శిలా
జాలాసారముఁ బైపయిం గురియ రోషస్ఫూర్తుఁ డై తీవ్ర
వాతూలాస్త్రంబున నందఱన్ గెడపి శాంతుం డయ్యె నవ్వీ
రుఁడున్. 61

చ. నరులకు గుండెగూడు దిగె నాగకులంబులు నిద్రవోయె ని
ర్జరులును మిన్ను దన్నిరి ధరామరకోటియుఁ దృప్తిఁ బొందె
సుస్థిరత వహించె ధాత్రియు ఋషివ్రజ మిచ్చఁ జరించె
రాక్షసోత్కరము రణంబునన్ హరిరథప్రదరాహతిచేతఁ
గూలినన్. 62

వ. అమ్మహారణస్థలంబున వారణంబులయట్టలు కట్టలు వడుటం జేసి
తొట్టిన నెత్తురు మడువులం దెట్టువలు గట్టిన యంపకట్టి
యలం దెప్పలుగట్టుకొని యాడం దలవెట్టు బిడ్డల యెడ్డె
తనంబునకు మనంబున ఘనంబగు వేడుక వోడమఁ బెద్దయుం
బ్రొద్దు ముద్దాడు శాకినీ ఢాకినుల కలకలంబును విచ్చలవిడిం
బచ్చిపొలసుఁ దిని వెగటగుటం జేసి తొడవుల నెడలి పడిన
పద్మరాగంపుఁ గుప్పలు నిప్పులనుచుఁ గండలు బరికట్టియల
న్గట్టి కలుకుట్లు గాలుపం బాలువడి తిరుగు భూత బేతాళ
బాలికాకుల కోలాహలంబును మిట్టకోలల గులగులలైన
కిరీటంబులనుండి రాలిన వజ్ర మౌక్తికరజో[1]గుణంబు లవ

1. గణంబు.

క్రిక్కిఱిసియ నేయ నెత్తుట
నక్కంఠీరవరథాంగమంతయుఁ దోఁగెన్. 55

ఉ. అప్పుడు నేల పెల్లగిల నార్చి మహోగ్ర నిరీక్షణంబులన్
నిప్పులు రాలఁ గోపమున నిష్ఠురశాతశిలీముఖావళిన్
ముప్పదివేల రక్కసుల ముంచె విరించితనూజుఁ డీశ్వరుం
డప్పురదైత్యవీరనివహమ్ముశరమ్ములఁ గ్రుమ్ముకైవడిన్. 56

ఉ. కప్పిన యంపవానలకుఁ గంపమునొందక మానవాశనుల్
ముప్పిరిగొన్న రోషమున మోమునఁ గంఠమునన్ భుజ
మ్ములన్, జిప్పిలి వేఁడి నెత్తురులు జేగుఱుటేఱులు కొండ
నుండి జా, ఱొప్పునఁ గాఱు వీరరస మొల్కెడు చందము
దోఁప నుగ్రుఁడై. 57

శా. చెక్కల్సేసె రథంబు లశ్వములఁ గూల్చెన్ ఖండఖండంబులై
టెక్కెంబు ల్పడ నేసె రత్నమయకోటీరంబులుం దూణముల్
ప్రక్కల్గా నొనరించె ధూళిఁ గలపె న్వర్మంబులన్ సూతు
లన్, జక్కాడెం దునుమాడె విండ్ల నసురుల్ సంక్షోభముం
బొందఁగన్. 58

క. అరదములు విడిచి రక్కసు
లరిగలఁ బట్టిములుఁ గొనుచు నాకసమునకున్
బోరిఁబోరి నెగయుచుఁ గల్పిం
చిరి కాటుకప్రోవువంటి చీఁకటి నంతన్. 59

శా. ఆమాయాతిమిరంబులోపల నదృశ్యాకారులై పోరు ర
క్షోమాతంగముల న్మృగేంద్రరథుఁ డుగ్రుం బోలి శాతాం
ధకారామిత్రాంబక మేసి చీఁకటులఁ బాయం దోలి

లయిన రాహుత్తులునుం గల కలనుఁ గనుంగొని చని వీరా
గ్రేసరుం డగు నుగ్రుండు పితామహాగ్రభాగంబున నిలిచి
గెలిచినవిధంబు విన్నవించిన విని విరించి పుత్రవధవిధాకర్ణన
గ్రథితశోకానలదందహ్యమానమానసుం డై మండిపడుచుం
జూచిన నతండునుం భస్మం బైన బుత్రహత్యాదిదోషంబును
బుత్రవిహీనత్వంబును బ్రాప్తంబయ్యెనే యని విచారించి. 63.

బ్రహ్మ పుత్రహత్యాదిదోషపరిహారార్థము తపంబు సేయుట

ఉ. ఇంతట దేవదేవుఁ గరుణేక్షణు దక్షిణరౌప్యశైలశృం
గాంతరవాసు భక్తజనతామరభూజము నద్రికన్యకా
కాంతునిఁ గొల్వకున్న సుతఘస్మరతా సుతహీనతాఘ దు
ర్దాంతపయోధిపాతమునఁ దప్పి మనంబు సుఖంబునొందునే?

వ. అని వితర్కించుచు. 65.

ఉ. అంచలఁ గట్టినట్టి రథమాత్మవధూటియుఁ దాను నెక్కి చిం
తించిన[1]యంతలోఁ గదలి తీవ్రత దక్షిణరౌప్యశైలముఁ
గాంచె విరించి ముక్తికలకంఠవధూపదవీరసాలముఁ
బంచముఖానుకూలము విపద్విపినోగ్రదవాగ్నికీలమున్. 66.

తే. కాంచికాంచనమాణిక్యఖచితమైన
యంచకొదమలఁ బూన్చిన యరదము డిగి
దేవియును దాను మొగ [2]లేటఁ దీర్థమాడి
యభవుఁ దర్శించి జ్ఞానపుష్పంబఁ గొలిచి. 67

వ. దక్షిణకైలాసగోత్రంబునఁ గూర్చుండి కమలాసనుండు కమ
లాసనస్థుం డై హృదయకమలంబునఁ బరమేశ్వరు చరణకమ
లంబులు నిలిపి పంచేంద్రియసౌఖ్యంబుల వంచించి. 68.

1. యాత్మలో. 2. మొగరేట, మొగదేట.

ణంబు చవి మరగి ముఱుఁగకుండ నుప్పుకండలు పెట్టఁ జూచు పిశాచమందగామినుల క్రంపును బదపునం బొదవిన మేదడునుం బ్రదరంబులం జదిసి కదిసిన మాంసంబును బ్రేవుల ప్రోవులు మొదలుగాఁ గూడఁబెట్టి కట్టలుగట్టి యేనుఁగు తుండంబులం దూము లమరించి చెమరించిన మోముల తోడం జెముర్పులు గట్టుకాడ నిట్టవాడిచిన రక్తంబుల నట్ట నడుమ వేసినఁ జెలంగు కూశ్మాండ కుమారోద్దండ హాసన వ్యసనంబును గాకఘూకజంబుక వనశునకంబులు ప్రచ్చి వందఱలాడి యవ్వలవ్వలికి వెడలివచ్చు నేనుఁగు పీనుఁగుల డొక్కలలో దూక్కి దాఁగిలి ముచ్చులాడు దయ్యంపుఁ దొయ్యలుల పయ్యాటంపుఁగయ్యంబును, వీరరసావేశంబున విజయాశాపరవశత్వంబునం జేసి మునుపడి ప్రోవు దప్పక ధరణిం బడియున్న మానవాహారహారిశాబకకళేబరంబులం జూచి సజీవశంకాతంకంబునం గొంకి వెనుకపదంబులం గ్రమ్ముకొనం జిమ్మిన దుమ్మునఁ గవల కుండినఁ జెండి వంతువుసేయు గోమాయుపరంపరారావంబును, విగతవీసు లైన తేరులును, జర్జరితాంగంబు లైన తురంగంబులును, శరీరప్రోతశరవ్రాతు లైన సూతులును, ఖండఖండంబు లైన కోదండంబులును, రంధ్రనికేతనంబు లైన కేతనంబులును, విదళిత సూత్రంబు లైన తనుత్రంబులును, రజోజాలంబు లైన శూలంబులును, విదారితకూటంబు లైన కిరీటంబులును,ఖండితవేణుశలాకంబు లైన పుండరీకంబులును, విధ్వంసిత ముఖంబు లైన శిలీముఖంబులును, భంగభంగంబు లైన మాతంగంబులును, రుధిరసమాక్రాంతు లయిన మావంతులును, యమకింకరాయత్తు

చేసె నటు కానఁ బవ నాగ్ని శిఖిఫణీంద్రు
లాదిగాఁ గూడి [1]విధికి సహాయు లైరి. 70

సీ. తల్లిఁ గానని లేడిపిల్లకుఁ జన్నిచ్చి
పెంచు బెబ్బులి తనబిడ్డయట్లు
దైవికంబున గూఁడు దప్పి [2]తెప్పున బడ్డ
రాచిల్కఁబోదలఁ బ్రోచుఁ బిల్లి
యెండచేఁ గ్రాఁగిన కొండ[3]కోయిలఁ దెచ్చి
యెలమావిసీఁకల నిలుపుఁ గ్రోఁతి
యెడఁబాసి పోయిన పిడియేనుఁగులఁగూర్చి
కరివిరహంబు కేసరి హరించు

తే. స్తనితముల కెగపడి వచ్చు శరభములను
బట్టి యొయ్యన ధాత్రిపైఁ బెట్టికాచు
గండభేరుండపక్షులుఁ గలిగి యజుని
యాశ్రమము శాంతరసరూప మయ్యె నపుడు. 71

ఉ. ఆడ విధాతకుం జదువులమ్మ సదా పనిపాట సేయఁ జే
దోడుగఁ జెంచెత ల్పలుకుఁదోడుగ రాజశుకీకదంబముల్
గూడి చరింపఁగా నదియుఁ గొంత వినోదము గాఁ దపస్వినీ
క్రీడ వహించె నాత్మపతికిన్ మదిగోర్కి ఫలించు నంతకున్.

తే. భారతీదేవియును దానుఁ బద్మభవుఁడు
భువనముల కెల్లఁ జోద్యంబు పుట్టునట్టు
లాత్మవిద్యాధురంధరుం డైనకొడుకుఁ
బడయఁగాఁ గోరి ఘోరతపం [4]బొనర్చె. 73

1. దివికి. 2. నేలను. 3. గోరియలఁదెచ్చి. 4. బొనర్చ.

సీ. కందమూలాదిభక్షణములఁ గొన్నిది
నంబులు ఘోరతపం బొనర్చి
యంబుకణంబు లాహారంబుగాఁ గొన్ని
నెలలు దప్పక భక్తి నిర్వహించి
పవనాశనంబునఁ బరితృప్తుఁ డై కొన్ని
[1]ఋతువుల నద్భుతవ్రతము సలిపి
సతతోపవాసనిష్ఠాపరాయణబుద్ధిఁ
గొంతకాలము తపోదాంతి నెఱపి

తే. భువనభవనభయంకర పవనవర్ష
శిశిర [2]తీవ్రతర వ్యథఁ జెదరనీక
హృదయధైర్యంబుమిక్కిలి పదిలపఱిచి
నలువ యిబ్భంగిఁ బెక్కేండ్లు సలిపెఁ దపము. 69

సీ. గాంగేయముఖరీ తరంగసంగతసదా
గతి మహాగ్రీష్మదుఃఖము [3]హరింప
సతతవాచంయమీశ్వరకృత క్రతువావి
ర్జ్వలదగ్నికీలలు చలి నడంప
నికటద్రుమస్థితనీలకంఠంబులు
పురులొడ్డి వానల[4]బిఱుసు మాన్ప
నాగంబు లాభోగభోగంబు లడ్డంబు
పట్టి ఝంఝానిలపంక్తి నుడుప

తే. నఖిలభూతాత్మమూర్తి యై యతిశయిల్లు
కొడుకుఁబడయంగసర్వేశుఁ గూర్చితపము

1. ఋతువు లద్భుత తపోవ్రతను. 2 తీవ్రాతపవ్యథ. 3. దహింప.
4. ముసురు.

పుట్టె సుగ్రుం డనుపుత్రుండు వానిచే
నంపఁబడు జంపించి యతనిఁ జంపు

తే. కొంటి నజ్ఞానమునఁ గట్టుకొంటిఁ బుత్ర
హత్య సంతానహీనుండ నైతి దేవ!
రెండుదోషంబులనుమాన్చి నిండువేడ్క
నన్ను రక్షింపు మనుడుఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు. 78

వ. దక్షిణకైలాసగోత్ర వీక్షణమాత్రంబునం బుత్రహత్యాది దోషంబులువాసె మాఘమాసంబున మఘానక్షత్రంబున నుషఃకాలంబున సువర్ణముఖరీస్నానం బాచరించి మౌనంబున నీ మహాలింగంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబులుఁ బ్రణామంబులుఁ బంచాక్షరీమంత్రజపంబును నూటయెనిమిది సేసి ప్రతిమఘా నక్షత్రంబున నివ్విధంబున నొక్క సంవత్సరంబు నడిపిన సుపుత్రుండు గలుగు; నీవే కావె వ్వరీవ్రతంబు నడపిన నిట్లయా నని యానతిచ్చి సర్వేశ్వరుం డంతర్ధానంబు నొందె నరవిందనందనుండు నట్లు సేయం దొడంగిన. 79

ఋభువుని జననము

మ. నెలరెణ్డె ల్లకుఁ జీరచిక్కెఁ ద్రిజగన్నిర్మాతయిల్లాలికిన్
జెలఁగెం జిట్టుము లంకురించె నరుచుల్ చెక్కుల్ప్రభాతేం
దుమం, డలతేజంబున నొప్పెఁ గౌను బలిసెన్ డాసెం గుచా
గ్రంబులన్, నలు పాయాసము దోఁచె నెన్నడ నభిన్నం
బయ్యె నిట్టూర్పులున్. 80

తే. తెల్ల నగుమేను కుసుమితవల్లి గాఁగ
గురుకుచంబులు పుష్పగుచ్ఛములు గాఁగ

మ. కరుణాధారలు నేత్రకోణములవెంటం జింద నానందబం
ధురమై మానస ముబ్బఁగాఁ బ్రమథసంక్షుల్లోలవ్యగ్రోరాజునై
క్కిరటన్మంగళవాద్యముల్ సెలఁగ లక్ష్మీనాథముఖ్యామరుల్
పరివేష్టించి భజింపఁ బద్మజునకుం బ్రత్యక్షమై యీశుఁడున్.

—ఈశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై బ్రహ్మకు వరమిచ్చుట—

శా. ఏ నీకేమి యొనర్తుఁ జెప్పుము పురజ్యేష్ఠా! యనన్ భక్తిభా
షానాథుండు ధరిత్రిఁ జాఁగిల నమస్కారంబు లర్పించుచున్
నానారీతుల సన్నుతించి నిటలన్యస్తాంజలిత్వంబునన్
మేనం గంపము రోమహర్షణము సమ్మిశ్రంబుగా నిట్లనున్. 75

తే. దేవ నీవంటి దేవుండు దివ్యతీర్థ
రాజములలోన సువర్ణముఖరి
వంటి క్షేత్రంబు నావంటి వాంఛితార్థ
సిద్ధుఁడు నరుడు ధర విమర్శించి చూడ. 76

శా. కాన న్వచ్చియుఁ జూడరాదు భవదాకారంబులో నొక్కమే
నైనం బారముముట్టి నిం కెటులు లోకాతీతమై సృష్టికిన్
లోనై యుండని మీఁచిదాకృతి నుపశ్లోకింపఁగా నేర్చెదన్
నానాభంగుల నూరకుండుటయ ధన్యత్వంబు నాబుద్ధికిన్. 77

సీ. భారతీదేవితోఁ బాయక కాలధ
ర్మము విచారింపక మదనకేళి
దేలంగ ముప్పదివేల రక్కసు లుప
యించి వింధ్యాద్రికి నేఁగి వారు
ప్రజలఁ బీడింప సర్వంసహాదేవత
చెప్పిన నేను రోషించినపుడు

తే. వాఙ్మయం బైన వేదాంతవార్ధియందు
నర్థమయుఁ డైన చిద్విధుం డవతరింపఁ
దన్ను మఱచిన తెఱఁగునఁ దమ్మిచూలి
ప్రమదమునఁ జొక్కె వాణిగర్భముననుండి. 85

మ. ఉదయించెం బరమార్థ రూపము మహాయోగీశ్వరోత్తంస మీ
శదయావర్ధితదివ్య తేజము సదాశాంతస్వరూపంబు దుః
ఖదసంసారవిదూరమానసము లోకం బుత్సవక్రీడలన్
బొదలంగా సుతరత్న మంత జననీపుణ్యప్రభావంబునన్. 86

క. పుత్రోదయ మగుటయు శత
పత్రజుఁ డానందలహరిఁ బరవశుఁ డగుచున్
స్తోత్రంబు సేసె ముక్తిక
ళత్రుని గౌరీశు నిర్మల[1] ప్రతిపత్తిన్. 87

వ. ఖండపరశుండును నఖండ దయామండిత కటాక్షవీక్షణంబులఁ
బ్రత్యక్షుం డై కమలజతనూభవునకు ఋభువని యెడు నామం
బొనరింప ననుగ్రహించి యనుగ్రహారహితంబును గలుషా
హితంబును నైన బ్రహ్మోపదేశంబు సేసి యంతర్హితుం డయ్యె
నంత. 88

శా. కోరెన్ వెండియుఁ గన్నవారలకు సంక్షోభింపకే మ్రొక్కి యా
త్మారామత్వమునం జెలంగి యిఁక నేయర్థంబు వర్జింపఁగా
లే రాత్మజ్ఞు లనంగ నాఋభువు దల్లింపండ్రి వీడ్కొంచుఁ బు
ణ్యారణ్యంబులఁ బుణ్యశైలముల బ్రహ్మజ్ఞానియై త్రిమ్మరన్.

1. ప్రతముక్తిన్.

నందనుండెడి నలుపు నిందిందిరములు
గాఁగఁ జెలువొందె వాగ్దేవిగర్భమహిమ. 81

తే. ఆత్మలో నున్న పుత్త్రహత్యాకళంక
మాత్మజాభావతాదోష మాత్మరూప
మైన పిండంబు గర్భస్థమైన బైట
వెడలె ననఁ జన్ను మొనలందుఁ బొడమె నలుపు. 82

సీ. సౌఖ్యలేశములేనిసంసార [1]దేహాభి
మానముల్ విడిచి త్రిమ్మరఁగఁ గోరు
ముక్తిసామ్రాజ్యాభిషిక్తులై విహరించు
యోగసిద్ధులలోన నుండఁ గోరు
మౌనముద్రాసక్తిమదికి నింపగు చోట
నేకాంతమున వసియింపఁ గోరు
నప్రార్థితప్రాప్తమగు పదార్థంబుల
దీపనాదివ్యథ దీర్పఁ గోరు

తే. విష్టపవ్యాపకంబు సవిస్మయంబు
నైనబ్రహ్మాంబు పిండమై యాత్మగర్భ
గోళమున నుండఁ దన్మహాగుణములెల్లఁ
దెలుపు మెలపున నంతటఁ బలుకువెలఁది. 83

ఉ. భారతి గోరుకోర్కులకుఁ బద్మభవుం డనుకూలుఁడై సుఖా
తారకయందు సువ్రతముఁదప్పక సల్పఁగ నొక్కయేఁటిలో
నీరజవైరిశేఖరుని నిత్యకృపం గల పుత్త్రజన్మముం
జేరువ యయ్యె దంపతుల చిత్తమునం బ్రమదం బిగుర్పఁగన్.

1. మోహాభిమానముల్.

క్షితిధర కన్యకాంబు పరిషిక్త శరీరముతోడ నాత్మని
ర్గత బహుతంతుసంక్తి గృహకల్పన శిల్పకళా ప్రవీణతన్. 95

సీ. ప్రాకారములు గోపురమ్ములు కొలువుకూ
టములు న ర్తనమందిరములు కోశ
గేహము ల్పందిళ్లు కేళీనివాసంబు
లంతఃప్రదక్షిణాయతనవీథి
యుపహారభోగమంటపము గర్భగృహంబు
పరిణాయ [1]హేమవై భవనిశాంత
మంతఃపురంబు కక్ష్యాంతరంబులు జాల
కంబులు మేడలుఁ [2]గరుణతోడ

తే. నిభముఖానలజాతచండీశపుండ
రీకలోచన మాతృకాలోకనయన
దక్షిణామూర్తి వటుకాదిదైవతముల
నిలయములు గట్టెనత్యంత నిష్ఠతోడ. 96

శా. ప్రాతఃకాలతుషారశీకరచయప్రాప్తిక్ లసన్మౌక్తికో
పేతాగారములట్లు చెల్వెసఁగుఁ దద్బిందుచ్ఛటా[3]సూర్యతఖ
ద్యోతచ్ఛాయలఁ గొంతసేపు బహురత్నోద్దీర్ణ గేహంబులై
లూతాకల్పితతంతుసద్మములు వొల్చుం జెప్పఁ జిత్రంబులై.

క. తీరుగ నీగతి నిండులు
తీరఁగఁ గట్టియును గాలిఁ ద్రెవ్వినపోఁగుల్
జాఱిన పోఁగులు నదుకం
దీరుపనే కాని నిలువఁ దీరక దినమున్. 98

1. హోమ. 2. గణక. 3. జాత.

ఉ. వచ్చి నిదాఘుఁ డాఋభువువంకఁ బరాత్పరవస్తువర్ణనం
బచ్చుపడంగఁజేసె సనకాదుల కంతయుఁ జెప్పి చూప నా
సచ్చరితుల్ సమస్త మునిచంద్రులకుం గరుణార్ద్రచిత్తులై
యిచ్చిరి బ్రహ్మవిద్య వెలయించిరి వారు జగంబు నిండఁగన్.

శా. ఈచందమ్మునఁ దద్మిచూలికథ గౌరీశుండు చెప్పంగ ధా
త్రీచక్రేశుఁడు సొక్కి మ్రొక్కి యనియెన్ శ్రీకాళహస్తీశ
తా, ప్రాచుర్యంబు పురాణసిద్ధముగ నెప్పాటన్ జగన్నా
యకుం, డాచంద్రార్కముగా ధరించె నిది నా కాద్యం
తముం జెప్పవే. 91

క. అనవుడుఁ గుహానాజంగమ
తనువు ధరించిన సుధాంశుధరుఁ డిట్లనియెన్
మనుజేశ్వరుతోఁ గరుణా
వననిధియై విను మటంచు వాచాప్రౌఢిన్. 92

క. తొలియుగమున శ్రీనామముఁ
గలచెలఁదియుఁ ద్రేతయందుఁ గాళం బనుపా
ముల తేఁడును దానికి నీ
తలియుగమున హస్తియున్ వ్రతంబునఁ గొల్వన్. 93

శా. గౌరీశుండు చెలందిఁ బాము గజముం గైవల్యసామ్రాజ్యల
క్ష్మీరూపంబగు తన్నుఁ గూర్చుకొనఁగా శ్రీకాళహస్తీశ్వరుం
డై రాజిల్లెఁ దదీయభక్తిగరిమం బాద్యంతము న్నీకు వి
స్తారప్రౌఢి వచింతు రాజ! వినుమా దత్తావధానుండవై. 94

చెలఁదిపురుగు శివైక్యముఁ బొందుట

చ. కృతయుగవేళ మర్కటకకీటక మొక్కటి పూర్వవాసనా
గతమతి దేవదేవు గరకంధరుఁ గొల్వఁ దలంచి కుంభజ

శా. దేవా! నిన్ను నుతింపలే నథమబుద్ధిన్ వేదశాస్త్రంబులున్
రా వేపాటియు వచ్చినన్ శ్రుతులు శాస్త్రంబు లెన్నినుం
జెప్పఁగా, [1]లే వాద్యంతము లన్నఁ దద్విధులకున్ లెక్కిం
పఁగా శక్యమే, సేవాధర్మము మేలు గా కనుచు నీ శ్రీపా
దము ల్గొల్చితిన్. 104

క. నా కీభవదుఃఖంబులు
లేక మహాజ్ఞానరసవిలీనుఁడ నగుచున్
లోకం బెన్నఁడు నెఱుఁగని
యా కైవల్యమె యభీష్టమని ప్రార్థింపన్. 105

చ. అనిమిషకోటి తా మహారహంబు నొనర్చు శివార్చన ల్మనం
బున నిరసింప మౌనులు తపోవిభవంబులు రోయ యోగవా
సనఁబడి పొర్లువారు తమజన్మముఁ దిట్టుకొనంగ నన్యద
ర్శనరతు లెల్ల మానసమయసంగతి చాలు నటంచు నెంచఁగన్.

ఉ. ఎక్కడఁ జూచినన్ సురమునీశ్వరదానవమానవాహిపుల్
మ్రొక్కుచు సన్నుతించు రవముల్ ధ్రువమండలవీథి నిండఁ
గా, దిక్కులు ముంచుకొన్న తనతేజములోపల నూర్ణనా
భముఁ, గ్రక్కునఁ గూర్చెఁ బన్మయము గా శివలింగము
[2]భక్తిలోలతన్. 107

క. లూతాధీశ్వరు కథ యిది
వాతాశన హస్తికథలు వాక్రుత్తు మహా
పాతకధాత్రీధరని
ర్ఘాతము లై యమృత మొల్కఁ గా వీనులకున్. 103

1. లేవత్యంతము నానతద్విధులకున్. 2. భక్త.

శా. సేవింపంగఁ జెలంది నేమముఁ బరీక్షింపన్ లలాటాక్షుఁ డా
త్తావాసంబున నున్న దీపశిఖకీలాభీలతీవ్రప్రభా
వ్యావిద్ధాంబరమై తగుల్కొని తదీయాగారముల్ ధూమమై
పోవం జేసిన [1]రేఁగి కీటకము హృద్భూతవ్యథాక్రోధ మై.

క. ఇది పెక్కేఁడులు పట్టిక
సదనంబులు గట్ట నాకు శంభునికొఱకుఁ
దుదిఁ గుమ్మరి కొకయేఁడును
[2]గుదె కొక పెట్టన్న మాటకుఁ సరివచ్చెన్. 100

చ. కటకట నేఁ బ్రయాసమునఁ గట్టిన యిండ్లను గాల్చె దీప మిం
తటఁ బడి దీని మ్రింగక వృథా వసియించినఁ గోపమాఱు నే
యటమట మైన జీవనమునం దలిమోహము చాలు నంచు ను
త్కటగతి దీపికానలశిఖావిసరంబులఁ ద్రావఁ బోవఁగన్. 101

శా. దేవోత్తంసుఁడు భక్తవత్సలుఁడు చిత్తేశస్వభావుండు గౌ
రీవామాంగుఁడు శంకరుండు దయ మూరింబోవఁ గెంగే
లునన్, జావ న్వచ్చిన పుర్వుఁ బట్టి తగునీ సద్భక్తికిన్
మెచ్చితిన్, నీ వేయర్థము నన్ను వేఁడెదవు దానిం జెప్పుమా
నావుడున్. 102

క. చెలఁదియు నాతప మింతట
ఫలియించె నటంచుఁ బ్రమథపతికిఁ బ్రణామం
బులు పెక్కు సేసి సంభ్రమ
కలితహృదయ మగుచు భక్తి గడలుకొనంగన్. 103

1. లేచి. 2: గుదియకు నొక పెట్టనుటకున్.

క. అల్లన యేనుఁగు వెట్టిన
వెల్లం బోఁద్రోచి యొడఁప నీసును భక్తిన్
మల్లాడ మణుల గౌరీ
వల్లభుఁ బూజించి చనియె వాతాశనముక్. 112

ఉ. అంతటఁ గొంతసేపునకు నగ్గజరాజును వచ్చి రత్నసం
క్రాంతశరీరు నీశ్వరునిఁ గన్గొని యెవ్వఁడో నేఁ డునజ్ఞతా
సంతమసంబు గప్పి యొకసక్కెపుఁ బూజ లొనర్చెఁ గాక యే
భ్రాంతులుఁ బెక్కువన్నములరాలు కపర్దికిఁ బెట్టఁ జూతురే.

క. అని [1]చింతింపుచు నెప్పటి
యనువున శివపూజఁ జేసి యడవికిఁ జనియెన్
దనయిచ్చ దంతి పామున్
బనివడి మఱునాఁడు దాఁ బ్రభాతమునందున్. 114

మ. శివుఁ బూజింపఁగ వచ్చి బిల్వవిటపశ్రేణీసనాళాబ్జభే
దవిలీనాంగము దివ్యలింగము సఖేదస్వాంతమై చూచి నా
ది వృథాజన్మము గాదె! నాతపము భక్తిం బాడుగా కున్నె
య్యేల విచారింపఁగ నెల్లియున్ వ్రతము కొల్లంబోయినం
జూచెదన్. 115

ఉ. ఎక్కడి దుర్మదుండో తన కే నొనరించినరత్నపూజనల్
దిక్కులఁ బాఱఁ జల్లి జగతీరుహశాఖలుఁ దమ్మికాఁడలున్
బెక్కులు గొంచువచ్చి పయిఁ బెట్టిన నూరకయుండె శంకరుం
డక్కట యేమి సెప్ప నహహా పగవారినిఁ గూడె దైవమున్.

1. చింతించుచు.

కాలసర్పము సేఁగుచు శివసాయుజ్యము నొందుట

శా. త్రేతాంతంబున నొక్క కాలఫణి భక్తిన్ దివ్యమాణిక్యముల్
పాతాళంబుననుండి తెచ్చి దినముం బాలేందుచూడార్చనల్
[1]ప్రాతర్వేళలఁ జేయు ద్వాపరయుగప్రారంభమైన న్గుణా
తీతున్ శంకరుఁ గొల్వ వచ్చె నొకహస్తిశ్రేష్ఠ మచ్చోటికిన్.

సీ. వచ్చి కేతకినదివాకిలోపలఁ దోఁగి
కానలు గొలఁకులు కలయఁ దిరిగి
మాలూరశాఖలు నాళీకకహ్లార
కుముదపుష్పంబులు గోసి తెచ్చి
ఫణి సమర్పించిన మణులెల్లఁ బోఁద్రోచి
తొండానఁ గ్రోలినతోయములను
దక్షిణకైలాసధరణీధరావాసు
సద్భక్తితోడ మజ్జనము సేసి
తే. పూజ లొనరించి యేనుఁగు పోవుటయును
భవునినర్చింప మఱునాఁడు పాఁపఱేఁడు
నిజఫణాగ్రసమగ్రమాణిక్యదీప్తి
తపనునకుఁ దో డుషఃకాలతమముఁ జెఱుప. 110

ఉ. డగ్గఱి యెవ్వఁడో కటకటా శివలింగముమీఁదిరత్నముల్
గగ్గులకాటఁ [2]గప్పి ములుకంపలు తీవలు [3]వెట్టె నేఁడు నా
కెగ్గొనరించి పోయె నిఁక నేమన నేర్తు మదీయ భాగ్య మి
ట్లగ్గిఁ బడంగఁ జేసినమదాంధుని నంచు। [4]విషాదచిత్తుఁడై. 111

1. ప్రాతశ్శైవల. 2. గల్పి. 3. వెట్టి. 4. విషణ్ణ.

శా. తా నర్చించి [1]త్రొలంగినట్టి తరువాతన్ శంభుఁ బూజింపఁగా
దానానేకప మేఁగుదెంచి శివుమీఁదన్ నిన్న మొన్నంబలెన్
నానారత్నము లుండఁ జూచి కడుఁ జిన్నంబోయి నాతోఁ జలం,బో నేఁ డీశిల విశ్వనాయకునిపైఁ బొందించినాఁ డెవ్వఁడో. 120

ఉ. అచ్చపునీలవర్ణ ద్రుపదావళి నల్లని [2]కల్వ రేకులే?
బచ్చనిరాలు బిల్వనవపత్రములే? యరుణాశ్మభంగముల్
విచ్చిన యెఱ్ఱదామరలె? విశ్వపతీ! విరసోపలంబు[3] లె
ట్లచ్చువలయ్యె? నీకు నవి యందునె గంధ మృదుత్వ శైత్యముల్? 121

చ. ఉనికి శిలోచ్చయంబు నిజయోష శిలోచ్చయరాజపుత్రి నీ
ధనువు శిలోచ్చయంబు పురదాహ! రథీకృతరత్నగర్భ! నీ
మనమున కీశిలాశకల[4]మండన మెట్లు ప్రియంబునేసె? నే
మనఁగలవాఁడ నిన్ను వ్రతహాని యొనర్చు దురాత్ముఁ డుండఁగన్. 122

శా. పోనీ నేఁటికి నాయెఁ బోయెఁ గడుదుర్బుద్ధిన్ విచారింప నే
లా నిత్యంబును నీశ్వరుం గొలుచు వేళం గాక రేపాడి రాఁ
గా నర్చావ్రతహంతఁ గన్న నదిభాగ్యంబే వివేకింప వాఁ
డౌ నేనా నొకజాడఁ బోయెదము లేదా జీవ మింకేఁటికిన్.

ఉ. ప్రాణము లిచ్చువాఁడ నిఁకభర్గున కెల్లియుఁ బూజవోయి పా
పాణము లున్న నిందునకు సందియమేల విచార మేటికిన్

1. తలంగినట్టి. 2. కల్వలే? గడుం. 3. రెట్లించిత మయ్యె.
4. మండల.

ఉ. కంటక [1]మెట్లు నాక సుముఖత్వము నొందితి వయ్య పార్వతీ
కంటకితాంగబాహులతికాయుగసంగతిఁ బోలె దుఃఖకృ
త్కంటకబిల్వకాకమల కాండము లెత్తిన మోచిమోచి ము
క్కంటి! యెఱుంగవే నొసటి కంటిమహత్త్వము నీకుఁ
గల్గుటన్. 117

మ. అని దుఃఖించుచు నెట్టకేలకు స్వస్థంబై చిత్త మాత్మేశు న
ర్చనసేయం దలపోయ నంతికృతపూజల్ ద్రోచి పైదుమ్ము బు
స్సునఁ బోనూఁది యనర్ఘ్యరత్నములఁ జక్షుశ్శ్రోత్ర
మర్చించి యాత్మనివాసంబు తదంతరాయజనితోన్మాదం
బునం దూఱుచున్. 118

సీ. భోగవతీఝరంబునఁ జొచ్చి బోటుల
తోడ నాడెడు జలక్రీడ లుడిగి
పువ్వుఁబోణులుఁ దానుఁ బొత్తుల భుజియించు
మధురసుధాహారవిధిఁ దొఱంగి
బహువిధతానసంపన్న గానంబుల
నిక్కి చొక్కెడు తన నేర్పు వదలి
ప్రాణనాయికతోడఁ బర్యంకసీమల
మసలానఁ బెనఁగుసంభ్రమము విడిచి

తే. నిద్రవోయెడు సుఖమెల్ల నేలఁ గలిపి
ప్రతిదినంబును దాఁ జేయురత్నపూజ
శివునిపై నుండకుండినఁ జింతనొంది
రాత్రి శివరాత్రిగా జాగరమ్ము సేసె. 119

1. మెట్లుగాక.

దినమహీరుహమునఁ దేజోమయంబుగాఁ
బండి రాలినపెద్ద పండనంగ
దివినుండి దేవదానవయుద్ధరక్తార్ద్ర
మై నేలఁ గూలు రథాంగ మనఁగఁ
తే. బద్మినీసంగమశ్రాంతిఁ బరిహరింప
నపరజలనిధి జలకంబు లాడఁబోవు
కరణి నెఱసంజచందురుఁగావిపచ్చ
డంబు ధరఁ బెట్టి భానుబింబంబు గ్రుంకె. 128

శా. తారాలోకమునం బ్రకాశ మొకచందం బై ప్రసాదింప సం
ధ్యారాగావృత మై తమఃపటల సంతానంబు గప్పంగ నం
భోరేఖల్ గళదశ్రుధారలగతిం బొల్పారఁగాఁ బోయెఁ గ
ష్లోరవ్రాతము నవ్వ లోకనయనుం డంధీకృతప్రాణి యై. 129

చ. తిమిరపుఁగాలసర్పవితతిన్ గుహ లీఁగి చనంగఁ దోలి య
భ్రము వడి నెక్కి చూచి దిగి పన్నగలోకముఁ జొచ్చి పోవున
ట్లమరఁ బతంగదేవుఁ డపరాంబుధిఁ గ్రుంకెఁ దదీయసేనఁ దు
త్తుమురుగఁ బోరియున్ మగుడఁ దోడనె ధాత్రినిఁ గూడ
ముట్టఁగన్. 130

మ. విపులావాలము నిండి శైలగుహలన్ వేళ్వాఱి శాఖల్ దిగం
తపదమ్ముల్ పొదువన్ వియత్తలముమీఁదన్ మించి యొప్పా
రు దట్టపుఁ బెంజీఁకటిచెట్టుఁ జుట్టుకొనియుండం బొల్చెఁ దార
ల్తదీయపలాశాంతరదర్శితోర్ధ్వభువనోద్యద్దీప్తిఖండక్రియన్.

మ. సకలాపూర్ణుఁడు నీలవర్ణుఁ డనుటల్ సత్యంబుగాఁ దెల్పుపో
లికఁ బెంజీఁకటి నిండఁ దారకలు వాల్చెన్ నిర్జరాధీశ్వరా

బ్రాణముమీఁదఁ [1]దీఁపుగల ప్రాణులకుఁ బిరుదుఁ వ్రతంబుఁ
గల్యాణకరంబులే యనుచు నర్చనసేసి మదేభరాజమున్.

సీ. పిడియేనుఁగులవెంటఁ బడి పోక యుడుగని
వెడవిల్తు వేఁడిమివిడుపుఁ జూపఁ
గరమున నుదకంబు కడుఁ జల్లుకొనకున్నఁ
దెమలని మిహిరదాహము వోలంగ
సరసునఁ జొచ్చి తామరతూండ్లు మెసఁగక
మానని యాఁకటిమంట లేక
సింహపోతములు ఘోషింపఁ బుట్టినభయా
తంకాగ్ని తహతహ గ్రుంకఁబాఱ

తే. కెట్టివెట్టలుఁ దనమీఁద నెక్కలేక
పంచబంగాళమై పోవఁ బ్రాణలింగ
పూజనావిఘ్నమునయందుఁ బుట్టినట్టి
చింత యఱ వేఁకి దను లోనుచేసికొనియె. 125

తే. ఏమిసేయుదు ననియాత్మసీమమునకుఁ
బోయి తనలోనఁ దలపోఁత బ్రుంగుడయ్యె
నెప్పుడు పడమటికొండపై నెక్కు భానుఁ
డెప్పు డుదయించు నేఁ బోదు నెప్పు డనుచు. 126

వ. అయ్యవసరంబున. 127

సీ. ప్రాగ్వధూమణి చిమ్మఁ బశ్చిమదిక్కాంత
పట్టిన చెంగల్వబంతి యనఁగఁ
గాలవిష్ణుం డంధకారదైత్యుని వ్రేయఁ
జరమాద్రిఁ బడిపోవు చక్ర మనఁగ

1. దీపిగల, తెంపుగల.

నెప్పుడు తెల్లవాఱుచు సహింపఁగరాని విరోధవ[redacted]
చొప్పున నార్తు[1]మెకొ్కి యనుచుం దమలోఁ ద[redacted]
చుండఁగన్. 137

సీ. నిర్నిద్ర పూర్వాద్రినీపప్రసూనాభి
రామాంబురాశి తరంగ మనఁగ
భానుభిల్లగభస్తిభల్లభగ్నతమోచ్ఛ
భల్లనిర్యద్రక్తపంక మనఁగ
రజనీసుధాకర రతివియోగనిదాన
కామప్రతాపాగ్ని ధామ మనఁగఁ
సంధ్యాధిదేవతాచారుపీఠ[2]వ్రాత
పద్మరాగప్రభాపటల మనఁగఁ

తే. గాలరసవాది బ్రహ్మాండగోళ మెల్లఁ
జిత్రబుద్ధి సువర్ణంబు సేయఁ దలఁచి
ద్యుమణి శిఖమీఁదఁ జల్లుసిందూరరాజి
యనఁగ నొప్పారె నరుణశోణాంశురాజి. 138

ఆ. పన్నగంబు గజము బలమునఁ జలమునఁ
బోరు టెట్లొ శివునిఁ బొందు టెట్లొ
చూడవలయు ననుచు వేడుకతో వచ్చు
కరణి నంతఁ దోఁచెఁ గర్మసాక్షి. 139

వ. అంత. 140

ఉ. భానుఁడు పూర్వపర్వతముపై నుదయింపకమున్నె లేచి కుం
భీనసవల్లభుండు మదిఁ జేర్చిన రోషభరంబున న్నిజ

1. నొకొ్కి....దవలో...2. ప్రాంత.

దికు లర్పించిన పుష్పౌల స్తోభవుఁ డద్దేవుండు భేదంబు గా
మిక్కిఁ దెల్లంబుగ నల్పు నెల్పుగ ధరణ్ మించెన్ శశాంక
కృతిన్. 132

మ. ఉదయగ్రావము పానవట్ట మభిషేకోదప్రవాహంబు వా
ర్ధి [1]ధరధ్వాంతము ధూపధూమము జ్వలద్దీపప్రభారాజి కా
ముడి తారానివహంబు లర్పితసుమంబు ల్గాఁ దమోదూరసా
ఖ్యదమై శీతగభస్తిబింబశివలింగం బొప్పెఁ బ్రాచీదిశన్. 133

మ. గగనాహార్యమృగేంద్రశాబకము నక్షత్రాంబుజారణ్య మ
ధ్యగవాంసంబు నిశావధూకరతలోద్యన్మల్లికాగుచ్ఛ మ
ధ్వగబాధావహచిత్తభూకటకయాత్రావార్తికచ్ఛత్ర మొ
ప్పుగతిం జంద్రుఁ డుదోఁచె సంపతుల కింపుల్ మీఱఁగాఁ
దోర్దైసన్. 134

మ. గరుడాసీతసుధాఘటంబుఁ గొనిపోఁగా నిర్జరశ్రేణి వెం
ట రయం బారఁగఁ బాఱు నాగముల చూడారత్నసందోహ
మం,బరవీథిం బరఁగింపఁ జంద్రుఁ డుదయింపం దోఁచెఁ దోడ్తో
నుడూ,త్కరముం జిదమృతంబుబిందువులశంకం గ్రమ్మఁగం
జేయుచున్. 135

చ. కుముదవనాళికిన్ బలుపుగోకములాటకు నిల్పు దిగ్వధూ
సమితికిఁ బూఁత మేఁత నవశాబచకోరకరాజి కింపుకాం
తములకు ద్రావకం బగుచు సర్వకళాస్త్రనిరూపితౌషధ,క్రమ
ములఁ బండు వెన్నెలలు గాసె ధరాస్థలి మోహనంబుగన్.

ఉ. అప్పుడు పాము నేనుఁగు మహావ్రతవిఘ్న విషాద వేదనన్
ముప్పిరిగొన్న చింతఁ గనుమూయ నెఱుంగక నెమ్మనంబులో

1. దళద్ధ్వాంతము - అన్న దధప్రాస తప్పును.

శా. శుండాలంబు కరంబు సాఁప ఫణిరాజు న్మెచ్చి నాపూజ భ
ర్గుఁ డీవేళ ననుగ్రహించె నని ముక్కుంగ్రోళ్లలో నెక్కి యు
ద్దండక్రీడఁ దపియకుంభకుహరస్థానంబునం ద్రిమ్మరన్
గొండ ల్గూలఁగ నెత్తి మొత్తుకొని దిక్కు ల్మట్ట గీపెట్టుమన్.

సీ. మొగలేఁటిమడుఁగున మునిఁగి తుండమ్మున
నుదక మాకర్షించి యూఁది యూఁది
కడుఁగపాలము దాఁకి కలఁ గంగఁ జక్కఁగాఁ
జేసాఁచి జిల్లునఁ జీఁది చీఁది
యిలమీఁదఁ దలదాఁకనీ ప్రక్క నా ప్రక్కఁ
బెడమర్లుగాఁ బొడపెట్టి పెట్టి
యుడివోని వేదననున్న చో నుండక
పనిలేనిపరువులు పాఱిపాఱి

తే. పెద్దమ్రాఁకులతోఁ గుంభపీఠయుగముఁ
దోముకొనుచును జెట్టులు దూఱితూఱి
పాము సేసిన దుఃఖంబు సామజంబు
దీర్చుకొనువెర వెఱుఁగక ధీరబుద్ధి. 148

శా. ఏనా చచ్చుట తప్ప దిప్పుడు నుమాధీశోపకంఠంబునన్
దానుం జావక చంపనోప దురగేంద్రం బెక్కుడీదుఃఖమే
లా నాకున్ సరి చంపి చచ్చుట జనాహ్లాదంబు గాదా యవా
చీనస్థాణునగంబె వధ్యశిలగా సేవింతుఁ గా కింతటన్. 149

మ. అని మత్తేభము చిత్తజాహితుని దిక్కై మ్రొక్కి యిక్కా
ళమే, కనుమం బోవునొ యంచుఁ దుండ మిఱియంగాఁ
జుట్టి వక్త్రస్థలంబునఁ గీలించి పిఱిందికిం జని శిరంబు న్వంచి

స్థానము నిర్గమించి పగఁ జంపఁగ వచ్చు కటారికాని చం
దాన మహేశ్వరుం గదిసి తా నొనరించిన పూజ లేమికిన్.

క. కటకటఁబడి యిఁక నెటువలె
నటుకానీ వానిఁ దీర్తునటు కాదేనిన్
నిటలాక్షున కర్పింతుం
జటులగతిం బ్రాణములు నిజంబుగ ననుచున్. 142

ఆ. పిన్నరూప మగుచు బిల్వశాఖాంబుజ
నాళమధ్యసీమఁ గానరాగ
మడఁగి[1]యుండ దంతి యతివేగమున వచ్చి
శివునిపూజఁ జూచి చిత్త మలర. 143

ఉ. ఈసకలేశ్వరుండు కరుణేకుఁ డయ్యెనో విఘ్నకర్తసం
త్రాసమునొందెనో వ్రతముధన్యతఁ బొందెనొ పూర్వజన్మ వే
ళాసుకృతంబు పండెనో కళానిధిశేఖరమౌళి నేఁడు నేఁ
జేసినపూజ నిల్చె నని శీఘ్రమున న్మనమంది క్రమ్మఱన్. 144

ఆ. డాఁగియున్నపాము డాయకపోయెఁగా
దాయ యనుచు రోషదహనశిఖలు
కన్నుఁగొనలఁ గ్రాలఁగా నుండ నాకీశు
గాన కిభవరుండు గాన కేఁగి. 145

వ. నీరేరుహ మాలూర దళభరంబులు కరంబునఁ జుట్టి పట్టుకొని సమీరంబున జడియు నడలచప్పు డప్పు డినుమడింపఁ గంపించి గుంపు విచ్చిమృగంబులు మొగంబు లెత్తుకొని పాఱం గారుణ్యరసతరంగం బగు శివలింగంబుఁ జేరం జనుదెంచి డించి పాపహృదయశల్యం బగు నిర్మాల్యంబుఁ దుడువం దలంచి.

1 [illegible]

జయజయ భారద్వాజాశ్రమ నవ
సరసిజకేళీవనపరితోషిత
జయజయ నీలక్ష్మాధర పుణ్య
స్థల కాపాలిక భాషితభూషిత
జయజయ మోహానతీర్థాలోకన
సంభ్రమరతభవబంధవిమోచన
జయజయ శిఖతీర్థాశ్రిత యోగీ
శ్వరమానససంవిత్సుఖసూచక
జయజయ సహస్రలింగాలయ ద
ర్శనమాత్రస్థితమోదాపాదక
జయజయ ఘనమార్కండేయమునీ
శ్వరతీర్థనిషిక్తవిపచ్ఛేదక
జయజయ నిర్జరనాయక తీర్థ
స్నాతక జనకలుషేంధనపావక
జయజయ కరుణేక్షణ రక్షితనిజ
చరణార్చణపంకేరుహ సేవక
దేవా నిను వర్ణింప రమాహి
గ్ద్రవీ వల్లభు లైనను శక్తులె ?
నీవిధ మెఱుఁగక నిఖిలాగమముల
నేర్పరు లైనను జీవన్ముక్తులె ?
కొందఱు సోహమ్మని యద్వైతా
కుంఠితబుద్ధి న్నిను భావింతురు
కొందఱు దాసోహమ్మనిభక్తిని
గుణవంతునిఁగా నిను సేవింతురు

యక్కొండ భృగ్గనఁ దాఁకె న్వడిఁ గుంభము ల్వగులఁ ద
త్కూటంబు లూటాడఁగన్. 150

ఆ. కొండకొండతోడ గుండులుఁ గూలంగ
దాఁకినట్లు దోఁచె దళితకుంభ
సీమ నున్న పాము చిదిసె నేనుంగును
బడియె నెత్తు రచటఁ [1]బడియె గట్టి. 151

వ. తదీయ మరణస్థానంబు నవాచీనకైలాసనికటంబును సువర్ణ
ముఖరీతటంబు నగుటం జేసి కాద్రవేయ భద్రగజంబులు
రుద్రగణాకారంబులు దాల్చిరి. అమ్మహాలింగ మధ్యంబునం
దుండి కొండలతేనికూఁతుతోడం గూడి చంద్రచూ
డామణి వృషభవాహనారూఢుం డై వ్యాఘ్రకేశ పితామహ
ప్రముఖ బర్హిర్ముఖులు గొల్వం బ్రత్యక్షుం బై మీ కభీష్టంబు
లెయ్యవి యని యానతిచ్చుటయు సాష్టాంగదండ ప్రణా
మంబులు గావించి యి ట్లని సన్నుతించిరి. 152

రగడ. జయజయ కలశీసుతగిరికన్యా
శైవలినీతట కల్పమహీరుహ
జయజయ దక్షిణ రజత క్షితిధర
సంయమి సేవిత పాదసరోరుహ
జయజయ పీన జ్ఞానప్రసవా
చలకన్యాకుచదృఢపరిరంభణ
[2]జయజయ కృతదుర్గాధరణీధర
సానువినోదవిహారవిజృంభణ

---

1. పడియ గట్ట. 2. జయకృతదుర్గా ధరణీధర నవ.

మనమునకును మీ చిన్మయరూపము
మరగింపక యణిమాదులు డాయవు
[1]మీమాహాత్మ్యము మే మింతంతని
మితచేయఁగ మది నెంతటివారము
మామీఁదను గృప గల్గి మహేశ్వర
మన్నింపుము నీకు నమస్కారము. 153

శా. ఈసంసారపయోధిలోనఁ బడి మే మీఁదీఁది దేహంబుపై
నాస ల్మానక తేలుచు న్మునుఁగుచుం బ్రాణప్రయాణోన్ముఖా
యాసంబుల్ శతసంఖ్య లోర్చితిమి దేవా మమ్ము రక్షించి మి
థ్యాసౌఖ్యంబులు చాలు నిత్యసుఖ మిమ్మా యంచుఁ
బ్రార్థించినన్. 154

శా. డాయం బిల్చుచు వారి నిద్దఱ నఖండజ్ఞానరూపంబునన్
వ్యాయామంబు నదృశ్యవస్తువు నమాయాకారముం బు
ష్కర, ప్రాయంబున్ విమలంబు నైన తనసర్వవ్యాపకజ్యోతి
లో, సాయుజ్యం బొనఁగూర్చె దేవతల కాశ్చర్యంబు
సంధిల్లఁగన్. 155

క. ఆలిం గూడుచుఁ గ్రమ్మఱ
నాలింగమునందుఁ గలసె నదిమొదలుగఁ జం
ద్రాలంకారుఁడు జగతీ
పాలక శ్రీకాళహస్తిపతి యనఁ బరఁగెన్. 156

క. నావుడు విని యాదవ ధర
ణీవిభుఁ డిఁక నెవ్వ రందు నీలగ్రీవున్

1. మీమహాత్త్వమును.

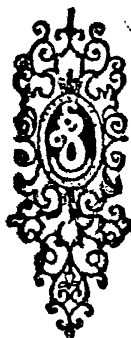
కొందఱు మంత్రరహస్యము వని నినుఁ
గోరి సదా జపనియతి నుతింతురు
కొందఱు హఠయోగార్థాకృతి వని
కుండలిచే మారుతము ధరింతురు
తుది నందఱుఁ బహుయిచ్ఛల నేయే
త్రోవలఁ బోయిన [1]చిద్రూపమ్మును
గదియక గతి లేకుండుట నిజముగఁ
గని చాలింతురు మది సంతాపము
నిను సేవించిన కృతకృత్యుఁడు మఱి
నేరఁడు తక్కిన నీచులఁ గొల్వఁగ
నిను శరణం బని నిలిచిన ధీరుఁడు
నేరఁడు తక్కిన చోటుల నిల్వఁగ
నీ వనియెడునిధిఁ గాంచిన ధన్యుఁడు
నేరఁడు తక్కిన యర్థము గోరఁగ
నీవే గతి యని యుండెడు పుణ్యుఁడు
నేరఁడు తక్కిన ద్వారలఁ జేరఁగఁ
భవదుర్వాసన పాయదు మీపద
పంకజముల హృదయము వాసింపక
చపులకుఁ గలఁగవు సకలేంద్రియములు
సతతమ్మును నిన్ను నుపాసింపక
జనన మరణములు ధరలో నిన్నును
సన్మతితో సేవింపక పాయవు

1. నీచిద్రూపము.

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము

తృతీయాశ్వాసము

క. శ్రీధరనయనాబ్జసమా
రాధితదివ్యాంఘ్రిశోణరాజీవ! మనో
బాధావహసంసార
వ్యాధివ్రజవైద్య! కాళహస్తీశ! శివా! 1

ఆ. అవధరింపు మిట్లు భవదీయకథ విన్న
యంతు భక్తజనుల వీను లలర
మీరు యాదవునకుఁ గారుణ్యరసపూరి
తేక్షణముల నానతిచ్చినట్లు. 2

కన్నప్ప యను తిన్ననిజన్మభూమివర్ణనము

ఉ. పొత్తపినాటిలో విపినభూమిఁ గిరాతుల కాటపట్టు లో
కోత్తరవన్యవస్తువుడుమూరను పక్కణ మొప్పుఁ దద్రమో
దాత్త మహత్త్వ మద్భుతరసావహ మూహ యొనర్ప మేదినీ
*భృత్తట నిర్ఝరాంబురుహబృంద సుగంధ సగంధవాహమై.

*దీని తరువాత 'మఱియుఁను' అని యొక ప్రతిలోఁ గలదు.

సేవించి ముక్తికాంతా
జీవేశ్వరులైర టన్న శివుఁ డిట్లనియెన్. 157

శా. కామ క్రోధ మదాంధకార పటలాఖండ ప్రచండార్క వే
ధో ముష్కక్షయతాండవభ్రమణనిర్ధూతప్రపంచా పుర
శ్రీ మాహాత్మ్యహర ప్రభావ దశదిక్ఛేలప్రభేద స్ఫుర
ద్ధామా కాల జయేందిరా మదవతీదాంపత్య నిత్యోదయా.

క. లుంటీకృతాఘ ముక్తిచి
రంటీ గాఢోపగూఢరత చిద్విద్యా
ఘుంటాపథచర తారక
ఘుంటారవ హృతమనోమృగవ్యాధేశా. 159

పంచచామరము. దివానిశోదయావసార [1]దిగ్వితానమండితా
జవంజవాంధకారసత్యసంచిదభ్రమండితా
దివాకరాదిక గ్రహోగ్రదీధితి ప్రసాద వా
గ్ధవాండభాసకాదితత్త్వతారకక్షపాధవా. 160

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కాళహస్తీశ్వర చరణకమల సేవా
పరాయణ సింగమరమానారాయణ జక్కయ నారాయణ
తనూభవ భవపరాఙ్ముఖ ధూర్జటి ప్రణీతంబైన
శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యంబునందు
ద్వితీయాశ్వాసము.

---

1. దిగ్విహీనఖండితా.

మంచిమెచ్చులతోఁగుమంచము ల్గల్గియుఁ
జాలుఁ బూఁదీఁగయుయ్యాల లనరు

తే. ఎంత సంపద గల్గియు నెట్టివారుఁ
దమ కులాగత ధర్మకర్మములు విడువఁ
[1]జాల రటుగానఁ దత్పురీశబరసతులు
మహిమ గలిగియు మానరు సహజవృత్తి. 6

మ. అగురుక్ష్మారుహ కాష్ఠఖండముల సర్వాంగంబులం జేసి [2]మై
మృగనాభి న్మసిఁ బూసి చామరము ధమ్మిల్లంబుగాఁ జుట్టి యే
నుఁగుకుంభమ్ములలోని ముత్యములఁగ స్రుద్దు ల్వినిర్మించి భి
ల్లగజేంద్రు [3]ల్వెఱబొమ్మలం దవిఁదచేలం జేయుదుర్ గాపు
గన్. 7

క. ఏనుఁగుల తలలు కొమ్ముల
తో నాకబములకు దృష్టిదోషము వాయం
గా నెత్తుదు రెఱుకులు దమ
చేనికిఁ బసరంబుతలలఁ జెలువం బెసఁగన్. 8

క. కొండలలోఁ జేసిన తమ
పండినచేలకు వరాహపంక్తులు చొరరా
కుండం దెల్లని చామర
ఖండంబులు ప్రోఁగుఁద్రాళ్లఁ గట్టుదు రెఱుకుల్. 9

ఉ. మంచెల మీఁద నెక్కి కటిమండలిఁ జుట్టిన పాలుటాకు లిం
చించుక చంచలించి మరునిల్లు బయల్పడఁ జేయఁ బిట్టలర్

---

1. బోలరటుగాన. 2. పై. 3. ల్వెఱబొమ్మలంచుఁ బెడచేలం గట్టు
దుర్గాపుగన్.

సీ. స్తబ్ధరోమవిషాణలబ్ధమౌక్తికములఁ
బాటింపుదురు రేఁగుపండ్లపాటి
ముక్తకంచుకమస్తముక్తాఫలంబుల
మంచలింతురు [1]గురువిందలట్లు
సమద సామజకుంభజములైన ముత్తియం
బులఁ జూతు రుసిరికాయల విధమున
వేణుజాతములైన యాణిపూసల నెంతు
[2]రూడుగపండ్లకు నీడుగాఁగ
తే. గంధసారాగురుద్రుమ కాష్ఠఖండ
చయము నమయింటి వంటకట్టియలు గాఁగఁ
జేయుదురు కాఁపురంబులు సేయునపుడు
చెంచెతలు చెంచులను గూడి చిత్రలీల. 4

ఉ. సంకుమదంబునుం బునుఁగుఁ జాఁదును గస్తురియుం ఘటం
బులం, బంకముఁ జేసి యిండ్లలికి ప్రత్యహము న్వొలివైవ మార్గ
కూ,లంకష గోమయప్రతతులం బుగుడించుచు నుండుఁ గుప్ప
లై, యింకఁ దదీయభూతి నిదమిత్థ మటంచు నుతింప శక్యమే?

సీ. పట్టుచీరలఁ గట్ట భాగ్యంబు గల్గియుఁ
బాలుటాకులఁ గట్ట భార మనరు
రాజాన్నభోజనప్రాభవశ్రీ గల్గి
యును వన్యధాన్యంబు నొల్ల మనరు
మాణిక్యభూషాసమాజంబు గల్గియు
నెఱ్ఱని [3]కురువింద లేటి కనరు

1. గురివెంద. 2. కూడఁగఁబండ్ల. 3. గురివెంద.

తట్టుపున్గున వన్నె పెట్టినట్టి లలాట
పట్టిక జేగురుబొట్టు పెట్టి
[1]కురువింద పేర్లకుం దెరువీనిపాలిండ్లఁ
బాలుటాకులు గూర్చి పైఁటఁ దీర్చి
జమలి యొడ్డాణంబుసందున నిఱియంగ
బర్హాంబరముఁ గట్టిఁ బదిలపఱిచి

ఆ. పీఁక గల కుఱుచగనుపుల వెదురువింటఁ
జాఁగపురిఁ దాల్చి నారిగా సంతరించి
గసికకోలలు గొని భిల్లబిసరుహాక్షు
లడవిఁ దిరుగుదు రాత్మనాయకులఁ గూడి. 15

మ. తమ యిల్లాండ్ర మనోహరావయవ సౌందర్యంబుతో సామ్య
వర్గము పాటింపఁగనో కిరాతులు నిజాగారంబులం గట్టి సిం
హ మయూరీ హరిణేభశాబముల నాహా! పెంతు రాశంకఁ ద
ద్రమణీ మధ్య కచేక్షణ స్తనము లుత్పాదింపఁ గాకుండునే.

వ. ఇట్లఖిల విభవాభిరామంబున కాలవాలం బగు నప్పక్కణం
బున కధీశ్వరుండు. 17

సీ. తన విక్రమక్రమదర్పంబు హార్యక్ష
శిక్షావిచక్షణాక్షీణగరిమ
తన బాహుబలము కాంతారదంతావళ
దయితా నవీన వైధవ్యకరము
తన జనంబు కురంగదంపతిపుంజాజ
వంజవ భంజనాఖంజయశము

---

1. గురివెంద.

జెంచెత లార్చి ప్రేయుడుకు చిత్రముగా నొడినెళ్ల బాహు
మూ,లాంచిత దీధితుల్చిలుత్తయైన చనుంగవమీఁదఁ బర్వఁ
గన్. 10

మ. మదపుంస్కోకిల మాత్మజాతికృతసమ్యగ్జ్నాద [1]శంకామతిఁ
వదరంగా [2]నల వేఁటలాడెలుకుగోవాళుల్ ప్రసూనాశుగ
ప్రదర ప్రేరిత చిత్తవృత్తులగుచుం భ్రాంతమ్ములం ద్రిమ్మరం
బెదరం దోలుదు రార్చి పక్షితతిఁ భిల్లాంగనల్ చేలలోన్.

తే. శబరకాంతా ఘనస్తనశాతకుంభ
కుంభ యుగములఁ గరకరి కొనలుసాగె
మానుపఁగ వచ్చునే చంపరాని పగయు
నన్నదమ్ములపోరాట మజునకైన. 12

క. గుబ్బచనుంగవ తేనియ
లుబ్బెడుమోవియు మెఱుంగు లొలికెడు మేనుల్
నిబ్బరపుంగబరీభర
మబ్బురపుంగొను [3]చంచలాక్షుల కొప్పున్. 13

క. తేనియలు గ్రోలి పిదపఁ
మానవతుల యధరమాని మఱతురు శబరుల్
తేనియ తియ్యఁదనంబు స
మానం బనఁ దగునె యధరమధురిమ కెందున్. 14

సీ. కఱకుజుంజులు వెండ్రుకలకొప్పు గాఢత
రంబుగా నెమలి పింఛంబుఁ జుట్టి

1. శంకారతిఁ. 2. నట వెంటలాడెలుకు. 3. చెంచుటాండ్రుర.

కంఠహాలాహలకాళిమచ్ఛవితోడ
నెనవచ్చు గుబ్బచన్నొనలనలుపు
పరశివాకృతితోడ సరివచ్చు నణుతరం
బనఁజాలి ఘనతరం బైననడుము
స్వస్వరూపవిచార సంప్రాప్తశాంతితో
మార్పడుఁ జిత్తైధమానజడిమ
తే. సరభసానంగసంక్రీడ జరుగనీక
దౌహృదము గర్భమున నున్న తనయుఁ డీశుఁ
డై ప్రకాశింపఁ గలఁ డని యపుడు తెలుపు
కరణిఁ బెంపొందె నమ్మందగామినికిని. 22
తే. గంధగజకుంభ కాఠిన్యగర్భరేఖ
చారుమృగరాజమధ్యశృంగారగరిమ
చెలుపఁగలఁ డల్లశిశు వని చెప్పునట్లు
సుదతిచన్నులు నడుమును సొబగు దప్పె. 23
సీ. పంచాననానేకపవ్యాఘ్రకోలాది
మృగములఁ జంపఁ గామించె లేమ
శైలోపకంఠనిర్ఝరసైకతస్థలి
శివుని దర్శింపఁ గాంక్షించె నబల
ఖండేందుశేఖర గండూషితాంబుధా
రల మజ్జనము సేయఁ దలఁచె నింతి
చవిగొన ఘోణిమాంసమ్ము దొప్పలఁ బెట్టి
యభవున కర్పింప నతివ గోరె
తే. నేత్ర నీలోత్పలంబుల నీలగళుని
యర్చనము సేయఁ జింతించె నంబుజాక్షి

తన ప్రతాపము మృగాదనసార్వభౌముఁడు
ర్వారగర్వాపహాదారుణంబు
తే. గాఁగ నానామృగప్రాణగంధవాహ
దందశూకేంద్రనారాచబృందవర్ష
కంధరోద్దండకోదండకరుఁడు మించె
నాథనాథుం డరణ్యభూనాథుఁ డగుచు. 18

తే. ఎఱుకుఱేఁడైన సర్వలోకేశుఁ గూడి
చెంచుపూఁబోఁడియై సంచరించుగౌరి
చందమున నాథనాథపుళిందవిభుని
మందగామిని చెలువొందెఁ దండె యనఁగ. 19

తిన్ననిజననము

క. ఆనాథనాథకానన
భూనాథుఁడు తందెచిగురుఁబోఁడియు సురతే
చ్ఛానందము గిరికందర
నానువనీనిర్ఝరముల సలుపఁగఁ బ్రీతిన్. 20

క. తందెకు మందస్మితజిత
కుందకుఁ బ్రాణేశ్వరోపగూహనరచితా
నందకు వచనామృతని
ష్యందకు నెల మసలె శైలజాధిపుకరుణన్.* 21

సీ. భసితాంగరాగశోభావిలాసంబుతోఁ
బ్రతివచ్చు నాననపాండుగరిమ

* కొన్నింట నిది 'భసితాంగరాగ...' పద్యము తర్వాతఁ గలదు.

[1]బాలునకుఁ గడుపునకుఁ బెట్టి పద్మముఖులు
పవ్వళింపఁగఁ జేసిరి పాన్పుమీఁద. 27

క. జ్ఞాన ప్రసూనకలికా
జాని పదధ్యానపరమసౌఖ్యసుషుప్తిం
దైనగతిఁ గన్ను దెఱవం
గా నేరకయుండి కొన్నిఘస్రంబులకున్. 28

క. ఈలోకవ్యాపారం
బేలాగో యనుచుఁ జూడ నింపైనగతిన్
బాలకుఁడు దెఱచెఁ గన్నులు
లాలితముగఁ దల్లిదండ్రులకు ముద మొదవన్. 29

సీ. శివభక్తిరహితమై చెడియె జగం బని
నవ్వెన ట్లొయ్యన నవ్వసాగె
ధృతిమోహబంధంబు దెగఁ దన్నుగతి ముద్దు
టడుగులెత్తి [2]విదుల్చు కాఁడఁ జొచ్చె
భవపరాఙ్ముఖుఁడైనపగిది సత్త్వముఁ గూడి
పొత్తులపాన్పుపైఁ బొరలఁబడియె
శ్రీయోమహారాజ్యసింహాసనంబున
నుండుచందమునఁ గూర్చుండఁ దొడఁగెఁ
తే. దడవియాడె వసుంధరాస్థలమునందు
విశ్వపతితత్త్వ మనుమణి వెదకురీతి
దర్పకారి జగత్పూర్ణుఁ డౌకుభీతి
నడుగు వెట్టెడుగతిఁ దప్పటడుగు వెట్టె. 30

1. బాలకు కడుపునకు. ము. పా. 2. విదిల్చియాడఁ.

గర్భగోళమునం దున్న యర్భకునకుఁ
గలగుణంబులఁ దెలిపెడుకరణి నపుడు. 24

ఉ. ప్రొద్దులు సొచ్చె నంతఁ బువుఁబోఁడికిఁ బెంపుసుచిల్కఁబిల్లకున్
సుద్దులు చెప్ప వస్త్రములు సొమ్ములు దాల్ప నిజేశుపాన్పుపై
నొద్దిక నుండ నిత్యము గృహోచితకృత్యము లాచరింప మైఁ
బెద్దయు శ్రాంతి గాఁ దొడఁగె బిడ్డఁగనన్ సమయంబు
గావునన్. 25

చ. చెలువకు బిడ్డకుట్లు విలసిల్లఁగ భిల్లపురంధ్రు లంతలోఁ
బిలువరె మంత్రసానిఁ దలపెట్టరె కాయముఁగూర్ప లేమకున్
జలకముఁ గాఁపరే కొలను చయ్యనఁ ప్రవ్వరె మందగామి
నిన్, నిలువఁగనీకురే యనుచు నేర్పరులై కడు సంభ్ర
మింపఁగన్. 26

సీ. శుభముహూర్తంబున నిభరాజగామిని
శివభక్తి మునుపై నశిశువుఁ గనియె
సంసారమోహపాశముఁ గోసినటువలె
బొడ్డుగోసిరి పిన్నబిడ్డనికిని
సర్వేశు భక్తిలక్షణముఁ దెల్పెడు రీతిఁ
బెట్టి[1]రి భూతితోఁబట్టిపట్టిఁ
పాపకదంబజంబాలంబుఁ గడిగెడు
పగిది నీళ్లార్చిరి పాపనికిని
తే. నంతరంగమలాపహం బైనచిత్సు
ధారసము వోనిచిట్టాముదంబు దెచ్చి

1. విభూతితో బొట్టుపెట్టి.

తిన్నఁడు విలువిద్య నభ్యసించుట

ఉ. కొంచెపువింటిబద్ద బరిగోలలు గైకొని చాపవిద్య సా
ధించునెడన్ సలంఘనగతిం జను లేడిని నింగి నిచ్చ వ
ర్తించు ఖగంబు నేయఁ గని తిన్నఁడు దేవునిపాలుగాక సి
ద్ధించునె తల్లిదండ్రులకు దృష్టిగుణంబున నంద్రు లుబ్ధకుల్.

తే. విల్లుపట్టిన నెలపదినాళ్ళలోన
వీఁక కలిగిన తడవిల్లు వెదురువిల్లు
సెలసువిల్లును మొదలైన చేఁగవిండ్లు
చులుకగాఁ దీసి శబరేంద్రసూనుఁ డేయు. 35

వ. ఆసమయంబున నవయౌవనం బాసన్నం బగుటయుఁ దిన్ననికి బహువిధమృగయా విహారంబుల తెఱం గెఱుకపఱుపవలయు నని వనచరు లెఱుకుతేనికిన్ విన్నవింప నింపెసలార నాతం డాటవిక పుటభేదనంబునం గాటిజేనిజాతరకుం జాటం బనుప ననుపమేంద్రనీలనీలకుటిలకుంతలజాలఫాలపట్టికల [1]జేగురుబొట్లు మంజరీమంజుల స్తనభారంబులు, బిసకాండమండిత దోర్దండంబులు, నెమలిపురిపండలు, కర్ణంబుల నవతంసీభూతమయూరపర్ణంబులు, ఘనంబు లగు జఘనంబుల మీఁదఁ బొఱుటాకులచీరలు, కొప్పులకు నచ్చంబు లైన కురువక ప్రసవగుళుచ్ఛంబులు, నరుణచరణకమలపక్ష భాగంబుల లాక్షారసంబులును, పాటుహ లేని లేడిచూపులం దుటారించు కటారిమిటారిచూపులు గల కనుఁదమ్ముల మరు నమ్ములం జమరు బాసటంబుపోని కాటుకలునుఁ బునుఁగును బచ్చికస్తూరియు జవ్వాదియు వాసించి పరిమళించు నడవి

1. జిగురుఁబోండ్లు.

వ. ఇట్లు ప్రతిదిన ప్రవర్ధమానంబులగు నతని [1]గుణంబులు శివ
భక్తిలతకుణోపమానంబులు సమానంబులై చెలువొందఁ
దండెయుఁ బుళిందబృందారకుండును నందను తిన్నదనంబున
కానందకందళితహృదయారవిందులై తిన్నఁడని పేరువెట్టిన
నప్పు డవ్యక్తమధురకల్యంబగు బాల్యంబున. 31

మ. జలకంబార్చి విభూతిఁబెట్టి కటిగుంజాబీజసంకీర్ణమే
[2]ఖల బంధించి మయూరపక్షలతికాకాండంబులం జేసి సం
దిలిదండ ల్సవరించి కన్నుఁగవఁ గాంతిం గాటుకం దీర్చి మం
దులతాయెత్తులు గట్టినర్ శబరపుత్రుల్ గూడి యాడం
బురిన్. 32

సీ. [3]చిట్లపొట్లకాయ సిరిసింగణావత్తి
గుడుగుడుగుంచాలు కుందెనగుడి
డాఁగిలిమ్రుచ్చులాటలు [4]గ్రచ్చకాయలు
వెన్నెలకుప్పలు తన్నుబిల్ల
తూరనతుంకాలు గీరనగింజలు
పిల్లదీపాలంకి బిల్లగోడు
చిడుగుడువ్వలపోటి చెండుగట్టినబోది
యల్లియుప్పనఁబట్టె లప్పళాలు
తే. చిక్కనాబిల్ల లోట్టిల్లుచిందజాపి
యైన శైశవక్రీడావిహారసరణిఁ
జెంచుకొమరులతోడ నుద్దించుకాడుఁ
దిన్నఁ డభినవబాల్యసంపన్నుఁ డగుచు. 33

---

1. గుణంబులకు. ము.పా. 2. ఘల. 3. చిట్లబొట్లాకాయ. ము.పా. 4. గచ్చకాయలు.

బుల లేఁదీఁగను జుట్టి కేల విలునమ్ము లూని కాత్రేనిపూ
జలు సేయఁగా వెడలెం గుమారుఁను పితృస్వాంతంబు లు
ప్పొంగఁగన్. 39

చ. చని మృగయాధిదైవతముసన్నిధి బాణశరాసనాదిసా
ధనములు నిల్పి యెఱ్ఱపిరిదండల నివ్వరిప్రాల రక్తచం
దనమున గుగ్గిలంపుఁబొగఁ దట్టుపునుంగున [1]నెత్తుజోతులన్
ఘనవివిధోప[2]చారములఁ గానుకలన్ శబరాళి గొల్వఁగన్.

తే. తల్లిదండ్రులుఁ దాను సద్దైవమునకుఁ
బ్రణతు లొనరించి వేఁటలుపట్టి పిదపఁ
బక్కణములోని శబరదంపతులతోడ
నన్నపానాదు లొనరించునవసరమున. 40

సీ. మాటలాడఁ దలంచి మఱచిపోయెడువారు
నడవఁ బోవుచుఁ దొట్రుపడెడువారు
నూరకుండెద మని యుండనోపనివారు
లేచెద మని లేవలేనివారుఁ
బనిలేనిపని బట్టబయలుదిట్టెడువారుఁ
బాడనేరకయును బాడువారు
నెదురైనవారికి నెల్ల మ్రొక్కెడువారు
వ్రీడావిహీనులై యాడువారుఁ

తే. జాలఁద్రావియు మగుడఁ జేసాఁచువారుఁ
దోడరి యుపదంశభాండము ల్దోడుకువారు

1. శాత్తి. 2. హారముల. ము. పా.

పసుపు నునుఁబూఁతయుం బనర వనచరవనరుహానయనలు
తిరుగం జాఁగిన మఱుసటి మంగళవారంబున నివ్వరిబియ్యం
బునఁ బువ్వులుగ లెనుండ వండి వార్చిన యుపహారభాండం
బులు చరిమృగంబులపాలకు ననుకూలం బైన గునుకుం
బ్రాలపాయసంబులకుండలు కీచకతండులంబులం బిండి గొట్టి
కొట్రపోసి యుప్పి గొప్పలుగాఁ జేసి యూవించిన కుడు
ముల బానలు కాళింగభంగసంగతలశునవాసనాపిశితంబు
లగు పిండికూరలచట్లును బచ్చగందసీక పరిపాకంబులు చేసిన
వనీశాకంబుల వెసళ్లును నానావిధమాంసంబులయట్టికలు
గుడా గుడగుడపుప్పతాలహింతాలతండులజనితాసవకల
శంబులును గంపలను గావిళ్లను బెట్టి బలివెట్టుటకై వన
క్రోడ తామ్రచూడ మహిషాజావిక ప్రముఖాటవిక
మృగంబులం బట్టుకొని బంతికట్టుకొని కాట్రేనుగుడికి
నడుచునప్పుడు తప్పెటల చప్పుళ్లును వెట్టిసొరకాయల
బుఱ్ఱలం గట్టిన సరకట్లకిన్నరలు మెఱయ మొరయించు
మ్లేచ్ఛులపాటల తానమానంబులును గుమ్మెటలచటులరవ
మును గొమ్ముల నిమ్మును జెలంగె నయ్యవసరంబున. 36

తే. ఒక్కప్రొద్దుండి సెలయేట నుదకమాడి
నాథనాథుండు తండెయు నైజ మైన
చతురలంకారములు దాల్చి సహజభక్తి
నాత్మజునిఁ జూచి కైసేయు [1]మనిన నతఁడు. 37

మ. జలకం బాడి విభూతిపెట్టుకొని రక్షామూలికామాలికా
వలయంబు ల్దొడి దట్టి గట్టుక శిరోవర్ధిష్ణునీలాలకం

1. మన్న. ము. పా.

—— తిన్నఁడు పరిజనంబులతోడఁ గూడి వేఁటకు వెడలుట ——

వ. ఇవ్విధంబున మధుర మధు రసాస్వాదనామోద మేదుర వినోదంబులం గేళిసలిపి నిషాదమిథునంబులు సదనంబులకుం జనునప్పు డయ్యాటవికాధిపతనయుం డాఖేటకంబునకుం గాటి తేనిపాటియగుంగాక! యని యొనరించు దీవన లుల్లసిల్లఁ బల్లియం బ్రవేశించి చెంచుఱేఁడు మఱునాఁడు రేపకడఁ గోడుకుం గూర్పఁ దగినవారలం గూర్చి వేఁటకుం జను మనవుడుఁ దెరచీరకట్టలు ప్రోఁగుచుట్టలు దోడ్డివల లేటివల కుందేటివల పందివల సవదండవల మకరివల యెలుకవల మొదలుగా వలయు వలలును, సివ్వంగులుఁ గుక్కలుఁ గృష్ణకురంగంబులు ముంగిసలు నెద్దులు మొదలుగా వేఁటకు దిద్దిన జంతువులు, నోరణంబులు సెలకట్టెలు సాళువంబులు గిద్దలు వేసడంబులు మున్నుగా విడివేఁటకు నెన్నందగిన విహంగంబులును, బూరేడు కాఁకకోడి కేరజంబు క్రౌఁజు కక్కెర చింవ లాదిగాఁగల పాదివేఁటకుం బ్రోది చేసిన పతంగంబులు, నుచులు నురిగోలలు బోనులుఁ జిక్కంబులు జిగురుఁగండెలుఁ దీపుఁద్రాళ్లు నోడిత్రాళ్లుఁ దలముళ్లును గోని శరశరాసనప్రభృతిసాధనంబులతోడ నడవి కేతెంచి నిశ్శంక సకలమృగసంకులసంకలితం బగు వేంకటాచలంబు వంకం డెంకి వెట్టుకొని. 46

సీ. ఒకనాఁడు తెరవేఁట నుగ్రసత్త్వంబులఁ
బడమిపైఁ దడఁగాళ్లుపడ వధించి
యొకసారి సారమేయోద్ధతి నుద్ధుర
స్తబ్ధరోమంబుల సంహరించి

నైరి మృగయాధిదైవతయాత్రయందుఁ
బానములు సేసి శబరదంపతులు రతుల.[1] 41

ఉ. నాతియొకర్త చిత్తముపనాథునిపై నిడి సారెసారె మో
[2]హాతిశయానఁ బోలె నధికాసవ మిచ్చి నిజేశుఁ గూర్చి య
ల్లాతని నాథుపేరనె ప్రియంబునఁ బిల్చుచుఁ గౌఁగిలించి హా
లా[3]తురతార్తి కాగతి విలాసముఁ జూపుచుఁ గూడె వేడుకన్.

చ. పుడిసెఁడుగాని లే దిపుడు పుచ్చుక త్రాగిన మద్య మింతలో
నొడ లెఱుఁగం డటంచు నొక యుగ్మలి నాథునిఁ దిట్టి
యన్యునిన్, జడియఁడు చూడు మంచు సరసంబును మెచ్చు
తెఱంగు దోఁప న,ప్పుడు బిగికౌఁగిటం గఠినపుంజనుగుబ్బల
నొత్తె మక్కువన్. 43

ఉ. ఉత్తమనాథుఁ డీతఁ డెదురుత్తరమీఁ డొకనాఁ డదేమొకో
యిత్తఱి రేఁగిరేఁగి తనయిచ్చకువచ్చినవెల్ల నాడెడిన్
గ్రొత్తలు గావె యీమధుపుకుండలమాటలు నూఱిపోసి
రో,యత్త యటంచు నొక్క శబరాంగన వల్లభు దూఱె
సారెకున్. 44

ఉ. మంకెనపువ్వులో విడిసి మత్తిలియుండెడు తేఁటిరీతి మీ
నాంకసరోజరాగకలితాభరణాంతరనీలలీల హా
లాంకురితారుణచ్ఛవిసముంచితలోచనతారకద్యుతుల్
బింకముఁ జూపఁ బానములపెక్కువఁ జొక్కిరి భిల్లదంపతుల్.

1. దీనికిఁ దరువాత 'మఱియును' అని కొన్నిటఁ గలదు. 2. హాతి
శయంబు. 3. తరళార్తి కాగతి.

ఉ. ఆవనవీథిలోఁ గలమృగావళిఁ బక్షుల సంహరించి పూ
ర్వావనిభృత్తటాటవుల నాటవికుల్ మృగయావిహారముల్
చేవ దలిర్పఁ జేయుటకు శీఘ్రిమ పాళియు మెత్తి కుంభజ
గ్రావసుతాప్రతీరగిరికాననమధ్యమున న్వసించుచున్. 52

ఆ. అంజినాటికొండలందు సదాశివు
కొండ జమునిదిక్కు వెండికొండఁ
జండసత్త్వచండసంహారతాండవం
బాడఁ గోరి వేఁటలాడు నపుడు. 53

క. ఒకవేళఁ దిన్నఁ డాఖే
టకఖేలావ్యసనరతులఁ డస్సినవాఁ డై
వికచప్రసూనవకుళ
ప్రకరంబుల నీడ నొంటిఁబడి నిద్రింపన్. 54

{ స్వప్నముచేతను వేఁటమిషను నీశ్వరుఁడు తిన్నని వశీకృతుం జేసికొనుట }

మ. ఒడలం [1]దెల్ల విభూతిపూఁత పులితో లొడ్డాణ మల్లాడు కెం
జడ లాత్మైకవిచార నిశ్చలదృగబ్జాతంబు లచ్చైన క
చ్చడ మంసంబున రుండమాల గళదేశస్థాణువుం గ్రాలఁగా
నొడయం డొక్కరుఁ డక్కమారుకలలో నుద్యత్కృపా
మూర్తి యై. 55

క. బాలక! యిచట శిలాతట
మూలంబునఁ గొండదండ మొగలేటి దరిన్
శైలసుతాపతి భక్తుల
పాలిటి పెన్నిధి వసించు [2]భక్తిఁ గొలువుమీ. 56

---

1. దెల్లనిభూతి. 2. భక్తిం గొలుమీ. ము. పా.

యొకమరి దీమంబు లొడ్డి పాదులు దీర్చి
బహువిహంగంబులఁ బట్టి తెచ్చి
యొకవేళ డేగవేఁటకుఁ జని యెగఁజోపి
నానాండజముల ప్రాణములు గెడపి
తే. ముంగివేఁ టేదువేఁట సివంగివేఁట
యిట్టివేఁటయు గంటవేఁ టెద్దువేఁట
మొదలుగాఁ గల వేఁటలయెడ నెఱింగి
తిన్నఁ డొక్కొక్కతూఁకు వర్తింపఁదొడఁగె. 47
చ. పులులు కురంగము ల్కారటిపోతము లేదులు మన్నుఁబిల్లు దు
ప్పులు కణఁతు ల్కిటు ల్చెవులపోతులు కొర్నవగండ్లు భల్లు
కం,బులు చమరీమృగంబు లెనుపోతులు కస్తురిపిల్లు లాదిగాఁ
గలమృగరాజిఁ బెక్కువిహగంబులఁ గానుకలంపెఁ జంద్రికిన్.
ఆ. మునుపు వడిన మెకముఁ గొనివచ్చి మిడిగ్రుడ్లు
పొడిచి నీట శిరము దడిపి తోఁకఁ
గోసి ధూప మిచ్చి మాంసంబుఁ బెకలించి
కాను కిచ్చి కాటిజేనిఁ గొలిచి. 49
ఉ. క్రొవ్విన యేకలంబులను గొన్నిటిఁ గాల్చి కమర్చి పెంచు
లం,జివ్వచు నెట్టము న్నలఁది చివ్వన నీ రివురంగ నేర్చి నో
ళ్లవ్విళులూరఁ బ్రేల్చి చము రుట్టిపడం గఱుకుట్లు గాల్చి క
ల్లువ్వలనీడ నొక్క పరిశుద్ధ శిలాతలభూమి నంచఱున్. 50
క. అట్టు కఱుకుట్లు గాల్చిన
పిట్టల నింజెట్ల మఱియుఁ బెరతేనియలం
బెట్టుక మెసఁగుచు నాథుని
పట్టికి నింపెసఁగ నిట్లు ప్రతిదివసంబున్. 51

చలతనయాధిపమాయా
విలసనములు గాఁగ నపుడు వివరించి మదిన్. 62

శా. సంతోషంబునఁ గాంచెఁ దిన్నఁడు సమస్తవ్యాపకానంతవే
దాంతస్థాపితచిన్మయాంగము నవిద్యాధ్వాంతసంతానసం
క్రాంతస్వాంతనిశాంతజంతుసుఖమార్గప్రాపకాభంగరుక్కాం
తాపాంగము దివ్యలింగము వివిక్తధ్యేయ నిర్లింగమున్. 63

తే. కాంచి రోమాంచకంచుకోదంచితాంగుఁ
డగుచు నానందబాష్పంబు లతిశయిల్ల
నమ్మహాలింగమునకు సాష్టాంగనతులు
సేసి ముకుళితహస్తుఁడై చేరఁ బోయి. 64

తిన్నఁడు శివలింగమునకు సేవఁజేయుట

శా. ఓసామీ! యిటువంటి కొండదరిలో నొంటిం బులుల్ సింగ
ముల్, గాసిం [1]బెట్టెడు [2]కుట్రునట్టడవిలోఁ గల్లువ్వికిన్నీడ నే
యాసం గట్టితి వేఁటిగడ్డనిలు? నీ వాఁకొన్నచోఁ గూడు నీ
క్లేసుట్టంబులు దెచ్చి పెట్టెదరు? నీ కిం దేటికే లింగమా? 65

ఉ. కొండలఁ గానలం దిరిగి క్రొవ్విన పందుల లేళ్ల దుప్పులన్
జెండిన బెక్కుచందములఁ జిన్నక పెద్దక గారుకమ్మఁగా
వండుదు రట్లు పిట్టలను వండుదు రిచ్చుట నుండ నేల? నా
కొండొక టానతీక యుడుమూరికి రాఁగదవయ్య లింగమా!

క. ఓలింగమ! విను నివ్వరి
ప్రాలును నోడిపిల్లు గునుకుఁ బ్రాలును వెదుగం

1. బెట్టుక. 2. కుట్ర. ము. పా. (బ్రా. పా.)

క. అని యంతర్ధానము సే
సినఁ దిన్నం డదరిపడుచు శీఘ్రింబున మే
ల్కని నలుదిక్కులు వెదకుచు
మనమున నాశ్చర్యరసనిమగ్నుం డగుచున్. 57

శా. ఈల ల్వ్రేఁకెలు దిక్కులం జెలఁగఁ దా మెచ్చోప్పమ్మృగశ్రేణిపై
గాలిం బోవక సన్న దప్పటయు రొక్కారొక్కముల్ దిట్టి శా
ర్దూలక్రోడ మృగాదుల న్వలలకుం దోలంగఁ దిన్నండు త
త్కేళిలోల రవంబు దన్నపుడు బోధింపంగ నేతెంచినన్. 58

మ. వలకుం జేరక ప్రోఁగులుం బెరలు ద్రెవ్వం ద్రొక్కి యా
ఖేటకస్థల ముల్లంఘన సేసి లుబ్ధకులయత్నం బెల్ల వారించి ది
క్కులు దద్ఘుర్ఘుర ఘుర్ఘుర ధ్వనులచే ఘూర్ణిల్లఁగా నొక్క యే
కల మేగం గని తిన్నఁ డప్పుడు ధనుఃకాండోల్లసత్పాణి యై.

మ. జవ మొప్ప న్వెనువెంట నంటి తఱుమన్ సంవర్ధితశ్రాంతి ను
ద్ధవిడిం బాఱఁగలేని చందమునఁ జెంతం జేరఁగా నిల్చి యే
య విచారించిన దూఁటి దాఁటుకొని తన్నాశాలం ద్రిప్పి
పాశవిముక్తుం డగు యోగిభావన యదృచ్ఛావృత్తి వర్తిం
చుచున్. 60

క. అలయించుచుఁ దిన్నఁడు దన
కలలోపలఁ గన్న శివునిఁ గనుఁగొనుదాఁకన్
జలమునఁ గొని చని య య్యే
కల మప్పు డదృశ్య మైనఁ గడుఁ జోద్యమునన్. 61

క. కలలోఁ జెప్పిన యొడయం
డెలయించుక వచ్చినట్టి యేకలము హిమా

తే. చులుకుఁజూపునఁ గాలినక్రొలఁత నులుకు
నులుకుఁ జూపులఁ బుట్టించునెలుకువారి
యిలుకువలిగుబ్బపాలిండ్లయిగురుఁబోండ్ల
సేవ కిచ్చెద నీకు [1]విచ్చేయుమయ్య. 71

మ. నను మన్నించెదవేని నీ విపుడు రా నా వెంట రాకుండినన్
నిను నేఁ బాసి చనంగ నోప నిచట న్నీతోడిదే లోకమై
మనువాఁడం గనువాఁడ నీకరుణ నీమానంబు చిత్తంబు వ
చ్చినచో మానుదుఁగాని ని న్నిపుడు కష్టింబెట్ట నాకేటికిన్.

వ. అని యమ్మహాదేవు నుడుమూరికి రమ్మనుచుం బ్రార్థించినం బలుకకుండినం దదీయభక్తిపరవశుం డై సంపెఁగతావి [2]బ్రుం గిన భృంగంబుతెఱంగున నున్న యవసరంబునం దిన్నం డొంటిపంది వెంటఁదగిలి యొంటి నెక్కడఁ బోయెనో యని బోయలు చొప్పరయం దివిరి యడుగులవెంబడింబడి తప్పక చనుదెంచి కాంచి యి ట్లనిరి. 73

తిన్ననిఁ గని బోయలు దుఃఖించుట

శా. అన్నా! ని న్నలయించి తెచ్చిన వరాహం బెందుఁ బోయె? న్నమున్, గన్న న్నన్నఁ జూడవేటికి? వడిన్ గన్నీరు గా ఱంగ నే, మన్నన్ బల్కవ దేమి కారణమొ? వేఁటాడంగ నేతెంచి యి, ట్లున్నం దల్లియుఁ దండ్రియు [3]న్మఱుఁగరే యుల్లంబులో నక్కటా? 74

తే. నీదు గాలికిఁ బసివట్టి నిట్టసీల్గి
పట్టెడల బిగఁబట్టిన మట్టుపడక

1. విచ్చేయవయ్య. ము.పా. 2. బ్రుంగుడైన. 3. న్మఱుగఁడే; న్నలుగరే.

బ్రాలును సవరపు మేకముల
పాలును గల వచటఁ నీకుఁ బాయసమునకున్. 67

తే. పుట్టతేనియ పెరతేనె పుట్టజున్ను
తొఱ్ఱతేనియ గలవందుఁ దోఁచి తోఁచి
కాలి దులదుల నై పిడిపోలె రాలు
నట్టి నింజెట్లు గలవు నీ కారగింప. 68

సీ. నేరేడుపండులు నెలయూటిపండులుఁ
గొండమామిడిపండ్లు దొండపండ్లుఁ
బాలపండులు నెమ్మిపండులు బరివంక
పండులుఁ జిటిముటిపండ్లుఁ గలివె
పండులుఁ దొడివెంపపండ్లుఁ దమ్మికిపండ్లు
జానపండులు గంగరేనుపండ్లు
వెలగపండులు పుల్లవెలగపండులు మోవి
పండ్లు సంకెనపండ్లు బలుసుపండ్లు

తే. బీరపండ్లను బిచ్చుకబీరపండ్లుఁ
గొమ్మిపం డ్లీఁతపండ్లను గొంజిపండ్లు
మేడిపండ్లను మొదలుగాఁ గూడిమాడి
చెంచెతలు దెత్తు రిత్తు విచ్చేయవయ్య. 69

శా. ఇల్లో ముంగిలియో యనుంగుఁజెలులో యీడైన చుట్టం
బులో, యిల్లాలో కొడుకో తరింపవశమే యే[1]పోఁడిముల్
లేక? మా, పల్లెం గోరినవెల్లనుం గలవు తెప్పల్గాఁగ నీ
కిచ్చెదన్, జెల్లంబో యిట నొంటి నుండ కటు విచ్చేయంగదే
లింగమా! 70

1. పోఁడుముల్లేక. ము. పా.

బోయెదము చెప్పవలసినబుద్ధి చెప్పి
యనుపు మని పాదములు వట్టుకొనిన నతఁడు. 78

వ. ఎట్టకేలకు శివలింగసంగతాభంగురహృదయాంతరంగుఁ డగు శబరపుంగవుండు కృపాపాంగుం డై చిఱునవ్వు నవ్వి యవ్వనచరుల కి ట్లనియె. 79

క. ఈలింగములోఁ బ్రాణము
కాలముగడదాఁక నోడఁ గట్టినదూలం
బై లంకె నుండఁ జేసితి
నేలా తుందుడుకు ? ఫల్లె కేఁగుఁడు మీరల్. 80

క. నావెంట నితఁడు వచ్చిన
నే వచ్చెద మిమ్ముఁ గూడి యిప్పుడు లేదా
యేవంక నభవుఁ డుండిన
నావంకనె తోడునీడ నై వసియింతున్. 81

శా. నాకుం జుట్టముఁ దల్లిదండ్రులుఁ జెలు ల్నాథుండు నీదైవమే
మీ కిచ్చోఁ బనిలేదు క స్తిపడఁగా మీపల్లెకుం బొండు కా
రాహారంబులు చేసినం గదలి నే రా నిచ్చటం బ్రాణముల్
పోకార్తుం దుది నాదువేలుపునకై బొంక న్నిజం బింత
యున్. 82

క. అని శివుఁ గ్రమ్మఱఁ దిన్నఁడు
మనమున నిలుపుకొని తనువుమఱచిన బుద్ధిన్
మునుపటి తెఱఁగున నుండిన
వనరుచు వనచరులు చనిరి వలసిన రీతిన్. 83

వ. తదనంతరంబ. 84

నిలువ కేతెంచి వేఁటకుక్కలు కుమార
[1]చుట్టుకొని యసియాడఁగఁ జూడవేమి? 75

సీ. వలలును దెరలుఁ బ్రోఁగులఁ జుట్టఁగా లేదు
పోటుకో లొకటియుఁ బుచ్చ లేదు
తెగిన మెకంబులఁ దేలేదు విడివేఁట
పిట్టలకును మేఁతపెట్ట లేదు
చెంచు లేరికి నేమి సేవ దేఱఁగ లేదు
చెడకుండ మెకములఁ జేయ లేదు
కుక్క లెఱ్ఱులు సివంగులు మేపఁ గొన లేదు
బలివెట్టి కాట్రేనిఁ గొలువ లేదు
తే. వేఁటలాడంగ వచ్చినవేఁడు కెల్ల
నక్కటా తండ్రి కెఱఁగింప నంప లేదు
మ్రానుపడియుండ నేఁటికి మేను మఱచి
యేల మాజాలి మాన్పవే యెఱుకపఱచి. 76

శా. ఓతండ్రీ! నిను డించి పో మనసు మా కొక్కింత గా నేర్చు
నే?, మీ తోఁబుట్టులుఁ దల్లిదండ్రులు చెలుస్త్రీ రెల్ల నేతే
రఁగా, మాతిన్నం డిపు డెందుఁ బోయె ననిన న్మాప్రాణము
లొవ్వవె? రా, వే తిట్టింపక పల్లెలోన మముఁ జేవే యన్నె
యు న్యాసియున్. 77

తే. ఎంత యలమటఁబడిన మ మ్మేల చూడ
[2]వింతయును నెఱ్కుఱేనికి నెఱుకపఱుపఁ

1. చుట్టుకగునిసియాడంగ, చుట్టుకొని గునిసి. 2. వింతయు నెఱుకుఱేనికి. ము. పా.

క. నెప మొకటి గలదె నాపై
నుపవాసముతోడ బడలియుండఁగ ? నీకే
యపరాధము [1]సేయఁగలదె
కృపతోఁ గఱుకుట్టు లారగింపం గదవే. 90

క. నీ వారగింపకుండిన
జీవన మేమిటికి నాకు శివ! నీ పదరా
జీవముల మీఁదఁ బ్రాణము
[2]లే విడుతు నటంచు వ్రాలి యేడ్వం దొడఁగెన్. 91

క. తిన్నని భక్తికి శివుఁడు ప్ర
సన్నుండై యేను వ్రుడిపి సరగునఁ గఱుకు
ట్లన్నా! తినియెద లే లె
మ్మన్న న్ముదమంది లేచి యవధానమునన్. 92

క. అందియ్య శివుఁడు తగ నా
నందించుచు నారగించిన న్ముదమున ని
న్నంది పుళిందేంద్రుఁడు కా
నం దిరుగుచు నిట్లు దినదినంబును గొల్వెన్. 93

శివబ్రాహ్మణుఁ డాలయమందలి రోఁతలఁ గని చింతించుట

సీ. పంచాక్షరీపూతభసితత్రిపుండ్రాంకి
తాంకభాగములు స్నానార్ద్రశిఖయుఁ
గ్రమకృతగ్రంథిసూత్రవ్రాతరుద్రాక్ష
భూషణంబులు శైవభాషణములు
నాగుల్ఫలంబమానాంబుశోణంబైన
తోత్రంబు నుపవీతసూత్రయలును

1. సేయంగదె. ము. పా. 2. వే విడుతు. ము.పా. (యతిభంగము.)

తిన్నఁడు శివుని కనుదినంబు నాహారం బొసంగుట

క. [1]ఎన్నాళ్ళనుండియో ప
స్తున్నాఁడీయడవిలోన నొంటిమహేశుం
డిన్నెగులు మాన్ప వలవా
కన్నారం గనినబంటుగలఫల మనుచున్. 85

శా. తిన్నం డంతట దేవదేవునకు భక్తిం దృప్తిఁ గావింప నా
సన్నగ్రావ మహాటవు ల్దిరిగి దంష్ట్రాటంకకోటీపుట
చ్ఛిన్నక్షోణివరాహము న్గడపి కాల్చె న్వ్రేల్చెఁ ద్రేల్చెం
జవిన్, జెన్నై యుండెడు మాంసఖండముల నిచ్చెం దొప్ప
లం జొప్పడన్. 86

ఉ. [2]పిల్లొకచంక నంపపొది వీఁపున దొప్పలు కేలుదోయిఁ బు
క్కిళ్ళఁ బవిత్రకాంచనముఖీజల మొప్పఁగ వచ్చి భక్తి రా
జిల్లఁ దదంబుమజ్జనముసేయుచు దొప్పలనంజు డద్రిరా
జల్లుని నారగింపు మన నాతఁడమేశ్వరుఁ డారగించినన్. 87

క. కాలవొ క్రొవ్వవొ మాఁడం
గాలెనొ చవిగావొ కమ్మగావొ సికుగా
జాలవొ యలవడవో తిన
వేలా కటుకట్లు పార్వతీశ్వర! చెప్పుమా? 88

క. ఆఁకలిగాదో భక్తిం
జేకువ గలవాఁడఁగానొ తినవేల కృపన్
సాఁకఁగదే నన్నిపు డ
ఱ్ఱాఁకలఁ బెట్టక పలాశెనాసక్తుఁడవై. 89

1 ఎన్నాళ్ళనుండియో. ము. పా. 2. 'పిల్లకోడి' అనియుంc గలదు.

ఉ. నీసఖుఁడో సుతుండొ తరుణీమణియో నిజసేవకుండొ నీ
వో సకలేశ శుద్ధమగుచున్న నిజాలయసీమ రోఁతఁగాఁ
జేసినవారు నీ కెఱుకసేయక సేయ సమర్థు లెవ్వ రీ
దోసముఁ జెప్పవే కరుణతో మదిఁ దఁందుడుకెల్లఁ దీఱఁగన్.

ఉ. ప్రాఁతలు మీఁదఁగప్పినఁ గృపామతి నోర్చితి నీచుపాత్తునన్
బ్రాఁతి మెసంగి తీవు మనుభక్తుఁడు కుంకెనఁ బంపఁ బోతి మై
పూఁత యొనర్చుకొంటి శవభూతిఁ గపాలమునం భుజించితీ
రోఁతలు పెక్కులుండ నిట రోయుదువే యిఁక భక్తవత్సలా.

క. నీ కిష్టం బిదిగానీ
నా కాపాపాత్ముఁ జెప్పినం బదిలక్షల్
లేకున్న విడుతుఁ బ్రాణము
నీకై కూడుగ్గఁబట్టి నీలగ్రీవా. 101

క. అని తా నూరక యుండినఁ
గని తారాధిపకళాశిఖామణి చేతో
జనితాదరమున నతనికి
విని తాత్పర్యంబు సంభవింపఁగ ననియెన్. .02

శివుఁడు తిన్ననిభక్తిని శివబ్రాహ్మణునకుఁ జూపుట

క. [1]తవతవపడ నేటికి మది
శివగోచర! నీకు నన్నుఁ జెంచోకఁడు శ్రుతి
వ్యవహారేతరమతిమునఁ
దవిలి మహాభక్తిఁ గొలువ దయ పుట్టుటయున్. 103

1. కహకహ. (ఈ పాఠమున ప్రాసభంగము.)

గరగృహీతాభిషేకక్షీరసంపూర్ణ
భాండంబుఁ బుష్పకరండకంబుఁ

తే. గుండబొజ్జయు నొకపాటిగుజ్జురూపు
నుత్తరీయంబుఁ దనరంగ యోగిహృదయ
గోచరునిఁ గొల్వ శివచిహ్నగోచరాంకుఁ
డొకఁడు వచ్చె శివబ్రాహ్మణోత్తముండు. 91

తే. వచ్చి గుడి చొచ్చి యీశ్వరేశ్వరుని నిర్మ
లాంగ మేటికిఁ జాతిక లయ్యె నకట
యిచటి కెంగిలి పుల్లియ లేల వచ్చె
నొక్కొ యీదుఃఖ మెటువలె నోర్చువాఁడ. 95

మ. కులదైవం బని యల్కి పూసి గుడి ముగ్గు ల్వెట్టి కైసేయ
లో,పలి కి క్లింగిలి మంగలంబు లగు దొప్పల్ రాఁ గతం బేమి?
ని,ర్మల తోయ స్నపనం బొనర్చిన శరీరం బేటికి స్నీరువ
ట్టులు గక్టిం భవదాత్మశుద్ధి కిది గూడుంగా మహాపాయ
ఘుల్. 96

క. దేవా! యీకసుమాలము
దేవెడు కేల్దోయి నీదు దేహం బంటన్
గా వెలిపయ్యెడు నెంగిలి
కీ వెట్లోర్చితివి పార్వతీశ్వర చెప్పుమా? 97

క. నేఁ డేడు దినములయ్యెన్
బోఁడిమి చెడసాగి నీదు బూటకమో యె
వ్వాఁడైనను జేసెనో యిది
వేఁడెద సత్యంబుఁ జెప్పవే కరుణాబ్ధీ. 93

—తిన్నఁడు పరమేశ్వరు నేత్రరోగమునకుఁ జికిత్సలం జేయుట—

సీ. కోకపాట్లం బావిఁగోన నూఁది యొత్తుచుఁ
గపణోష్ణకరభభాగమునఁ గాఁచి
నెత్తి తంగేడాకు మెత్తి రేచకి నిమ్మ
పంటిపుల్సున నూఱి పట్టువెట్టి
తెల్ల దింటెనపువ్వుఁ దెచ్చి తద్రస మిడి
కలివెపువ్వులు గోసి నలిచి పిడిచి
పేరిన నెయివెట్టి పెరుఁగువత్తులు వైచి
చనుఁబాలతో రాచి సంకు చమిరి

తే. విన్నమందులు తాసరికన్నమందు
లడిగితెచ్చిన మందులు నడవిమందు
లెన్ని చేసిన మానక యిందుమౌళి
కన్నుతోడఁబడి నెత్తురు గాఱుటయును. 110

తే. మాటిమాటికిఁ జేసిన మందులెల్లఁ
జెల్లెఁబో [1]చిల్లఁగదిపిన చింతపండు
నీటవ్రాసిన వ్రాలునై నెరయ వఱదఁ
బోవుఁగా కేమి నెత్తురు పుట్ట నేల. 111

క. పట్టపుదేవిఁ హిమగిరి
పట్టి న్నాయమ్మఁ జూచి పదరినకతనన్
నెట్టవిసెనో ? నేమందుల
మట్టలుఁగనో ? కంటికిం బ్రమాదం బొదవెన్. 112

క. కాముని జంపి మనంబున
నేమోహము లేని వేల్పు నిటువలె [2]ననినన్

1. వెల్లఁగలిపిన. ము. పా. 2. నన్నన్. ము. పా.

తే. ఆ కిరాతుని పూజ నంగీకరించి
నాఁడె దద్భక్తి నీవును నేఁడు చూతు
గాని నావెన్కదిక్కునఁ గానకుండ
నడఁగియుండుము తడయక యతఁడు వచ్చు. 104

మ. అన మోదించి హరద్విజుం డొదుగఁ జెంచవ్వేళ నేతెంచి పా
వననిర్మాల్యముఁ జెప్పఁ గాలఁ గొని పోవంద్రోచి గండూష
జీవనసేకం బొనరించి పత్తిరిడి త్రోవ ల్గాచి తా నేసి కా
ల్చిన కోలామిషఖండముల్ దనకు భక్షింపంగ నందిచ్చినన్.

క. తినకున్న నేమొకో యని
యనుమానముఁ బొంద నభవుఁ డంతఃకిలోనఁ
గనుదమ్మి గ్రమ్మి పాటపాటఁ
జినికె న్గన్నీరు శబరుచిత్తం బరయన్. 106

క. ఒకమరి కొకమరి కించి
ద్వికచారుణపద్మ పత్త్ర వీథివిగళ
న్మకరంద ధారగతిఁ దన
ముకుళిత నేత్రమున బాష్పములు ఘన మైనన్. 107

క. అందునకుఁ దం దెనందనుఁ
డాందోళము నొంది కంటి నంటిన నొప్పిఁ
బందికఱుకుట్లు దినఁ డీక
సందియ మేమిటికి మందు సమకూర్పఁ దగున్. 108

వ. అని తిన్నం డెన్నఁడు లేని హానిం బూనినవాని తెఱంగున నంతరంగంబునం దరంగంబు లైన దుఃఖంబునం గరంగుచు.

ఆ. కన్నుఁ దివియఁ బూనుకన్నప్పతీవ్రత
కన్న మున్ను గాఁగ ఖండపరశు
పాశుగంబుఁ జేత నంటంగఁ బట్టుక
నిలువు నిలువు మనెడు నెలుఁగుతోడ. 119

శివుఁడు తిన్ననికిఁ బ్రత్యక్షమగుట

చ. హరి యరవిందసూతి మును లష్టదిశాపతు లాదిగా విను
చ్చరు లిరువంకల న్గొలువ సత్వరత న్నిజలింగ నిర్మలాం
తరముననుండి శీతవసుధాధరకన్యక ముద్దుఁ గేలుఁదా
మర కడప్రేలు వట్టుకొని మన్ననఁ దిన్ననికిం బ్రసన్నుఁడై.

క. శివగోచర! యీభక్తుని
యవిరళతరభక్తిమహిమయాదృశ్యంతము గం
టివి గద సద్భక్తుం డితఁ
డవుఁగద నీమనసువచ్చునా యిఁక ననుచున్. 121

క. దరహాసము నెరపుచుఁ దన
పరిసరమున కాటవికుని బ్రాహ్మణభక్తుఁ
గరుణం బిల్చుక మీకే
వర మింపన వారు కృత్తివాసునితోడన్. 122

శా. మీపూర్ణం బగు దివ్యతేజము జగన్మిథ్యాత్మకత్వ ప్రతి
ష్ఠాపారీణతఁ జూపి మమ్ముఁ బొదవం జాంచల్యదూరంబులై
చూపుం జిత్తము మిన్నకున్న యవి యిచ్చోఁ బాసె దేహం
బుపైఁ, దిపుం జీఁకటి యింతకంటె వర మేదీ యిట్లు
మన్నింపవే. 123

స్వామిద్రోహము గాదే
యేమిటి కిట్లంటిఁ గంటి కిఁక నెటువలెనో. 113

ఆ. వేఁకి వెచ్చయైన వెచ్చనిమందులఁ
గాదె మాను నట్లు గంటి కింకఁ
గంటికంటె మందు గలదె యుక్కంటికిఁ
గంటి ననుచుఁ బోయ గదియఁ బోయి. 114

ఉ. ప్రాణముపోవునో తనువు భంగమునొందునొ నాక తూణికా
బాణము జిట్టునం దిగిచి భల్లముఖాగ్రము రక్తపద్మ దృ
క్కోణముఁ జేర్చి క్రుచ్చి యొకగ్రుడ్డు వడిం బెకలించి శోణిత
ద్రోణికయైన దైవతశిరోమణికంట నమర్చె నంతటన్. 115

ఉ. మున్నిటికంటికంటెఁ గడుమోహన మై తనకన్ను వచ్చినక్షా
మన్ననఁ జూచి మెచ్చక యుమాపతి రెండవ కంట శోణిత
క్లిన్నతఁ జూపిన న్నగి పులిందుఁడు నీకృపచేతఁ గన్నమం
దున్నది దీనికి న్వెఱవ నొక్కటి నావ్రత మింక శంకరా!

క. లాలాటలోచనంబునఁ
గీలాలము దొరఁగెనేని కేవలభక్తిఁ
గీలించి మనోదృష్టికి
మూలం బగు నాదుప్రాణములు నీ కిత్తున్. 117

క. అని చెప్పఁగాల నిటలా
క్షునికన్గొనఁ నన్నిపట్టి సునిశితబాణం
బునఁ గన రెండవ కనుగ్రు
డ్డునుఁ బెకలింపంగఁ బూనుడును సదయుండై. 118

శా. ఓహో! వీరలు భక్తిఁ గన్న యపవర్గోదగ్రభాగ్యంబు లా
హా! హాలాహలభక్త[1]భోక్త నిజభక్తాగణ్యకారుణ్య మం
చా హేరంబ సితాంబుజాంబక విధాత్రాశాప యోగీశ హా
హాహూహూప్రభృతు ల్నుతింప నభవుం డంతర్ధి నొందె
న్వడిన్. 129

క. అనవుడు యాదవ భూపతి
పునరభివాదనముఁ జేసి భూతేశు కృపం
గని రెవ్వ రింక మోక్షం
బనఘా! యచ్చోట నన్న నతఁ డి ట్లనియెన్. 130

నక్కీరునికథ, మధురాపురవర్ణన

సీ. కపటచతుష్షష్టిగతుల నాడిన వాల
వాయిచొక్కేశుని వాసభూమి
యతని పట్టపుదేవి యైన మీనేక్షణా
ధరతనూభవకుఁ బ్రధానగృహము
ద్రవిడభాషాపీఠతలశంఖఫలకంబు
గల కనకాబ్జపుష్కరిణి కిరవు
దక్షిణాంబుధి వధూతామ్రపర్ణి నది
[2]సవతి వైఘకు నెన్నఁ జాలు నునికి
తే. నిజదృగబ్జప్రపూజితనీలకంఠ
కూడలళఘుయ వైకుంఠకుంఠితాఘ
నిఖిల సంపత్పరంపరా [3]నిహితకింప
చానుతాపంబు మధురాభిధానపురము. 131

1. భోక్తృ. ము. పా. 2. సవతు. ము. పా. 3. నిహతకింపచాన తాపంబు.

చ. జగములు నంతరాత్మయును సాక్షియు నీ వనుచు న్నిజ
బుగా, నిగమము లాడఁగా వినియు నేఁ డితరంబుగ మా
కభీప్సితం, బగువర మెట్లు వేఁడఁగలమయ్య భవన్మయమ్మెః
పూర్ణచి, ద్గగనములో మముం గలిపి క్రమ్మఱఁ బుట్టిడు
బాధ మాన్పవే. 12:

క. ఇతఁడు కిరాతుం డేదు
ర్మతి మ మ్మడిగియె మహేశ మన్నించి ప్రస
న్నతఁ జూపితి రీతెఱఁగున
హితలీల భవప్రయాస మెడలింపఁగ దే. 125

క. మీతలఁపుకన్న నధికమె
మాతలఁ పిట్లడుగ నేల మము మీచిత్తం
బేతెఱఁగున వెలుఁగొందెడు
నాతెఱఁగున నుండఁజేయు మదిగాక శివా. 126

క. ఆనందామృతవారిని
ధానంబున మనము మగ్నతం బొందె వరం
బీనమరినఁ దాదాత్మ్యం
బో నిరుపాధికదయాసముజ్జ్వల! యీవే. 127

మ. అని శైవద్విజుఁడుం గిరాతుఁడును సాష్టాంగ ప్రణామంబు లీ
శునకుం బెక్కు లొనర్చి తద్విమల తేజోధ్యాననిర్మగ్నభా
వనులై యుండఁ బ్రపంచబుద్ధి మగుడ న్వర్తింపఁగా నీక వా
రి ననంతం బగునాత్మరూపమునఁ గూర్చెం దీర్చె బంధం
బులన్. 128

పట్టున నున్నది పురముల
నెట్టు నుతింపంగ వచ్చు [1]నిందుల కెనగాన్. 135

క. తన వేల్పుం దనసేవయుఁ
దనదుప్రసాదంబు నొసఁగి దయ నంగయక
న్నె [2]నగజ పెంపఁగఁ బురి మను
వనితల వైభవముఁ బొగడ వశమే వసుధన్. 136

శా. ఏమే కల్పకవల్లి రా యమృతవల్లీ పోవ కర్పూరవ
ల్లీ మాణిక్యలతా యిదో మరకతం బెం దుండు నానందవ
ల్లీ మీనాక్షులు రం డటంచుఁ దమలో లేమ ల్నివాభోగవే
ళా [3]మంజూక్తులఁ బిల్చు సంభ్రమ మనల్పం బెప్పుడుం
దత్పురిన్. 137

ఉ. ఆపుర మేలు భూవిభుఁ డనంతపరాక్రముఁ డప్రతర్క్యధా
త్రీపరిపాలనప్రథితధీనిధి వైరినృపప్రతాపసం
జ్ఞాపతి వాసవా[4]ధికయశస్సముదీర్ణుఁ డుదీర్ణదానవి
ద్యాపరకర్ణుఁ డర్ణవసమగ్రగభీరుఁ డుదారుఁ డెంతయున్.

చ. అళఘుయ చొక్కనాథశివుఁ డల్లుఁడు మూర్తి హిమప్రభాస
ముజ్జ్వలఘునకీర్తి ధైర్యమును శౌర్యము భూభరణప్రభా
వముం, దలఁప నశక్యమై వెలయఁ దత్పురి పాండ్యనృపాలుఁ
డేలు నిచ్చలు మిహికామహీధరము చందమునం గులగోత్ర
పాత్రుఁ డై. 139

వ. తదనంతరంబ. 140

1. నిందున. ము. పా. 2. యగజ. ము. పా. (ప్రాసభంగము.)
3. మర్మోక్తుల. 4. వాధిప.

తే. ఏపురంబునఁ బెంపొందు నింధుధరుఁడు
పాండ్యభూపాలు నల్లుఁడై ప్రజలకెల్ల
నుల్లములలోన నుల్లాసముల్లసిల్ల
నట్టి మధురకు సరియె [1]యేపట్టనంబు. 132

క. గంగాధరుని మహోగ్రా
పాంగము రతి విధవఁజేసె నాలోపల మా
[2]యంగయకన్నంబ కృపా
పాంగం బంగజుని దేపి నైదువఁ జేసెన్. 133

సీ. మాణిక్యవల్లియు మరకతవల్లియు
నానందవల్లియు నమృతవల్లి
కర్పూరవల్లియుఁ గల్పకవల్లియు
నంగయ[3]కన్నంబ యనఁగ నాది
యైననామంబుల [4]కనుకూల మగుమోహ
నాకారసౌందర్య మతిశయిల్లఁ
బొత్తామ రనియెడు నెత్తమ్మికొలనిప
శ్చిమతటనికటకూలమున నుండి

తే. లోకమాతృక పాండ్యధాత్రీకళత్ర
పుత్రికామణి యువతి సంపూర్ణచంద్ర
వదన రక్షింప సంపదం బొదలుమధుర
కితర పురములు [5]సరిచెప్ప నెట్లువచ్చు! 134

క. ఇట్టిమహత్త్వంబునఁ గను
పట్టెడు తల్లిఁ గల ప్రజల భాగ్యం బిల నే

1. యెప్పట్టనంబు. 2. యంగయకన్యాంబ. ము. పా. 3. కన్య యనంగ. ము. పా. 4. ననుకూల. ము. పా. 5. సరిచేయ. ము. పా.

శ్రీవిపుల శంఖఫలకము
పై వసియింపంగఁ దగు విభాసితమతులన్. 144

శా. నత్కీరాది కవీంద్రులన్ దివిషదన్నప్రాయవాగ్గుంభసం
పత్కావ్య ప్రతిపాదక ప్రతిభులం బన్నిద్దఱన్ శైవసం
విత్కాసార మరాళరత్నములఁ దద్విద్యారసాపేక్ష భూ
భృత్కంఠీరవుఁ డుంచె సంపదలఁ దృప్తిం బొందఁగాఁ జేయుచున్. 145

క. ఆసభ మెచ్చఁ గవిత్వం
బేసరసుఁడు చెప్పిన [1]న్మహీశుం డిచ్చున్
జేసేత న్నాడలు వే
యేసి దెసలఁ గీర్తిలతిక లెలమి వహింపన్. 146

చ. అడిగిన దిచ్చు నర్థులకు నాప్తుల కిచ్చు మనంబుఁ గూటమిం
బడఁతుల కిచ్చు సౌఖ్యములు బంధుజనంబుల కిచ్చు సంపదల్
పుడమి సమస్తజాతులకు బొంకమి నుత్సవ మిచ్చు శత్రులన్
బోడ వడఁగించి సాధుజనపుంగవకోటికి నిచ్చు వేడుకల్. 147

దుర్భిక్షవర్ణనము

క. ఆభూవిభుఁ డిబ్భంగిని
భూభాగం బేలునపుడు పుట్టెన్ గ్రహావ
క్రాభద్రత్వామమహా
క్షోభంబు జగంబు వర్షశూన్యము గాఁగన్. 148

సీ. చనుదెంచె శని మీనమునకుఁ దూర్పున
ధూమకేతువు దోఁచె జీమూతడంబ

1. హీశ్వరుఁ డిచ్చున్, హీశుఁడు మెచ్చున్.

శంఖఫలకము పుట్టిన క్రమము

సీ. మలయాచలంబునఁ గలశతనూజుండు
ద్రావిడశబ్దశాస్త్రము నిఘంటు
వయ్యలంకారంబునందుఁ గవిత్వంబుఁ
జెప్పెడు లక్షణస్థితియు మొదల
సృష్టింపఁ దలపోసి యష్టాదశాక్షర
మాతృక వ్రాసి నిర్మలిన శంఖ
ఫలకంబుఁ గొనివచ్చి పాండ్యభూపతి కిచ్చి
విను మిది ద్రవిడకవిత్వసరణి
తే. భారతీదేవి కెనయైనవార లెంద
రైనఁ జోటిచ్చు నొక్కఁడైన నతని
కిచ్చుఁ దగినట్లు కూర్చుండ నెడము దీని
[1]వరుస నర్చించి మనుఁడు మీఁతరతరంబు. 141

క. అని కుంభజుఁ డిచ్చిన వెను
క ననేకులు పాండ్యనృపులు గడచిన పిదపన్
జనియించెఁ గలియుగంబున
జనవల్లభుఁ డొక్కఁ డతని సద్వంశమునన్. 142

క. ఆరాజు పాండ్యధాత్రీ
ధౌరంధర్యప్రమోదితగ్రావహరి
ద్వారణభుజంగపతిభూ
దారకమతపరివృఢప్రభానిధి యగుచున్. 143

క. ద్రావిడభాషాదేవీ
[2]గ్రైవేయక మనఁగ గీర్తిఁ గని తత్కవితా

1. నరసి రక్షించుకొనుఁడు మీతరతరంబు. 2. గ్రైవేయం బనఁగ.

రేలికబంటువాసి యొక[1]యించుక లేక కృశించువారు నై
తూలె జనంబు మిానశనిదోషము దాఁకి [2]నిరస్తసస్యమై.

క. నవయుచు నుండియు నొక్కొక
దివసంబున [3]నశన మబ్బఁ దిని దగ మిగులన్
భువి నొరగి లేవ నోపక
శివశివ! జనకోటి విడుచు జీవానిలముల్. 154

క. కఱవంతంతకు నొత్తఁగఁ
[4]గరవెఱుఁగక తినఁగ నోపఁగలుగక మనుజుల్
సురసుర స్రుక్కిరి కొందఱు
పరదేశంబులకుఁ జనిరి బ్రతుకులకొఱకున్. 155

క. మానిసి మానిసిఁ దినుకఱ
వైనం దరియింపలేక యాపురిమూల
స్థానహరద్విజుఁ డొకఁ డెం
దేనియుఁ బోఁదలఁచిన న్మహేశుఁడు కరుణన్. 156

ఈశ్వరునిపద్యముఁ గొనిచనిన హరద్విజుని నత్కీరుఁడు తూలనాడుట

వ. అతనికిఁ బ్రసన్నుండై యన్నగరం బేలుమన్న తేనివిూఁద నఱవబాసఁ బద్యంబు శృంగారరసానుబద్ధంబుగా నొకటి చెప్పి యిచ్చి యిది చదివిన మెచ్చి వేయిమాడల ముడు పిచ్చు వెచ్చంబున కొదవు నీవు నెవ్వాగ న్నొవ్వక బ్రతుకం గలవాఁడ వంతటఁ గఱవుం దీరు జగంబునఁ గృతహర్షంబగు

1. యింతయు. 2. సైన్యమై. 3. నశన మవని దీరఁగఁ దినుచున్. 4. గరువెరుక.

రం బేచె మధ్యదినంబుల రేపాడి
చినికెఁ దుషారంబు దినదినంబు
రాత్రుల మిన్ను నిర్మలభావమును బొందె
వెలియెండ గాసె గర్వాలి దొరంగె
వర్షగర్భము నడవకపోఁగె విదియలఁ
గుముదాప్తధారణకొమ్ము దఱిగె
తే. [1]కన్య భిన్నింపదయ్యె మఘాప్రవేశ
[2]కాలమును నుర్మదయ్యె నఖండగర్జ
లెసఁగె జము వెసఁ బోలకరి నేమి సెప్ప
నెల్ల జనములమనములు దల్లడిల్ల. 149

వ. మఱియును. 150

తే. గునుకు లూదర్లు బరపటల్ గోళ్లగొండు
లల్లిబియ్యంబు వెదురుబియ్యంబు గొట్టె
చెట్లు [3]నింజెట్లు తుంగముస్తియలు నీఁత
గుంజు మొదలుగఁ దిన దొరఁకొనియె జనము. 151

క. అఱువడు గంటె తపించియ
లఱువది దినములకుఁ బండు నని బ్రదుకాసఁ
దఱచుగ నేతాలెత్తఁగఁ
బఱిపఱియై యవియు మల్లెపడి చెడి పోయెన్. 152

చ. తొలును నెమ్ములు న్నిగిలి ద్రోసినఁ [4]బొంబడి చోట్లఁ గూలువా
రాలిని బిడ్డల న్విడిచి యాఁకటిచిచ్చున వెచ్చపోవువా

1. కన్నె. 2. కాలమున నుఱుమదయ్యె నఖండగర్జ - గణభంగము.
3. నీచెట్లు, నీజెట్లు. 4. దొమ్మిని.

శర్వ! నిను నమ్మి పౌరుష
గర్వముఁ బోనాడుకొంటిఁ గడపట సభలోన్. 161

క. తా నెఱిఁగిన విద్య నృపా
స్థానములో నెరపఁ గీర్తి సమకూరుం గా
కే నరునకుఁ బరవిద్యా
ధీనత భూపాలసభలఁ దేజము గలదే? 162

క. నీమాట నమ్మి పోయిన
నామోసముఁ జెప్ప నేల నత్కీరునిచే
నేమాటపడ్డ దుఃఖము
ఝామవ్యథ కొలఁది గాదు సద్భక్తనిధీ! 163

వ. అని మఱియు ని ట్లనియె. 164

శా. నాభాగ్యం బిటు లుండఁగాఁ దుది నిను న్నత్కీరునిం దూ
ఱఁగా, నేభావ్యం బిఁకఁ జాలు నిక్కఱవుచే నిశ్శాంతి నెందై
నఁగా, నీ చైతుంబునఁ గుఱుఁబ్రోచుకొని దీనిం దీర్చి నే
వత్తు దేవా! భద్రం బగు నీకు న న్ననుపవే యన్నం గృ
పామూర్తియై. 165

క. కటకట [1]నిర్గా గని నత్కీరుం
డఁట [2]కవితం దప్పువట్టె నఁట యటు [3]పదమీ
యెటువలెనో తెలిసెద నని
నిటలాక్షుఁడు వచ్చి కుంభినీపతిసభలోన్. 166

శా. ఈరాజన్యునిమీఁద నేఁ గవిత సాహిత్యస్ఫురన్మాధురీ
చారుప్రౌఢిమఁ జెప్పి పంప విని మాత్సర్యంబు వాటించి న

---

1. నన్నత్కీ - ము. పా. నిన్నత్కీ. 2. కవితయుఁ దప్పు. ము. పా. 3. పదమా.

వర్షంబుఁ గురియంగలదు సస్యంబులు పండుఁ బండువు జనం
బుల కవు నని యనుపుటయు నతండును నారాజ సమ్ముఖంబు
నకుం బోయి శ్రీపరమేశ్వర ప్రణీతం బైన కవితాచమత్కా
రంబు పఠించిన నందలి యర్థంబు "సింధుర రాజగమనాధ
మ్మిల్లబంధంబు సహజగంధం" బని యుండుటం జేసి. 157

క. దానికి నవ్వుచు నృపసభ
లో నత్కీరుండు పలికె లోకము నగ దే
పూనుకొని సహజగంధము
వేనలికిం గల దటన్న వేయు తెఱఁగులన్. 158

ఉ. తప్పిది చెప్పరాదు కవితాసమయంబున కొప్పు గాదు నీ
విప్పగిది న్రచింపఁ దగునే? యన విప్రుఁడు చిన్నవోయి నా
కప్పరమేశ్వరుండు వసుధాధిపు పై రచియించి యిచ్చినాఁ
డొప్పును దప్పు నే నెఱుఁగ నుత్తములార! యటంచుఁ
గ్రమ్మఱన్. 159

{ ఖిన్నుఁడైన బ్రాహ్మణుని శివుఁ డూరార్చి
నత్కీరునితో వాదునకుఁ గడంగుట }

ఆ. వచ్చి పార్వతీశువంకఁ గనుంగొని
యతని పద్య మతని కప్పగించి
నిన్ను నమ్మి పోయి నిండిన సభ సిగ్గు
చెడితి నున్న[1]కథలు చెప్ప నేల! 160

క. సర్వజ్ఞత్వము బహుముఖ
నిర్వాహకశక్తిగుణము నీకుఁ గలుగఁగా

1. పనులు.

దపియింపు మనుచు దానికి
నపరిమిత భయంబు నొంది యతఁ డి ట్లనియెన్. 172

శా. స్వామీ! ద్రోహముఁ జేసితిం దెలుపవే శాపాంత ముద్యత్కృపా, ధామా! నా కనుచుం బదాబ్జములఁ మీఁదం బడ్డ నాభక్తవరు, శా [1]మందారుఁడు శాంతిఁ బొంది యనియెం గైలాసశైలంబుఁ గం,టే మానుం బర మన్న [2]నందులకుఁ దాడెంపంబునం గుందుచున్. 173

శివుఁ డిచ్చిన శాపమునకు నత్కీరుఁడు దుఃఖించుట

ఉ. ఈకవితాభిమానము వహించితి నేటికి? శంఖపీఠిపై నీకవు లున్నయట్లు వసియింపక దేవునితోడ నేల చార్వాక మొనర్చితిం? గడుభరం బగు కుష్ఠరుజావిషాదమే నే కరణిం ధరింతు? నిఁక నెన్నఁడు చూచెద వెండిగుబ్బలిన్?

ఉ. ఎన్నిమహానదు ల్వనము లెన్ని గిరీంద్రము లెన్ని బోయవీ ళ్లెన్ని మృగంబు లెన్ని జనహీనము లైన పథంబు లెన్ని నే నిన్నియుఁ దాఁటి యేకరణి నీశ్వరు శైలముఁ జూడఁ బోయెదన్?, గన్నది కాదు విన్నయది [3]గాను సదాశివ! యేమి సేయుదున్. 175

మ. హరి శార్దూల మదేభ ఖడ్గ శరభవ్యాకీర్ణము ల్రాక్షసోత్కర సంచార నివాసముల్ హిమపయోధారాళివర్షంబు లుద్ధుర సంఘర్షణ బాధ[3]కోపలము లాత్రోవల్ సనఁ శక్యమే కరుణాసాగర! భక్తవత్సల! శివా గౌరీశ! యెట్లో గదే. 176

1. మందారము. 2. నందునకు. ము. పా. 3. కాని. ము. పా.
3. భలము, పిలము.

త్కీరుం [1]దూరక తప్పువట్టినఁట యేదీ లక్షణంబో యలం
కారంబో [2]పదబంధమో రసమొ చక్కం[3]జెప్పుడీ తప్పనన్.

క. అనవుడు నానత్కీరుఁడు
మునుపటివలెఁ దప్పటన్న ముక్కంటియు నా
తని కనియె న్గిరితనయా
ఘనకచభారంబు సహజగంధం బనుచున్. 168

క. అగజకునైనం దగు నిల
మగువలకుం దగదు మాను మత్సర మింకన్
గగనప్రసూనవాదము
జగతిం బ్రత్యక్షమునకు సరి యనఁ దగునే. 169

క. లూలామాలపు మాటలు
చాలు ననిన నలిగి తననిజం బగు రూపం
బాలోనఁ దెలుప వలె నని
నీలగ్రీవుండు నిటల నేత్రముఁ జూపన్. 170

క. తలచుట్టు[4]వాఱఁ గన్నులు
గలిగినఁ బద్యంబు దప్పు గా దన వశమే?
వల దిచ్చట నీమాయా
విలసనములు పనికిరావు విడువు మటన్నన్. 171

—శివుఁడు నత్కీరుని శపియించుట—

క. శపియించెం బ్రతిభాషలఁ
గుపితుం డై యద్రుఁ డతనిఁ గుష్ఠవ్యాధిం

1. దూరకె. ము. పా. 2. పదబద్ధమో. ము. పా. 3. చెప్పఁడా. ము. పా. 4. వాలుగన్నులు.

ఉ. చెంగట నుండఁ గాంచెఁ గవిసింహము పోయి హిమాచలా
త్మజో, త్తుంగకుచోపగూహనవిధూతమనోభవభూతిలేపస
ర్వాంగము లోచనీకృతసుధాంశుకృశానుపతంగము న్వివి
ల్లింగము జంబునాథశివలింగము భక్తమనోబ్జభృంగమున్.

చ. చని చని దాఁటె నంతఁ గవిచంద్రుఁడు ధన్యఁ గవేరకన్య జీ
వనశితఖడ్గఖండితభవప్రభవాఘవిరోధిసైన్యఁ బా
వననిజనామసంస్మరణవారితమానవదైన్య నిత్యమ
జ్జనరతకోటిముక్తిపదసౌఖ్యవదాన్యఁ గృతావగాహుఁడై.

వ. [1]ఇట్లు త్తటినీరత్నంబు నుత్తరించి యుత్తరాభిముఖుండై
కొన్ని తీర్థంబులు దర్శించి. 183

చ. అరుణగిరీంద్రకూటముఁ గృతాఘకపోలచపేటముం జిరం
తరభవదావపావకవిదాహకృపీటము పుణ్యకోశముం
దిరవిలసత్కవాటముఁ బ్రదీపితముక్తివధూకిరీటముం
బరిహృతసంతతభ్రమణ భారపదశ్రమభానుఘోటమున్. 184

క. ఉణ్ణాముల జగదంబిక
నణ్ణామల విశ్వనాథు నారాధించెన్
మణ్ణాసయుఁ బొన్నాసయుఁ
బెణ్ణాసయు లేనివారి పెన్నిధు లగుటన్. 185

క. తదనంతరంబ యక్కడ
కదలి నడిచి యెదుట విష్ణుకాంచనగర్భుల్
మొదలైన దేవ[2]కోట్లం
జదివించినయొజ్జఁ గాంచె సజ్జనసురభిన్. 186

1. ఇత్తెఱంగున నిట్లు త్తటినీ. 2. కోటుల.

సీ. తివిరి యంగమ్మునఁ దిమ్మిరెత్తకమున్న
యొడలెల్ల మచ్చలఁ జెడకమున్న
వళమెక్కి గాత్రంబుచెలువు దప్పకమున్న
బుడుపులు మేన నేర్పడకమున్న
యలఁత విగ్రహమున నంకురింపకమున్న
కాయంబు వెడరూపు గాకమున్న
తనువునఁ జీమురక్తములు గాఱకమున్న
దేహ మీఁగలు మూఁగి తినకమున్న
తే. భైక్షమడుగంగఁ బోయినపట్ల జనులు
చూడ రోయకమున్న కాలాడినపుడ
నడవవలెఁగాక కైలాసనగముఁ జూడ
హామని వాక్యంబు శక్యమే పరిహరింప. 177

నత్కీరుని తీర్థయాత్ర

తే. అనుచుఁ జింతాపరంపర లనెడు వర్ష
ముడిగి నత్కీరుఁ డను మేఘుఁ డుత్తరంబు
నడచె సంతోషమున దక్షిణమున నున్న
కవుల ముఖపంకజములు వికాసమొంద. 178

వ. కతిపయ ప్రయాణంబులు చనిచని ముందట. 179

శా. చెవ్వందీశ్వరు నీశ్వరేశ్వరునిఁ గాంచెన్ భీషణాంహోలతల్
దెవ్వం దీవ్రతరాంగసంభవశరశ్రేణీ విదాహవ్యథల్
వివ్వం దీఱని భక్తితో హృదయ మావిర్భూతమోదంబునన్
నవ్వం దీఁగయుఁబోలెఁ జూడ్కులొదవ న్నత్కీరుఁ డుత్కంఠతన్. 180

శా. గంగా స్నానముచేసి విశ్వపతి మోక్షస్వామి దర్శించి పా
పాంగారవ్రజవృష్టి నీశ్వరి విశాలాక్షిన్ శివం గొల్చి భ
క్తిం గాలాంతకుఁ గాలభైరవపతిం గీర్తించి [1]ఢుంఠి ద్విపా
స్యం గల్యాణగుణాలయుం దలఁచి యాత్రోత్సాహ మొ
ప్పారఁగన్. 191

క. కాశీనగరీ పంచ
క్రోశక్షేత్రంబు విడిచి గుహ్యకసమ్రా
డ్డాశాగమనాభిముఖుం
డై శంకరశైలదర్శనాశాబుద్ధిన్. 192

సీ. ఒకకొన్ని పయనంబు లొయ్యనొయ్యనఁ బోయి
నడువనోపిక లేక నడుమనడుమ
నడుముఁ బట్టుక [2]నిల్వఁబడియుఁ గూర్చుండియుఁ
[3]దొంగిదోఁగియుఁ గొన్ని జంగ లరిగి
పొడలు పెట్టుచుఁ దన కడు గామడై యుండఁ
జీము నెత్తురు మేనఁ జిప్పిలంగ
నీఁగలు మూఁగియు రేఁగియు ఝుమ్మురుఝు
మ్మనఁగ నుత్తాలశైలాంతరంబు
తే. నిర్మనుష్యంబు బహుసత్త్వనిష్ఠురంబు
నైన కాననమధ్యంబునందుఁ జిక్కి
దిక్కుఁ గానక దీనతాధీనహృదయుఁ
డగుచు నక్కర కవిచంద్రుఁ డగ్రభూమి. 193

1. ఢుండి. ము. పా. ఢుంటి. 2. నిల్చి. 3. దోఁగిదోఁగియు, దోఁగి దొంగియు.

మ. తిరువత్తూరి పురాధినాయకు మహాదేవుఁ శివు న్ముక్తివా
రిరుహాక్షీపతి నోఁది పిచ్చునయనారిం గొల్చి యాపిమ్మటన్
బరశంభుం బరమార్థమూర్తిఁ గరుణాపాథోనిధానంబు నే
కరసాలేశ్వరుఁ గాంచికారమణు లోకస్వామి దర్శించుచున్.

వ. అనర్గళాపవర్గం బగు నప్పురంబు నిర్గమించి కొన్నిపయనం
బులు చని విక్రసింహనగరాసన్న యగు పెన్నయుఁ, దీర్ఘ
యాత్రాపరులకు సురతరువుకొమ్మ యగు గుండ్లకమ్మయు,
సుకృతిభూతపాతకశ్రేణి యగు కృష్ణవేణియుఁ, గమలాచలో
త్తుంగసంగతతరంగయగు గౌతమగంగయుఁ, గుక్కుటేశ్వర
పీఠం బగు పీఠికాపురంబును, నంహోమతంగసింహం బగు
సింహాచలంబును, విదళితోభయకర్మం బగు శ్రీకూర్మంబును,
గలుషానీక మండూకగోకర్ణం బగుగోకర్ణంబును, తీర్థోత్తమం
బగు పురుషోత్తమంబును, గృత్తివాసోనివాసం బగుకృత్తి
వాసంబును, ముక్తివధూచరణ కటకం బగుకటకంబును,
దుఃఖదహన జలేశ్వరం బగు జలేశ్వరంబును, గృతవందన
నందనేశ్వరం బగు నందనేశ్వరంబును, జిద్గగనేశ్వరంబగు
గగనేశ్వరంబును, బితృముక్తినివాసం బగు గయాస్థానంబును
సేవించుచు నక్కురుండు సనునప్పుడు మున్నట. 188

శా. కాంచెం గాంచనపంకజాత విలసద్గంధాంధసారంగ ఫే
నాంచత్తుంగతరంగ వారినిధిశీతాగాంతరాభంగ రో
మాంచస్వేదజలాశ్రుపూరజనకాత్మానందసంపన్ననో
మంచాగ్రస్థితవిశ్వనాథపదసమ్యక్సంగ గంగానదిన్. 189

వ. కాంచి చేరం జనుదెంచి. 190

వన విశాంతభ్రాంతఘనవిటపచ్ఛాయ
వలయాద్రి హరిణశాద్వలము గాఁగ
తే. వాలఖిల్య మునీశ్వరావాసమైన
రోహణము రీతి పితృముక్తిదేహ మగుచు
గయఁ బ్రసిద్ధి వహించునక్షయవటంబు
చందమున నున్నయొక మఱ్ఱిక్రింది కేఁగి. 198

వ. తదీయ శాఖాశైత్యంబున కత్యంతసంతోషంబు నొంది కూర్చుండి తద్వటంబుననుండి రాలిన పండుటాకులు బట్టబయటఁ బడినయవి విహంగంబులు జలంబులంబడినయవి మీనంబులునై పోవ నందొక్క పలాశంబు జలాశయంబున సగమును దటప్రదేశంబున సగంబును బడి మీనపక్షిత్వంబుఁ గైకొని లోపలికి న్వెలుపలికిం దివియు చమత్కారంబు నత్కీరుండు చూచి యద్భుతరస పరవశుం డై యుండె నంత. 199

ఉ. క్రూర నిరీక్షణ ప్రభల గ్రుడ్డులుఁ గోఱలు నూర్ధ్వ కేశముల్
నీరదనీలగాత్రమును నిష్ఠురవాక్యము లట్టహాసముల్
ఘోరవకంఠనిస్స్వనము భీకరహేతియు మానవాస్థిహా
రారవము ల్సెలంగ వికటాకృతితో నొకభూత మాతనిన్.

క. పట్టికొని తనదు గుహకుం
బెట్టిదముగఁ దెచ్చి మునుపు పెట్టిన మనుజుల్
పట్టిఁ బడిన పులుఁ గులగతి
నిట్టట్టుపడంగ నునిచి యెంతయు వేడ్కన్. 201

క. వారల నందఱ నేకా
హారముగాఁ గొనఁదలంచి యయ్యద్రిబిల

ఉ. తమ్ములు కమ్మఁదెమ్మెరలు వల్లడమందఁగ ఝుమ్మురుమ్మనన్
దుమ్మెద పిండు పుప్పొడులతో నెగయం బిసినీలతాంగి కే
శమ్ములు ధూపధూమముల సౌరభము ల్గొలుపంగ విచ్చిన
ట్లమ్మెయి నొప్పు తమ్మికొల నక్కడ నొక్కటి గాంచె వేడుకన్.

తే. హంససంసదభీష్టవిహారహేతు
వై బహూదకహృద్యమై యప్రతర్క్య
మగుచు నద్వంద్వమై పంకజాకరంబు
పోలిచె బ్రహ్మంబు తెఱఁగునఁ బూర్ణ మగుచు. 195

క. తమ్ముల రజోవికారము
గ్రమ్మెడు వాసనలు దళముగా నెసఁగెడుకో
శమ్ములు నూర్తులుఁ జెలఁగఁగఁ
దమ్మికొలను భవముఁబోలెఁ దద్దయు నొప్పెన్. 196

చ. దళములలో రథాంగనినదంబు పరాగము రాజహంస సం
కులము శిలీముఖభ్రమణఘోషము నవ్యకదంబము ల్సము
జ్జ్వలతర పుండరీకములుఁ జాలఁగఁ గల్గి మహాహవస్థితిన్
బోలుపు వహించు నక్కొలనిపొంతకు నొయ్యనఁ జేరి
యచ్చటన్. 197

నత్కీరుఁ డొక భూతమునకుఁ జిక్కుట

సీ. తన పలాశశ్రేణి ధర కంతటికిఁ బచ్చ
పట్టుఁబుట్టంపు మేల్కట్టు గాఁగఁ
దనయూర్ధ్వశాఖావితానంబు సురలకు
మరకతరచితహర్మ్యములు గాఁగ
దనవ్రేలుఁగొమ్మలు మునులకుఁ గల్పిత
పర్ణశాలాకలాపములు గాఁగఁ

ఘాతమువంటి శక్తిఁ గొని క్రౌంచముఁ జించిన రౌద్రమూర్తి
కిఁక, భీతిఁ దొలంగఁజేయు టొక పెద్దయె వారితదేవతార్తికిన్.

వ. అని యనేక ప్రకారంబుల నబ్రహ్మణ్యోక్తియుక్తంబుగా నిష్టదేవతావరేణ్యుండును భక్తశరణ్యుండును నగు సుబ్రహ్మణ్యు సన్నుతింప ననుకంపాతరంగితాపాంగుండై యతండు చండతరవేగంబునం బయింబడి భూతంబు భూతలంబుపయిం బడం బెడచేత నడిచి బిలద్వారంబునం ద్రోచిన రాతిఁ దిగిచి వైచి యంపఱ వెడలుం డని యనుగ్రహించినక డెంవంబుల నానందంబునం బొంగి యిందుశేఖరునందను సందర్శించి వందనంబులు సందడించుచు వారెందేనియుం జనిరి. నక్కీరుండును బునఃప్రణామం బాచరించి నిలుచుటయుఁ బ్రసన్నతాంకురంబులు ముఖపంకేరుహంబునం బ్రభవింప నీ వీయెడకు రాఁ గతం బేమి? యని యడుగుటయు నిట్లని విన్నవించె. 209

క. ఓశరణాగతవత్సల !
కాశవనప్రభవ ! బినకల్పక ! యాప
న్నాశకర ! దురితగిరిదే
వేశ ననుం గరుణఁ జూడవే సుఖి నగుదున్. 210

ఉ. ఏ నొకతప్పుఁ జేసిన మహేశుఁడు నన్ను శపించెఁ గుష్ఠరో
గానుపమవ్యథం బడు మటంచును దానికి శాపమోక్ష మి
ట్లానతి యిచ్చె నాత్మనిలయంబగు రౌప్యనగంబుఁ జూచినక్ష
మాను నటంచు నక్కుధరమార్గము దుర్గము మేమి సేయుదున్.

ద్వారమున రాయి ద్రోచి మ
హారయమునఁ గొలన నుదకమాడఁగఁ బోవన్. 202

వ. మునుపున్న మనుష్యులు నత్కీరునిం గనుంగొని యి ట్లనిరి.

ఆ. ఏమి సేయవచ్చు నింతయు మామీఁదఁ
గరుణలేక కమలగర్భుఁ డిపుడు
నిన్నుఁ దెచ్చిపెట్టె నేఁ డింక నందఱఁ
దిను నితండు వీని తెఱఁగు వినుము. 204

ఉ. నూఱుక త్రావు నీతఁడు కనుంగొనునంతటిలో మనుష్యులన్
నూఱువురైనఁగాని తిన నోటికి నాఁట వటంచుఁ గూర్పఁగా
నూఱువురైరి నేఁటికి మనుష్యులు నీవునుఁ గూడ నింతటన్
నూఱును నిండె నింపటి కనుగ్రహ మీశ్వరుఁ డేమిసేయునో!

క. అనవుడు నత్కీరుండును
మనమునఁ దలపోసి దీని మానుపఁ బురభి
త్తనయుఁడు తారకదమనుఁడు
తనకుం గలుగంగ నింకఁ దలఁ [1]కే లనుచున్. 206

—నత్కీరుని సుబ్రహ్మణ్యస్వామి రక్షించుట—

ఉ. తారకదైత్యభంజనుఁడు దారుణశక్తిధరుండు పన్నగా
హారహాయుండు దీనజన తామరభూజము షణ్ముఖాట్టహా
సారభటీవిపాటితదిగంతకటాహుఁడు వీనిఁబట్టి సం, హార
మొనర్చి యింపటఁ గృపాంబుధియై బ్రతికించు గావుతన్.

ఉ. భూతముఁ జంపు చేయరుదు [2]బోరనఁ దారకు మన్నిగొన్నవి
ఖ్యాతమహాప్రతాపునకు నద్రిగుహాలయ మేమి దొడ్డు ని

1. కేమిటికిన్. 2. భోరన. ము. పా. బోరున.

క. ఆనూఁ ఉపద్యములకుఁ
సేనానీజనకుఁ డార్తచింతామణి వి
ద్యానిధి జ్ఞానప్రసవాం
భానాథుఁడు కాళహస్తిపతి ప్రీతుం డై. 217

శా. ప్రత్యక్షుం బగుచుఁ భవన్మవము సాఫల్యంబునుం బొందెనా
హీత్యశ్రీవర! నీకు నింకఁగు వరం బే నిచ్చెదఁ వేఁడు భీ
తిత్యాగం బొనరించి[1] చెప న్ననుడునత్కారం డుమాజానికిఁ
బ్రత్యగ్జ్యోతికి మ్రొక్కి మ్రొక్కి ప్రమదప్రాయాంతరంగం
బుతోన్. 218

క. నిటలంబున నంజలిపుట
ఘటనం బొనరించి ప్రమదగద్గదగళ మ
స్ఫుటవర్ణస్తుతి భాషా
స్ఫుటియును రోమోద్గమంబు పైపైఁ బరఁగన్. 219

వ. ఇ ట్లనిన విన్నవించె. 220

క. ఈసంసారము దుఃఖా
వాసానంపంబు దీని వర్జింపంగా
నేసుఖము గలుగు నయ న
న్నాసుఖమునఁ గూర్పవే కృతార్థుఁడ నగుదున్. 221

మ. అని ప్రార్థింపఁగ భక్తకల్పక మవిద్యాసూత్రదాత్రంబు జీ
వనఖేదాంబరకర్తరీముఖము కైవల్యార్థదానామృతా
శనరత్నంబు తుషారశైలతనయాజాంపత్యసంపన్న పా
వనగార్హస్థ్యము కాళహస్తిపురదైవంబిచ్చె సాయుజ్యమున్.

1. చినాఁడ నన. ము. పా.

క. ఏలాగున దర్శింతుం
గైలాసం [1]బెప్పుడుగాని కానక ఖేదో
ల్లోలోర్మి రోగజలనిధి
వేల యనుచు విన్నవింప విని గుహుఁడు దయన్. 212

శా. కైలాసం బనెఁ గాని యుత్తరదిశాకైలాస మం చాడఁ డా
కాలగ్రీవుఁడు నీవు దక్షిణదిశాకైలాసముం జూచినన్
జాలుం గుష్ఠము మాను నంచు మదిలోఁ జర్చించి యాపర్వతం
బాలోకింపఁగ నశ్రమం బగు నుపాయం బాత్మఁ జింతించుచున్.

తే. తనమహత్త్వమ్ము డాఁచి నెత్తమ్మికొలని
మహిమవలె నుండ నాకవిమండలేంద్రు
నాఁడు మిందునఁ గైలాస మాడఁబోవు
తీర్థ మెదురైనరీతి సిద్ధించు ననుడు. 214

నత్కీరుఁడు సాయుజ్యము వడయుట

శా. సేనానీవచనామృతంబు చెవులం జిందంగ డెందంబులో
నానందం బుదయింప నక్కొలనిలో నత్యంత నిష్ఠం గృత
స్నానుం డై తలయెత్తఁగా నెదుటఁ గానన్వచ్చె నాలో నవా
చీనస్థాణునగంబు హేమముఖరీసింధుప్రతీరంబునన్. 215

శా. కుష్ఠవ్యాధియు మానె హేమముఖరీకూలస్థకైలాసమున్
నిష్ఠాధీనమనస్కుఁడై కదిసి తన్నీరంధ్ర కల్లోలభూ
యిష్ఠౌఘంబునఁ దీర్థమాడి గిరిజాధీశున్ శివున్ దేవతా
శ్రేష్ఠున్ సంస్తుతి నూఱు పద్యములఁ జేసెన్ ద్రావిడోక్తిం
దగన్. 216

1. బెపుడు. ము. పా. బిపుడు.

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము

చతుర్థాశ్వాసము

కంఠ కంఠభూషిత
కాకోదరవర [1]వరాకఖండమతవ్యా
ఖ్యాకోలాహలదూర చి
దాకృతి జితకాల కాళహస్తీశ శివా. 1

ఆ. అవధరింపు డిట్లు భవదీయ కథ విన్న
వింతు భక్తజనుల వీను లలర
మీరు యాదవునకు కారుణ్యరసపూరి
తేక్షణముల నానతిచ్చినట్లు. 2

మధురాపురవర్ణనము

సీ. రాజులు వీరఘోరాజులలో వల
రాజు లౌదురు జయరతికి నన
గొమ్మలగమి కోటకొమ్మ లెక్కి నిలింప
కుజముకొమ్మల విరుల్ గోయు ననగ

1. వరాహ.

శా. ఈరీతిఁ శివుఁ డానతీయ విని ధాత్రీశుండు భక్తిన్నమ
స్కారస్తోత్రము లాచరించి పిదపన్ గౌరీశుఁ బూజించి యె
వ్వారిచ్చో నపవర్గమార్గమునఁ బోవం గాంచి రన్న న్మదిన్
గారుణ్యం బుదయింప నిట్లనియె భక్తప్రీతి భూతేశుఁడున్.

శా. యోగిస్వాంత శకుంతవాగురిక! సర్వోపాధిశూన్యా! జగ
ద్యోగాయోగవిహీన! భూగగనవాయుక్షీరవహ్న్యంతరా
త్మాగణ్యా! గణనీయమూర్తి! పరమార్థాకార! స్వాభావతే
జోగండూషితపద్మజాండభవచక్షుశ్శ్రోత్రపక్షీశ్వరా. 224

క. అష్టాపదగిరిచాపా
యష్టాపదగర్భకేశవార్చితచరణా
యష్టాపదముఖరిజని
తాష్టాపదకమలవాసనాధీనమనా. 225

పంచచామరము. మునీంద్రమానసప్రకాసముక్తముక్తవాసనా
సనాతనాత్మసేవకార్తి సారసావలీఘనా
ఘనాఘనానఘప్రకాశ కాయజాగ్నిజీవనా
వనాధినాథ నందనేశ వాగధీశ పావనా. 226

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కాళహస్తీశ్వర చరణకమల సేవాపరా
యణ సింగమరమానారాయణ జక్కయ నారాయణ
తనూభవ భవపరాఙ్ముఖ ధూర్జటి కవిప్రణీతం బైన
శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యంబునందుఁ
తృతీయాశ్వాసము.

శా.ఆ వామేక్షణ దైవయోగమున గర్భాధానముం బొందినన్
వేవిళ్లయ్యె నరోచికంబు వొడమెన్ వెల్లందనం బాస్యరా
జీవవ్యాపకమయ్యె నోపమి జనించెం జూపులుం గుక్షియున్
లావయ్యెన్ విటకోటిసంగసుఖ మల్పంబయ్యె నాపిమ్మటన్. 7

క. ప్రొద్దులనెల చొచ్చిన స
ముద్దియకు జనించి రపుడు మోహనమూర్తుల్
ముద్దుమొగంబుల కన్యక
లిద్దఱు శివభక్తి తనువు లెత్తిన పగిదిన్. 8

క. [1]రాజులకొడుకులు గణికా
రాజకుమారికలఁ గన్న రాజిల్లు వనో
రాజీవము గావున నా
రాజవదన సమ్మదాంబురాశిం దేలెన్. 9

మ. తలఁ బంకించిన నూనె ప్రుక్కిట సదా తాంబూలము న్నేత్రక
జ్జలమున్ గంధరఁ గట్టుకొన్న పసపూసల్ గబ్బిపాలుబ్బుగు
బ్బలు నేకాంగుళికార్పి తాలకలస ద్భస్మంబు జిడ్డైనదు
వ్వలునం జెల్వుగ బిడ్డకాన్పునడిపెన్ వామాక్షి బాలింతయై.

సీ. అలఁదు నలుంగు దేహమున వేణ్ణీళ్లార్చుఁ
దడియొత్తు మెత్తని ధవళవస్త్ర
మునఁ గాలివ్రేలి మ న్నునబొట్టువెట్టుఁ గ
న్గవఁబెట్టుఁ గాటుక కడుపునకును
బెట్టుఁ బొత్తులమీఁదఁ బెట్టుఁ జన్నిచ్చు జో
కొట్టు జోలలు పాడు[2]మట్టుపఱచుఁ

1. రాజులు గణికులు. 2. మట్టెపఱచు. ము. వా.

నాగావళికిఁ జందనాగానిలాస్వాద
నాగమనద్వార మగడి తనరఁగ
శతకోటిరుచిరత్నసౌధకోటిప్రభా
కోటిహేళికిఁ బ్రతికోటి యనఁగ
తే. పౌరుషౌన్నత్యనిమ్నతా భావిభూతిఁ
బొక్కమై ప్రజ సంపదఁ బొక్కి మెఱయ
హరుఁడు చొక్కేశ్వరుండు మీనాక్షిసతియుఁ
గాఁపురం బుండు నమ్మధురాపురంబు. 3

ఉ. శ్రీవనజాక్షికిన్ జననసింధువు తత్పురి బొమ్మరిండ్లు నా
నావసథంబు లాత్మసఖు లంబుజలోచన లాటపట్లు ధా
త్రీనరమార్గముల్ రథహరిద్విరదాదులు బొమ్మ లాడుని
చ్ఛావచనావళుల్ నిగమశాస్త్రము లై [1]విలసిల్లు నెప్పుడున్.

చ. ధరణికిఁ గంఠభూషణము తన్నగరంబు తదీయమస్తకా
భరణము పార్థివాన్వయము ప్రాణము దానికి రాజనందనో
త్కరము తదాత్మకున్ [2]మదనదాహరసప్రదవైశ్యవీథి త
త్సరసివిలోచనల్ గుఱుతు చక్కఁదనంబున వారిలోపలన్.

{ మాణిక్యవల్లి యను వారవనిత శివభక్తిపారవశ్య
లగు కూఁతుల నిర్వరం గని మెచ్చుట }

క. గాణిక్యకలశజలనిధి
మాణిక్యం బగుచు మదనమతముల కిరవై
మాణిక్యవల్లి యనఁగా
నేణాక్షి యొకర్తు వన్నె కెక్కెను బురిలోన్. 6

1. విలసిల్లె. 2. మదనదారరసప్రదవేశవీథి.

తే. హితులు నడచిన గతు లాత్మసుతలఁ బెంచు
నింటి గోడల వ్రాయించు నిందువదన
వనితలకు సరసతకల్మి వాపి వరుస
లేమియును లేమి వారల కెఱుక పఱుప. 14

క. వనిత చతుర్జాతి వయో
వనజాక్షుల బంధవైభవము భద్రుని ద
త్తుని గూచిమారుఁ బాంచా
లుని వ్రాయించెఁ గృహంబులోపలిగోడన్. 15

సీ. కూచిమార మనోజఘోణికాపుత్రాది
కానీత కామసిద్ధాంతములును
నిరుపమ కలనాద పరివాదినీ వీణ
లాదిగాఁ గల గాన యంత్రములును
గీర పారావత శారికా సారస
హంసాదులైన విహంగములును
దత్తిల భరత మతంగాంజనేయకో
హళ మతి ప్రముఖ లాస్యాగమములు

తే. సంతరించె గృహంబులో జలజనేత్ర
రతులఁ జతురత గానధురంధరతలఁ
గంఠరవనిపుణత నాట్యకౌశలములఁ
జిన్నిపడుచులఁ బ్రౌఢలఁ జేయఁ దలఁచి. 16

తే. పెక్కుతెఱఁగుల నీరీతిఁ బెంచి విసివి
పంచశరపాట్లఁ బడ్డ నేపాటిదైనఁ
బుణ్యధర్మంబు మదిలోనఁ బట్టువడక
శైవధర్మంబె ధర్మంబుగా విధించి. 17

దలయంటుఁ జిట్టాముదమున నభ్యంగంబు
మునిఁడికోలలు మంచమున నమర్చుఁ

తే. ద్రాట నులిగాయఁ గూర్చి పాదములఁ గట్టు
నుప్పు వేపాకు పైఁ జల్లు నిప్పు లతెవ
ద్రిప్పి యిడు దృష్టిదోషంబు దీర వీథిఁ
బ్రేమ మీఱంగ బిడ్డలఁ బెంచునపుడు. 11

చ. కనకపుఁ [1]బేర్లు సోయగము గల్గినము త్తెపుఁ గ్రొత్త తోట్లలో
నునిచి యనర్ఘరత్నముల నొప్పగు గుత్తులు మ్రోల వ్రేలఁ గ
ట్టిన వెలిఁగంది తెప్పలు సడల్పక తారకయోగమార్గప
ర్యనరతులట్లఁ గన్గొనఁగ సాగిరి కన్య లనన్యచిత్తలై. 12

ఉ. కోకిలవాణి పాడుఁ దన కూరిమిబిడ్డలఁ దొట్లఁబెట్టి కో
కో కకళావిలాసములకుం గల యర్థము జోలపాటగా
నా కమనీయశైశవము నప్పటికిసుండియు వారధర్మవి
ద్యాకుశలత్వ మాత్మజల కచ్చుపడఁగావలె నంచు నిచ్చలున్.

సీ. రతివధూమదనులు రంభాకుబేరపు
త్రకు లూర్వశీపురూరవులు మేన
కాకౌశికులు గోపికాముకుందులు ధాన్య
మాలినీరావణుల్ మత్స్యలోచ
[2]నర్ష్యశృంగులు దాశనలినేక్షణాపరా
శరులు తారానిశాకరులు గౌత
మాంగనాదేవేంద్రు లమరవేశ్యాజయం
తులు ద్రౌపదీపాండవులు పృథాబ్జ

1. బెర్లు, బేరు. ము. పా; బేర్లు. 2. నా ఋశ్యశృంగులు దాశ-నలి...

సీ. శివపూజనాసక్తి చిన్నిచన్నులపెక్కు
వయుఁ బ్రత్యహంబును నయముఁ జూప
శైవాగమాంతరజ్ఞానంబుఁ దనులతా
ప్రభయు నంతంతకు నభినవముగఁ
బార్వతీప్రాణేశభక్తియుఁ గూఁకట్లు
వెలసి నానాఁటికి వృద్ధిఁ బొంద
వార[1]కాంతాచారవాసనాబాల్యంబు
లోకపూఁట కొకపూఁట కుడిగిపోవ
తే. శాంభవంబైన తేజంబు శైవశాప
గమవయోగణ్య లావణ్య గౌరవంబు
హృదయమున నంగకంబుల నుదయ మొదవఁ
జదువఁ బోవుదు రిరువురు మదవతులును. 23

వ. ఆసమయంబున నియమంబున శ్రీకాళహస్తీశ్వరునకుఁ గవితా చమత్కారంబు మీఱ నత్కురుండు చెప్పిన నూఱు పద్యంబులు పాఠంబుచేసి నిత్యవ్రతంబుగాఁ బఠించుచుఁ గఠిన కనకకుచకుంభలు శంభుండే తమకుఁ బరమపురుషుం డని యుండఁ బుండ్రేక్షు కోదండ విద్యారాధ్య కాంతామతల్లి యగు తల్లి దగ్గఱ కేతెంచి యిట్లనియె. 24

—— వేశ్యమాత కూఁతులకు వారధర్మ ముపదేశించుట ——

మ. వెలయాండ్రందఱు సన్నుతించిరి నను న్వేనోళ్లఁ గాణాచికిఁ
గలిగెం జిక్కని మీరు పుట్టినపుడే గారాము నా కింక ని
ష్ఫలమై పోఁ గులధర్మముల్ వదలఁగా భావ్యంబె యో

1. కులాచార.

—౿ దాసికూఁతుల చేష్టలు ౿—

ఉ. ఆపసిబిడ్డ లేమిజనవాంతరవాసనయో కనుంగవం
జూపు లిగుర్చుచో శివునిఁ జూడఁ దలంతురు పల్కనేర్చు
చోఁ, దాపసమానసాంబుధిసుధాకరు శంకరు రూపవర్ణనా
లాపము లాడఁ బోదురు కళానిధిశేఖర భక్తియుక్తలై. 18

తే. తోడివెలయాండ్రబిడ్డలతోడఁ గూడి
యాడఁబోదురు గాని పోరాడుతల్లి
మనసు రాఁ గోరి కన్యకామణులచిత్త
మాడు నర్ధేందు శేఖరు నందు నెపుడు. 19

ఉ. కన్యక లెల్లఁ గూడి రతికాముల నోఁచఁగఁ దాము భూమిభృ
త్కన్యక నీశునిం దలఁచి తత్తదలంకృతు లంబికాశివా
జాన్యఖిలార్చనావిధుల చందముగా వివరించి లోకసా
మాన్య [1]విహారగానము లుమాగిరిశస్తుతి గాఁగఁబాడుచున్.

చ. కనకశలాకలం దెగడుకన్యలు గట్టిన బొమ్మరిల్లు శం
భునిగుడి బొమ్మ శంకరుఁడు బోనము గుజ్జనగూఁడు వేడ్కఁజే
సినపను లన్నియున్ శివునిసేవ యొనర్పఁగఁ బడ్డపాట్లుగా
మనమున నూహసేయుదురు మానునెతొల్లిటి జన్మవాసనల్.

మ. చదువం బెట్టినఁ బట్టదాత్మలఁ గులాచారప్రధానోల్లస
న్మదనామ్నాయతదంగశాస్త్రములలోన న్లేశముం జిత్రసా
స్పదశైవాగమ మేకవారమె పఠింపన్వచ్చుఁ గన్యాద్వయం
బుదయం బైన ముహూర్త మెట్టిదొకొ ధన్యు ల్మెచ్చఁగా
నిచ్చలున్. 22

1. వివాహ. ము. పా.

దెచ్చుకోలేడ్పులు నిచ్చకంబులు వట్టి
యానలుఁ దక్కులు నలసగతులు
నలుకలుఁ దరితీపు లాసలుఁ బ్రియములు
నగవులు బిగువులు నయము భయము
బలిమియుఁ జెలిమియు బాసలు ననుపులుఁ
దిట్టులుఁ గొట్టులు దిట్టతనముఁ
తే. జాయవాటులు సన్నలు గాయకములు
మెచ్చులును దచ్చనలు పొరపొచ్చెములును
దగవులును వారకాంతావితానములకు
జలజలోచనలార! నైసర్గికములు. 30

క. ననుపువిటునిఁ దక్కుచు నా
తనిచెలికానికిఁ బ్రియంబుఁ దగఁజెప్పిన న
వ్వనితపయి న్వలుగదు మన
మనుమానము లేదు ధనము ననుపుగఁ జేరున్. 31

తే. వేకువలయందు విటునిచే వీడియంబుఁ
బుచ్చుకొనఁ దగ దింటికిఁ బుచ్చుకొన్న
నూరనూరంగఁదద్ద్రవంబుమియ వలయు
వెలఁదులకు మంచఁ బెట్టెడువేళ గాన. 32

చ. కలహముచూపుచూపు దొలుకారుమెఱుంగులు తర్జనోక్తిగ
ర్జలు కపటాశ్రువృష్టి బలుచాయల [1]మేఘము లావిలాసినీ
తిలకము పల్లవావళి మదిం జనియించిన మోహశాలికం
దళములఁ బ్రోది సేయక వృథా వసియించిన నర్థ మబ్బునే.

---

1. మేఘముగా.

యక్కలా,న! లతాంతాస్త్రకళావిధిజ్ఞ లగు వారస్త్రీలలో
నక్కటా. 25

ఉ. ఎన్నఁడు నేర్తురో నడువ నెన్నఁడు నేర్తురొ మాటలాడఁగా
నెన్నఁడు నేర్తురో చదువ నెన్నఁడు నేర్తురొ యాడఁబాడఁ
గా, నెన్నఁడు నేర్తురో కళల నింపుదలిర్ప విటాళిఁ గూడఁ
గాఁ, గన్నియ లంచుఁ బెంచిన సుఖం బిటు సేయఁగ మీకుఁ
బాడియే? 26

క. కళలుఁ బ్రమాణంబులుఁ జూ
పులు జాతులు గతులు బంధములుఁ బరిరంభం
బులు సత్త్వంబు లవస్థలుఁ
దెలిసి విటులఁ గలసి కులముఁ [1]దెలుపఁగ వలదే. 27

తే. జిహ్వ నాలుక జలము రాజీవదళము
నడుసుఁ గుమ్మరిపురువు దేహంబు గ్రచ్చ
కాయ బూడిద పార యని కరణివిటులఁ
గలసియును గలయ కుండంగ వలయు లలన. 28

చ. జిగురునఁబడ్డ రాచిలుకచెల్వున సంపెఁగపువ్వు తావికిం
దగిలిన మిండతుమ్మెద విధంబునఁ దేనియ [2]లోనఁబడ్డ యీఁ
గ గతి విటుండు కూర్మిఁ దనకౌఁగిటి పొందునఁ జిక్కకున్న న
మ్మగువకు నేలయిచ్చు నసమానధనంబులు రిత్తమాటలన్? :

సీ. మణిమంత్ర తంత్రము ల్మందులు మాయలు
సరసభాషలు వృథాసంభ్రమములుఁ

1. దేల్పఁగ. 2. ఁజిక్కినట్టి. ము. పా.

వేశ్య లిర్వురును వారధర్మమును రోయుట

క. శ్రీకాళహస్తిపద
కోకనదారాధనంబె కులధర్మము త
ల్లోకవ్యాపకచిద్వి
ద్యాకారస్మృతియె కోణయాచి మదంబా. 37

మ. మణిమంత్రౌషధశక్తిచే విటులఁ బ్రేమగ్రస్తులం జేసి త
న్మణిభూషాదులు పుచ్చుకోఁ గొలుపదమ్మా బుద్ధి రుద్రాక్షమే
మణి పంచాక్షరి మంత్ర మౌషధము భస్మంబాత్మనాథుండు ద
క్షిణకైలాసవిభుండు భక్తి దమకుం శ్రీపాద మింకేటికిన్.

సీ. శివు నపేక్షించిన చిత్తంబు చిత్తజా
యత్తమై విటులపై నాసపడునె
పరశివస్తుతికథాభాషలు వినువీను
లానునే కుంటెన లాడుపలుకు
లీశ్వరేశ్వరమూర్తి నీక్షింపఁ గోరెడు
చూ పన్యరూపంబుఁ జూడఁ జను నె
ముక్తివల్లభు ననురక్తిఁ గూడఁ దలంచు
కాయంబు గూడునె కాముకులను

తే. హరుని భవహరు శ్రీకాళహస్తినిలయు
వినుతి యొనరించు జిహ్వక మనుజతతికిఁ
బ్రియముఁ జెప్పంగఁ బోవునె. నయము మీఱ
వారధర్మోపదేశంబు వలదు తల్లి. 39

ఉ. ఒక్కనిఁ దల్పుమూల మఱియొక్కనిఁ దల్లిగృహంబులోన వే
ఱొక్కని బోటిగేహమున నొక్కనిఁ జెల్లెలియింటిలోన నొం

చ. మగల మనోనివాసముల మానిని దృఙ్మదనాస్త్రపావకుఁ
దగులు కొనఁ రగిల్చి చిఱునవ్వనుగంధపుఁగొండగాడ్పుచేఁ
బొఁగ లెగయించి పల్కునెయి వోయుచు మండఁగ మాయఁ
కట్టిచే, నెగసనఁ ద్రోచి యార్పఁ దగు నించుక యించుక
కూర్మి తుంపరన్. 34

సీ. రసికులు మీగానరస మాన వచ్చిరి
పాడరే శివభక్తి [1]పాడుగాదు
జాణలు మీవిలాసముఁ జూడ వచ్చిరి
చూడరే శివభక్తి [2]చూఱవోదు
పల్లవుల్ మీతోడ భాషింప వచ్చిరి
పలుకరే శివభక్తి [3]పాఱిపోదు
పార్థివుల్ సకలసంపదలీయ వచ్చిరి
పిలువరే శివభక్తి [4]పెంపుచెడదు
తే. ధనము గలిగిన జంగమార్చన మొనర్ప
శివున కక్షలోపచారముల్ సేయవచ్చు
వనజముఖులార! [5]మీసరివారిలోన
సిరుల మెఱయుచుఁ దలయెత్తి తిరుగవచ్చు. 35

వ. అని యిత్తెఱంగున మెఱుఁగుఁబోఁడులకు వెలయాండ్ర
పోణిమిఁ దెలుపఁ దమ తలంపులకుఁ గొలుపకున్న వారును
గన్నతల్లి కిట్లనిరి. 36

1. పాడుగాను. ము. పా. 2. చూఱవోను. ము. పా. 3. పాఱి పోను. ము. పా. 4. పెంపుచెడను. ము. పా. 5. నాసరివారి. ము. పా.

ఉ. కన్నులు చిత్తజాతుఁ డొక కాలము నేయని పుష్పబాణముల్
చన్నులు శృంఖలారహిత శంబరజిన్మదకుంభికుంభముల్
ప్రన్నని నవ్వు కాఱడవిఁ బర్విన వెన్నెల దేహకాంతిసం
పన్నత తప్తహేమరుచి భామలు పల్లవభోగ్య లౌదురే. 46

ఉ. ముట్టనిచిత్తజాతుశరముల్ చెలిగన్నులు రాజకీరముల్
ముట్టనిపక్వబింబములు మోవులు చన్నులు మిందతుమ్మెదల్
ముట్టని పుష్పమంజరులు మోములు రాహువు దంష్ట్రికా
గ్రముల్, ముట్టని చంద్రు లెంతు లులిముట్టని లింగము లౌట
చిత్రమే. 47

మ. పదకంబుల్ తాలనూళ్ళు బాహుపురులున్ బంగారుఁ డంకం
బు లం, గదము ల్బుంగర లుంగరంబులు మణిగ్రైవేయముల్
దెచ్చి యిచ్చెద మంచున్ నృప నందనుల్ చెలులచేఁ జెప్పిం
చినం బల్కరీ, సుదతుల్ వారలతోడ నక్కటకటా సొమ్మెల్ల
వమ్మయ్యెనే. 48

ఉ. ఏ నెఱజాణలైనఁ గమలేక్షణల న్మణిమంత్రతంత్రవి
ద్యానవచాతురీమహిమ నైనను మందుల నైన నీశ్వర
జ్ఞానము మాన్పి కామసుఖసక్తలఁ జేసిరయేని యిత్తు గా
నైనను బుచ్చుకోక కమలాస్యల కన్నెఱికంబు వారికిన్. 49

ఈశ్వరుఁడు త్రోవలో వేశ్యలం గాపాడుట

శా. ఈరీతిం [1]గుమతోక్తులన్ జనని తమ్మిాం ద్రింప నారాటమున్
బోరాటంబు ఘనంబులైనఁ బరశంభుం గాశహా స్త్రీశ్వరున్

1. గుపితోక్తులన్.

డొక్కనిఁ జుట్టముంబలె యథోచితచౌర్యరతిప్రసక్తిమై
నొక్కని నొక్కరుం డెఱుఁగకుండ రమింపఁగ నమ్మ నేరమే!

ఉ. దానవనీమునీంద్రకుల దారభుజంగుఁడు భక్తబల్వాణ
త్కారమణాంగనామణిభుజంగుఁడు ముక్తివధూభుజంగుఁ డి
చ్ఛారచితాంగభూషణభుజంగుఁడు మాకు భుజంగుఁ డమ్మ ని
స్సారమనుష్యమాత్రుఁడు భుజంగుఁడు గాఁ డిఁక మాట
లేటికిన్. 41

క. మగువకు శరీర మొసఁగిన
మగఁడు చిదంగనకు మగఁడు మాయాసతికిన్
మగఁడు మగవేల్పులకుఁ దగు
మగఁడు మగఁడు గాక మాకు మనుజుఁడు మగఁడే. 42

చ. అమృతము గ్రోలు జిహ్వ చవియించుఁ దలంచునె కాఁజి?
నింటిలో, [1]నమరమహీరుహం బుదయమైన నయుం డవనీశు
వేఁడునే?, యమిజనభాగ్యరూప మగునాదిమతత్త్వము గాళ
హస్తిదై,వము భజియించుమానసము వారవధూ [2]మదసౌ
ఖ్య మెంచునే? 43

వ. అని తన యుపదేశంబు కర్ణప్రవేశంబు గానీక యున్నఁ గన్న
తల్లి చిన్నంబోయి. 44

కూఁతులవిరక్తికై వేశ్యమాత చింతించుట

శా. ఈకేళిసదనంబు లీమృగమదం బీచంద్ర మీచందనం
బీకాశ్మీరము లీతులాంబరము లీహీరాది రత్నాంకితా
నేకాలంకృతు లీకరండనిచయం బీతూఁగుమంచంబు లే
నీకన్యార్థముగా ఘటించితిని దా నీక్షింప రింకెట్లొకో. 45

1. మమృతమహీధరం. 2. పద.

శివసూత్రబంధభాసిత శంభులింగముల్
కుట్టిన కుఱుమాపుఁ బుట్టములును
తే. జిగురు డాకేల భసిత భస్త్రికలుఁ దనర
దొంగజంగము లెలయింప జంగమాంగ
నావిలాసంబుఁ గైకొని నళినముఖులు
కాళహస్తీశు దర్శించు కాంక్షఁ గదలి. 54.

ఉ. ఇద్దఱు నింటిబిడ్డల ననేకధనంబుల వారి చేతికిన్
ముద్దియ లిచ్చి యాతపసి మ్రుచ్చుల నచ్చి గృహంబుపాడుగా
నద్దమరేయిఁ బోయిరి శివా యని పల్కుచు రెండరామడన్
బ్రొద్దు పొటుక్కునం బొడువ భూధరకూటము లెక్కి
డిగ్గుచున్. 55.

వేశ్య లిర్వురును గాళహస్తికిఁ బయనం బగుట

తే. తప్పుత్రోవల నీరీతిఁ జొప్పు మార్చి
[1]కుంభఘోణంబునకు శాతకుంభకుంభ
ఘనపయోధరకుంభలు గడచి చనిరి
భేశరేఖావతంసుఁ గుంభేశుఁ గొలువ. 56.

ఉ. అక్కడనుండి వారు సుఖమైన ప్రయాణమునం జిదంబరున్
మ్రొక్కుల యిక్క తాండవసముద్ధతపాదనిపాతితాంగదున్
వాక్కమలేశమానసనివాసభవున్ శివకామసుందరిన్
బ్రక్క ననారతంబుఁ బెడఁబాయఁగనీని జితాంగసంభవున్.

క. కలిభంజనదక్షుఁ బతం
జలిమౌని వ్యాఘ్రపాద సంయమిపూజా

---

1. కుంభకోణ.

జేరంబోవక మాన దింక మదిలోఁ జింతింప నిర్వ్యాట నె
వ్వారచ్చోటికి మమ్ము నెమ్మిఁ గొనిపోవన్ శక్తు లుద్యుక్తులై.

క. ఏధన్యులు మము హిమగిరి
జాధవునిం గాళహస్తి సర్వేశ్వరునిన్
బోధమయున్ సంసారాం
భోధితరణిఁ గొలువఁ [1]గొంచు పోయెద రనుచున్. 51

మ. తలపోయం దమపంచతిన్నియలమీఁదం జంగములొక్కొలె ని
చ్చలు వొంగుండెడు కన్నగాండ్రు విని రాజద్వారము
లొచ్చి కావలికాండ్రం గనుఁబ్రామి చొప్పడఁచి త్రోవ
ల్దప్పిపో నేల యిం,తుల నమ్మించినఁ గాళహస్తి కని వత్తుర్
దక్కుఁ బద్ద ౹ివ్యముల్. 52

మ. అని యక్కన్యలఁ జేరఁగాఁ బిలిచి యేలా తల్లితోఁ బోరఁగాఁ
బనిలే దాతిరు కాళహస్తిపతిఁ జూపన్ మాది భారంబు మా
వెనువెంటం జను డెందు నమ్ముఁడు నిశావేళం బ్రయాణంబు రం
డన భక్తిన్ శరణార్థిఁ జేసి [2]తిరుసోహం బెల్లఁ జెల్లించుచున్.

సీ. కుట్టిన చెంగావిగుడ్డలయొడికట్టుఁ
బొంకపుఁదామ్ర తాటంకములును
వివిధవస్త్రచ్ఛేదవిరచిత కంథలుఁ
బూతవిభూతి త్రిపుండ్రకములుఁ
గరమూలముల వ్రేలు కప్పెరల్ జోలెలు
భద్రరుద్రాక్ష నైపథ్యకములు

1. దొడుక. ము. పా. 2. తమ. ము. పా.

క. రత్నము లిభరత్నముఁ దరు
రత్న వధూరత్న ధేనురత్నంబులు గ్లౌ
రత్న మమృతరత్నము హరి
రత్నమునుం గలిగి మెఱయు రత్నాకరమున్. 62

సీ. తనయందుఁ బవ్వళించిన నీలవర్ణుని
నీడ నీరం బెల్ల నిండె ననఁగఁ
హేళికి నోడి తా నెటకుఁ బాఱఁగ లేక
తనయందుఁ దిమిరంబు దాఁగె ననఁగఁ
దనయందు బడబాగ్ని ఘనతరజ్వాలలు
మండఁగ నుదరంబు మాఁడె ననఁగఁ
జంబూఫలద్యుతి నంబరం బంతయుఁ
దనయందుఁ బ్రతిఫలించినది యనఁగ
తే. నీరదవ్రాత పురుహూత నీలకజ్జ
లాతసీపుష్ప కస్తూరికాళిజాత
సన్నిభచ్ఛాయఁ గనుపట్టుసాగరేంద్రుఁ
గాంచి రద్దేవు పూర్వభాగమునవారు. 63

ఉ. అచ్చట మ్రుచ్చులున్ జలరుహాక్షులునుం బయనంబుఁ జేసి వే
వచ్చిన నొప్పిఁ దీర్చుకొని వర్ణమయిన్ శివకామసుందరిన్
జిచ్చుఱకంటి కాహుతిగఁ జిత్తజుఁ జేసినయొజ్జఁ దాండవం
బిచ్చల నింగి రచ్చ రచియించిన నర్తకునిన్ [1]భజించుచున్. 64

వ. మూఁడవనాఁ డాపురంబు రేపకడ వెడలి యడవి నడుమ నడచునప్పుడు. 65

1. భజింపుచున్.

ఫలమూర్తిఁ గనకసభా
నిలయు విలయనటనచటుల నిటలోగ్రాక్షున్. 58

క. వచ్చి భజియించి రచ్చో
నుచ్చరదంబుచరచంక్రమోగ్రస్వన మై
యుచ్చావచవీచీపా
టచ్చరహృతవియదసితపటల మగు నబ్ధిన్. 59

సీ. దరిఁదన్ని తిరిగెడుతరఁగలు చనుదెంచు
తరఁగలు నొండొంటిఁ దాఁకు [1]రవము
గుములు గూడుక కంధరము లాకసము డిగ్గి
నీరంబుఁ గ్రోలెడు నిబిడరవము
మబ్బునఁ గసరెత్తి యుబ్బి యంతంతకుఁ
బొరలంగఁ బడిరొదు భూరిరవము
నను దినపూర్వాపరాహ్ణవేళలఁ బోటు
పొడిచి విచ్చిననీటి బోరు రవము
తే. దశదిశాభాగములఁ బ్రతిధ్వనులసీన
వలయశైలాది గిరిగుహా [2]వాసిసింహ
శరభ శార్దూల హృదయభీకరము లగుచుఁ
దనకు నైజంబులుగ మించు వనధిరాజు. 60

క. భంగపరస్పరఘట్టన
భంగసముద్భూత బిందుపటలంబు మరు
త్పుంగవులకుఁ దా నొసఁగు న
భంగుర మౌక్తికవితానభంగిం దనరెన్. 61

1. నురము. 2. వాస.

వ. తెలియఁ గోరి యడుగుటయు నప్పురాణజ్ఞు లగు పౌరు లి
ట్లనిరి. 71

వాలి పూజించిన శివలింగకథ

ఉ. ఒక్కసరోవరం బిచట నుండఁగఁ దొల్లి తదీయతీరమం
దక్కపిరాజు వాలి రచితాసనుఁడై తనసజ్జలింగము
న్నిక్కపు భక్తిఁ బీఠమున నిల్పి [1]భజించుచు నుపాసింపఁ బో
నక్కడ దేవుఁడుండఁ బ్రియమందుచుఁ జేతికి రాక తక్కినన్.

క. ఒకచేతఁ బట్టి తివిసిన
నొకయింతయుఁ గదలకున్న నొగి [2]మోఁకాలిం
చుక బలిమి రెండు చేతులఁ
బెకలింపఁగఁ బూనుటయును ఛేదిల కున్నన్. 73

ఉ. గ్రక్కున లేచి వాలమున గాఢతరంబుగఁ జుట్టి పిక్క లు
క్కెక్కఁగఁ ద్రొక్కి నిల్చి తను వించుక వంచి కరంబు లూరు
లక్, నొక్కి ముఖాంబుజంబునఁ గనుంగవఁ గెంపు జనింపఁ
జేవ మై, నిక్కఁగఁ గుంగెఁ బాదములు నేలఁ జలింపదు
లింగ మేమియున్. 74

క. వాలముబిగువున నతఁడి
క్వాలుని దేహంబు తలులు వడుటయు భీతిక్
జాలిఁబడి వాలి నేలకు
వ్రాలి ప్రణామంబు లెన్ని వలసినఁ జేసెన్. 75

క. చేసి మహేశ్వర నీకేఁ
జేసిన యపరాధ మెద్ది చిత్తంబున నక్

---

1. భజింపుచు. 2. మోకాలిం.

దొంగలయత్నంబుల నెల్లఁ బరమశివుఁడు వారించుట

ఉ. ఇక్కడఁ గూయి చెప్పుటకు నెంతయు దూరపుఁజొప్పుమా
ర్చిపో, నిక్కడ వైపు నట్టడవి యిక్కడఁ జేయవ నూరు పల్లె
లే, దిక్కడ నెవ్వరుం దిరుగ రిక్కడ నేఁ డిదె ప్రొద్దు దోఁ
చుకో, నిక్కడ వాట మంచు మది నెంచఁగ వారికి నక్క
డక్కడన్. 66

ఉ. రాజును సేనయుం శబర రాజుఁ బుళింద భటాళియుం వణి
గ్రాజును వైశ్యులుం దసిరాజును శిష్యతతిం గపాలభృ
ద్రాజును జోగిపింఢుఁ బశుపతుక రాజును గొల్ల వాండ్రు నై
రాజధరుండు దోఁచు నుసురాజముఖీమణి రక్షణార్థ మై. 67

శా. ఊరూర న్విడిదిండ్లఁ జంపుటకు నుద్యోగింపఁగా జంగమా
కారం బొప్పఁగ వచ్చి పూజఁగొని శ్రీకాళద్విపేశుండు యో
పారత్నంబుల కాత్మవిద్య యుపదేశం బిచ్చు వ్యాజంబునం
గారుణ్యంబున వారినిప్ర యుడుగంగాఁ జేయు నక్తంబులన్.

శా. ఆడొంగల్ దెగి యి ట్లకృత్యములు సేయం జూడఁగా దేవ
తా, చూడారత్నము వారియత్నముల కెచ్చోఁ గూడ
కుండం సుఖక్రీడం గన్యలఁ గొంచుఁ బోఁ గనిరి భక్తిం
ముందర న్మందర, [1]క్రీడాకృత్తిప కాళశైల[2]కృతక శ్రీభంగ
శృంగంబులన్. 69

చ. కనుఁగొని యారణీతటినిఁ గాయము దోఁచి తదీయ సైకతా
వని నభవుం భజించి యపవర్గరమావిభు వాలిపూజసే
సిన శివలింగముం గొలిచి సిద్ధుల కయ్యణిమాదిసిద్ధు లి
చ్చిన వరభైరవుం దలఁచి చిత్తములోపలఁ దన్మహాత్త్వమున్.

1. ప్రీడా. 2. కృదజ.

డ్చినఁ దనయంత శంకరుఁడు చేతికి వచ్చు నటంచు గోత్రభి
త్తనయుఁడు నిమ్మహానగము దానిపయి న్వడిఁ దెచ్చి వైచినన్.

క. దశదిశలఁ దత్సరోవర
విశదపయఃపూర ముబ్బి వెడలఁగఁ దొడఁగెన్
శశిధరునికొండ దక్షిణ
దిశ నిర్ఝరజలము ధరణిఁ దేఱుచుఁ బొడమెన్. 81

మ. ఇది తీర్థోత్తమ మిందు నాడిన నరుం డీఘోరసంసారదుః
ఖదవాగ్నివ్యథఁ బాయుఁ బంకరుహదృక్కంజాతగర్భాదిక
త్రిదశుల్ గూడి చరింతు రిందు నణిమాదిప్రాప్తి యౌ భైర
వాస్పద మిక్కొండఁ [1]జరించుచుండు నుమతో సర్వేశ్వరుం
డిమ్ములన్. 82

సీ. ఎఱుకు లీగిరిమీఁద నిచ్చఁ ద్రిమ్మర నయో
మయసాధనములు హేమంబు లగును
శబరులు మృగములఁ జంపి యిమ్ముల డిగ్గి
వచ్చునాలో సజీవంబు లగును
వ్యాధు లీకొండపై వన్యాశనంబులు
సేవింపఁగాఁ గాయసిద్ధి యగును
జెంచు లీయద్రి నిద్రించి మేల్కాంచువేళఁ
దమవధూటుల తల్పతలము లగును

తే. దృశ్యమగువారి కిందు నిధివ్రజంబు
దృశ్య మగుఁ గూడితమతోడఁ దిరుగుజనము
విస్మయముఁ జెప్ప నొక్కొక్కవేళ దీని
సానుభూముల మహిమాతిశయవిధంబు. 83

1. జరింపుచుండు.

రోసియొ భుజబల మెసఁగఁగఁ
దీసిన రావైతి వేది తెలుఁ గిందులకున్ ? 76

క. ఒకపూఁటయు మిము పర్శిం
పక యుండఁగ లేని నన్ను భక్తమరున్నై
చికి ! నిమిషములో విడిచితి
వకటా నిష్కారణము కృపాంబుధి వయ్యున్. 77

సీ. నాపాలి మూలధనంబవు నాపాలి
భాగ్యదేవతవు నాపాలి నిధివి
నాపాలి దేవరత్నమవు నాపాలిక
ల్పకపాదపమవు నాపాలి మతివి
నాపాలియిహసాధ నంబవు నాపాలి
పరసాధకుఁడవు నాపాలి గతివి
నాపాలి శుభకారణంబవు నాపాలి
పరమపుణ్యమవు నాపాలి సిరివి

తే. దేవ నాపాలి దేవతా ధేనుమణివి
శూలి ! నాపాలితంగేటిజున్న వీవ
నన్ను విడనాడఁ గత మెద్ది నతనిలింప !
యేమి యపరాధ మొనరించితీశ యనుడు. 78

చ. పరశివలింగ మింద్రజుఁ గృపామయవృష్టినిఁ జూచి యేఁటికిఁ
బొరలఁగఁ జిత్త మీకొలని పొంత వసింపఁగ వేడుకైన సు
స్థిరగతి నిల్చినాఁడ విరతి న్నినుఁ బాసిన వాఁడఁ గాను ద
త్పరత భజింపు మెప్పటివిధంబున నీ మదిలోన నుండెదన్. 79

చ. అని తనసజ్జలింగము దయాతిశయంబున నానతిచ్చిన
న్విని యిచట న్వసింతు నను వేడుక దీఱు సరోవరంబుఁ బూ

శంకాతమఃపరంపర
శంకరచిద్రహితమానసంబును బోలెన్. 88

తే. తపనుఁ డుదయింపఁ దద్బింబదర్శనమున
లోకపాతకపటలంబు లోఁగి పఱచి
యతఁడు గ్రుంకినఁ జనుదెంచె ననఁగఁ [1]బర్వి
యంధకారంబు జగమెల్ల [2]నాక్రమించె. 89

సీ. వామాంగభామినీ శ్యామధా[3]మాళియుఁ
గంఠహాలాహల కాళిమంబు
నాకాశకేశపాశాసితచ్ఛాయయుఁ
జూళికాసింధుశైవాలరుచియుఁ
[4]గరకృష్ణసారాక్షి ఘనభూమనీలిమ
శేషభూషణఫణాసీమనలుపుఁ
[5]గటితటకీలిత కరటిచర్మద్యుతి
మేచకశూలశోభాచయంబు

తే. భువనలోచను పైనెత్తి పోవునంధ
కారబృదంబునకుఁ దోడు గాఁగఁ గూర్చి
వెనుక నేతెంచుభూతేశువిధమువనరఁ
జంద్రుఁ డుదయాద్రిపై నొప్పెసాంద్రకాంతి. 90

చ. తిమిరదినేంద్రజాజలము దెచ్చి యజాండఘటంబునందుఁ బో
సి మరలఁ బశ్చిమాశ యను చెల్వ వహించిన పద్మరాగకుం
భముగతి సూర్యుఁడుం జనియెఁ బ్రాక్సతి వెన్నెల వేల్పు

1. బర్వె. 2. నాక్రమించి. 3. మావళి. 4. గరకృష్ణసారాగ్ని ఘనధూమనీలిమ. 5. కటితటీ.

క. వాసవసుతుఁ డాలింగముఁ
బాసి చనఁగ లేక గాసిఁ [1]బడియుం దనుఁ దా
రోసియుఁ బలునిట్టూర్పులు
నేసియు నాఁడెల్ల నుపవసించుచుఁ జనియెన్. 84

మ. ఇది యీ తీర్థమహత్త్వ మీ మహిమ వాణీశ ద్విజిహ్వేశులుం, దుదిముట్ట న్వినుతింప లేరు నరమాత్రుల్ చెప్పఁగా
శక్తులే?, సుదతీ రత్నము గార! మీరు పరమేశుం గొల్చి
యీ ప్రొద్దు న్నెమ్మది నిచ్చోట వసించి పొం డనఁగ రామల్
సంతసం బందుచున్. 85

ఉ. మజ్జన భోజనాదులకు మాపు శయించుటకుణ్ వధూమణుల్
సజ్జనగేహ మొక్కటి విచారము చేసి యొనర్చి వారి పెణ్
సజ్జఁ దొలంగి యచ్చటఁ బ్రసన్నత నిల్చిన లింగముణ్ భవా
పజ్జలరాశికుంభజుని భక్తి భజింపఁగఁ బోవునంతటన్. 86

సూర్యాస్తమయాదివర్ణము

శా. సాయంకాలరఘుక్షితీశ్వరుఁడు కెంజాయ న్ముఖం బొప్పఁగా
డాయ న్వచ్చి తమిస్రతిప్రతరకాండధ్వస్తపాదంబుగాఁ
జేయం జక్రవధూధరాసుతకు విశ్లేషవ్యథాపాది యై
మాయా హేమమృగంబు నాఁ బడియె న మ్మార్తాండుఁ
డస్తాద్రిపై. 87

క. పంకేరుహాప్తబింబము
గ్రుంకఁగఁ దిమిరం బజాండగోళము నిండెణ్

1. బడియెం.

ఉ. చీఁకటికానచిచ్చు భవుచేలకుసుంభము తూర్పుకొండకుఁ
గూఁకటిరత్న మబ్జరమకూరిమిపంట చకోరరాజిపే
రాఁకటిమంట శోణకిరణావళిగంట రథాంగకేళికిం
దేఁకువపెంట మింటఁ జనుదెంచె దినేంద్రుఁడు కాలఘంటయై.

క. అంతట భక్తస్వాంతని
శాంతు సుమాకాంతు హరు నిశాంతసపర్యన్
గాంతలు సేవించుచు నా
శాంతంబుల నెండమొలక లలరఁ బయనమై. 98

దొంగలు విఫలమనోరథులై చనుట

ఉ. నాఁ డొకపల్లెకేఁగి మఱునాఁ డుదయార్చన సేయఁ గోరి పూఁ
బోఁడులు భూరిసత్త్వకులభూత్కృతి ఘాంకృతి ఘుర్ఘుర
ధ్వనుల్, గాఁడి చెవుల్ పగుల్ప ఘనకాననమధ్యసరస్తటం
బునన్, మూఁడవకంటివేల్పుఁ దమముందరఁ బెట్టుక నిశ్చల
స్థితిన్. 99

శా. ఆరాధింపఁగ దొంగజంగములు నేఁ డబ్జాస్యలం జంపి భూ
షారత్నాదిధనంబుఁ బుచ్చుకొని యిచ్ఛావృత్తిఁ బోవచ్చుఁ
గాం,తారంబుల్ నడి నిర్గమించి యటుగాదా మాపటీ
సందునన్, జేరంబోదురు కాళహస్తి కనుచుం జింతింపఁగా
నంతటన్. 100

శా. అప్పాపాత్ము లరిష్టసాధ్వసము సేయం [1]జెల్లియల్ మెల్ల నే
యప్పా! చూడు మటన్నఁ గన్నె నగి యోయమ్మా! పరా
కేటికే, చెప్పం జూపఁగరాని లోకజనకున్ శ్రీకాళహస్తీశు

1. జేడియల్. ము. పా.

చేటి తోయము వడఁ బోయు హేమకలశాకృతిఁ జం
ద్రుఁడు నొప్పె నయ్యెడన్. 91

ఉ. కాముకహృద్దధిం గలఁచు కవ్వము బువ్వము దేవకోటికిన్
వ్యోమపథంబు తేనెపెర గొప్పెడు పర్వము మవ్వ ముత్పల
శ్రీమతికిన్ జకోరమహిషీమధుపాళికిఁ బ్రోచునన్నమై, యా
మవతీశబింబ ముదయాచల మెక్కెఁ బ్రభాళి పెక్కువన్. 92

ఉ. వెన్నెలగుజ్జు నంజుకొని వెన్నెలప్రోవు భుజించి నాలిక
న్వెన్నెలగ్రొజ్జుఁ జాలఁగొని వెన్నెలతేటలఁ ద్రావి వేడుకన్
వెన్నెలకాను జుఱ్ఱుకొని వీథులయందుఁ జకోరదంపతుల్
మిన్నులుముట్టి వెన్నెలలు మేపుచుఁ బిల్లలుఁదామునాడఁగన్.

క. వాలీశ్వరభైరవులం
బాలికలు భజించి భూతపతి నభవుని శ్రీ
కాళద్విపేశు మదిలోఁ
గీలించుచు విడిదియింటికిం జని పిదపన్. 94

క. ఆజంగములును దాసను
భోజన మొనరించి వాలి పూజించినయా
రాజకళాధరుచరితము
రాజముఖులు చదువుకొనుచు రాజిల్లఁగన్. 95

శా. తారాప్రోష్ఠులఁ గాలసూతుఁడు వియద్వారాశి వేఁటాడి ప్రా
క్షోరంభం బను బుట్టఁ బెట్టి నులివాయం గుంజి యీఁ
దాఁకఁ జెన్నారన్ వైచిన జాలమో యనఁగ శోభా కించ
నత్వంబునన్, దారానాయకమండలం బమరె నస్తగ్రావ
కూటంబునన్. 96

ఇద్దఱుస్త్రీలును సాయుజ్యంబు వడయుట

క. మదనారియు నాపిమ్మట
సుదతులఁ గదియంగఁ బోయి చూపులఁ గరుణం
బొదలఁ గనుంగొని వారల
నిది యే మిచ్చోట నుండ నిటువలె? నన్నన్. 105

శా. ఆయయ్యం గని మ్రొక్కి ధన్య లగుకన్యల్ దమ్ము నమ్మించి
య, మ్మాయాజంగము లిచ్చఁ దెచ్చుటయు నాత్మస్వర్ణ
భూషాదు ల, న్యాయంబూని హరింపఁ బూనుటయుఁ దా
రచ్చోటి కాలోన వి,చ్చేయం గన్గొని దొంగ లేఁగినదియుం
జెప్పం గృపామూర్తి యై. 106

క. మాయమ్మలార! కరుణా
తోయనిధిం గాళహస్తితుహినాంశుధరుఁ
శ్రేయోనిధి నారాధన
సేయం గొనిపోయెదము ప్రచింత యుడుగుఁడీ. 107

వ. అని యాదరించి తలోదరుల ముందరఁ బెట్టుక నెట్టుకొని జీవులం గొట్టురట్టున కొడిగట్టు వేలుపుగట్టి వాయిదెస వెండి గట్టు వాయలేక తోకొనిపోవఁ ద్రోవ నా వనదేవతలు తనకు నర్చన లొనర్చు నేరు పేరుపడ సమీరకుమార ప్రేరితకుసుమి తలతాగళిత ప్రసూనంబులుఁ బూఁదేనియసోనలతానంబులు మధుపవితానానూనతానమానంబులు నగురుగుగ్గులు పటీర తరు పరప్పర కషణజనితానలధూపధూమంబులును గభీర నదీతీర సదారాధక నీవార ముష్టింపచ శైవభారతీ పరిచయ ధురీణ కీర శారికావ్యాహారమంత్రంబులుఁ దృణీకృత గగన మణి దక్షిణరజతగిరి మణిగణ ఘృణినీరాజనంబులును సరభ

మా,|యప్పయ్యర్ భజియింప నేమయిన నేమయ్యె నన్నదిం
జూడవే. 101

క. నావుడుఁ దదేకనిష్ఠా
పావన భావనసమాధిఁ బరవశ లగుచున్
సేవింపంగా నంతటఁ
బూవుంబోణులకు వేడ్కపుట్టం గరుణన్. 102

సీ. శ్రీకాళహస్తిగౌరీపతి స్తోత్రముల్
పెట్టిన వెలిబూదిపెండెకట్లు
[1]గళములఁ గుఱుబోఁడ తలల రుద్రాక్షముల్
గండచలత్తామ్రకుండలములు
ధాతురాగాంగవస్త్రములు గోఁచులు
నెడమచేతుల నెసఁగుసజ్జ
[2]లును దీవ్రభావనంబునఁ బుట్టు చెమటలుఁ
జెదరి పువ్వులు గోయుశీఘ్రగతులు
తే. గలుగు ప్రమథులతోఁడ శ్రీకాళహస్తి
శివుఁడు సనుదెంచెఁ దనుఁ బూజసేయ వలచి
పత్రపుష్పఫలంబులు భక్తిఁ దెచ్చు
ద్రవిళజంగమ వేషంబు లవధరించి. 103

క. ఆకలకలమునఁ జిత్తం
బాకులతం బొంద దొంగ లడవులపాలై
కాకుల తెఱఁగునఁ జని రే
కాకు లగుచు నొకరి నొకరు గానక భీతిన్. 104

1. గరమున. 2. లనుపమ సంభ్రమంబునఁ బుట్టు చెమటయు.

మ. తమలోన న్మధురాపురాంగనలు చోద్యం బంది శ్రీకాళహా
స్తిమహాదేవుఁడు జంగమాకృతివిభూతిన్ భృత్యులం గూడి
వచ్చి మదీయ వ్యథఁ దీర్చి యాత్మనగరీసీమోపకంఠంబుఁ జే
ర్చి మఱుం గొక్కటి పెట్టి పోయె నిఁక నేరీతిం గనుం
గొందుమో. 109

సీ. చింతింప లేమైతి మంతకాంతకుఁ డని
యెఱుఁగమైతిమి పార్వతీశుఁ డనుచుఁ
దెలియమైతిమి మది దేవదేవుం డని
పట్టమైతిమి ఖండపరశు వనుచుఁ
గానలేమైతిమి గంగాధరుం డని
భావింపమైతిమి భర్గుఁ డనుచుఁ
దలఁపలేమైతిమి దర్పకాహితుఁ డని
యెన్నమైతిమి జగదీశుఁ డనుచు
తే. నేరమైతిమి శివుఁ డని నిశ్చయింప
మ్రొక్కమైతిమి భవుఁ డని మోఁకరించి
చూడమైతిమి హరుఁ డని చొక్కిచొక్కి
యింక నెన్నఁడు [1]దర్శింతు మిందుధరుని. 110

సీ. కట్టుఁగొయ్యకుఁ జేరి కామధేనువు దప్పెఁ
గానవచ్చిన పెన్నిధాన మడఁగెఁ
గరతలంబున నున్న సురమణి పడిపోయెఁ
బండినతపము నిష్ఫలతఁ బొందె
మ్రోల వచ్చిన కల్పసాల ముప్పెనఁ బోయె
వచ్చిన భాగ్యదేవత దొలంగెఁ

1. దరిసింతు. ము. పా.

సేభ సైరిభ శరభ హరిప్రభృతి మృగ విభు సభా గభీర నినద గిరి దరిభవ ప్రతిరవ ఘుమఘుమాకార వాద్యంబులును బనసరసాల సాల హింతాల రంభా జంబూ జంబీర కపిత్థ భూరుహ ఫలత్ఫలోపహారంబులును వలసినయెడల నిరుగడల నడుమఁ బెడగడల కుంభసంభవ కుంభినీధర కన్యాంభోరుహాకర్పూరాది సౌరభంబులును గంగోత్తమాంగలింగాంగరాగీకృత గంధసార ఘనసార కుంకుమసంకుమద మృగమదామోదంబును నారామసీమామాకందమందారకర్ణికారన మేరు దేవదారు మాలూర కేసరకుటజ వకుళ మల్లికాది ప్రసూన వాసనారాశి నీసునం బమయందుఁ బెనఁగొనఁగొను శీతల వాతపోతంబులును యాతాయాత భూతేశ్వర పథప్రయాసంబు నపనయించుచుఁ జనుదెంచె. చంచత్పంచాస్యంబును నటన్నీలకంఠంబును విలసితశివంబును నాశ్రితలూతావాతాశమాతంగకిరాతంబు నై యేవంకఁజూచిన శంకరాకార స్మరణకారణం బై సమున్నత శిలావిలిఖిత ఖతలంబును జతుర్భుజ చతుర్ముఖ శతమఖావధి నిర్జర లోచనాగోచరంబును మునిజన భాగధేయంబును ననపాయ సుఖప్రదాయకంబును బురాణవాణీప్రణీతమహిమంబును గణనాతీత ప్రభావంబు నై యురులింగసముల్లాసంబు ననుకరించు దక్షిణకైలాసంబు కట్టెదుటం బొడగట్టి నట్టియెడఁ బడంతు లడవి వెడలి యెడపడని సంతోషంబున నొడయనిం గొనియాడిరి. ద్రవిళ జంగమపుంగవుండును సంగడిం జనుదెంచు జంగమలింగంబులతోడం గూడి ప్రసన్నకాళహస్తి హిమగభస్తి చూడామణి పొంతకు నేతెంచునంత నంతర్ధానం బవధరించిన. 103

తే. మిట్టి గతి మోహనక్షేత్ర మెన్న ననుచుఁ
జెప్ప విని కొల్వ సంకల్పసిద్ధి గాఁగ
నభవుఁ డిందాఁక మనవెంట నరుగుదేఁడె
యిచట సేవింప నిఁక మోక్ష మేమియరుదు. 114

మ. శివభక్తాకృతి నున్నవారు ప్రమథుల్ శ్రీకాళహస్తీశుఁ డై
శివుఁ డున్నాఁ డిదె జ్ఞానపుష్పకలికాచిహ్నంబుతో నున్నదీ
శ విహారాద్రి యమాశ వెండిమల నా సంజాతమై యున్న దిం
క విచారింపఁగ నేల నేఁడె మనకుం గైవల్య సౌఖ్యం బగున్.

శా. రుద్రాక్షస్రగలంకృతుల్ భసితధారుల్ పంచవర్ణానుగో
న్నిద్రస్వాంతులు శాంతు లంగభవభిన్నిత్యార్చనాకృత్య
లో, లద్రాక్షిష్ఠులు మానముద్రితముఖు లై వైరాగ్యభాగోశ్య
దయుల్, భద్రాకారు లటంచుఁ బౌరజనులన్ భామల్ విలో
కించుచున్. 116.

సీ. సతత మే మొగలేట జలకంబు లాడిన
బహుజన్మపాపజంబాల మెడలు
నల్ప మేజ్ఞానపుష్పంబ సేవించిన
బరశివజ్ఞానసంపత్తి గలుగు
సన్న మేదుర్గాంబ సందర్శనము సేయ
నష్టపాశక్లేశ మడఁగి పోవు
సులభ మే దక్షిణ కలధౌతగిరిఁ గన్న
సంతతానందంబు సంభవించు

తే. సుకర మే యాదిమధ్యాంతశూన్యమూర్తి
భావనాతీతు యోగీంద్రభాగధేయుఁ

బ్రాప్తమయ్యెను సిద్ధరసము నీరస మయ్యె
దొరకియు వృథయయ్యెఁ బరుసవేది
తే. యేమి సేయుదు మిట్లు విశ్వేశ్వరుండు
కాళహస్తీశ్వరుఁడు భవగహనదహన
దక్షుఁ డపవర్గవిభుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యుఁ
దెలియకుండఁగ వెనువెంట మెలఁగి చనియె. 111

తే. ఫలముఁ గొమ్మని ముంపఱఁబట్టి యాసఁ
గొలిపి శిశువులఁ జేరంగఁ బిలిచి నట్టు
తపసులకు జన్మఫలమైన తనమహత్త్వ
మెఱుకపడనీక సర్వేశుఁ డేఁగె నకట. 112

శా. కానీ యాత్మనివాసదక్షిణదిశాకైలాసముం జూపఁడే
తా నేఁ డంపఱు నద్ధురాత్ము లడవిం దాఁగన్ సవాత్సల్యపూ
ర్ణానుక్రోశమసీప శంక నతఁ డేలా తేలిపోఁ జూచు న
ట్లైనం జాలవె యీపురిన్ మనకుఁ ద న్నర్చించు భాగ్యో
న్నతుల్. 113

సీ. ఈమూర్తి కాళహస్తీశలింగాకృతి
యీలీలది కుమారకాళహస్తి
యీపాఁక్తి కేతకీద్వీపవతీరూప
మీలాగు నీలాచలేంద్రమహిమ
మీదారి దుర్గాధరాధరాగమగాధ
యీతెఱంగుది సహస్రశతీర్థ
మీప్రభావసమగ్ర మింద్రతపస్స్థలం
బీరీతి ఘనము మయూరతీర్థ

తే. నిర్వికార వికారాత్ముఁ బార్వతీశుఁ
గలయ నేతెంచెదరు గానఁ గామినులకుఁ
గలుగకుండునె తద్గుణ గౌరవంబు
పతికి సరిగారె హితలైన భాగ్యవతులు. 121

చ. భయ మను తొల్లికర్ష విమలభావవసుంధరఁ బెల్లగించి భ
క్తి యనెడు విత్తుఁ బెట్టి వ్రతధీనది సమ్మదవారిఁ జల్లఁగా
నయమున నంకురించుచు ననల్ గొనలై యెలమిం జెలంగి త
న్మయముగఁ బ్రాఁకె నంచనఁగ నారులమైపులకంబు లేర్పడెన్.

క. పులకకళికావితానముఁ
దిలకింపఁగఁ దోఁగు పువ్వుఁదేనియల గతిన్
లలనామణితనులతికా
కలిత ప్రస్వేదవారి కణములు పొడమెన్. 123

క. ఆలతకుఁ గొనలుసాఁగు వి
శాలతకుం బొంత నీరు చాల దను గతిన్
బాలాచపలాంచితదృ
జ్జాలాంబుద మంబువృష్టి నిలువక కురిసెన్. 124

క. ఆవానఁ దడిసి వడఁకెడు
కైవడిఁ గంపంబు వొడమెఁ గామినులు మహా
దేవుని ముక్తివధూటీ
జీవితనాయకుని సేవ సేయం గదియన్. 125

సీ. తనువు దుర్గతి త్రోవఁ జనకుండఁ గట్టిన
కట్టుల గతిఁ బెండెకట్టు లమర
వెనుకకు నొదిగె యొయ్యనజాలు ఘనతమో
గ్రంథులగతిఁ గీలుగంటు లమర

గాలసంహారకర్త శ్రీకాళహస్తి
శివునిఁ బూజింప మోక్షంబు సిద్ధ మనుచు. 117

చ. ప్రమదలు కుంభసంభవధరాధరకన్యకఁ దీర్థమాడి సి
క్తము లగు వస్త్రముల్ విడిచి ధౌతపటంబులఁ గట్టి కేశపా
శముఁ దడియొత్తికొంచుఁ గటిసంధి నటింపఁగఁ గీలుగంటు లం
దముగ నమర్చి సైకతవితర్దికలం గమలాసనస్థలై. 118

ఉ. అక్షరుఁ గాళహస్తిగిరిజాధిపు మానసవీథి నిల్పి పం
చాక్షర పూత భూతి విహితాంగములన్ ధరియించి భద్రరు
ద్రాక్షవిభూషితావయవలై శివపూజ యొనర్చి కర్మబం
ధక్షయకారణంబు లగు తద్గుణకీర్తనముల్ [1]పఠించుచున్.

క. ద్రవిళకవిరచితనుతిశత
మవిరళగతిఁ జదువుకొనుచు నన్యవిచార
వ్యవహారదూరు లగుచున్
భవభవనద్వారమునకు భామలు గడియన్. 120

సీ. నగవు రాకుండియు మొగమునెత్తమ్ముల
నగ వంకురించు సోయగము నిగుడ
మదము లేకుండియు నుదితతారుణ్యసం
పదమదం బుదయించునుదుటు దెలుప
మెఱుఁగు పెట్టకయును మెఱయునిద్దపుమేని
మెఱుఁగులుతరఁగలై తుఱఁగలింప
[2]నడపు బిత్తరముగా నడవ నేరకయును
[3]నడవ నొయ్యారంబు ముడివడంగ

1. పఠింపుచున్. 2. నడుపు. 3. నడుపు.

ట్టజీకంబు వాటించి మానుపు నానుపుఁగొండరాచూలి వాలికచూపు నివాళికలు దనరె; శంకరినెలవంక నుదటఁ బంకజమిత్త్రమండలంబుశంక నంకురింపఁజేయు కుంకుమ పంకంబునఁ బెట్టిన వట్టువబొట్టు తనభాగంబున నొక్క భాగం బడంగిన కతంబున సైకత నితంబల కామదురితగహన దహనం బొనర్ప నఱ దెఱచిన చుఱుకుఁగంటిమంటవంటి కెంపున సొంపారె;నీలరోలంబజాల నీలిమయుఁ బాటల జటా జూటపాటలత్వంబును గలసిమెలసి దివసావసానసమయ సంశ యంబుల హృదయంబుల నుదయంబుగాఁ జేయ భయంబునఁ బ్రియుం బాసి యుభయతనుప్రభావిభాకరతనయానభోనదీ సంభేదసముద్భవ విశద కుముదసముదయంబులలో దాఁగిన జక్కవలీల విమల దుకూలంబులో నున్న యున్నత స్తనకల శంబు [1]దొడిఁకిపట్ట నాసపడు కుడికేలు కడకేలుఁదామర యమరె; అభంగురాలింగనంబున నిజాంగనకుఁ దొరఁగు నానందబాష్ప బిందువులు గనుఁగొని తన తొడవు లగు పాముల నిడుదయూరుపులవలన వెడలు విషానలధూమం బులవలనం గావలయునని తదాభరణంబులు సడలింపఁదలంచు శివుని విలోకించి యొనరించు నగవునం జెలువగు నగజ మొగంబును దన మొగంబును నేలుపలుప రాని సొబగునం గనుపట్టె; వామతను సీమంతినీలలామ యన్నువ నెన్నడు మున కెన గాక యోడుపడి యున్న యన్నెలవున నదుక మిన్నుం దునుకలు సేయవలయు నని యెత్తిన తెఱంగునఁ

---

1. దొడగి పట్టు నాసపడు. ము. పా.

రారాదు మీకుఁ గర్త్రములార నిలుఁడని
పలికెడు గతి జనభాష లెసఁగఁ
దమ యొత్త చిన్నయొత్తను కూడఁబోఁ జేష్ట
లుడిగినగతి మన సూరకుండఁ

తే. బుండరీకభవాండకరండకుహర
బహిరబహిరహరహఃపూర్ణ భావనాది
కప్రకాశాంగు నిరుపాధికప్రభావుఁ
గాళహస్తీశు [1]దర్శింపఁ గదియు నపుడు. 126

క. జ్ఞానప్రసూనకళికయుఁ
దానుం గన్యకల జన్మదైన్యం బుడుపఁగ
బూని యొకదేహమై నొడు
రై నిల్చె శివుండు భాగ్య మదిపో తలఁపన్. 127

వ. అప్పు డప్పరమదంపతుల శిరోభాగంబుల మిన్నేటి నీటం బొరలుపొరలై పొరలుచుం దెరలుతెరలై యురలం బొడముచుఁ దడఁబడ నెగసి తునుకలైన చినుకులు హత్తి ముత్తియపుసేసల విలాసముఁ జూపె. చూపులకుఁ దదనురూపంబులై యెడమచెలింగునఁ దెలిఁగొప్పుచున్న కొప్పును నప్పయోదంబున మెఱచి మఱచి పో నెలుంగని మెఱపునొఱపు కేతకీదళంబున దళం బగు పరిమళంబునం గూడి జడియు పుష్పాడియు నెలవంకవంకసుధాలవంబులుం జెలువంబులై పొదలె; చదలేటి కదలికలం దఁట్టెడు నిజకరంబు తుద లేటి వెడలుపాటి చూపుల వెఱపు తమకు సరి యనఁగలపాటి

1. వర్ణింప.

ఉ. స్థానము వారు వారి నొకజాడఁ జలింపకయుండఁ జేయుచున్
లోనికిఁ బోయి పంకరుహలోచనలన్ గుడియెల్లఁ జూచియున్
గానక సంభ్రమంబు పెరుఁగ న్వెఱఁగందఁగ సందియంబు వో
నానతియిచ్చెఁ దత్కథనమంతయు నంబరవాణి గ్రక్కునన్.

క. వారు విని వారలలనా
పారాభవభక్తిమహిమ భక్తులపై గౌ
రీరమణునకుం గలిగిన
కారుణ్యముఁ దెలియ నలవిగా దనుకొనుచున్. 131

క. గుడి వెడలి వచ్చి తమయు
న్నెడకుం జేటికలఁ బిలిచి యింతుల మమతా
జడధిజడధినిమగ్నతఁ
జెడకుండఁగ శివుఁడు మోక్షసింధువుఁ గలిపెన్. 132

మ. శివగేహంబున జ్ఞానపుష్పకళికాసీమంబు విఘ్నేశభై
రవ నారాయణ వాసవుల్ శబరసమ్రాడ్దక్షిణామూర్తి తాం
డవమూర్తి ప్రియధామముల్ వెదకుచోటం జెప్పె నాకా
శవాణి వృషాంకుండు సరోజలోచనలకు న్నిశ్శ్రేయసం
బిచ్చుటల్. 133

ఉ. ఇందున కింక శంకవలదింతయు సత్యము కాళహస్తి బా,లేం
దుకళాధరుం గొలువుఁ డిక్కడ మీరు వసించి మోక్షముం
బొందిన వీరిభక్తిఁ గృతపుణ్యు లెఱుంగఁ బ్రతిష్ఠ సేయుఁ డీ
శుం దలఁకెల్ల మాని యనుచుం జని రందఱు వారు నంతటన్.

క. తమయేలికసానులపే
ర మహేశ్వరలింగముల నిరంతరభక్తిన్

గెంగేల గండ్రగొడ్డలి వెలిఁగె; అంగజభంగం బొనరించు చూపునం దుదయంబైన చూపును గంఠనాళ కాలకూట కాలిమయుఁ గంఠసరాంతర పురందరనీల నీలిమయును బ్రచండతాండవఖండిత బ్రహ్మాండపాదంబును యోగీశ్వరో పాస్య లాస్యరహస్యవిలసితపాదంబును బ్రమోదావాదకంబు లయ్యె. జననీజనకశరీరంబును విద్యాపురుషసామరస్య సుఖా కారంబును శృంగారశాంతరసమయంబును బ్రత్యక్షభోగ మోక్షప్రదసమయంబును నై యొక్కమహాతేజం బెదురు కట్టఁ గన్నులకు మిఱుమిట్లుగొన నిచ్చనం దలంచిన తమ తలం పీడేఱె నని వనిత లవనీతలంబున సాష్టాంగ దండప్రణా మంబు లాచరించి యెదుట నుదుట ముకుళిత కరపుటంబు లిడుకొని మిన్నకున్నఁ గన్నియల కన్నెఱింగి తన్ను నెడఁ బాయక సేవసేయం గాయంబునం సగం బొసంగె నని దాక్షా యణి సిగ్గుపడ సాయుజ్యం బిచ్చి యంతర్హితుం డయ్యె. అయ్యవసరంబునఁ గమలాస్యల రాక యాలస్యం బగుటయు సొమ్ములయొద్దం దలవాకిట నుండు నింటిబిడ్డ లిద్దఱుం దమ లోన. 128

—వారకన్యలు ముక్తినందిన వార్త నశరీరి ప్రకటించుట—

శా. దేవస్థానములోనికిం జని పురంధ్రీరత్నముల్ రా రదే
మో విశ్వేశ్వరదర్శనానవసరంబో శ్రీమహాదేవ సే
వావాంఛాత్మనొ మమ్ము సొమ్ముకు బహిర్ద్వారంబునం బెట్టి చే
తోవైకల్యము లేక యింతతడ వెందున్నిల్వ రెట్లో యనన్.

చెలఁది పూర్వజన్మము వృత్తాంతము

చ. సకలముఁ బద్మసూతి నిజశక్తి రచింపఁగ విశ్వకర్మపు
త్రకుఁడగు నూర్ణనాభుఁడు మదంబున నాతని ధిక్కరించి సృ
ష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి నేర్పున సృజింపఁగఁ గోపమునన్ శపించెఁ గీ
టకత వహింపు మీవు ప్రకటం బగు పేర నటంచు గ్రక్కునన్.

క. ఆయూర్ణనాభుఁ డాతురుఁ
డై యేఁటికి రాకమాను నన్యాయవిధిం
జేయఁ దలంచినఁ జనునె య
పాయం బని పద్మజునకుఁ బ్రణతుం డగుచున్. 140

ఉ. నాయపరాధ మేమియు మనంబున నెన్నక మౌనిమానస
ధ్యేయ కృపావిధేయ తుది దీనికి నెయ్యది? యేవనంబునం
బోయి వసింతు నేఁ బురువుపుట్టువు దీఱెడుదాఁక? నానతీ
వే యని విన్నవింప విని వేధ విఘాతవిరోధచిత్తుఁ డై. 141

మ. జగదుత్పత్తి విధిప్రధాన ధిషణాసామర్థ్య గర్వంబునం
దగిలెన్ శాపము ముక్తి గల్గెడు శివుం దర్శింప నందాఁక ధా
త్రి గజారణ్యమునందు బిల్వవనవీథీవర్తి వై యుండు మా
త్మగుణాపాదితచక్రసంక్రమవినోదక్రీడ లూతాకృతిన్. 142

ఉ. మున్నచట న్వసిష్ఠునకు ముక్తిసుఖంబు ఘటింప లింగమూ
ర్తి న్నిలిచెన్ శివుం; డతనితీరు ఫణాకృతి నుండు భక్తిసం
పన్నుఁడు పూజసేయు నొక భక్తుఁడు నిత్యము వాని నిష్ఠవం
క న్నగజేశుఁ గొల్చి యెలుకం భజియింతువు గాంతు సౌఖ్య
ముల్. 143

క్రమమునఁ బ్రతిష్ఠఁజేసిరి
యమదిక్కైలాసపతిగృహాంగణభూమిన్. 135

ఉ. నావుడు భక్తితో విని మనఃపరిణామముఁ బొంది యాదవ
క్ష్మావరుఁడుర్మహేశునకుఁ జాగిలి మ్రొక్కి మహానుభావ!
నా,భావములోన సందియము పాటిలె నొక్కటి దీని నానతీ
వే వివరంబుగాఁ గరుణవేగమ నీ కది విన్నవించెదన్. 136

సీ. సకలవేదామృతజలధి గండూషించి
డప్పి నంగేశువుల్ చప్పిచప్పి
నిగమార్థ ధన మాత్మ జగతి నిక్షేపించి
న్యాయఫలంబులు నమలినమలి
ధర్మశాస్త్రమహాపథములు నూఱుకత్రావి
బహుళపురాణకూపములు ద్రవ్వి
యోగార్థసాధనలుల్లం బుపాసించి
పరమత గాంగేయ మొరసి చూచి

తే. తపము లొనరించి పుణ్యతీర్థములు దిరిగి
వ్రతములన్నియుఁ జేసినవారు శివుని
నెఱుఁగ రీచెలఁ దిపాముని భమ నెఱుకు
లెటేఁగి పూజించి ముక్తులైరె ట్లనంగ. 137

ఉ. జంగమలింగ మంగభవశత్రువు యాదవరాజుచిత్తవీ
థిం గల సంశయం బెడలఁదీర్పఁ దొడంగి చెలంది పాము మా
తంగము చెంచు పుట్టినవిధంబు సదాశివభక్తి తన్మతిం
బొంగిన హేతువుర్ విన నపూర్వము లేరికి నంచు నిట్లనున్.

డాకులతోఁగూడఁ బడెఁగ
శ్రీకంఠాలోకనంబు సేకులుకతనన్. 149

ఉ. ఆతఁడు కేతకీతటినియందు నిజాంగము దోఁచి తత్ప్రయో
ధాతసమస్తదేహుఁ గలధౌతమహీధరగేహు నర్చనో
పేతునిఁ జేయఁ బిల్వదళపేటికలోఁ బడియున్న లూతయుఁగ
జేతికి వచ్చి శంకరునిఁజేసె విలోకన మంతనుండియున్. 150

వ. నిజజననహేతురూపం బగు జలజభవుశాపంబుఁ దలంచు
కొని యీశ్వరార్చనాజ్ఞానశాశ్వతైశ్వర్యం బవార్యం బగు
టయు నీకు మున్నెఱింగించిన తెఱంగున దక్షిణకైలాస
నివాసుం బూజసేసి సాయుజ్యసామ్రాజ్యంబుఁ గైకొనియె
నింకఁ గాళంబుకథఁ జెప్పెద వినుము. 151

కాళంబు పూర్వజన్మము కథ

సీ. గంధర్వకామినీగానంబు విని తల
లెత్తియాడెడు భుజగేంద్రములును
భుజగఫణారత్నములదీధితులఁ బ్రకా
శించు తమస్సమాశ్లిష్టగుహలు
గుహల ప్రతిధ్వనుల్ ఘుమఘుమ యనఁ బాఱు
నిర్మలోదకముల నిర్ఝరములు
నిర్ఝరతటముల నిరుపాధికసమాధి
యోగనిద్రారతి నుండుమునులు

తే. మునులతపములు నిర్విఘ్నముగ ఫలింప
భక్తిరక్షించుకొనివచ్చు ప్రమథగణముఁ
బ్రమథగణభామినీయుతపార్వతీవి
లాసములుఁ గల్గి దనరు కైలాసనగము. 152

క. శ్రీనామధేయమున గజ
కాననమధ్యమున బిల్వకద్రుమశాఖా
స్థానంబుల నిజగుణపరి
ధానవిధానప్రవీణతం దిరుగు మిలన్. 144

క. ఈజన్మముకంటెను నీ
కాజన్మమె పావనము గజారణ్యములోఁ
దేజోనిధి సర్వేశ్వరుఁ
బూజింపు తదీయపదముపొందం గలుగున్. 145

క. విడువు విచారము నీ విఁక
నడవిఁ జరింపంగఁ గలుగు టలిగి [1]పలుపుపైఁ
బడినగతి యయ్యెఁ జను మనఁ
దడయక నాపిశ్వకర్మతనయుఁడు ప్రీతిన్. 146

శా. లూతాకీటక మై ద్విదంతవనమాలూరద్రుశాఖాశిఖా
యాతాయాతవిహారజాతనిజగర్భావిర్భవత్తంతుచ
క్రాతిప్రీతి వసింప నంతటను భక్తాగ్రేసరుం డీశ్వరా, ర్చాతా
త్పర్యమునం బ్రసూనఫలపత్రవ్రాతముల్ గోయఁగన్. 147

తే. చెలఁది యుండెడు మారేడుచెట్టుఁ జేరి
దర్పకారాతిపూజావిధానవేళ
తప్పకుండఁగఁ బోవుఁ దాత్పర్య మెసఁగ
సంభ్రమంబునఁ దత్పలాశములఁ గోయ. 148

క. ఆకీటము వేణుశిలా
కాకల్పితపుష్పపేటికాపుటి మారే

1. పలుపుపై. మ. పా.

ర్జరులవిమానపుల్ మొదటిచావడి ముందర సందడింపఁ శ్రీ
హరి విధి వాసవాదులు నిజావసరాశ వసించి యుండఁగన్.

సీ. తొంగిలి తూల శార్దూలచర్మముఁ గట్టి
భూతిమైఁ దగ నెఱపూఁతఁ బూసి
క్రొన్నెలవిరి జటాకోటీరమునఁ దాల్చి
బ్రహ్మకపాలహారములఁ బూని
యురగేంద్రు శేషు నుత్తరజందెముగ వేసి
కర్కోటకుని నందెగా నొనర్చి
శ్రవములఁ గంబళాశ్వతరుల ధరియించి
తుంబురుఁ గరకంకణంబు నేసి
తే. వలయుభూషణవితతిగాఁ జిలువకులముఁ
జేయుచోఁ బ్రియవధూమణిఁ బాయునెడరు
తాళఁజాలక పోయి పాతాళసీమ
నున్న కాళంబుఁ గోపించి యుగ్రుఁ డపుడు. 159

తే. కొలువునకు వచ్చి నవరత్నకోటిఘటిత
పీఠికాసీనుఁ డై దైత్యభేదికమల
గర్భముఖ్యులు సేవింపఁ గాళమనుభు
జంగుఁ బిలిపించి యిట్లని శాపమిచ్చె. 160

ఉ. వాసుకి శేషముఖ్యఫణివర్గము నిత్యము సేవసేయ భా
మాసురతప్రసంగసుఖమగ్నుఁడవై [1]మముఁ గొల్వవైతి వా
దోసమువంక మేదిని నధోభువనంబున నుండు రాకు కై
లాసముఁజూడ నన్న వికలత్వము నొందుచుఁ గాళనాగమున్.

1. నను. ము. పా.

చ. ఫణిపతిహార భావభవ భస్మ సుధాకర భూషితాళికే
క్షణ ధవళప్రభాకలిత సానుచరద్వృషభాధిపుల్ ఖణీల్
ఖణీలున అంకెవేయ కెఱుఁగన్ సమకూడదు చూడ నన్న గా
గణితరుచిప్రసారము జగత్త్రయగాహక మై వెలుంగఁగన్.

చ. ఫలములఁ గాచు నద్రిసుతపాణిశుకంబు వృషఁబు కాచు శా
ద్వలములఁ గాచు దంతిముఖవాహన మక్షతరాజిఁ గాచుజో
గులయిలువేల్పు [1]బంటుగమి గోరక బోనము భక్తు లీశ్వరుం
గొలిచిన దాఁకఁ దత్కుధరకూటగళత్తటినీతటంబులన్. 154

క. అనవరతఫలితకుసుమిత
వనఫలరసమధునదీ ప్రవాహంబులు పై
కొని సెలయేఱులఁ [2]గూడుక
మునితతి సంభేదశంక మునుఁగుం బ్రీతిన్. 155

ఉ. పారదరాశి చంచలతఁ బాసి వసించెనొ శైలమై సుధా
నీరధి నిల్చెనో కుముదినీపతికాంతి ఘనీభవించెనో
నా రజతాద్రి ముక్తిలలనామణికేళిసుధాంశుకాంతిరా
జీరచితోరుసౌధగతిఁ జెల్వెసఁగు న్మునిసిద్ధసేవ్య మై. 156

క. శంభుఁ డొకనాఁడు వేడుక
నంభోజభవాండ మందిరాంతర్వీథీ
శుంభన్నివేశకాంతా
స్తంభం బగుచున్న రజతశైలమునందున్. 157

చ. గరుడుఁడు రాజహంసమును గంధగజంబును మేఁకపోఁతు కా
సరము నరుండు నక్రకులచంద్రుఁడు నిట్టియు గుఱ్ఱ మెద్దు ని

1. వాజి మది. ము. పా. 2. గూడఁగ. ము. పా.

వ. అనుచు నపారవిచారంబున మునుంగుచు గజకాననంబునకుం
జనుదెంచి శివలింగార్చనాపరుం డై యుండు నవసరంబున.

— హస్తిపూర్వజన్మకథ —

సీ. అన్యోన్య సరసభాషామృతాధీనతఁ
ప్రణయరోషావహ ప్రార్థనముల
బహువిధాలింగనాభంగురక్రీడల
బింబోష్ఠచుంబనాడంబరముల
బంధసంధానవిభ్రమవిశేషంబులఁ
గేళీపరిశ్రమాలాలసములఁ
సరభసరతిఘర్మ జలహారాంబరములఁ
దాంబూలచర్వణాదానములను
తే. గనకసౌధంబులోపలఁ గలసిమెలసి
సేవసేయు వయస్యలఁ జేరనీక
యేకతంబున గౌరీమహేశు లున్న
యవసరంబున మిగుల మదాంధుఁ డగుచు. 167

ఉ. హస్తి యనంగ నొక్క ప్రమథాగ్రణి వాకిటివారిఁ ద్రోచి
చేత స్తనువృత్తియుం దొరఁగి తద్రతిసమ్మదఖేలనక్రియా
వాస్తువు డగ్గఱం గని భవాని శపించె మదించి వచ్చితే
హస్తివి గమ్మటంచుఁ దను నల్కయు సిగ్గును గ్రస్తిఁ బెట్టఁగన్.

క. గజగజవడఁకుచు నాతఁడు
గజచర్మాంబరుని గంధగజగమనపదాం
బుజములకు నెరఁగె భువనై
కజనని! యపరాధి నైతిఁ గావు మటంచున్. 169

క. నాయవివేకంబున ని
ట్లాయెం గైలాసపర్వతారోహణముం
జేయక మిము సేవామతి
డాయక నెట్టుండఁగల దృఢం బగు తాల్మిన్. 162

మ. అని దుఃఖించుచు మ్రొక్కి లేవని ద్విజిహ్వాంబు న్విలోకించి
మోమున మందస్మిత మంకురింప దివిషన్మూర్ధాభిషిక్తుండు లె
మ్మని నావాక్యము దప్పదైన ధరఁ దారాగం బవాచీనమై
తనకు న్నన్ను భజింపు మంచు నవరత్నశ్రేణిచే నిత్యమున్.

తే. కొంతకాలంబునకు నన్నుఁ గొలువ నొక్క
హస్తి చనుదెంచు; దానితో నగువిరోధ
మచట మీకుఁ బరస్పరాహవము గల్గి
చచ్చి మోక్షంబుఁ గాంతురు చను మనంగ. 164

సీ. తారాచలారోహణారంభమునకుఁ బ్ర
త్యూహరూపములు పయోధరములు
శంకరపదపద్మసంపర్కనాంతరా
యనిధానములు కటాక్షాంచలములు
అభవ సామీప్య నిత్యానందవిఘ్నహే
తువు లవియోగసంతోషలీల
లంగజవిమతాంగ సంగభంగాదికా
రణములు దృఢపరిరంభణములు

తే. గాన నిహపరసౌఖ్యంబు గలుగు టెట్లు
కామినుల వీడ నోపని కాముకులకుఁ
బ్రణయినీమృత్యుయోగంబు ప్రాప్తమైన
హరుని చిత్తంబునకు దూరమైతిఁ గాదె. 165

వ. ఇంకఁ గన్నప్ప తెఱం గెఱింగించెదను వినుము. 176

తిన్నని పూర్వజన్మవృత్తాంతము

ఉ. ఈశు జగత్త్రయేశు దివిజేశతనూభవుఁ డాత్మ నిల్పి మ
త్త్రాశనుఁ డై సమగ్రనియమాతిశయంబున నింద్రకీలశై
లేశుపయిం దపంబు రచియించె విపక్షకులక్షయార్థమై, పాశు
పతాస్త్రముం బడయఁ బ్రాగ్వరముఖ్యులు చోద్యమందఁగన్.

సీ. జడకొప్పు కేకిపింఛపుఁద్రాటిచుట్టగా
బిసరుహాహితరేఖ పీఁకె గాఁగ
సెగలు చల్లెడు కన్ను జేగుఱుబొట్టుగా
శ్రుతి ఫణి యౌషధ లతిక గాఁగ
మెడను బున్కలపేరు మేటితామరలుగాఁ
దోలుదుప్పటి యొడ దోలు గాఁగఁ
జేతిపినాకంబు సెలవింటిబద్దగా
శూల మేర్చిన యంపకోల గాఁగఁ
తే. బ్రమథు లెఱుకులు గా నద్రిరాజతనయ
శబరిగా నాల్గువేదముల్ జాగిలములు
గాఁగ మూకాసురునిఁ బందిగా నొనర్చి
శబరుఁ డై భర్గుఁ డర్జునాశ్రమముఁ జొరఁగ. 178

క. కాకోలాశనకృతమా
యాకోలము సేయఁదొడఁగె నలజడి మునిరా
జీకోలాహల మెసఁగఁగ
నాకోలాంగూలకేతు నాశ్రమభూమిన్. 179

క. వెండియు నధికభయంబున
దండనమస్కృతు లొనర్చి దైన్యంబున నో
రెండం బెదవులు దడుపుచు
నొండేమియు ననక మిన్న కున్నం గరుణన్. 170

ఉ. నావచనంబు దప్పదు మనంబున భీతి వహింప నేల త్రే
తావధియందు ముక్తిసుఖ మబ్బు గజాటవిలోన లింగ మై
భావజసంహరుండు ఫణిభావమున న్వసియించినాఁడు త
త్సేవ యొనర్పు నీకు నొక చిల్వకు నర్చన మచ్చరం బగున్.

క. నీ వాభుజగముచే నీ
చే వాతాశనముఁ జచ్చి శివపదసుఖల
ష్మవరు లయ్యెద రసుగుము
నా వేగమె హస్తి గంధనాగం బగుచున్. 172

శా. మాలూరచ్ఛద నోత్పలాబ్జసితపద్మశ్రేణిభారంబు శుం
డాలగ్నం బొనరించి హస్తి శశిజూటప్రాంతమం దుంచి త
త్కాళన్యస్తమణుల్ పడం దుడిచి కేతక్యాపగం గ్రుంకుచుం
గేల న్నీరముఁ దెచ్చి మైవొడసి భక్తిం బూజనల్ సేయఁగన్.

క. ఏ మును చెప్పిన తెఱఁగునఁ
బామునకుఁ గరీంద్రమునకుఁ బగయై ఫణిచే
సామజ మహిపతి కవటి
గ్రామణిచేఁ జచ్చి భవము గడతేఱంగన్. 174

క. సామజ మంబర మయ్యెన్
బాము నాభరణమయ్యె ఫణిమకరులన్
హైమవతీపతికృపచే
నా మొదటివిరోధ ముడిగి యభవత్వమునన్. 175

త్తైనఁ గొఱంతలేక తమయందలి తేజము మిన్నుముట్టఁగా
భానుఁడు భానుఁడుం జటులభానుపరంపరఁ బోరుకై వడిన్.

ఉ. చెం చనుచుణ్ ధనంజయుఁడు చీరికిఁ గైకొన కేయుచుం బ్ర
తాపించి రణం బొనర్పఁ బురభేదికిఁ గోపము పుట్టి వీఁడు న
న్నించుకయేనియుం దెలియఁడి త్తఱి నూరకయున్న నీతి గా
దంచు మహేంద్రజాలకునియ ట్లొకమాయ రచింపఁ బూను
చున్. 186.

ఉ. అక్షయతూణమందు నొక యంబకమైనను లేకపోవున
ట్లాక్షణమాత్రఁ జేయ మది నద్భుత మందియు ధీరుఁడై సహ
స్రాక్షసుతుండు మోఁదె విశిఖాసన మత్తఱి నెక్కుడించి ఫా
లాక్షునిమౌళిఁ బాటలజటావళి వీడఁగ శేషుఁ దూడఁగన్.

క. బేడిద మగు నాదెబ్బకు
నోడక వి ల్లెక్కుడించి యుగ్రుఁడు వైచెణ్
క్రీడించువేడ్క నసిలోఁ
క్రీడించుక వెగడుపడఁ బరిస్ఫుటశక్తిన్. 188:

శా. కోదండంబుల నిట్టు లొండొరుజటాకోటీరముల్ గుటిీవ
క్షోదేశంబుల నంసభాగముల సక్రోధంబున న్వేయుచుణ్
రోదోంతంబున నట్టహాసములు నార్పుల్ పిక్కటిల్లంగ బా
హాదర్పంబున మల్లసంగరము సేయం జొచ్చి రుగ్రార్జునుల్.

ఆ. మల్లచఱచికొనుచు మహి పాదఘట్టనఁ
దల్లడిలఁగఁ జేసి తనువు లించు
కించుకంత వంచి యురువురుఁ దొడ లప్ప
ళించి వెదకి తెఱపి లేమిఁ జేసి. 190.

చ. వెఱచిన మౌనిపుంగవులవిహ్వలత న్విడుఁ డంచు బాణముల్
తఱగనితూణముల్ ధనువుఁ దాల్చి వరాహముఁ గూడముట్టి
ముం,దఱిఁ జను దెంచి ధూర్జటియుఁ దా నొక యమ్మున దాని
నేసె న,త్తఱి విజయుండు నేసె నొక దారుణ బాణమున్
సముద్ధతిన్. 180

క. ఇరువురు నేసిన బాణము
లిరుబసులను దాఁకి తిరిగె నిరుదెసలకు న
క్కిటి యిరుమొగముల నట్టువ
తిరుపుఁ గొనెడు క్రమముతో నతిత్వరిత గతిన్. 181

క. ఖండేందుధరుని శరముం
బాండవమధ్యముని శరముఁ బ్రక్కలు గాఁడన్
రెండుతల లనఁగఁ దిరిగెం
జండగతిం బంది గఱచి శరములు దివియన్. 182

క. హరుఁడు నరుండును గిరి బిరు
దని కొనియాడి చేర నరుదేరఁగఁ ద
చ్ఛరముల నదియు న్మృతమై
ధరణిపయిం బడియెఁ బర్వతంబును బోలెన్. 183

క. ఏ మున్నేసితి ననుచుం
దా మున్నేసితి నటంచుఁ దమలోఁ గిటుకై
భీముఁడు భీమానుజుఁడును
భీమాహవకేళి సల్పి పేర్చిరి కిటికై. 184

ఉ. సూనశరారియు న్నముచిసూదనపుత్రుఁడు దివ్యబాణసం
ధానమున న్మహాహవము దర్ప మెలర్ప నొనర్ప నొప్పి రిం

గాంత్యాయనీమనోహరుఁ
డత్యాదరమున నభీష్ట మడుగు మటన్నన్. 194

శా. ఆనందమ్మునఁ బొందునందనుఁడు సాష్టాంగప్రణామంబు లె
న్నైన్నం జేసి యొడ ల్వడంకఁగ మదీయాజ్ఞానజాతాపరా
ధానీకంబున కోర్చి శత్రుదహనం బార్పం బ్రభాసారథా
రానిర్యత్ప్రళయాభ్రపాశుపతమంత్రశ్రేష్ఠ మీవే దయన్.

క. ఇదిగాక ముక్తిరమణీ
హృదయేశత్వము వహింప నీవలయును భ
క్తదురాశాపాశలవి
త్ర! దయావీక్షణ! ప్రసన్నతామతి ననుడున్. 196

సీ. పాశుపతాస్త్రోపదేశంబు సేసెదఁ
బరులఁ గెల్వుము ప్రతాపంబు మీఱ
సాయుజ్య సామ్రాజ్యసౌఖ్యమీజన్మంబు
నందు నందవు బంధుహననమునకుఁ
గాంక్షఁజేసితి గానఁ గలియుగంబున మృగ
హంత వై పుట్టి శైలాటవులకు
నాఖేటకార్థమై యరిగి యస్మద్రూప
మగుదివ్యలింగంబు నచటఁ గాంచి

తే. దేహమోహంబు విడిచి సందేహ ముడిగి
భక్తి భజియించి కామితపదముఁ గాంతు
వనుచు సర్వేశ్వరుఁ డనుగ్రహమ్ముసేయ
ఫల్గునుఁడు తిన్నఁడై పుట్టి పడసె ముక్తి. 197

సీ. చెయ్యిచ్చి యొకకొంతసేపు నేర్పున బల్మి
యినుమడింపఁగఁ జోరనీక మలసి
యొకతెఱంగునఁ జొచ్చి యొండొండఁ గాసెలు
దొడికిపట్టుక కొంతతడవు పోరి
యది మాని కొంత ప్రొద్దవనినూఁదినకాళ్లు
పెకలించి పడవైవఁ బెనఁగి పెనఁగి
మఱికొంతవడి మెడవిఱియ భుజమ్ములఁ
జిక్కించి యక్కున నొక్కి నొక్కి
తే. నడుముల నొడిసి కబళించి పుడమిమీఁద
సమముగా వ్రాలి బలపరాక్రమము లెసఁగ
హెచ్చుఁ గుం దేమియును లేక యీశ్వరుండు
హరిహయసుతుండు మల్లసంగర మొనర్చె. 191

మ. మదమాతంగము సింధురార్భకముతో మార్కొంచుఁ జెల్లా
డు పెం,పుదయింపఁగ లయకాలతాండవకరుం డుప్పొంగి
గాండీవితోఁ, గదనం బిట్లొనరింప నాతఁడు భుజాగర్వంబు
మాత్సర్యము, న్వనలం జాలమిఁ జూచి మెచ్చి శివుఁ డంతన్
దివ్యతేజంబుతోన్. 192

శా. వైకుంఠ ద్రుహిణాదిదేవతలు గొల్వన్ వామసీమావరో
ధాకారుం డయి నాగచర్మవసనుం డై చంద్రరేఖాధరుం
డై కాకోదరభూషణుం డయి వళత్సౌనంగ భస్మాంగుఁ డై
లోకవ్యాపకపాండుదీధితికరాళుం డై వృషారూఢుఁ డై.

క. ప్రత్యక్షమగుచు సకలా
దిత్యులు జయజయ యనంగ దేవేంద్రసుతున్

సీ. దక్షిణకైలాస ధరహేమముఖరీన
భోనసీమధ్యమ భూమియందుఁ
దిరుకాళహస్తీశుఁ దిరుగువాఱంగ
జలాంతశిలాంతపర్యంతముగను
నేల త్రవ్వించి యన్నెలవుననుండియు
రసవర్గమిళితచూర్ణంబుతోడ
నిటికల శిలల సందికుండ బంధించి
యామీఁద హిమగిరిజాఖువాహ
తే. చండగుహాభైరవాదుల సదనములును
గోపురావర్ణ వర్తనకూటములను
భక్తిఁ గట్టించి యమ్మహీపాలవరుఁడు
ధరణి నేలుచునుండె శంకరునికరుణ. 203

శా. సీవారాగ్రశిఖాంత చిద్రసమయానీవారముష్టింపచా
త్మా వాసస్థితదేవ షట్సమయనాథా రూక్షభేదప్రతి
ష్ఠావష్టంభవిజృంభితాననని కార్యద్వాక్యవాటా మహా
దేవా జన్మజరావిపల్లయవశాదిక్లేశసంహార కా. 204

క. బంధత్రయనాశక భవ
బంధాదికబంధరాశి బంధనవిద్యా
బంధుర! సమస్తభూత
స్కంధావారేశ భక్తకల్పమహీజా. 205

వ. అని తత్కథావృత్తాంతం బంతయు మాయాజంగమాకారుం డైన జగజ్జననీజనక శరీరుండు వీరనృసింహయాదవ మేదినీ కాంతున కానతిచ్చి కృతార్థుండ వయ్యెద వమ్మహాదేవుని నివాసంబుఁ గట్టింపు మనుచు నంతర్హితుం డయ్యె నంతట.

ఉ. ఎంతయుఁ జోద్యమంది ధరణీశ్వరుఁ డీశ్వరుఁ బొందఁ గాంచె నేఁ, డెంత కృతార్థుఁ డో ఈ దినిఁ జేచ్చు విహారము లానతిచ్చె నే, నెంత కృతార్థుఁడఁ జనన మెంత కృతార్థతఁ బొందెఁ బట్టనం, బెంత కృతార్థతం బొరసె నే మని చెప్ప మదీయ భాగ్యముల్. 199

వ. అని యత్యంత సంతోషితస్వాంతుండై. 200

ఉ. అంగన నాదరించి వసుధాధిపుఁ డాక్షణమాత్రలోఁ బుర ప్రాంగణభూమి సాహిణి రయంబునఁ బల్లనకట్టఁ బట్టసా రంగజవంబుఁ గల్గిన తురంగము నెక్కి కదల్చి కాళహ స్తిం గదియంగ వచ్చి డిగి చిద్వనధి న్వాగలెటఁ గ్రుంకుచున్.

లయగ్రాహి. మాకవహరు శైలతనయారమణు
నంతకదిశారజతపర్వతవిహారముదితాత్మున్
మేరుధరకార్ముకు సరోరుహదృగంబకు
ధరారథు సరోజభవసారథిఁ బురారిన్
సారసహితేందుధరణీరసహుతాశన
సమీరఖమఖేశ్వరశరీరుఁ బరమేశున్
జేరి భజియించుచుఁ దుషారగిరిపుత్రిఁ
బరివారసురలం గొలిచి గోరిక దలిర్పన్. 202

శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము

లఘుటీక

సాలెపురుగు (శ్రీ), పాము (కాళము), ఏనుఁగు (హస్తి) అనునవి మూఁడును ముక్తినొందిన క్షేత్రము శ్రీకాళహస్తి; ఆక్షేత్రముప్రాశస్త్య మును వెల్లడిపఱచు గ్రంథ మగుటచే దీనికి 'శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యము' అను పేరు కలిగినది.

ప్రథమాశ్వాసము

1. చెన్నె౯ = ప్రకాశించి; వసిష్ఠాజ...యాదవాధిపులకున్-అజ = బ్రహ్మ; లూతా = సాలెపురుగు; వాతాశన = పాము; సామజ = ఏనుఁగు; ఆటవిక = వేఁటకాఁడు - తిన్నఁడు; గోత్రాదేవ=బ్రాహ్మణుఁడైన; నత్కీర = నత్కీరుఁడు; రాజీవాక్షీయుగ = ఇరువురు (వార) వనితలు; యాదవాధిపులకున్=యాదవరాజగు వీరనృసింహరాయలు అను, వీరి కందఱకును. ఆర్యా వామాంగము = ఎడమభాగము పార్వతీదేవిగా కలది; నల్పెడున్ = నెఱవేర్చుచుగాక!

2. హిమ...ప్రసూన - హిమధరాధరమండలేశ్వర=హిమవంత మను కొండలరాజుయొక్క; కులపాలికామణి = ఉత్తమకులస్త్రీ యైన మేనక యొక్క; తనువల్లికాప్రసూన=దేహ మను తీఁగనుండి పుట్టిన పుష్పమయినది; (ఇది 'జ్ఞానప్రసూనకలిక'కు విశేషణము.) అసిత...లహరి - అసితకంధర = నీలకంఠుఁడగు శివునియొక్క; సింధురాజనాంబర = వస్త్రముగా నున్న గజ చర్మముయొక్క; ఘోరగంధ = దుర్గంధమును; బంధనకర = నిర్బంధించు - పోఁగొట్టు; గంధలహరి = పరిమళప్రవాహమైనది (ఇదియు 'జ్ఞానప్రసూన కలిక' విశేషణము.) సంతత...ధార - సంతతశివభక్తిసామరస్యజ్ఞాన = ఎల్ల

పంచచామరము. వటక్షమాజవాస! భేదవాదిగఖండితా
జటాకుటీవిటంకలగ్నచంద్రఖండమండితా
కటీపటీభవద్దిగంత కాలకూటఘస్మరా
నటత్కృపీటభూశిఖాపినద్ధవృగ్జితస్మరా. 206

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కాళహస్తీశ్వర చరణకమల సేవాపరా
యణ సింగమరమానారాయణ జక్కయ నారాయణ
తనూభవ భవపరాఙ్ముఖ ధూర్జటి ప్రణీతం బైన
శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యం బను
మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబును
జతుర్థాశ్వాసము
సంపూర్ణము.

లీలాహార్యలీలాలయుఁడ్ = విలాసపర్వతము, విలాసార్థ మగు నివాసముగాఁ గలవానిని.

4. కాసరా...పంకంబు = మహిషాసురుని కంఠముచుండి కారిన గడ్డకట్టిన నెత్తురు; శ్రీపాదపద్మలాక్ష = పాదములకుఁ బూసికొనిన లత్తుక; [దుర్గాదేవి మహిషాసురుని బడవైచి, మెడను త్రొక్కి, తలను ఖండింపఁగా, ఆమెపాదముల కంటిన నెత్తురు పారాణివలెఁ బ్రకాశించుచున్న దనుట.] చండ...రాజి - చండ = భయంకరమైన; ముండాహవ = ముండాసురుని తోడి యుద్ధమున; సంభ్రమ = తొట్రుపాటువలన; స్తనజాత = స్తనముల నుండి కలుగు; ఘర్మవాఃకణరాజి = చెమటనీరు; రక్త...హాసము = రక్త బీజాఁడు మున్నగువారిని మర్దించు సమయమునఁ జేసిన వికటపునవ్వు; లోధ్ర సుమరజంబు = మోమునకుఁ బూసికొను నెఱ్ఱనిపుప్పొడి; రక్షోవీరసంహార వేళన్ = రాక్షసవీరులను సంహారించుసమయమున; కనక...గేహాన్ - కనక ముఖరీసమాఖ్యా = సువర్ణముఖరి యను పేరు గల; గంగాప్రతీర = నదీతీర మందలి; హాటకాచల = సువర్ణపర్వతముయొక్క; తుంగశృంగాగ్రగేహాన్ = ఉన్నతశిఖరాగ్రము నివాసముగాఁ గలదానిని. దుర్గ కాసరాసురుని ఖండిం పగా ఆనెత్తు రామెపాదములకుఁ దగిలి లత్తుకవలె నున్న దనియు, స్తనము లపైనుండి జారు చెమటబిందువులు ముత్యాలసరమువలె నున్న వనియు, విక టాట్టహాసపుకాంతి ముఖమునకుఁ బూసికొను ఎఱ్ఱని పుప్పొడివలె నున్న దనియు, దుమ్ము మేలిముసుగువలె నున్న దనియు యుద్ధశృంగారములు రెండును వర్ణితములగుటచే నామె వీర, శృంగారమూర్తి యగుచున్న దనియు గ్రహింప నగును.

5. సర్గస్థిత్యపహారకర్మ నవదీక్షావేళన్ = సృష్టిస్థితిసంహారములను తమతమ కర్మలకొఱకు క్రొత్తగా దీక్షను గ్రహించు సమయమున, బ్రహ్మ స్వభూభర్గుల్ = బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు; సంస్మరణమాత్రన్ = తలఁ

పుడును ఉండు శివభక్త్యనుభవజ్ఞానముయొక్క; సార = సార మను; మరంద నిష్యందధార = అమృతప్రవాహాధారయైనది (ఇదియు 'జ్ఞానప్రసూనకలిక' విశేషణము.) పరమ...కేళి - పరమహంసోత్తంస = గొప్పయోగులయొక్క; భావ = మనస్సు లనెడి; భృంగవ్రాత = తుమ్మెదల గుంపునకు; తన్మయావస్థ ప్రదానకేళి = తన్మయావస్థ నొసంగు విలాస మయినది; (ఇదియు 'జ్ఞాన ప్రసూనకలిక' విశేషణము.) నిఖిల...పేటి - నిఖిల = సమస్తమైన; విద్యా= విద్యలయొక్క; రహస్యవాణీ = తత్త్వవాక్యము లనెడు; పరాగపాలికా= పుప్పొడిసమూహముచే; పూరిత = నింపఁబడిన; అఖండపద్మజాండపేటి = గొప్పదైన బ్రహ్మాండ మగుపెట్టె యైనది; చంద్రార్ధజూటకోటిజూటి = జడ యందు నెలవంక కల శివునకు భార్య యైనది; జ్ఞానప్రసూనకలిక = జ్ఞాన ప్రసూనాంబాదేవి. ఈసీసపద్యపు మొదటిపాదమున జ్ఞానప్రసూనాంబ యనెడుపుష్పము జన్మకారణము, రెండవ పాదమున దాని పరిమళము, మూఁడవ పాదమున అందలి మధువు, నాల్గవ పాదమున పుష్పమునందలి మధుకరములు, గీతమునందుఁ బుప్పొడియు వర్ణితములు. అలం. సావయవ రూపకము. హిమవత్పర్వతము మండలాధిపతి యనుటచే పార్వతితండ్రి చల్లనిప్రభు వనియు, 'కులపాలిక' యనుటచే తల్లి శీలసంపన్న యనియు, పార్వతి 'వల్లి' యనుటచే సుకుమారియు, సుందరియు ననియు స్ఫురించు చున్నది. ఇతరపాదములఁబట్టి యామె పద్మినీజాతివనిత యనియు, జ్ఞాన ప్రదాయిని యనియు, మోక్షదాయిని యనియు, సమస్తవిద్యారహస్యములను వెల్లడించున దనియు తెలియుచున్నది.

3. వ్యాకీర్ణస్థితిఁ = కలఁతపాటుచే బెదరినస్థితిలో; నకులీ వారాహులు = ముంగిసయు పందియు; ఊటాడఁగా = చెదరిపాఱఁగా; బొకారాక్షర = [illegible] గన్నూల కాద్యంబైన వర్ణంబు = 'భా' అను నక్షరము; ఏక గ్రీవముచేసి = సరియగునట్లు; తురంగేంద్రంబు = వాహనము - కుక్క;

13. పంచేంద్రియ...మునకున్ = పంచేంద్రియములు అను మదించిన ఏనుఁగులకు కొదమసింగమైనవానిని; భవ...కోటికిన్ = సంసారమను సర్పమునకు గరుడుని ముక్కుచివరిభాగమైనవానికి; సదయదృగంచలనటనకున్ = దయతో కూడిన క్రీఁగంటిచూపు ప్రసరింపఁజేయువానికి.

14. జ్ఞాన...భృంగమునకున్ = జ్ఞానప్రసూనాంబాదేవియొక్క గబ్బిగుబ్బలను పూలగుత్తులకు మదించిన తుమ్మెదయైనవానికి; సంధ్యా...హంసునకున్ = సంధ్యాసమయములందు నాట్యము అను విహారముచేయు మహానటుఁడగువానికి.

15. సతత...ఠునకున్ - సతత = ఎల్లప్పుడును; త్రైగుణ్యవశ = సత్త్వరజస్తమోగుణములకు లొంగిన; అచ్యుత = విష్ణుసంబంధమైన; కేళి జగన్ముహుర్ముహుర్నిర్మాణస్థితి = విలాసార్థముగ మాటిమాటికిని నిర్మింపఁబడిన లోకముల సృష్టిస్థితులయొక్క; భంజనకర్మఠునకున్ = నశింపఁజేయు కర్మయెడ దీక్ష గలవానికి; హతభవపాశునకున్ = నశింపఁజేయఁబడిన సంసారబంధము కలవానికి.

17. సంసార...కీల = సంసారమను పాదరసమును నశింపఁజేయు నగ్నిజ్వాల; కలుష...గంధకంబు = పాపసమూహ మగు తామ్ర(రాగి)మునకు గంధకమయినది (గంధకము రాగిని భస్మమొనరించును); కామ...కుద్దాలంబు = కామ మను తీఁగయొక్క దుంపలకు (త్రవ్వి పాఱవేయు) గునపము; సంకల్ప...ముఖము = కోరిక లను రాళ్లకు (పగులగొట్టునట్టి) ఉలికొనయైనది; రాగ...కడంగరీయంబు = అభిమాన మను వరిపంటకు (దానిని మేయు) ఎద్దు; శంకా...నకులి = సందేహ మను పామునకు ముంగిసయైనది; నవ...రజ్జువు = మన స్సను కొదమయెద్దునకు ముకుఁద్రాడు; కోప...కోపలంబు = కోపపుఁజూ పను బాణమునకు ఱాయి; దివ్య...నివాసము - దివ్యదేశికహంస = గొప్ప గురువులచేతను, మునులచేతను; ఉపదిష్టమార్గ = ఉప

చినమాత్రాన; దృక్పిర్గచ్ఛత్కరుణాకదంబున్ = చూపులవలననే బయలు వెడలు దయాపరంపర కలవానిని; హేరంబునిన్ = వినాయకుని.

6. సమారాధనము = పూజ.

7. వాగర్థంబులు = శబ్దార్థములు; జగద్వంద్యుండు = లోక పూజ్యుఁడు; మత్...ర్థుండు = నా ప్రబంధమునకు సాటిలేని నాయకుఁడుగా నుండఁదగినవాఁడు; చేతోగమ్యుండు = ధ్యానగమ్యుఁడు; సమర్థించితిన్ = నిశ్చయించితిని.

8. మహాదేశికసార్వభౌముండు = గొప్పవాఁడగు నాచార్యుఁడు; నవ్య...స్థితిన్ = క్రొత్తపద్ధతిలో వివిధమార్గముల రసము చిప్పిలునట్లు.

9. అనుపమకరుణావనధి = సాటిలేని దయాసముద్రుఁడు; వర... హంసమున్=ఉత్తమముగల మనస్సు లనెడు కమలములకు రాజహంస మైన వానిని.

10. భూతవ్రజంబు = ప్రాణిసమూహము; కమలజాత, శ్రీధరుల్ = బ్రహ్మ, విష్ణులు.

11. అఖిలప్రపంచ భిన్నాభిన్నజ్యోతికిని = సమస్తప్రపంచమునకును భిన్నమును, నభిన్నము నగు వెలుఁగయినవానికి; నాద...శునకున్=దీర్ఘమగు నాదధ్వనియొక్కయు, బిందుసంబంధ మగు ధ్వనియొక్కయు కళ కతీతుఁ డగు పరమేశ్వరునికి.

12. బహుముఖ...పరిపూర్ణునకున్ - బహుముఖ=అనేకముఖముల ప్రవహించు; సువర్ణముఖరీలహరీ = సువర్ణముఖరీనదీప్రవాహములచేతను; శీతల = చల్లనైన; శిలాతలస్థిత = ఱాళ్లపయిఁగూరుచున్న; ముని = మునుల యొక్క; హృద్బహిర్బహిఃపరిపూర్ణునకున్ = మనస్సుల లోభాగమునను బయటను నిండియున్నవానికి; అహరహర్భుదితునకున్ = దినదినమును వృద్ధిపొందు (పెరుగుచున్న) వానికి.

22. అపవర్గ రమాసతి = మోక్షలక్ష్మి; హ స్తిమశకాంతరము=ఏనుఁగు నకును దోమనకు గల భేదము.

23. ఈ సీసపద్యపాదములు నాలుగింటను క్రమముగా బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు వర్ణింపఁబడిరి; వారందఱును రాజయోగు లనియు వర్ణితము. నైజంబులు = స్వాభావికములు; నిత్య, నైమిత్తికంబులు= సంధ్యా, జపాదులు, వ్రతాదులును; [రాజయోగులును తా మేమి యొనర్చి నను స్వార్థ మెంచక, బ్రహ్మార్పణ మొనర్తురు; బ్రాహ్మణులును తమ విధుల నొనర్చి 'తత్సత్ బ్రహ్మార్పణమస్తు' అనియే అందురు]; శాంతనవస్ఫూర్తిక్ = క్షత్రియుఁడగు భీష్మునిరీతి; వైరివర్గంబు = శత్రువులు, కామక్రోధాదులగు అంతశ్శత్రువులు; [శత్రుసంహారము రాజులకు ధర్మము]; ప్రబల...స్థితి - ప్రబల = బలముగల; మహార్థ = గొప్పసంపదయొక్క; ప్రభా = కాంతిచే; అసమానస్థితి = సాటిలేనిరీతి అని వైశ్యపక్షము; గొప్ప నివృత్తియొక్క కాంతిచే సమానమైన పదవి యని రాజయోగిపక్షము; కోశంబు లుండెడు కొలఁదులు = ధనాగారము లుండెడు చోట్ల [వైశ్యపరము]; అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయము లను పంచకోశ లున్న తావు లని రాజయోగిపక్షము; సమముగాక్ = భేదము లేక ద్వంద్వా తీతులయి; ఆత్మప్రయత్నంబులందున్ = తమ వ్యవసాయమునం దని శూద్ర పక్షము; ఆత్మవిచారమునం దని రాజయోగిపక్షము. శూద్రులును రాజ యోగులవలెనే ఎండను, చలిని, గాలిని లక్ష్యపెట్ట రని భావము. అలం. క్రమము.

24. ఆనగరమునందలి వారకాంతలు యోగులను పోలుదు రని యీ పద్యమునఁ జెప్పఁబడుచున్నది. పరిచితబంధనైపుణిక్ = బాగుగా నెఱిఁగిన బంధముల నేర్పుచేతను - [యోగిపక్షమున ఆధారబంధము, ఉడ్డీనబంధము, జాలంధరము మున్నగు బంధములును, వారవనితలపక్షమున కామశాస్త్ర

దేశింపఁబడిన పద్ధతిని; నిర్గుణధ్యాన = నిర్గుణ (స్వరూపరహితమగు) పరమాత్మనుగూర్చిన ధ్యానముయొక్క; సంధాన = సంధానముచేత; నిరుపమాన సౌఖ్య = సాటిలేని సౌఖ్యముచే; సంపన్న = సంపన్నులయిన (కూడిన); సాధకజననివాసము = యోగసాధనచేయు జనులకు నివాసమైనది; అమృత లింగాకరము = అమృతమయలింగములకు గనియైనది.

18. అడఁ = అక్కడ; వాడవాడఁ = ప్రతివీథియందు; ఘన... ద్యుతుల్ = గొప్పవైన గోడలమీఁది బంగారముయొక్కయు, రత్నముల యొక్కయు కాంతులు; షణ్ముఖీకరణతేజోరూఢి = ఆఱు ముఖములు కనఁబడునట్లుగా నుండు గొప్పతేజస్సునను కుమారస్వామిగా నొనరించు రీతిని; చిత్తే...వార్ధిఁ = మనోనేత్రమున కగోచరమగు రీతి నున్న ఆనందరస సముద్రమునందు; తత్పట్టణక్రోడక్షోణి=ఆయూరి నడిమి నేల; కొండాట= పొగడ్త.

19. అతులై...విలసితంబు = సమస్త సంపత్సమూహముతోను, ఒప్పుచున్నది; చంద్రకాంతరచితప్రాకారము = చలువఱాళ్లతోఁ గట్టఁబడిన చుట్టుగోడ; అద్భుత...స్థితిఁ - అద్భుత = ఆశ్చర్యము; మాయా, బహు విభ్రమ = బహువిధములగు మాయావిలాసములు; భ్రమిత = భ్రాంతి గొనిన; వస్తువ్రాతలోకోదయస్థితిఁ = వస్తుసమూహముయొక్క యభ్యుదయ స్థితిని; లోఁగొన్న = లోపలికిఁ దీసికొనిన; అలం. ఉత్ప్రేక్ష.

20. జనలోకోన్నతము = భూలోకమున గొప్పది; తూ, చా తప్ప కుండఁగఁ = కొంచెమైనను విడువకుండ; దుర్వాసఁ పాసి = పాపమయమైన జన్మాంతరవాసనను విడిచి.

21. ఎలఁదోఁటల్ = ఉద్యానములు; వనముల్ = తపోవనములు; వాతెరలు = పెదవులు; అంగజాగమకళాబంధంబులు = కామశాస్త్రము నందలి బంధరతులు; ఇచ్ఛాసనంబులు = స్వేచ్ఛయైన ఆసనబంధములు; కైవల్యము = మోక్షము.

మర్దింపఁ (తిరస్కరింపఁ) బడిన సంపదభివృద్ధి; గంధమంథరదంతావళికోటి = మదముచే అలసములైన యేనుఁగుల గుంపు; అలం. శ్లిష్టోపమ.

26. తేజులు = గుఱ్ఱములు; సిబ్బితిఁబో = సిగ్గుచేతనే కాఁబోలు; చాపలవిరహితసౌఖ్యంబు = చాపల్యమును విడుచుటచేఁ గల్గు సుఖము.

28. ఇందు పాలకుఁ డగు రాజునకును శివునకును నభేదము చూపఁ బడినది; శక్తిత్రయంబు = (రాజపక్షమున) ప్రభు, మంత్రోత్సాహశక్తులు, (శివునిపక్షమున) జ్ఞాన, బల, క్రియాశక్తులు. రాజశేఖరుండు = గొప్ప రాజు, చంద్రమౌళి యగు శివుఁడును; కమఠ...భారవహులకున్ - కమఠ = ఆదికూర్మము; శరకిటిపరివృఢ = మాయావరాహ రాజు; కరటి = దిగ్గజములు; కుధర = పర్వతములు; విషధరాధీశ = ఆదిశేషుఁడు; భారవహుల కున్ = భూభారమును మోయువారికి; ప్రాణంబు ప్రాణము = ప్రాణములను రక్షించువాఁ డనుట; అలం. శ్లిష్టరూపకము.

30. అడుగునెత్తమ్ములు = పాదపద్మములు; అపరంజి పావలు = బంగరుపాదుకలు; కేదారకంకణంబు = పంచలోహముల కడియము; బంగారు...గోణాము = బంగారు సరిగంచుగోచి; గళము = కంఠము; భసితభస్త్రిక = బూడిదసంచి; సంది = సందిట; శరుణేందుధరుఁడు = బాలచంద్రుఁడు; మాణిక్యరుచులు = మణులకాంతులు; తృణముగాఁ జూచు = లెక్కచేయని - సరిపోలు.

32. తాల్మిదూలని = ధైర్యముచెడని; శంపాలలితాంగి = మెఱుపు వలె నందమైన దేహము కల వనిత.

33. పుర......లతిక - పురపల్లవప్రకర = పట్టణములోని విటుల గుంపుయొక్క; నేత్ర = కన్నులకు; ఆనందబాష్పాంబుధారా = ఆనంద బాష్పములను వర్షధారలను; వర్షాగమ = వానకాలమునకు; చంచలాలతిక = మెఱుపుతీఁగ; దుర్వార...సామిధేని - దుర్వార = వారింపరాని; ప్రసూ

ప్రసిద్ధములైన భ్రమణ, చక్రబంధాదులును గ్రాహ్యములు.]; అపారకళానుభవప్రసక్తిః = సాటిలేని కళల ననుభవించుటను—యోగిపక్షమున యోగకళలను, కామినిపక్షమున కళాస్థానములను గ్రహింప నగును. నాదరసవివేక సంపదః = (యోగిపక్షమున) నాద, బిందు ధ్వనిసంపదను, (వారకాంతా పక్షమున) వీణాదివాద్యధ్వనిసంపదను; సదా, శుకవాక్యరసానుభూతిః = (యోగి ప.) ఎల్లప్పుడును శుకయోగి సిద్ధాంతమునందలి రసానుభవమును, (వారకాంతా ప.) చిలుక పలుకులవంటి ముఖప్రీతికరములగు మాటల మాధుర్యపు టనుభవమును; మోహారహితవృత్తిః =(యోగి ప.) అజ్ఞానము లేని రీతిని, (వేశ్యా ప.) మోహారమునందు (మొగ్గరమున) హితమగు వ్యాపారమునను; ప్రస్ఫురత్ = బాగుగ ప్రకాశించు; అనంగరహస్య విచారబుద్ధిః =(యో. ప.) బహుశాఖలు లేక ఏకమార్గమున నుండు తత్త్వ విచారమునను (వేశ్యా ప.), మన్మథశాస్త్ర విచారణయెడఁ గల బుద్ధిచేతను. అలం. శ్లిష్టోపమ.

25. ఆయూరిలోని మదపుటేనుఁగు లవధూతలను బోలుచుండు నని యిందు చెప్పఁబడినది. ఏనుఁగులు క్రీఁగంటఁజూచుచు, మెల్లఁగా నడచుచు, అహంకారము కల్గి, మావటీనిచే బుజ్జగింపఁబడి యాహారమును గ్రహించుచు, కట్టువిడిచినచో జనులకు భయముకల్గించుచు, మదమెక్కి, గొప్ప బలముకల్గి, పద్మములను నలిపివేయుచు నుండును; అవధూతలకు నీ విశేషణములు వర్తించును. ఆపక్షమున—అరగంటం గనుగొంట = ముక్కుకొనను దృష్టిని నిలుపుట; మందగతి = మెల్లని నడక; [యోగులు ప్రాణశక్తిని కోలుపోకుండుట కయి మెల్లఁగా నడచెదరు.] పూర్ణాహంకృతి = పూజ్యమైన (నశించిన) అహంకారము; ప్రార్థనా కర భుక్తిస్థితి = ప్రార్థించి, కరతలభిక్షను గ్రహించుట; ముక్తలోకభయశంకావృత్తి = జనమును, భయసందేహములను విడిచి యుండుట; ఉన్మత్తనవ్యరతి = పిచ్చివానివలెఁ గనఁబడుటలో ఆసక్తి; సత్త్వ సమగ్రత = పూర్తి యగు సాత్త్వికగుణము; మృదిత పద్మాభ్యున్నతి =

సంపద; నానావిధభోగ్యవస్తుకలనన్ = పెక్కు రకముల భోగ్యవస్తువుల. సంపాదనముచే (జతకూర్పుచే),

41. మరువిరికుంతంబులన్ = మన్మథుని పూవుటమ్ములయందు.

43. కళలయిక్కువలు = కళలస్థానములు; చెయ్వులు = చేష్టలు.

44. తగులు = ప్రేమము.

46. లివియంగన్ = లాగంగా; మగుడన్ = మఱల.

47. వడిగొల్పి = తొందరగా; చిన్నకెంపులతోడి = ఎఱ్ఱగానున్న, చిన్న దంతక్షతములతోడి, కలఁగని మనముతోన్ = కలఁతపడని మనస్సుతో; [ఇచట 'అంభోజవదన రాజుముందర నిలిచె' నని చెప్పుటచే: చంద్రునిముందు వెలవెలఁబోవు పద్మమువలె నామె యుండె నని ధ్వనితమగుచున్నది.]

48. మండి = కోపించి; అనక = అని యాలోచింపక.

49. జలదము వాసిన చంచల = మేఘమును విడిచిన మెఱపు. చంచరీకము = తుమ్మెద.

50. పీన కుచభారమువంకన్ = బలిసిన స్తనముల బరువువలన; కటికిడెందము భూపతి=కఠినమైన మనస్సు గల రాజు; వికాంగనాగతిన్ = ఆఁడుకోయిలరీతిని.

51. ఓంకారమనువు = 'ఓం' అను మంత్రము; నీలోత్పలములు = నల్లకలువలు; దండంబు = సాష్టాంగ నమస్కారము; అవధరించెనో కాక = గ్రహించెనో యేమో!

52. ఎత్తినన్ = లేవనెత్తఁగా; ఇంద్రజాలగురుఁడు = ఐంద్రజాలికుఁడు; పువ్వు......నారినాన్ = పుష్పధనుస్సుయొక్క గంధుతుమ్మెదల నారి యనునట్లు; నీలకుంభరుచిహిండనమో = నల్లని కుంభపు కాంతియొక్క వ్యాపనమో. అలం. ఉత్ప్రేక్ష.

53. నెఱి = దట్టము.

సాస్త్రతేజోవైశ్వానర = మన్మథతేజస్సను అగ్నికి; సామిధేని = సమిధ; రశనా...కపర్దిని - రశనాసూత్ర = మొలనూలియందలి; స్వర్ణపేటీ = బంగారుపెట్టెయందు; విన్యస్త = ఉంచఁబడిన; కపర్దిని = శివుఁడు (శివలింగము) కలది.

34. వికారము = వేషము; ప్రపదములు = గొప్ప పాదములు; తన్మృదుల...భూతి = అతని మృదువైన పాణి పద్మముచే నీయఁబడిన విభూతి.

35. బిజమాడు = విజయంచేయుఁడు; దేవరు = దేవరవారు; బిడార = విడిది - బసయిల్లు; నడలింగమూర్తి = చరలింగము; మూర్త మాడి = క్షణము విశ్రమించి; ఒడయ = ప్రభూ! చిత్తేశ = మనోనాయకా! మాడబేకు = చేయవలెను; ఆవటించెదన్ = సిద్ధముచేసెదను; తనివు పడనొల్లన్ = తృప్తిని పొందఁజాలను; విజితకందర్ప = మన్మథుని జయించిన వాఁడా! - (మన్మథుని మించిన అందగాఁడా! - అనుట).

36. మహాత్మురాలు, ఇది=ఈమె గొప్పమనస్సు గలది; అశ్రాంత... సామర్థ్య = ఎల్లపుడును జంగములను పూజించుటయందు నేర్పు కలది; కందర్ప...సౌందర్య - కందర్పశుద్ధాంతశ్రీ = మన్మథుని భార్య యగు రతీదేవి సౌందర్యమును; పరిహాసకృత్ = అపహసించు - నరిపోలు; నిఖిల లోకాతీత సౌందర్య = సర్వలోకోత్తరమగు చక్కఁదనము కలది; మనః కంజము = హృదయకమలము.

37. తెరువెఱుఁగక = దారి, తెన్ను తోఁచక - అనురాగముతో తహతహపడుచున్న; దప్పి = తృష్ణ.

38. పనివినియెదన్ = నెఱవేర్చెదను.

39. పారావతకంఠి = పావురముకంఠముఁబోలు కంఠము కలది; కోకిలవిరావ = కోకిలస్వరమువంటి స్వరము కలది; చంద్రికా శ్రీ = వెన్నెల

64. శమనాశారజతాద్రి = దక్షిణకైలాసము; పౌన్ముఖరి = సువర్ణ ముఖరీనది; ముక్తిపధూటికిన్ = మోక్ష మను వనితకు - అలం. రూపకము.

65. పునః...బంధురమై = శబరులయిండ్లనుండి మాటిమాటికిని వెడలు గానధ్వనిచే మనోహరమైనదై; శబరీ...కుడుంగమై - శబరీకిరాత = శబరదంపతులచే; సమ్యక్కృత = బాగుగా చేయఁబడిన; మన్మథశ్రమ విహార = ప్రణయవిహారమను; మహాఖురళీ = గొప్పగరడికి; కుడుంగమై = నిలయమయి; వాక్కాబ...వనంబు=మాటచేతనే ఇతర వనములను దహింపఁ జేయు కార్చిచ్చు గల వనము.

66. వారణకుంభముల్ = ఏనుఁగుల కుంభస్థలములను; శబరవల్లభులు = ఎఱుకరాజులు; వ్రక్కలించి = చీల్చి; రక్తారుణమౌక్తికావళిన్ = రక్తముచే నెఱ్ఱనైన ముత్యముల సమూహమును; నీరేరుహపత్రనేత్రలకున్ = తామరరేకులవంటి కన్నులు కల కామినులకు.

68. గాధినందనుకతంబునన్ = విశ్వామిత్రుని కారణమున; కడలేని = హద్దులేని; కందుకంబు = బంతి; కుందు = దుఃఖము; ఎడలింపన్ = పోఁగొట్టుటకై.

69. తెగినన్ = చావఁగా; పుట్టువులేరునే = పునర్జన్మము రాకుండ నశించునా ? రోసినన్ = ఏవగించినయెడల; ధాత్రి = భూమి.

70. తానకము = స్థానము-చోటు. ఉమాజాని = పరమేశ్వరుఁడు.

71. తరుణేందుభూషణధ్యానసుధాధారన్ = బాలచంద్రుఁడు నగాఁ గల శివుని ధ్యానామృతధారచే; ఘోరక్షుధాబాధన్ = ఆఁకటి చిచ్చుబాధచే; కుటిలపడక = వంగిపోక - శ్రమపడక. సక...కమునన్ = అన్నియవయవములకుఁ బూసిన విభూతి యను అంగీచేత; విష...భీతిన్ = తేలు పాము మున్నగువానివలని భయముచేత; వెగడుపడక = బెదరక; ఘన...గేహము - ఘనభక్తిగర్త = గొప్ప భక్తి యను గోతియం దున్న,

54. చతు రలంకారంబులు = నాలుగు విధములగు అలంకారములు. చిత్తజాతుఁడు = మన్మథుఁడు; చేతడి యాఱదు = చాల తక్కువ కాలమే యైన దనుట.

55. సర్వమంగళాసన్నమనోహరాంగము = సమస్త మంగళము లతోఁ గూడిన అందమైన దేహము కల దనుట. [సర్వమంగళకు (పార్వతికి) సహచరమగు మనోహర రూపముకల శివుఁ డని ధ్వనితము.]

56. భంగపడి = అవమానముపొంది; పొగులన్ = దుఃఖింపఁగా.

57. కొనలుసాగు = వ్యాపించు; కనలునకున్ = కోపమునకు; చతు...పతి = నాల్గుసముద్రములచేతను జుట్టుకొనఁబడిన భూమికి అధిపతి - రాజు.

58. చెయ్యంగాఁగల యూడిగంబు = చేయఁగల సేవ; ఫణిగ్రామణీ శయ్యాస్త్రుండు = శేషుఁడు పాన్పుగాఁ గల విష్ణువు అస్త్రముగాఁ గల శివుఁడు.

59. మహాలింగనివాసము = మహాదేవుని దేవాలయము; 'నమ శ్శివాయ' అనునది విచారమును తెలుపుట కుపయోగించిన సంస్కృత వాక్యము.

60. మహాకపటలీలన్ = గొప్పదైన విలాసలీలను; కలధౌతశైలశిఖ రాలయగేహము = కైలాసశిఖరము నివాసముగాఁ గల శివుని దేవాలయము.

62. ప్రపంచభర్త = భగవంతుఁడు; అనుకంపాలింగితస్వాంతుఁ డై = దయతోఁగూడిన మనస్సుకలవాఁ డై.

63. జముదెసవెండికొండ = దక్షిణకైలాసము - కాళహస్తి కొండ; ఘనసాలము = గొప్ప ప్రాకారము; అగస్త్యధరాత్మజాలలామము = సువర్ణ ముఖరీనది; పరిఖాబ్ధి = అగడ్తగా నున్న సముద్రము; అపవర్గసుఖంబు = మోక్షసుఖము; రాజరత్నము = శ్రేష్ఠుఁడైన రాజు; వటునాథుఁడు=విఘ్నే శ్వరుఁడు.

నివేశములు. పంచకోశములు అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞాన మయ, ఆనందమయములు. పంచవర్గములు = మీఁది పంచభూతాదులు; ముక్తకంచుకాకారంబునన్ = కంచుకమును విడిచినరీతి - తేజస్వంతముగ- లేదా - ముక్తులకు రక్షకుఁ డగు నాకారంబున. పంచశరభంజనుండు = మన్మథుని నశింపఁజేసిన శివుఁడు.

76. నిజ...స్వరూపంబు = తన మనస్సులో ధ్యానించుచున్న శివునిస్వరూపము. పిసాళింపన్ = ప్రకాశింపఁగా; ప్రహర్షంబునన్ = ఎక్కువ సంతోషముతో.

77. పురఘస్మరుఁడు = శివుఁడు. ప్రమోద...భాగమునన్ =సంతోషము చేతను, తొందరపాటుచేతను చెమటపట్టిన నొసటిభాగమున.

78. విశ్వకల్పకుఁడు = సర్వమును సృజించినవాఁడు.

79. ఇరువదినాలుగు తత్త్వములు - పంచభూతములు, మనోబుద్ధ్యహంకారములు, విక్షేపశక్తి, పంచకర్మేంద్రియములు, పంచజ్ఞానేంద్రియములు, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములును. దృశ్యేతరమూర్తి = అదృశ్యమూర్తి.

80. అఖండాద్వైతజ్ఞానమయాకృతి = జీవ, పరమాత్మలకు భేదము లేని అఖండజ్ఞానమయస్వరూపము; తెలియునది = తెలిసికొనుట.

81. పటుబుద్ధికిన్ = గొప్పబుద్ధికలవానికి. భవపయోధి = సంసార సముద్రము. పశు...మాత్రంబు = పశువుల గిట్టల (దెబ్బల)చే ఏర్పడిన గుంటమాత్రము; ముక్తిప్రమద = మోక్షలక్ష్మి.

82. కాలభుక్తంబులు = కొంతకాలమునకు నశించునవి. కమలజాది పదవులు = బ్రహ్మ మున్నగువారి ఉత్తమపదవులు; చిన్మయాకృతి = చిదానందస్వరూప మగు ఆకారము.

83. ఆదిగృహస్థశేఖరుఁడవు = మొదటి గొప్పగృహస్థుఁడవు; భవ... వేదనచేన్ = సంసారవేదన యను ఆకలిబాధచే, తపఃకుతపవేళన్ - బ్రహ్మ విద్యాదనభిక్ష=ఆత్మవిజ్ఞాన మను బిచ్చము; పునరయాచితవృత్తిన్ = తిరిగి

నిర్ఘాతచిత్తస్తంభ = పిడుగువంటి మనస్సను స్తంభము గల; తనుగేహాము = శరీర మను ఇల్లు; గాలిదలఁకు=గాలివలని కదలిక; ఉద్దవిడిన్ = మిక్కిలిగా. రాజయోగజాలము = రాజయోగముల సమూహాము.

72. దావానేకపముల్ = అడవి యేనుఁగులు; కరాపహృతపాథఃపూరముల్ = తొండముచేఁ దీసికొని రాఁబడిన జలధారలను.

73. శుండాలా...గ్రావము - శుండాలార్భకమండ = గున్నటేనుఁగులగుంపుయొక్క; గండతల = గండస్థలము (దవుడల) నందలి; ఖర్జూభర్జన= తీఁటను పోఁగొట్టుటను; ఉపార్జన = సంపాదించుటకు; అఖండగ్రావము = గొప్పబండతాయి; చండకుండలివిశంకవ్యాప్తికిన్ = క్రూరసర్పములు స్వేచ్ఛగా తిరుగుటకు; శ్రీఖండస్థాణువు=చందనవృక్షపు బోదె; శారికా...క్రీడకున్ - శారికా = గోరువంకలు; శుక = చిలుకలు; (మున్నగు) విహంగవ్రాత = పక్షిగుంపులయొక్క; పుండ్రేక్షుకోదండక్రీడకున్=మన్మథక్రీడకు; నీడము= గూడు; (ఇచట కర్త ముని.)

74. కాచియున్న = వేచియుఁన్న; హరి...నీకమునున్ = విష్ణువు, బ్రహ్మ, మున్నగు దేవతల సమూహామును; అవనీధరజాదరహాసలోలతన్ = పార్వతీదేవి చిఱునవ్వుయొక్క విలాసముపైపు; భక్త...నైష్ఠికుఁడై=భక్తుల భక్తి యను కన్యకయొక్క పద్మమువంటి కరమును గ్రహించుటలో నిష్ఠ కలవాఁడయి; (కర్త శ్రీశంకరుఁడు) సంభ్రమంబునన్ = తత్తఱపాటుతో.

75. మనో...ప్రదేశంబు - మనోదృష్టిదురభివేశ = మనోదృష్టికిని ప్రవేశింపరాని - అగోచర మగు; నిరవకాశీకృత = వ్యాపింపఁజేయఁబడిన; దశదిశాప్రదేశంబు=పది దిక్కులును గలది; పంచభూతములు పృథివ్యప్తేజో వాయ్వాకాశములు; పంచేంద్రియములు త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణ ములు. పంచవిషయములు = రూప, రస, గంధ, స్పర్శ, శబ్దములు. (ఇంద్రియ విషయములు) పంచక్లేశములు = అవిద్యా, అస్మితా, రాగ, ద్వేష, అభి

88. చింతాంతస్థలమై=ఆలోచనకు అవధియై; ప్రకాశితజగచ్చిత్త క్రియాభోగమై = వ్యక్తముచేయఁబడిన లోకముమనోవ్యాపార పరిపూర్ణత్వము కలదై; భ్రాంతి...ప్రథితమై = భ్రాంతిని పొందించఁబడిన జీవత్వముచే పేరుపొందినదై; పద్మ......వ్యాపకమై = పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతము వ్యాపించినదై; మనోవిషయదూరానందమై = మనస్సునకును గోచరము కాని ఆనందమయమై; సంవృతాద్యంతంబైన=ఆద్యంతరహితమైన; పాశానీకముర్ = పాశముల (బంధముల) సమూహమును; ద్రోయుచుర్ = త్రెంచుచు.

89. ఉపకంఠంబు = సమీపము. పరమేశ్వర.....భారంబు = పరమేశ్వరునివలన కలిగిన ఎక్కువైన వియోగము.

90. కాంచనదండముల్=బంగారుదండములు; చతుర్భాగంబులర్ = నాలుగువైపులను; తద్రమణుల్ = వారి (ప్రమథుల) భార్యలు; డగ్గఱి = సమీపించి; పిఱుందర్ = వెనుకను; సందడింపంగర్ = సందడిచేయఁగా.

91. శంబర...శాసనముర్ = శంబరాసురుని చంపిన మన్మథుని విరోధి యగు శివునియానతిని; సమస్తభక్తభృంగంబులర్ = సర్వభక్తులు అను తుమ్మెదలను; చిన్మ......త్ములర్ = చిదానందమను మకరందపానముచే సంతోషించిన ఆత్మ కలవారినిగా; అవ్యయభూభువనైకవాసనర్ = ఎక్కువ యయిన భూలోక వాసవాసనచేత; అలం. రూపకము.

92. సవిషాదస్వాంతమునర్ = విచారముతోఁగూడిన మనస్సుతో; రజతశైలంబు = కైలాసము. వసిష్ఠ...ఉదవసితులు = వసిష్ఠమహాముని ఆశ్రమవనమే విలాసార్థమగు నివాసముగాఁ గలవారయి.

93. తగవగునె = న్యాయముకాదు. దీనతామతిర్ = దైన్యముతోడి మనస్సుతో.

94. అగజేశులర్ = పార్వతీపరమేశ్వరులను; దేవతాశైలంబు = మేరుపర్వతము; ధనదాశ = ఉత్తరదిక్కు; యమాశాలీలాగమనంబునర్ =

ప్రార్థింపకుండఁగా. ఆకలిచే బాధపడు నతిథి పగలు రెండుజాములసమయ మున గృహస్థునాతిథ్యమును కోరును. ఆరీతినే నేను సంసారబాధల నోర్వలేక తపస్సుచే తొల్లిటిగృహస్థువగు నిన్ను బ్రహ్మజ్ఞానమును వేఁడు చున్నాను. నీవు దయయుంచి నాకు దానిని ప్రసాదింపుము.

84. ఘోర...మోన్నతిన్ - ఘోరసంసారగద = భయంకరమగు సంసారరోగముచే; ఆపన్న = ఆపదను పొందినవారికి; ఔషధఘుటికా = ఔషధరూపమగు కుప్పె యను; మహిమోన్నతిన్ = గొప్ప మహిమతో; అలం. రూపకము.

85. నేత్రకోణములన్ = కనుఁగొలుకులనుండి. కృపాపూరంబు = దయాప్రవాహము; తొరఁగన్ = ప్రవహింపఁగా. భక్తకల్పభూరుహము = భక్తులపాలిటి కల్పవృక్షము.

86. పటచ్ఛాయ = మట్టిసీడ; నిజదీప్తి = తన కాంతి; మొగులు = మేఘము; నింగిన్ పర్వన్ = ఆకాశమున వ్యాపింపఁగా. బ్రహ్మ...... ఛటలునాన్ - బ్రహ్మసంహనన = బ్రహ్మశిరస్సును ఖండించిన శివుఁ డను అమరద్రుపల్లవచ్ఛటలునాన్ = కల్పవృక్షపుచిగుళ్ల కాంతులో యనునట్లు; ఈశ్వరోఽహమ్ = నేను ఈశ్వరుఁడను; తెల్పుమురుపునన్ = తెలుపువిధ మున; చిద్రసమునన్ = ఆనందరసములో; ఎసకమెసఁగన్ = ప్రకాశిం పఁగా. యౌవనశ్రీసమేతుఁడై = యౌవనసంపదతోఁ గూడినవాఁడై; అవత రింపన్ = ఆవిర్భవింపఁగా; శక్తితండ్రియున్ = వసిష్ఠుఁడును.

87. పునఃపున్యప్రణతివిధానుం డై = మాటిమాటికిని నమస్కార ములను చేయుచున్నవాఁడై; ప్రోలన్ = సమీపమున; తడయక = ఆలస్యము చేయక; కారుణ్యానూనాపాంగుం డై = దయచేత తక్కువకాని కనుగొలు కులు కలవాఁడై; భవార్తి = సంసారబాధ; అడఁచెడుకొఱకై = నశింపఁ జేయుటకొఱకై.

101. నీవారముష్టింపచులు = మునులు; పక్కణము = బోయపల్లె; అంతర్యాగసాధకస్థలములు = మానసికపూజను సాధింపఁదగిన చోట్లు; చతుర్విధాలంకారములు = కర్ణ, కంఠ, హస్త, పాదముల యాభరణములు; జముదెసవెండికొండ = దక్షిణకైలాసము.

102. సగణేశవాసము = గణములతోఁగూడిన శివుని నివాసము; యమ... దేహులకున్ = యమున కాహార మగు గొప్ప దేహము కలవారికి; హంసమంత్రమణి = గొప్పదైన హంసమంత్రము.

103. అంగజుఁడు = మన్మథుఁడు; అజినాంబరముల్ = తోలుబట్టలు, శివత్వమున్ = శివతాదాత్మ్యమును.

104. భవదావాగ్నివిదాహము = సంసార మను కార్చిచ్చువలని తాపము; పవమానంబులు = వాయువులు.

105. అఖండసౌఖ్యరసదాయకము = అఖండానందసౌఖ్యప్రదము; శివాగమప్రభావమున్ = శివతత్త్వమును దెల్పు ఆగమముగొప్పతనమును.

106. వేలుపుఁగొమ్మలు = దేవతాస్త్రీలు; చలవృక్షములు = కదలుచుండు చెట్లు; చాలుగాన్ = వరుసఁగా.

107. ఉత్తరాశాభూమి = ఉత్తరదిగ్భాగము; క్రుంగి = క్రుంగి పోయి; ఒడ్డగెడవు = మీఁదికిలేచినది; ఎగసినన్ = లేవఁగా; ఘటసూతి = అగస్త్యుఁడు; గౌతమీకృష్ణవేణ్యవగాహనములు = గోదావరి, కృష్ణలలో స్నానములు; జ్యోతి, సిద్ధవటనాథున్ = జ్యోతి, సిద్ధవటములలో నుండు దేవదేవుని.

109. కుంభజుఁడు = అగస్త్యుండు; అంబికా... న్యాసమున్ = పార్వతీపరమేశ్వరులచేఁ జేయఁబడిన పాదవిన్యాసము కలదానిని; భవమహామాయావిపర్యాసమున్ = సంసార మను గొప్ప మాయకు మార్పు కలిగించుదానిని.

దక్షిణదిక్కునుగూర్చిన విలాసగమనముతో; శశిదినస్వాముల్ = చంద్రుఁడును, సూర్యుఁడును; వియద్వీథిక్ = ఆకాశమార్గమున.

95. పూర్వదిశాదేశంబునక్ = తూర్పుదెసను; విహారసదనంబు = విహరించుచోటు; దేవ......ప్రశక్ = దేవుని సంతోషముతో సేవించు ప్రఖ్యాతితో.

96. యోగి...వోన్నతిక్ = యోగిజనులతో వ్యాపించి, గొప్ప వైభవముతో నుండునట్లుగా.

97. అణిమాదిప్రద మై = అణిమము, మహిమము, గరిమము, లఘిమము. ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము, ఈశిత్వము, వశిత్వము నను ఎనిమిది ఐశ్వర్యముల నిచ్చునదై; శివాజానికిక్ = పార్వతిభర్త యగు శివునికి; గిరిజా... వారి - గిరిజా = పార్వతీదేవియొక్క; కర్ణోత్పల = చెవియందలి నల్లకలువచే; ధ్వంసిత = నశింపఁజేయఁబడిన; ఉల్బణ = ఎక్కువైన; గండస్థలఘర్మవారి = చెక్కిళ్లపై నుండు చెమటనీరు కలది; త్రిమ్మరుక్ = తిరుగును.

98. విపినా...చ్ఛాయలక్=అడవులలోని మామిడి చిగుళ్లనీడలలో; గిరి...నిదాఘుఁడు = కొండగువాలనుండి వెలువడు సెలయేళ్ల ప్రవాహాములచే పోఁగొట్టఁబడిన యెండవేఁడిమి కలవాఁడు; శబర...సమీహుఁడు = కిరాతవేషమున వేటయందలివిహారమున కోరిక కలవాఁడు; విధురిత = వికలమైన; రతిపరిశ్రమ = సంభోగపరిశ్రమమున; చంద్రికా = వెన్నెలచే; ఆవృతోత్సంగుఁడు = ఆవరింపఁబడిన పైభాగము కలవాఁడు; ఆనందవిపినము= ఆనందవనము.

99. పార్వతీచరణపుష్కరముల్ = పార్వతీదేవి పాదపద్మములు; కఠినాశ్మఘట్టనంబునక్ = కఠినములైన రాళ్లతాఁకున; నవభూరుహపల్లవరాజి = చెట్ల లేఁజిగుళ్లగుంపు; ధనదసఖుండు = శివుఁడు.

100. కురంగాలోకముల్ = జింకచూపులు; గ్రావంబునక్ = రాతిపయి - పర్వతముపై.

విద్యాస్వరూప; పంచాశత్...ప్రదాత్రిన్ - పంచాశత్కోటిపృథ్వీ = ఏఁబదికోట్లజనము గల భూమిని; భరణచణ = భరించుటయందు సమర్థమైన; మహాభాగ్యలక్ష్మీ ప్రదాత్రిన్ = గొప్ప భాగ్యసంపద నిచ్చుదానిని; సంచారా...హృదయన్ = సంచారమే నివాసముగాఁ గల యోగిజనుల హృదయమైన దానిని.

116. చొక్కన్ = పరవశమయ్యెను; దక్కన్ = చిక్కెను; ముక్తితాటంకవతి = మోక్షలక్ష్మి.

117. చంద్రికాకందళితంబు = వెన్నెల అంకురించినది; సంకల్పంబు = కోరిక; గోత్రంబు = పర్వతము; రాత్రించరదిశాభాగంబునన్ = నైరృతిదిక్కున.

118. ఆత్మసరసీరుహాలోచన = తనవనిత - తనభార్య; సూక్ష్మవలగ్నము = సన్ననినడుము; పొందు = ఉచితస్థలము.

120. ప్రభవించుఁగాక = పుట్టుఁగాక! భవ...సింధువు = సంసారపాపములకు వైరి యగు ఆకాశగంగ; విపుల = భూమి; అభ్రవాణి=అశరీరవాక్యము.

121. శంకాతంకము=సందేహభయము; చంద్రమోఽలంకారున్= చంద్రుఁడు భూషణముగాఁ గల శివుని; మీనాంకధ్వంసకున్ = మన్మథుని నశింపఁజేసినవానిని.

122. దూరి...జనము = స్తనములకు బరువుగా నున్న రవికెలను తీసివేసిన స్త్రీజనముఁ కలది; మానవకరాంచద్వ్యజనము = మనుష్యులచేతులలో నుండు వీవనలు కలది; గంధ.. జన్యము = మలయాచలమునుండి వచ్చు గాలియందు విహరించు కోరికను పుట్టించునది; విక్షిప్త...భూతలము- విక్షిప్తజల = చల్లఁబడిన నీటివలన; సమావిర్భూత = పుట్టిన; బాష్ప = ఆవిరితోఁ గూడిన; భూతలము = భూప్రదేశము కలది; అధ్వగాయాసదాయ

110. జలనిధి...కాంచీమణి - జలనిధికాంచీవలయ = భూమండలమున; ప్రసిద్ధ = పేరుపడిన; కాశీ...మణి = కాశి, మధుర, కంచి మున్నగు పురముల సంపద యను లక్ష్మికి మొలనూలియందలి పదకము; యామ్య భాగకైలాసగిరి = దక్షిణకైలాసపర్వతము.

111. ప్రగ్గంబులు = త్రాళ్లు; ప్రమదాశ్రుతతుల్ = ఆనందబాష్పముల ప్రవాహము; తోరఁగఁగ = కారఁగా.

112. వంచిత...కారాంగముఁ - వంచిత = (విడువఁబడిన) తిరస్కరింపఁబడిన; పాంచభౌతికసుఖ = ప్రపంచసుఖముయొక్క; ఆకార = ఆకారముగల; అంగముఁ=అవయవములు కలదానిని. అనిత్యమగు ప్రపంచ సుఖమున కతీతమగు సుఖము కలిగించున దనుట; చిన్నటీ...రంగముఁ = చిదానంద మను నట్టువకత్తెయొక్క సంచారము (నటన) చేత ఒప్పుచున్న రంగస్థలము కలదానిని; మునిమనస్సమ్యక్పరిష్వంగముఁ = మునుల మనస్సులను బాగుగా ఆకర్షించుదానిని; పంచాస్త్రాసుమరుద్భుజంగముఁ = మన్మథునిప్రాణములను వాయువునకు పామైనదానిని; కృపాపాణింధమాపాంగముఁ = దయను వెదచెల్లు క్రీఁగంటిచూపు కలదానిని; ప్రాంచన్ముక్తికళత్రసంగముఁ = ఒప్పుచున్న మోక్షలక్ష్మితోఁ గూర్చుదానిని; ఫణారాజన్మహాలింగముఁ = విప్పారిన పడగతో నొప్పు గొప్ప లింగమును.

113. కించి...చలుఁడై = కొంచెము మూసిన రెండు కన్నుల కొలుకులు కలవాఁడై.

114. కాశికా...విదూరుఁడు = శివుని విడుచుటచే; గల్గిన బాధకు దూరమైనవాఁడు—కాశిని విడుచుటచే విచారింపనివాఁడు; వసిష్ఠతపోరమానుభావముఁ = వసిష్ఠుని తపస్సంపదకు ప్రతిఫలమైన శివుని.

115. పంచాశదక్షరమూర్తి = ఏఁబది యక్షరముల మంత్రమునకు దేవత; పంచవిద్యాస్వరూప = సద్యోజాతాది మంత్రప్రతిపాదిత బ్రహ్మ

కాంతులచే వృద్ధిపొందినవాఁడు; దిశాబృందారకాధీశ్వరుల్ = దిక్పతులు; స్వాధికారగరిమల్ = తమ గొప్ప అధికారములు; పేడెత్తును = పోవును.

126. వింధ్యగ్రావకూటంబులు = వింధ్యపర్వతశిఖరములు; ఆభ్రాంశంబు = ఆకసము నలుమూలలు; భాస్వంతుక్=సూర్యుని; ఇరులు=చీఁకటి; కాలాభ్రముల్ = కాఱుమబ్బులు. అలం. ఉత్ప్రేక్ష.

127. మొగులుమొగులునక్ = ప్రతిమేఘమునందును; మెండుకొనియెక్ = అధికమయ్యెను; ఉప్పతిల్లెక్ = పుట్టెను.

128. ప్రళయ...వర్షాంబువు - ప్రళయవేళాసముద్భవ = ప్రళయకాలమున పుట్టిన; పుష్కలావర్తకాది = పుష్కలావర్తకములు మున్నగు; పయోద = మేఘములయొక్క; వర్షాంబువు = వాననీరు; ఊర్ధ్వాండకర్పరంబు = కప్పుగా ఉన్న మీఁదిలోకము; వ్రక్కలై = బ్రద్దలయి; ఆవరణాంభము = చుట్టును ఆవరణముగా నున్న జలము; చండాంశుకరములు = సూర్యకిరణములు; ధరాభువనంబుక్ = భూలోకమును; ఒక్కటక్=ఒక్కసారిగా; పొదివెను = ఆక్రమించెను; అభ్రగంగాప్రవాహము = ఆకాశగంగ పాఱుదల; వసుమతి = భూమి; జీవనాకారముగను=నీటిస్వరూప మగునట్లుగా; ఓడక = వెఱవక. అలం. ఉత్ప్రేక్ష.

129. కటితీవ్రప్రభాపుంజమై = మెఱుపులయొక్క తీవ్రమైన కాంతిసమూహము కల దయి; మేదినీధరశిఖాదంభంబునక్ = కొండశిఖరముల నెపమున; ఎలుఁగిచ్చుక్=ధ్వనించును; తముక్ = తమ్ము - పంచభూతములను; జలదాసారము = మేఘవర్షధార.

130. అణాకువేది = నమ్రత లేక; యోషాతతి = స్త్రీలు; శశిబింబము = చంద్రబింబము; భీతిఁదొఱఁగక్ = భయపడఁగా.

131. విజితనిరధి = అగస్త్యుఁడు; ఆఖండలముఖ్యులు=ఇంద్రుఁడు మున్నగు దేవతలు.

కంబు = బాటసారులకు బడలికను కలిగించునది; ప్రాణేశ్వరీ...కారి = ప్రియురాలి కౌఁగిలింతలకు విఘ్నము కలిగించునది; ఘర్మోదకోద్గమనకర్త = చెమటనీటిని పుట్టించునది; అంబరాం...తాపము - అంబరాంతర = ఆకాశ మధ్యమునను; విశ్వంభరా = భూమిపైని; అంబుపూర = నీటియందును; సంచరిష్ణు = తిరుగు స్వభావముకలవాని (పక్ష్యాదుల) యొక్క; పరస్పర = ఇతరేతరమగు; స్థలవిహార = స్థలములలో సంచరించుటలో; సమభిలాష = కోరికను; ప్రవర్ధిష్ణు = మిక్కిలి వృద్ధిని పొందించు; చటులతాపము = తీవ్రమైన వేఁడిమి కలది - ఎండవేఁడిమిని భరింపఁజాలక ఆకాశమున సంచరించు పక్షులు భూమిపైఁ దిరిగిన తాపశాంతి యగునేమో యనియు, భూమిపైఁ దిరుగు జీవములు నీళ్లలో నుండిన సుఖపడుదుమేమో యనియు, నీటిలో నుండునవి తక్కినయెడలకుఁ బోయిన సుఖపడుదుమేమో యనియుఁ దలఁచుచున్న వని భావము. దారుణోష్ణాగమంబు = మండువేసవి.

123. దవవహ్నికీలలన్ = దావాగ్నిజ్వాలలచే. మంగలము = వేఁపుడుచట్టి. ఆవరణాంబురాశి = చుట్టును ఆవరించియున్న సముద్రము.

124. దేవతాచక్రవర్తిత్వంబు = ఇంద్రపదవి; పన్నగము=పాము; ఊర్ధ్వాండకర్పరంబు = పైకప్పుగా నున్న స్వర్లోకము; పాథోరాశి = సముద్రము; అహామన్నమనుచున్ = అన్న సూక్తవాక్యమును పఠించుచు - ఆత్యాసక్తితో ననుట. ఇతని తెరువేలపో నని=ఇతని జోలి మనకేల యని; ఇనుఁడు = సూర్యుఁడు; ఆతపస్తంభనంబు నేర్చెనో = అగస్త్యుఁడు ఎండ వేఁడిమి తనకు తగులకుండునట్లు అరికట్టు విద్యను నేర్చెనోయేమో!

125. పంచశిఖిమధ్యక్షోణిన్ = పంచాగ్నిమధ్య భూభాగమున; (నాల్గువైపుల అగ్ని, మీఁద ఎండ); ఖద్యోతన్యస్తనిరీక్షణుండు = సూర్యునిపైనే ఉంచిన చూపు కలవాఁడు; (ను, ద్యోతప్రతీతప్రభాన్వితుండు - అనియు పా.) తద్ద్యోత...న్వితుండు = ఆసూర్యునివేఁడిమి ప్రతాపము

తద్గుణ శ్రీ = ఆప్రవాహగుణసంపద; సువర్ణముఖరీప్రథ=సువర్ణముఖరి యను ప్రసిద్ధి. [అయ్యది సువర్ణవర్ణము కలదగుటను, అలలచే ప్రతిధ్వనించుటను అనుట.]

141. అంతర్ధానము సేసెన్ = మాయమయ్యెను; అగస్త్యగ్రావవిఖ్యాతి = అగస్త్యపర్వత మను ప్రసిద్ధి. ఆశాంతంబుల్ = దిగంతములు; నభంబు, ఆద్యంతముర్ = ఆకాశమంతటను; శీకరాక్రాంతంబై = నీటితుంపరచే నిండినదై.

142. పవనాశనభవనభువనంబు = నాగ (పాతాళ) లోకము; హరి...ఫలంబులు - హరి = సింహముయొక్క; నఖరముఖ = వాడిగోళ్లచే; వినిర్దళిత = చీల్చఁబడిన; కుంభి = ఏనుఁగుయొక్క; కుంభ = కుంభస్థలము నుండి; గళిత = జాఱిన; ముక్తాఫలంబులు = ముత్యములు; నిజ...ఫలంబులు = తనలో నున్న ముత్యపుఁజిప్పలనుండి వెడలిన ముత్యములు; నీలవాలంబులు = నల్లని తోఁకలు; శైవాలంబు = పాఁచి; వళక్షచామరజాలంబులు = తెల్లని సవరమృగముల వెండ్రుకలు; డిండీరకాధవళితకల్లోలంబులు = నురుఁగుచేఁ దెల్లనైన యలలు; కుసుమ...కాండంబులు - కుసుమశరపరితాప = మదనవేదనచే; పరవశ = పరవశములయి; వశ = లొంగిన; అనిమిత్త = కారణములేనియట్లు; మత్తవేదండ = మదపుటేనుఁగులతోడి; ఖండనక్రీడా = యుద్ధమున, ఖండిత = నఱుకఁబడిన; దండకాండంబులు = తొండములగుంపులు; రసాలసాలములు = తియ్యమామిడిచెట్లు; కాదంబము = ఒక జాతి హంస; ఉప్పరంబెగయు = ఆకాశముపై కెగురు; నిలింపదంపతులు = దేవతల దంపతులు; పూర్వదుర్వాసనా సక్తులై = వెనుకజన్మములోని పాపపుసంబంధమునకు లొంగి; చీరుతెఱంగునన్ = పిలిచెడి రీతిని; అభంగ భంగములు = ఎడతెగని యలలు; అరుణధరణీభాగము = ఎఱ్ఱని నేల; స్రోతంబులు = ప్రవాహములు; క్షీరతరంగిణి = పాలేఱు; అవనీజనం.

132. క్రోడాకారము = వరాహరూపము; పోత్రము=పందిముట్టె; వైకుంఠుండు = విష్ణువు; పదము = అడుగుభాగము, పాదము; 'బ్రహ్మయు, విష్ణువును పరస్పరము ఆధిక్యమునకై కలహించి శివునియొద్దకుఁబోయి తెలుపఁ గోరిరఁట! శివుఁడు "నాశిరస్సునుగాని, పాదములనుగాని చూచివచ్చువారే అధికులు" అనెనఁట! బ్రహ్మ హంసయై శిరస్సును చూచుటకును, విష్ణువు వరాహమై పాదములఁ జూచుటకును బోయి, ఎప్పటికిని అవి కానరామిని విసుగుచెంది వచ్చెనఁట! ఇది యిచటి పురాణగాథ. నేఁడు శివుని సేవించుటచే ఆతని పదదర్శనభాగ్యము లభించె నని చమత్కారము.

133. పడయనో = పొందుటకొఱకో; ఏకాంతి = ఏకాంతముగా ఉన్నవాఁడు; చేతఃప్రీతి = మనస్సంతోషము.

134. దరహాసము = చిఱునవ్వు; రౌప్యధరాధరంబు = కైలాసపర్వతము.

135. చదలేఱు = ఆకాశగంగ; నీజడిన్ = నీవెంట.

136. కామితవస్తువు = కోరినది; చిర... ఖేదము - చిరకాలకృత= చాలకాలము చేయఁబడిన; ఉగ్ర = భయంకరమైన; తపస్సమాధినిష్ఠా = తపస్సమాధినియమముచేతనైన; అమితఖేదము = గొప్పశ్రమము; నిమిషార్ధము= అరనిముసము.

138. దేవతాపతి = ఇంద్రుఁడు; హవ్యము = హోమద్రవ్యము; అసుర = నిర్ృతి; అంభోభర్త = వరుణుఁడు; కరువలి=వాయువు; ధనపతి = కుబేరుఁడు; భావమునన్ = మనస్సులో; అజుఁడు = బ్రహ్మ.

139. పయోజసంభవుఁడు = బ్రహ్మ.

140. తమ్మిచూలి = బ్రహ్మ; సువర్ణశోభావిభవంబుతోన్ = గొప్ప బంగారుకాంతితో; బహుళ... సంపదన్ = ఎక్కువైన అలల ప్రతిధ్వనులతో; దేవనదీఝరంబు = ఆకాశగంగాప్రవాహము; విరించి = బ్రహ్మ;

బృంహితంబులు = రెండు తీరములందలి యడవులందును ఉండు ఏనుఁగుల ఘీంకారములు; అసహ్యాంబులు = ఓర్వరానివి - భయంకరములు; ప్రోది సేయు = పోషించు - అనుకరించు; తురంగగళగళారావంబు = గుఱ్ఱముల సకిలింతలు; రోదసీకుహరంబులు = భూనభోంతరాళంబులు; చండతరంబులు = మిక్కిలి ఘోరమైనవి; దురితంబులు = పాపములు; రంగవల్లిక = ముగ్గు; పుటభేదనము = పట్టణము; భాగ్యదేవతాలలామంబు = గొప్ప సంపల్లక్ష్మి; వీచీకరోక్షిప్తశీకరమాక్తికాక్షతజాలంబులన్ = అల లను చేతులతోఁ జిమ్మఁబడిన నీటితుంపరలను ముత్యాల తలఁబ్రాలను, వారాకరవరుఁడు = సముద్రుఁ డను పెండ్లికొడుకు; [అసువర్ణముఖరి సముద్రమునఁ గలిసె ననుట] ఘటసూతి = అగస్త్యుఁడు.

143. హేమ...వ్యాపారంబులన్ = సువర్ణముఖరిలోని చలించు అలలలో ఉయ్యాలలూఁగుటలచే; భూతి = విభూతి; విద్యాపురూపములో= పురుషరూపములు ధరించిన విద్యలో; ఉపాంతంబునన్ = చేరువ.

144. మనోఽధ్వగునిన్=మనోమార్గమున చరించువానిని - మనోగమ్యుని.

146. నిమగ్న...ప్రకాశా = తక్కువచేయఁబడిన బ్రహ్మాండభాండముల కాంతి కలవాఁడా! భవార్ణో...రీపా = సంసారసముద్రమునఁ బడినవారికి రత్నద్వీపమైనవాఁడా! నిర్లేప = గుణాతీతా! జీవునింజేసి = జీవునిగా భావించి; మహ్యాదితత్త్వాత్మకంబు = పృథివ్యాదులగు ఇరువది నాలుగు తత్త్వములు కలది; త్రైగుణ్యము = సత్త్వరజస్తమోగుణములు; షడంతర్విరోధుల్ = కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములను ఆఱు అంతశ్శత్రువులు; తమోఽంధీకృతాలోకులు = అజ్ఞానముచేత కన్నులు తెలియని తేజస్సు కలవారు; కాలదిగ్భాగకైలాసశైలంబు=దక్షిణకైలాసపర్వతము; కంఠశోషంబుగాన్=గొంతుక బొంగురువోవునట్లు; బుద్ధి

బులు = భూప్రజలు; మెలపునన్ = రీతిని; అమందబిందు సముదయంబును = తక్కువకాని బిందురూపధ్వనుల సమూహము కలదియు, ఎక్కువ నీటిబిందువులు కలదియు; నాదప్రసాదమేదురంబు = నాదధ్వనితో గొప్పగా నున్నదియు, ధ్వనితో గొప్పగా నున్నదియును; వారాకరము = సముద్రము; తరణము = దాఁటుట, తరించుటయు; లంఘితాలంఘ్యవిషయప్రదేశంబును = దాఁటఁబడిన, దాఁటరాని (తప్పించుకొనరాని) ఇంద్రియ విషయములు కలదియు, దాఁటఁబడిన అసాధ్యమయిన దేశములు, ప్రదేశములు కలదియు; జీవనంబు = బ్రతుకు, నీరు; మత్స్య, కచ్ఛపాద్యవతారములు = మత్స్య, కూర్మాదు లగు అవతారములు, చేఁప, తాఁబేలు మున్నగు జలచరములును; శంఖ, చక్ర శోభితాకారంబు = శంఖ, చక్రములతోఁ బ్రకాశించు ఆకారము కలదియును-శంఖములు, సుడులు కలదియును; పర్వతోత్పాటన పాటవము = గోవర్ధనపర్వతమును పెల్లగించి యెత్తు నేర్పు. పర్వతములనుగూడ పెల్లగించునేర్పు; పలాశకలాపంబు = రాక్షససమూహము, ఆకులగుంపు; గోరక్షణము = గోవులను రక్షించుట, భూమిని రక్షించుటయును; అర్జునశర సమూహము = అర్జునుని బాణములగుంపు - కసవు, ఱెల్లుల సమూహము; మథితమన్మథ సముత్సాహంబు = మర్దింపఁబడిన మన్మథుని వేడుక కలది, నశింపఁజేయఁబడిన వెలఁగల పెంపు కలదియు; గగనతరంగిణి = ఆకాశగంగ; పురభంగుర ప్రభావము = త్రిపురములను నశింపఁజేయు శివుని ప్రభావము, పురములను (మించి) నశింపఁజేయు ప్రభావమును; శివాభాగంబు = పార్వతి యుండు భాగము కలది, జమ్మి యుండు భాగము కలది; వెల్లివొడిచినన్ = పొంగిరాఁగా; నిరుపేదనడుములు = సన్నని మధ్యములు; ఎడరు = అపాయము; వెఱపు = భయము; ఉడుపు నెపంబునన్ = పోఁగొట్టెడు మిషచే; చిత్తజాయత్తంబులు = మన్మథునికి వశమైనవి; ఉపనాథులు = విటులు; కొండనెత్తంబులు = కొండమీఁది బయళ్లు; నిధానంబు = ఉనికి; రథాంగము = చక్రవాకము; ప్రతిఘటించు = ఎదుర్చు, ఉభయ......

148. జ్ఞానప్రసూనకలికన్ = జ్ఞానప్రసూనాంబను.

149. సువర్ణముఖరీద్వీపవతి = సువర్ణముఖరీనది.

150. అభవుఁడు = శివుఁడు; వినయగరిమన్ = ఎక్కువ వినయముతో.

151. హేమవర్ణ = పచ్చనిచాయగలది - లోపాముద్ర; కులవధూటి = భార్య - లోపాముద్ర. అనుభావము = మహత్త్వము.

152. కల్పధరణీజాతము = కల్పవృక్షము.

153. తత్ప్రతిగాన్ = దానికి మాఱుగా.

154. దొరయును = కలియును - తగును.

155. అనిమిషశైలము = మేరుపర్వతము.

156. అవిముక్తము = కాశీక్షేత్రము.

157. తోఁగు = మునుఁగు; ఆటవికాధిపు పుక్కిటినీరు = తిన్నని పుక్కిటినీరు; శివైక్యము చెందు నని భావము.

158. అహీనము = హీనముకానిది - గొప్పది; సామజపూజ = ఏనుఁగువలని గౌరవము; సామజారి = సింహము (శివుఁడు).

159. ఉటజంబు = పర్ణశాల.

161. భర్గుఁడు = శివుఁడు; అర్థంబులు = కోరికలు.

162. పాశ...మూర్తి = సంసారబంధము, క్లేశములు, సత్త్వరజస్తమోగుణములు, దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణలును, ఇంద్రియములును, అంతశ్శత్రువులును, తాపములు, షడూర్ములు, పంచకోశములు - అను వీనికి వ్యతిరిక్తముగా ఉన్న దేహము కలవాఁడా! త్రిజగ...కార = ముల్లోకములను నిండిన ఆకారము కలవాఁడా! మాయా...ఙ్గాంత = వేషముచేత, శృంగారముకల వనితయొక్క విలాససంపదచే కట్టఁబడిన (స్వాధీనము చేసి

వైదగ్ధిని = నేర్పయిన బుద్ధికి; సిద్ధ...భ్యాస = సిద్ధాసన, పద్మాసన, కూర్మాసనాదులగు ఆసనముల యభ్యాసము; నాడీసదా శోధనాయాసము = నాడీ శోధన మను ప్రాణాయామభేదమువలని శ్రమము; ఆధార...బంధంబులన్ = ఆధార = మూలబంధము; జాలంధర = కంఠమును వంచి గడ్డమును ఱొమ్ము మీఁద నిలుపు బంధము; ఉడ్డీనబంధంబు = నాభియొక్క క్రిందిభాగమును, మీఁది భాగమును వీఁపునకుఁ దగులునట్లు లాగుట; కుండలీశక్తివక్త్రంబు = కుండలీ శక్తియొక్క ముఖమును; అవక్రంబు = వంకర లేనిది - తిన్ననైనది; షట్చక్రికావీథి = మూలాధార, స్వాధిష్ఠాన, మణిపూరక, అనాహత, విశుద్ధ, ఆజ్ఞాచక్రము లను ఆఱు చక్రములు; గంధవాహములు = వాయువులు; బ్రహ్మరంధ్రోపరివ్యాపకంబైన = బ్రహ్మరంధ్రము మీఁదుగా వ్యాపించిన; సంవిన్మయాకాశదేశాంతర = జ్ఞానమయమగు ఆకాశప్రదేశ మధ్యమున; ఉద్యత్ = ఉదయించుచున్న; పర...జ్యోత్స్నన్ = పరమాత్మ యను చంద్రునివలనఁ బుట్టిన వెన్నెలయందు; తాదాత్మ్యమున్ = ఐక్యమును; పుత్రపుత్రీకళత్రంబులు = సంతానము, భార్యయు; శీతవాతాతపాది చలి, గాలి, ఎండ మున్నగునవి; వ్యవస్థాదిభేదంబు = నియమాది భేదము; ఖేదంబు = దుఃఖము; మోదంబు = సుఖము; బ్రహ్మకీటాంత జంతువ్రజంబుల్ = పిపీలికా బ్రహ్మపర్యంతము కల జీవరాసులు; జ్ఞేయము= తెలిసికొనఁ దగినది; జ్ఞాత = తెలిసికొనువాఁడు; ఏపట్టునన్ = ఏవిషయము నను; పట్టకే = లెక్కింపకయే; భక్త...నైచికీ = భక్తులను దూడలను వెంట నంటి వచ్చు కామధేనువగువాఁడా! భక్త...కల్పకా - భక్తులను ఉద్యాన వనమునకు కల్పవృక్షమువంటివాఁడా! భక్త...వజ్రాయుధా = భక్తుల సమూహముయొక్క ఆపదలను కొండలకు వజ్రాయుధమైనవాఁడా!

147. తపస్వికేసరి = గొప్పముని యైన అగస్త్యుఁడు; సువర్ణ...మణిన్ = మేరువు విల్లుగాఁ గల శివుని యంతఃపురకాంత (భార్య) యగు పార్వతీదేవిని.

5. లావణ్యరసాలయంబు = లావణ్యరసమునకు నిలయము; లావణ్యమువంటి నీటికి నిలయమును; గుణరత్నస్థానము=శ్రేష్ఠములగు గుణములకు స్థానము, గుణములవంటి రత్నములకు స్థానమును; ఆస్య...దయము = ముఖమను చంద్రునియుదయము కలది, చంద్రబింబమను ముఖము కలదియు; ఉన్నత...వ్యక్తి = ఎత్తయిన కొండలవంటి స్తనములు కలది, స్తనములవలె ఉన్నతములగు కొండలు కలదియు; వాచాసుధాభవదేశంబు = అమృతము లొల్కు మాటలకు చోటు, మాటలవంటి అమృతమునకు స్థానమును; వళీతరంగము = తరంగములవంటి వళులు కలది, వళులఁబోలు అలలు కలదియును; తనూ...విలాసంబు = నురుగువంటి దేహకాంతివిలాసము కలది, దేహకాంతివంటి నురుఁగు కలదియును; తత్కళత్రము = బ్రహ్మభార్య - సరస్వతి; సుధాబ్ధి = పాలసముద్రము. అలం, ఉపమ, రూపకమును.

6. కెలంకులు = ప్రక్కలు; వజ్ర...ద్వయంబున్ = మణులు తావిన రెండంచెలును; మానికపుకెంజాయలు = ఎఱ్ఱని మాణిక్యముల కాంతులు; దువాళించు = సమముగా ఒక్క ధాటిలో ప్రసరించు; కొల్వుమోసాల = కొలువుకూటము.

7. రాజసక్రీడాభిరతులు = రజోగుణసంబంధము గల ఆఁటలయెడ కోరికలు; పొదలనీక = కలుగనీయక; వ్యాహారసింహాసనము; పలుకుగద్దె; వ్యాహృతి = సంభాషణము.

8. ఆతలికక్ష్యాంతరమునన్ = అవతలి గుమ్మములో; కరానీత...పుస్తక = చేతితో తీసికొనిరాఁబడిన (ధరింపఁబడిన) వీణ, చిలుక, స్ఫటికజపమాల, పుస్తకములు కలది.

9. పరిసరము = సమీపము; పంపు = ఆజ్ఞ; మణి...ధగద్ధగితంబు = మణులయొక్క ఎఱుపుమించిన, పసుపువన్నెచే ధగధగ మెఱయుచున్నది; సరిగద్దియ = సమానమగు సింహాసనము.

కొనఁబడిన) చక్కనిరూపు కలవాఁడా! శరావహ = శుభములను కల్గించు వాఁడా! తార...ప్రదా = రామతారకమంత్రము నుపదేశించువాఁడా!

163. ఇదంతా...దూర = 'ఇది, నేను' అను ఆలోచనకు దూరమైనవాఁడా! అపవర్గ...కాంత = మోక్షలక్ష్మికి భర్త అయినవాఁడా! దిగంతా...కరా = దిక్కుల చివరివఱకు వ్యాపించిన ఆకాశమునందలి మేఘముల తుది (ప్రళయ) కాలమున నాట్యాభినయముల నొనర్చు వాఁడా!

164. అపారతా...నిధీ - అపారతా = అంతములేకుండుట; గభీరతా = లోఁతు; అమృతాదిహేతుభూతతా=అమృతము మున్నగువాని పుట్టుకకు కారణ మగుట; తపస్విసంగృహీతతా=మునిజనులచే సంగ్రహింపఁబడుట; విధాతృ...మానతా = బ్రహ్మ మున్నగు గొప్ప దేవతలచే తలఁపఁబడుట; నదీ...మగ్నతా = నదుల కాధారములగు జలపాతముల స్థానము అనువానిచే; అభిరామ మనోహరమగు; చిత్పయోనిధీ = చిదానందసముద్ర మగు దేవా!

ద్వితీయాశ్వాసము

1. శ్రీఖండా...ఖని - శ్రీఖండాచల = మలయపర్వతమునుండి వచ్చు; మారుతలేఖాస్పర్శాది = వాయుసమూహముయొక్క స్పర్శము మున్నగు; విషయ = విషయములను; లీఢాకృష్విద్యాఖని = ఆస్వాదింపని విద్యకు గని యైనవాఁడా! - స్పర్శాదింద్రియవిషయసుఖములయెడ ఆసక్తిని కలిగింపని వేదాంతవిద్యకు నిధీ యగుట; మునిజనకల్పశాఖీ = మునులకు కల్పవృక్షమైన వాఁడా!

4. శంకలు = సందేహములు; స్వస్తికహస్తులై = చేతులు కట్టుకొన్నవారై; బరాబరిగాన్ = హెచ్చరికగా; సుపర్వులు = దేవతలు; వక్త్రములు= నోళ్లు; కప్పుక = మూసికొని; పూర్వదేవగణము = రాక్షసగణము; కింకరగ్రామణులు = సేవకులు; అబ్జగర్భుండు = బ్రహ్మ.

23. దోషకారులు = తప్పుపనులు చేయువారు; లోకకంటకులు = లోకులకు బాధ కలిగించువారు; తోడ్తోన్ = వెంటనే.

24. మిహిరమండలము=సూర్యమండలము; పసుపు = ఆజ్ఞాపింపుము; తమ్మిచూలి = బ్రహ్మ.

25. ఉమ్మలించి = దుఃఖించి; అలరమ్ములు = పూవుటమ్ములు; కటకటంబడి = కష్టపడి; వెక్కసులు = సహింపరానివారు; గగన...శృంగాటకంబు = ఆకాశమును చొచ్చుకొనిపోవు ఎత్తయిన శిఖరము లను చతుష్పథములు కలది; ఉదీ......దుర్గంబు = ఉత్తర దక్షిణములకు, తూర్పు పడమరలకును తగిన అగడ్తలుగా నున్న గంగా, గోదావరీనదులచేతను, సముద్రముచేతను ఆవరింపఁబడిన దుర్గమయినది; విర...మధ్యంబు = అడ్డులేని వివిధమృగములసందడిగల మధ్యభాగము కలది.

26. దిక్కడుంగముల్=దిక్కులను పొదరిండ్లు; మషీ...భానులై= మసివలె మలినమైన శరీరముయొక్క నల్లని కాంతిపుంజముచే తక్కువచేయఁబడిన సూర్యుఁడు కలవారై; కయిదువల్ = ఆయుధములు.

27. ప్రమదావళి = స్త్రీసమూహము; సంహతి = సమూహము. కందఁజేయుచున్ = బాధపడునట్లు చేయుచు.

28. గాసింజెట్టి = బాధించి; చార్వాకమార్గరతుల్ = చార్వాకమార్గమున ఇష్టము కలవారు;ప్రత్యక్షమునే ప్రమాణముగా గ్రహించు నాస్తికులు చార్వాకులు; 'ఋణంకృత్వాఘృతంపిబేత్' అనునట్టి సిద్ధాంతము వీరిది.

29. జాతిభీతులు = జాతివిషయము భయమును; అనుక్రోశ... శంకలు = దయ, సిగ్గు, నీచము, సందేహమును; అపవర్గానందము=మోక్షము వలని ఆనందము; కులశీలాదులను దూరముచేయుట భ్రష్టులకును యోగులకును సమానమే; సంసారమగ్నులు భ్రష్టులై నరకమునకు పోవుదురు; యోగు లింద్రియములను జయించి, మోక్షము పొందుదురు. ఇదియే భేదము.

10. కైదువ = ఆయుధము; తలఁపుతెర్వరి = ఆలోచన యను బాటసారి; రాయిడి = రాపిడి; తాల్మి = శాంతము; తుమురుగాన్ = శిథిలములుగా; నలువ = చతుర్ముఖుఁడు - బ్రహ్మ. వలరాజు చిలుకుములికి=మన్మథుని వాఁడియైన బాణము; తలఁకి = బెదరి - ధైర్యముచెడి.

11. ఆహ్లాదము = సంతోషము; తగవు = ధర్మము.

12. నెయ్యమునన్ = ప్రీతితో; వాణి = సరస్వతి.

13. వాచాగోచరము = మాటలకు అతీతమైనది; అప్రతర్క్యము= ఊహింపరానిది; వినిర్ద్వంద్వంబు = ద్వంద్వాతీతమైనది; అచోద్యంబు = మిక్కిలి యాశ్చర్యమైనది; అప్రతిమపర్యాయంబు=సాటియు, సరియు లేనిది;

14. ప్రమద...కృతులు = ఎక్కువ సంతోషముతో గ్రహింపఁబడిన రూపములు.

15. శతవాగ్వనజాననలు = నూఱుమంది సరస్వతులు.

16. పుష్పితవల్లులు = పూచిన తీఁగలు; ఇందిందిరశాబకంబు = కొదమతుమ్మెద; శతానందుఁడు = బ్రహ్మ - నూఱుగురితో ఆనందించువాఁడు; విధాత = బ్రహ్మ.

17. ఆరామంబులు = తోఁటలు; కేలిశైలములు = క్రీడాపర్వతములు; స్వర్ణదీ...పుంజములు = ఆకాశగంగానది యొడ్డునఁ గల పొదరుటిండ్లగుంపులు; హృజ్జాతాంధకారాంధుఁడై = కామాంధకారమున కన్నుగాననివాఁడై; నీరేజాసనుఁడు = బ్రహ్మ.

18. ఆనపెట్టును = ఒట్టుపెట్టును; ఓరంత ప్రొద్దు = చాలకాలము - ఎల్లవేళలు.

20. పరిరంభణంబు = కౌఁగిలింత; సోలున్=పరవశత్వముపొందును.

21. తోరపుఁగోరికల్ = ఎడతెగని (ఎక్కువ) కోరికలు; గండము= చొక్కిలి; నల్వ = బ్రహ్మ

22. పోమెత్తి = విడిచి.

40. గరళంబు=విషము. ఉగ్రవ్యగ్రవిస్ఫూర్తిన్ = శివునియొక్క భయంకరాకారమువలె; కుంభజునిరేఖన్ = అగస్త్యునిరీతిని; ధ్వాంతసంతానము = చీఁకటిసమూహము; దినేంద్రుచందమునన్ = సూర్యునివలె.

41. చదిపెన్ = అణఁచివైచెను; ఫౌఁజు=సేన; గగ్గులకాడు = గింజలులేని కంకి - నిస్సారము;

42. సోమసూర్యవీథులు = ఎదురెదురుగా - నున్నఇండ్లవరుసలు;

43. కదనంబు = యుద్ధము.

44. పటాపంచలై = చెల్లాచెదరై; పాయల్వాఱి = చీలికలయి; వేటుపోటులు = శస్త్రాస్త్రప్రయోగములు; సమిద్భూయుక్తాంగములు=యుద్ధభూమిమీఁదఁ బడిన దేహములు కలవి; వక్త్రములు = ముఖములు.

45. వెఱపు = భయము; ఉఱవడి = (ఉఱవు+వడి) వేగము.

46. తుములము = దొమ్మియుద్ధము; తెమలక = చలింపక. నిర్ఘాతము = పిడుగు; శరపరంపరలు = బాణములగుంపులు.

47. తుమురుగన్ = ముక్కముక్కలుగా; దావశిఖి = కార్చిచ్చు; విశిఖకీలలన్ = బాణాగ్నులను.

48. శరనిధి = సముద్రము; వమ్ము = వ్యర్థము.

49. శోణరుచి = ఎఱ్ఱనికాంతి; దృక్కోణంబులు = కనుగొలుకులు; వేధోఽండంబు = బ్రహ్మాండము; కోదండవిద్య = విలువిద్య; మనుజా..... పాళిగన్ = రాక్షసుల దేహమునుండి వెడలు రక్తముచేఁ గడుగఁబడిన నేలమీఁది ధూళి కలుగునట్లుగా; మృగేంద్రస్యందనుండు = సింహరథుఁడు - ఉగ్రుఁడు.

50. కోణపవరులు = రాక్షసవీరులు.

52. క్రక్కదలంగన్ = గజగజలాడఁగా; చక్ర...ధ్వనుల్ = ఆకర్ణాంతము లాగఁబడిన వింటినారిధ్వనులు; కంకపత్రంబులు = రెక్కల

30. భాండాగారములు = కోశాగారములు; బందీ.. కాంతలు = చెఱలలో ఉంపఁబడిన, చండాలస్త్రీలు చివరగాఁ గల వనితలు; ఆత్మకుల యోషారత్నముల్ = తమయిల్లాండ్రు; సత్క్రియల్ = మంచిపనులు; చండక్రీడలు = క్రూరములైన పనులు; భోజ్యశ్రేణి = తినుబండారములు; కాదంబరీభాండవ్రాతము = కల్లుకుండలు;

31. మూర్ధ్ని...ములతోన్ = తలపై ధరించిన (బ్రహ్మయొక్క) పద్మములఁబోలు పాదములతో; భాషాబద్ధుండు=సరస్వతితోఁ గూడి యున్న వాఁడు.

32. తోయజగర్భుండు = బ్రహ్మ.

33. కెరలినన్ = విజృంభింపఁగా; బెగడన్ = భయపడఁగా.

34. సహజన్ములు = సోదరులు; నింగి = స్వర్గము; సారసగర్భుఁడు= బ్రహ్మ.

35. కుంజరముల్ = ఏనుఁగులు - దిగ్గజములు; జలరాశి = సముద్రము; రథాంగము = చక్రము; కులక్షితిధరంబులు = కులపర్వతములు; రథ్యమృగేంద్రసాంద్రహేషావళిన్ = వాహనము లగు సింహములయొక్క భయంకరగర్జనలచే; హరిదంతము=దిక్కుల చివరిభాగము; వ్రక్కలయ్యెన్= బ్రద్దలయ్యెను.

36. తేరు=రథము; జోదు = యోధుఁడు.

37. గంధా...బృందముల్=మదపుటేనుఁగు లనేకములును; గుఱ్ఱముల సమూహము లనేకములును; రథముల గుంపులును; కార్ముకామోఘాస్త్రంబులు = విల్లును, వ్యర్థముకాని యస్త్రములును; హేమరథముల్=బంగారపు రథములు; ఎత్తిన = లేఁగిన; అడుసుగాన్ = బురదగా కాఁగా.

39. కాలుబలంబు = పదాతిసేన; పిఱుఁదన్ = పిదప - తరువాత; వెఱఁగు = ఆశ్చర్యము.

వలె నున్న బాణములు; ఎడ్డెతనంబు = తెలివిలేమి; పొలసు = మాంసము; తొడవుల నెడలి = నగలనుండి విడువడి; కండలు=మాంసపుముక్కలు; బరికట్టియలు = అలుగులేని యీటెలు; కఱుకట్లు = కఱ్ఱలకుఁ గట్టిన మాంసఖండములు; మిట్టకోలలన్ = చివర గుండ్రనిబంతి (గుండు) గలబాణములచే; గులగులలై = చూర్ణములై; రజోగుణంబు = ఎఱ్ఱఁదనము; క్రందు = కలకలము; పదడు = బూడిద; ప్రదరంబులు = బాణములు; తూము = కాల్వ; అమరించి = ఏర్పఱచి; కాడ = చోట; కూశ్మాండకుమారము = పిల్లపిశాచము; హాసనము = నవ్వు; ఘూకము = గుడ్లగూబ; వ్రచ్చి=చీల్చి; డుక్కి = దాఁగి; మునుపడి = ముందుగా పడి; మానవ...కళేబరంబులు = మనుష్యులకు వాహనములయిన గుఱ్ఱపుపిల్లల దేహములు; సజీవశంకాతంకంబు = బ్రతికి యున్నవేమో యను అనుమానము; గోమాయుపరంపర = నక్కల గుంపు; జర్జరితాంగంబులు = శిథిలములైన అవయవములు కలవి; శరీరప్రోతశరవ్రాతులు = దేహమున గ్రుచ్చుకొనిన బాణముల గుంపులు కలవారు; కోదండంబులు = విండ్లు; నికేతనంబులు = నివాసములు; తనుత్రంబులు = కవచములు; విదారితకూటంబులు = తెగఁగొట్టఁబడిన అగ్రభాగములు కలవి; వేణుశలాకంబులు = వెదురుముక్కలు; పుండరీకంబులు = తెల్లగొడుగులు; శిలీముఖంబులు = బాణములు; మావంతులు = మావటివాండ్రు; యమకింకరాయత్తులు = యమభటులకు స్వాధీనమైనవారు - మరణించినవారు; రాహుత్తులు = రౌతులు; కలనిన్ = యుద్ధభూమిని; గ్రథితము = కూర్చఁబడినది, దందహ్యమానమానసుఁడు = మిక్కిలి దహింపఁబడుచున్న మనస్సుకలవాఁడు.

6 శీ. కరుణేక్షణుఁడు = దయతోడి చూపు కలవాఁడు; రౌప్యశైలము = కైలాసము; భక్తజనతామరభూజము = భక్తజనముల కల్పవృక్షము; సుతఘస్మరతా = కుమారులను మ్రింగివేయుట; అఘము=పాపము; దుర్దాంతము = అణఁపరానిది.

బాణములు; జోదు = యోధుఁడు; బేతాళముల్ = పిశాచములు; గ్రుక్కిళ్ళ్
మ్రింగఁగన్ = మాంసరక్తములు లభించు నను ఆశతో గుటకలు వేయఁగా;
వాఁగులు = ప్రవాహములు; క్రవ్యాదులు = రాక్షసులు.

53. నుగ్గుసేసి = ముక్కలుచేసి;

54. మాంసాహారవీరుల్ = రాక్షసవీరులు.

55. నిశాత = వాఁడియైన; రథాంగము = రథచక్రము.

56. శిలీముఖావళి = బాణములగుంపు.

57. అంపవానలు = బాణవర్షములు; మానవాశనుల్ = రాక్షసులు;
జేగుఱుటేఱులు = ఎఱ్ఱనినదులు; జాఱొప్పునన్=ప్రవహించురీతిని; (జాఱు
నొప్పున నని యుండవలెను.)

58. టెక్కెంబుల్ = పతాకలు; కోటీరంబులు = కిరీటములు;
తూణములు = అంపపొదులు; వర్మంబులు = కవచములు.

59. అరిగలు = ఒక జాతి యాయుధములు (కేడెము లనియు);
పట్టెములు = పెద్దకత్తులు.

60. రక్షోమాతంగములు = ఏనుఁగులఁబోలు రాక్షసవీరులు; ఉగ్రుం
బోలి = శివునివలె; శాతాంధకారామిత్రాంబకము = వాఁడియైన అంధకార
శత్రువను నస్త్రమును; కడికండల్ = ముక్కముక్కలు.

61. బీరువోక = భయపడక; అసురనాథుల్ = రాక్షసవీరులు;
సమిత్కేళీలోలతన్=యుద్ధక్రీడయందలి యాసక్తితో; శిలాజాలాసారము=
రాళ్లవాన; వాతూలాస్త్రము = వాయవ్యాస్త్రము.

62. నిర్జరులు = దేవతలు; ధాత్రి = భూమి; హరిరథప్రదరాహతి
చేతన్ = సింహరథుని యాయుధములదెబ్బచేత; ఇందు నరులు మున్నగు
వారికి గుండెఁగూడు దిగుట మున్నగునవి స్వాభావికములు.

63. వారణంబులయట్టలు = ఏనుఁగుల మొండెములు; తొట్టిన=ప్రవ
హించిన; తెట్టువలుఁగట్టిన = ఒకప్రక్కగాఁ జేరిన; అంపకట్టియలు = కట్టెల

78. కాలధర్మము = ఆయాకాలములఁ జేయఁదగిన ధర్మము; మదన కేళి = మన్మథక్రీడ; సర్వంసహాదేవత = భూదేవి; రోషించినపుడు = కోపింపఁగా.

79. గోత్రము = పర్వతము; ఉషఃకాలంబు = ప్రాతఃకాలము; పంచాక్షరీమంత్రంబు='ఓం నమశ్శివాయ' అను మంత్రము; నూటయెనిమిది నేసి = నూటయెనిమిదేసి; అరవిందనందనుండు = కమలగర్భుఁడు - బ్రహ్మ.

80. నెల, రెణ్ణెల్లకున్ = ఒకటి, రెండు నెలలకు; త్రిజగన్నిర్మాత = సృష్టికర్త, బ్రహ్మ; చిట్టుములు = ఓకిలింతలు; ప్రభాతేందుమండలము= తెల్లవాఱుజామున (వెలవెలపోవు) చంద్రబింబము. కౌను = నడుము; డాసెన్ = పొందెను; నెన్నడ = నిండునడక.

81. పుష్పితమల్లి = పూఁచినతీఁగ; పుష్పమంజరులు=పూలగుత్తులు; ఇందిందిరములు = తుమ్మెదలు.

82. కళంకము = మచ్చ, అపకీర్తి.

83. త్రిమ్మరఁగన్ = తిరుగఁగా; ఏకాంతమునన్ = ఒంటరిగా, అప్రార్థితప్రాప్తము = కోరక లభించినది, దీపనాదివ్యథ = దీపనము మున్నగు బాధ; విష్టపవ్యాపకంబు = లోకమున వ్యాపించినది.

84. పద్మభవుండు = బ్రహ్మ; మఖాతారక = మఖనక్షత్రము; నీరజవైరిశేఖరుఁడు = చంద్రశేఖరుఁడు - శివుఁడు; ప్రమదంబు = సంతోషము.

85. చిద్విధుండు=ఆనందస్వరూపుఁ డగు చంద్రుఁడు, తమ్మిచూలి= బ్రహ్మ.

86. ఈశదయావర్ధితదివ్యతేజము = శివుని దయచేత వృద్ధిపొందిన దివ్యతేజస్సు అయినది.

87. శతపత్రజుఁడు = కమలభవుఁడు - బ్రహ్మ; నిర్మలప్రతిపత్తిన్ = పరిశుద్ధమగు బుద్ధితో.

67. మొగరేఖ = సువర్ణముఖరీనది.

68. గోత్రంబు = పర్వతము; వంచించి = విడిచి.

69. అంబుకణంబులు = నీటిబిందువులు; పవనాశనంబు = వాయు భక్షణము; పరాయణబుద్ధిగ్ = ఆసక్తి గల బుద్ధితో; భువనభవనము = జగత్తను గృహము.

70. గాంగేయముఖరి = సువర్ణముఖరి; సదాగతి = వాయువు; వాచంయమీశ్వరులు = మునీశ్వరులు; క్రతువు = యాగము; నీలకంఠంబులు = నెమిళ్లు; బిఱుసు = ఆధిక్యము; నాగంబులు = పాములు; ఆభోగభోగంబులు = విప్పారిన పడగలు; ఉడుపగ్ = పోఁగొట్టఁగా; విధికిగ్ = బ్రహ్మకు.

71. తెప్పున = తటాలున; బోదలు = పిల్లలు; పిడియేనుఁగులు = ఆఁడు ఏనుఁగులు; కేసరి = సింహము; స్తనితము = ఉఱుము.

72. ఆడగ్ = అక్కడ; విధాత = బ్రహ్మ; చదువులమ్మ=సరస్వతి; పలుకుఁదోడుగగ్ = మాటసాయముగా.

74. కరుణాధారలు = దయారసము ప్రవాహములు; నేత్రకోణములు = కనుగొలుకులు; చిందగ్ = చిమ్మఁగా; గోరాజు = నందీశ్వరుఁడు; పరివేష్టించి = చుట్టుకొని.

75. సురజ్యేష్ఠుఁడు = బ్రహ్మ; భాషానాథుండు = బ్రహ్మ; నిటల... త్వంబునగ్ = నొసటిపై నుంచిన దోసిలితోనునుట; కంపము = వణఁకు, రోమహర్షము = గగుర్పాటు.

77. పారము = అంతము; లోకాతీతమై = లోకము నతిక్రమించి; చిదాకృతి = చిదానందస్వరూపము; ఉపశ్లోకింపఁగా = కొనియాడఁగా.

భయంకరమై; తీవ్ర = ఎక్కువైన; ప్రభా = కాంతిచే; వ్యావిద్ధాంబరమై= చొచ్చుకొనఁబడిన ఆకాశము కలదై.

100. సదనంబులు = గృహములు; గుదె = గుదియ.

101. అఱునే = నశింపదు; అటమటము = వ్యాకులము.

102. మూరింబోవఁగ = విజృంభింపఁగా; కెంగేలునఁ = ఎఱ్ఱనిహస్తముతో.

103. ప్రమథపతి = శివుఁడు.

104. శ్రుతులు = వేదములు.

105. భవదుఃఖంబులు=సంసారదుఃఖములు; కైవల్యము=మోక్షము..

106. అనిమిషకోటి = దేవతల సమూహము; అహరహంబు=ప్రతిదినము; రోయఁగ = ఏవగించఁగా; అన్యదర్శనరతులు=ఇతర నిగమములయెడ ఆసక్తికలవారు-ఇతర దైవతములను చూడఁ గోరిక కలవారు; సమయసంగతి=-ఆగమనియమసంబంధము.

107. అహిపుఁడు = నాగాధిపతి; రవముల్ = ధ్వనులు; ఊర్ణనాభము = సాలెపురుగు.

108. లూతాధీశ్వరుఁడు = గొప్ప సాలెపురుగు; మహా...నిర్ఘాతములు = గొప్ప పాపములను పర్వతములకు వజ్రాయుధము లైనవి.

109. కాలఫణి = నల్లతాచుపాము; బాలేందుచూడార్చనల్ = చంద్రలేఖను ధరించిన శివుని పూజలను; హస్తిశ్రేష్ఠము = గొప్ప యేనుఁగు.

110. కేతకినది = సువర్ణముఖరీనది - మొగలేఱు; తోఁగి=మునిఁగి; కానలు = అడవులు; మాలూరశాఖలు = మారేడుకొమ్మలు; నాళీకకహ్లారకుముదపుష్పంబులు = తామర, ఎఱ్ఱకలువ, నల్లకలువ పువ్వులు; పోఁద్రోచి=-త్రోసివేసి; తోయములు = నీళ్లు; ధరణీధరము = కొండ; మజ్జనముచేసి =-స్నానముచేసి - స్నానముచేయించి; పాపఱేఁడు = పాముల రాజు; నిజ...

88. ఖండపరశుండు = శివుఁడు; అవగ్రహరహితంబు = కఱవు లేనిది - సంపత్సమృద్ధము; కలుషాహితంబు = పాపములను దూరీకరించునది.

89. ఆత్మారామత్వము = తనలోఁ దా నానందించుట.

91. ధాత్రీచక్రేశుఁడు = భూవిభుఁడు - యాదవరాజు.

92. కుహనాజంగమతనువు = కపటపు జంగమవేషము; సుధాంశోధరుఁడు = శివుఁడు.

93. చెలఁది = సాలెపురుగు.

94. కైవల్యము = మోక్షము.

95. మర్కటకకీటకము = సాలెపురుగు; గరకంధరుఁడు=గరళకంఠుఁడగు శివుఁడు; కుంభజ...శరీరము = అగస్త్యపుత్రిక యగు సువర్ణముఖరీజలమున స్నానముచేసిన దేహము; తంతుపంక్తి = దారముల సమూహము.

96. ఆయతనవీథి = గృహములవరుస; పరిణయహేమవైభవనిశాంతము = బంగారు కల్యాణమంటపము; జాలకంబులు = గవాక్షములు; ఇభముఖుఁడు = వినాయకుఁడు; అనలజాతుఁడు = కుమారస్వామి; వటుకుఁడు= కాలభైరవుఁడు.

97. తుషారశీకరచయము = మంచుబిందువుల గుంపు; లసన్మౌక్తికోపేతాగారములు = ప్రకాశించుచున్న ముత్యాలతోఁ గూడిన యిండ్లు; తద్బిందుచ్ఛటాసూర్యతఖద్యోతచ్ఛాయలన్ = ఆ మంచుబిందువుల కాంతియందు చొచ్చిన సూర్యునికాంతులచే; లూతాకల్పితతంతుసద్మములు=సాలెపురుగుచే నిర్మింపఁబడిన దారములయిండ్లు.

98. ఇందులు = ఇండ్లు; త్రెవ్విన పోఁగుల్ = తెగిన దారములు.

99. చెలందినేమము = సాలెపురుగు నియమము; లలాటాక్షుఁడు = శివుఁడు; దీప...బరమై - దీపశిఖాకీలా = దీపాగ్నిజ్వాలలయొక్క; అభీల =

118. ఆత్తేశుఁడు = శివుఁడు; దంతికృతపూజల్ = ఏనుఁగు చేసిన పూజలను; అనర్ఘ్యరత్నములు = విలువైన మణులు; చక్షుశ్శ్రోత్రము = పాము. తదంతరాయజనితోన్మాదంబునన్ = ఆ పూజావిఘ్నమువలనఁ గలిగిన వైకల్యముచేత; దూఱుచున్ = నిందించుచు, వివరములోనికి ప్రవేశించుచు.

119. భోగవతీఝరంబు = భోగవతి యను నది; పొత్తులన్ = ఒకరి ప్రక్క నింకొకరుగా; తొఱంగి = విడిచి; పర్యంకసీమలు = పడకలు; మసకానన్ = మసకమున - సురతమున; జాగరమ్ము = మేలుకొనియుండుట.

120. అనేకపము = ఏనుఁగు; చలంబు = పట్టుదల.

121. నీలవర్ణదృషదావలి = నల్లనిరంగు గల ఱాళ్లసమూహము; అరుణాశ్మభంగముల్ = ఎఱ్ఱని ఱాతిముక్కలు; విచ్చిన = వికసించిన; ఉపలంబులు = ఱాళ్లు; అచ్చుదల = అంగీకారము.

122. ఉనికి = నివాసము; శిలోచ్చయంబు = పర్వతము; నిజయోష = నీభార్య; రథీకృతరత్నగర్భ! = రథముగాఁ జేయఁబడిన భూమి కలవాఁడా! శిలాశకలమండపము = రాతిముక్కల నగ.

123. రేపాడి = ఉదయము; అర్చావ్రతహంత = పూజానియమమును నశింపఁజేసినవాఁడు.

124. భర్గునకున్ = శివునకు; ఎల్లి = రేపు; ఇందునకున్ = దీనికి; తీపు = తీపి - ఆశ.

125. పిడి యేనుఁగులు = ఆఁడేనుఁగులు; ఉడుగని = విడువని; వెడవిల్తు వేఁడిమి = విరహతాపము; తెమలని = కుదురుపడని - నశింపని; మిహిరదాహము = సూర్యుని వేఁడిమి; మెసఁగక = తినక; వెట్టలు = ఉష్ణతలు; పంచబంగాళమై = చెల్లాచెదరై; చింత యన్ వేఁకి = విచారమను జ్వరము; లోను చేసికొనియెన్ = స్వాధీన పఱచుకొనెను.

దీప్తి=తన పడగ చివరి గొప్ప మాణిక్యముల కాంతి; తపనుఁడు=సూర్యుఁడు; ఉషఃకాలతమమున్ = ఉదయకాలమందలి చీఁకటిని.

111. గగ్గులకాటన్ = కంపతో; ఎగ్గు = అపకారము.

112. ఎడఁద = మనస్సు; ఈసు = అసూయ. మల్లాడన్ = మల్లడి గొనఁగా - పెనగొనఁగా; వాతాశనము = పాము.

113. రత్నసంక్రాంతశరీరున్ = రత్నములతో కూడుకొన్న దేహము కలవానిని; అజ్ఞతాసంతమసంబు = అజ్ఞానాంధకారము; ఎకసక్కెము = వేళాకోళము; భ్రాంతులు = భ్రాంతిపొందినవారు - బుద్ధిచెడినవారు; కపర్ది= శివుఁడు.

114. ఎప్పటి యనువునన్=ఎప్పటిరీతిని; పనివడి = ప్రయత్నించి-లేక - అత్యంతము; దంతి = ఏనుఁగు.

115. బిల్వ...నాంగము - బిల్వవిటపశ్రేణీ=మారేడుచిగుళ్లగుంపు; సనాళ = కాడలతోఁగూడిన; అబ్జభేద = తామరలు, కలువలు మున్నగువానిచే; విలీనాంగము=మునిఁగిన దేహము కలది - నిండిన స్వరూపము కలది; సఖేదస్వాంతము = విచారముతోఁగూడిన మనస్సు కలది; ఎల్లియున్=ఱేఁపు కూడ; కొల్లంబోయినన్ = పాడయినచో.

116. మదాంధుఁడు = మదాంధుఁడు; జగతీరుహశాఖలు = చెట్ల కొమ్మలు; తమ్మి = తామర; కొంచువచ్చి = తీసికొనివచ్చి.

117. కంటకము=ముల్లు; నాక = అనక - సరికాదనక; పార్వతీ... సంగతిన్ - పార్వతీ = పార్వతీదేవియొక్క; కంటకిత=గగుర్పాటుపొందిన, అంగ = శరీరముయొక్కయు; బాహులతికాయుగ = తీఁగలవంటి రెండు బాహువులయొక్కయు; సంగతిన్ = సంబంధముచే; దుఃఖ...కాండములు= కష్టమును కలిగించు ముండ్లతోఁగూడిన మారేడు, తామరకాడలును.

కౌముది = వెన్నెల; తారానివహంబులు = నక్షత్రముల గుంపులు; అర్పిత సుమంబుల్ = పూజ చేసిన పుష్పములు; శీతగభస్తి బింబము = చంద్రబింబము. అలం. రూపకము.

134. గగనాహార్యమృగేంద్రశాబకము = ఆకాశ మను కొండ పై నుండు సింహపు పిల్ల; నక్షత్రాంబు......హంసంబు=నక్షత్రములను తామరల నడుమ నుండు హంస; నిశా...గుచ్ఛము = రాత్రి యను వనిత చేతిలోని మల్లెపూగుత్తి; అధ్వగ...చ్ఛత్రము = బాటసారులను బాధను కలిగించు మన్మథుని ప్రదేశమునకు పోవుటకయిన ముత్యాలగొడుగు; తొల్దెసక్ = తూర్పుదిక్కునందు. అలం. ఉపమ.

135. గరుడా నీతసుధాఘటంబు = గరుడునిచే తీసికొనిరాఁబడిన అమృతకలశము; నిర్జరశ్రేణి = దేవతలగుంపు; చూడారత్నసందోహము; తలపైఁ గల మాణిక్యముల గుంపు; ఉడూత్కరము = నక్షత్రములగుంపు; చిందు = చిందుచున్న.

136. కుముదవనాళికిక్ = కలువల గుంపునకు; బలుపు = బలకరము; కోకములాట = చక్రవాకముల సయ్యాటు; దిగ్వధూ సమితికిక్ = దిక్కులను స్త్రీలగుంపునకు; పూఁత = మైపూఁత; నవశాబచకోరక రాజికిక్ = క్రొత్తవైన చాతకపక్షులగుంపునకు; మేఁత = ఆహారము; ఇందు కాంతములు = చలువ ఱాళ్లు; దర్పక శాస్త్రము = కామశాస్త్రము.

137. మహా...వేదనక్ = గొప్ప పూజావ్రతమునకు విఘ్నము కలుగు నను విచారమువలని బాధచేత.

138. పూర్వాద్రి = తూర్పుకొండ; నీపప్రసూనము = కడప పువ్వు; అభిరామము = మనోహరము; భాను...పంకము - భానుభిల్ల = సూర్యుఁడను భిల్లునియొక్క; గభస్తిభల్ల = కిరణములను బల్లెములచే; భగ్న= ఛేదింపఁబడిన; తమోఽచ్ఛభల్ల = చీఁకటి యను ఎలుఁగుబంటి నుండి; నిర్యత్ = జాఱుచున్న; రక్తపంకము = బురదరక్తము; పద్మరాగప్రభా పట

126. ఆత్మసీమమునకుఁ = తన స్థానమునకు; ఋ(౦గుడు అయ్యెఁ = మునిఁగియుండెను.

128. ప్రాగ్వధూమణి = తూర్పుదిక్కను కాంత; చెంగల్వబంతి = ఎఱ్ఱకలువబంతి; చరమాద్రి = పడమటికొండ; మహీరుహము = చెట్టు; రథాంగము = బండి - చక్రము; నెఱసంజ = సంధ్యారాగము; చందురుకావి పచ్చడంబు = చంద్రకావి (ఎఱ్ఱ) శాలువ.

129. తారాలోకము = నక్షత్ర సమూహము; తమః పటల సంతానంబు = కాఱుచీఁకట్ల సమూహము; గళ దశ్రుధారలు = కాఱు చున్న కన్నీటిధారలు; కహ్లారవ్రాతము = ఎఱ్ఱకలువల గుంపు; లోకనయనుండు = సూర్యుఁడు.

130. తిమిరము = చీఁకటి; గుహాలీఁగి = గుహలలో దూఱి; అభ్రము = ఆకాశము; పన్నగలోకము = నాగలోకము; పతంగదేవుఁడు= సూర్యుఁడు; తుత్తుమురుఁగఁ = శిథిలము లగునట్లుగా.

131. విపులాలవాలము = భూమి యను ఆలవాలము - పాదు వేళ్వారి = వ్రేళ్లు పాఱి; శాఖల్ = కొమ్మలు; వియత్తలము = ఆకాశము; తారల్ = చుక్కలు; తదీయ... క్రియఁ - తదీయ = దానియొక్క; పలాశాంతర = ఆకుల నడుమ; దర్శిత = చూపఁబడిన—కనఁబడిన; ఊర్ధ్వభువన = పై లోక మను భవనము యొక్క; ఉద్యత్ = ప్రకాశించుచున్న; దీప్తిఖండక్రియఁ = కాంతివేశమురీతిని.

132. నిర్జరాధీశ్వరాదికులు = ఇంద్రాదులు; అభవుఁడు = శివుఁడు; అద్దేవుండు = ఆ విష్ణువు; శశాంకాకృతిఁ = చంద్రుని యాకారమున. అలం. ఉపమ.

133. ఉదయగ్రావము = తూర్పుకొండ; అభిషేకోద ప్రవాహంబు = అభిషేకము చేసిన నీటి ప్రవాహము; వార్ధి = సముద్రము;

149. ఏను = నేను, ఉమాధిశోపకంఠంబునన్ = శివుని సమీపమున; ఉరగేంద్రంబు = పాము; అవాచీనస్థాణునగంబె = దక్షిణకైలాసపర్వతమే.

150. చిత్తజాహితుఁడు = శివుఁడు; కాళము = పాము; ఏకనున్ = ఏరంధ్రమునుండి; తుండము = తొండము; ఇఱియంగాఁ జుట్టి = దగ్గఱగా - కుదిసియుండునట్లు చుట్టి వక్త్రస్థలంబునన్ = నోటిలో; పిఱిందికిన్ = వెనుకకు; కూటంబులు = చరియలు; ఊటాడఁగన్ = చలింపఁగా.

151. గుండులు = గుండ్రాళ్లు; పడియె గట్టి = గడ్డకట్టెను—'పడియగట్టి' అను పాఠమున రక్తయతోడి పల్ల మేర్పడె నని చెప్పవలెను; అపుడు 'పడియె' అని అధ్యాహారముచేయవలెను.

152. కాద్రవేయము = పాము; భద్రగజంబు = గొప్పయేనుఁగు; హృషీకేశుఁడు = విష్ణువు; బర్హిర్ముఖులు = దేవతలు.

153. కలశీ...రుహ ! = అగస్త్యపర్వతముపుత్రిక యగు సువర్ణముఖరీనదియొడ్డున నున్న కల్పవృక్షమా! జ్ఞానప్రసవాచలకన్య=జ్ఞానప్రసూనాంబిక యను పేరి పార్వతి; పరిరంభణము = ఆలింగనము; పరితోషిత = సంతోషించువాఁడా ! భవబంధవిమోచన = సంసారబంధమును విడుపల చేసినవాఁడా ! సంవిత్సుఖము = జ్ఞానమువలని ఆనందము; మోదాపాదక= సంతోషమును కల్గించువాఁడా ! నిక్షిప్తవిపచ్ఛేదక = ఆపదలను నశింపఁ జేయువాఁడా ! కలుషేంధనపావక = పాపము లను కట్టెలకు అగ్ని యైనవాఁడా ! రమా వాగ్దేవీవల్లభులు = విష్ణువును బ్రహ్మయు; సోఽహమ్ = ఆ బ్రహ్మమునే నేను; దాసోఽహమ్=నేను నీ సేవకుఁడను; కుండలి = హృదయస్థ మగు పాము; మారుతము = ప్రాణవాయువు; చిద్రూపము = ఆనందస్వరూపము; నిధి = నిధానము - గొప్పగని; అర్థము = ధనము - వస్తువు; భవదుర్వాసన = సంసార మను చెడ్డ జన్మాంతరవాసన; వాసింపక = నివసింపక; చవులు = రుచులు; కలఁగవు = చలింపవు; మరగింపక = లొంగునట్లుచేయక.

లము = కెంపుల కాంతిగుంపు; ద్యుమణిశిఖి = సూర్యుఁడను అగ్ని; అరుణశోణాంశురాజి = అనూరుని యొక్క ఎఱ్ఱని కాంతిపుంజము - సంజ. కెంజాయ. అలం. ఉత్ప్రేక్ష, రూపకమును.

139. పన్నగంబు = పాము; కర్మసాక్షి = సూర్యుఁడు.

141. కుంభీనసవల్లభుండు = పాముఱేఁడు; పేర్చిన = అతిశయించిన; కటారుకాని చంచానన్ = పీరునిరీతిని; కదిసి = సమీపించి.

142. తీర్తున్ = చంపుదును; నిటలాక్షుఁడు = శివుఁడు.

143. పిన్నరూపము = చిన్నరూపు కలది; బిల్వశాఖ = మారేడుకొమ్మ; అంబుజనాళము = తామరతూఁడు; దంతి = ఏనుఁగు.

144. విఘ్నకర్త = విఘ్నమొనర్చువాఁడు; సంత్రాసము=భయము; కళానిధిశేఖర మౌళి = చంద్రశేఖరుఁడు - శివుఁడు.

145. దాయ = శత్రువు; రోషదహనశిఖలు = క్రోధాగ్నిజ్వాలలు; ఇభవరుండు = గజరాజు; కాన = అడవి.

146. నీరేరుహమాలూర దళభరంబులు=తామరపూవులు; మారేడుపత్తిరియు; సమీరంబు = వాయువు; నడలచప్పుడు = నడకలధ్వని; నిర్మాల్యంబు = వెనుక పూజ చేసిన పూవులు మున్నగునవి.

147. శుండాలంబు = ఏనుఁగు; భర్గుండు = శివుఁడు; ముక్కుంగ్రోళ్లలోన్ = నాసికారంధ్రములలో; కుంభకుమారస్థానంబు = గుహవంటి కుంభస్థలము; గీపెట్టుచున్ = ఘీంకరించుచు.

148. మొగలేరు = సువర్ణముఖరీనది (చూ. ప. 67). కలఁగంగన్ = కలఁతపడఁగా; పెడమర్లు గాన్ = వెనుకకుఁ దిరుగునట్లుగా; పొడవెట్టి = రూపమునుంచి - ఉండి యనుట. ఉడివోని వేదనన్ = తీరని (తగ్గని) బాధచేత; ఉన్నచో సుండక = ఉన్నచోట నిలువక; సామజంబు = ఏనుఁగు; వెరవు = ఉపాయము.

తృతీయాశ్వాసము

1. శ్రీధర...రాజీవ - శ్రీధర = విష్ణువుయొక్క; నయనాబ్జ = పద్మనయనములచే; సమారాధిత = పూజింపఁబడిన; దివ్యాంఘ్రిశోణరాజీవ! = ఎఱ్ఱని పాదపద్మములు కలవాఁడా! మనో...వైద్య - మనోబాధావహ = మనస్సునకు బాధను కలిగించు; సంసార = సంసార మనెడి; వ్యాధివ్రజ వైద్య = వ్యాధులసమూహమునకు వైద్యుఁడయినవాఁడా! విష్ణువు శివునిఁ బూజించుటకు సహస్రకమలములలో నొకటి తక్కువ కాఁగా, తనకంటిచే నర్చించె నని శైవపురాణకథ. దీనిచే ఇందు తిన్నఁడు తన కంటిని శివుని కర్పించు విషయము సూచితము; సంసారరోగమునకు వైద్యుఁ డని చెప్పుటచే నత్కీరునికథ సూచితము.

2. కారుణ్యరసపూరితేక్షణములన్ = దయామయదృష్టులతో.

3. పొత్తపినాఁడు = పొత్తపి ముఖ్యగ్రామముగాఁ గల సీమ; ఈయూరు కడపమండలములో నున్నదఁట! ఆటపట్టు = నివాసము; లోకోత్తరవన్యవస్తువు = గొప్ప అడవివస్తువులు కలది; పక్కణము = బోయ పల్లె; తద్రమోదాత్తమహత్త్వము = ఆయూరి గొప్పసంపద; మేదినీ...... వాహమై = కొండచరియలఁ బ్రవహించు నదులలోని తామరపువ్వుల పరిమళముతోఁ గూడిన వాయువు కలదై. అలం. ఉదాత్తము.

4. స్తబ్ధరోమవిషాణములు = పందికొమ్ములు; ముక్త...ఫలంబులు = పాముల తలలలోని మణులు; కురువిందులు = గురివెంతలు; వేణుజాతములు = వెదుళ్లనుండిపుట్టినవి; గంధ...చయము = కర్పూరము, అగురు మున్నగువృక్షములకట్టెలు; పందికొమ్మున్నగువానినుండి ముత్యములు లభించు నందురు; పందికొమ్ములనుండి లభించు ముత్యములు రేఁగుపండ్లంత ఉండు ననియు, పాముల శిరోమణులు గురిగింజలంత లేసి యుండు ననియు, ఏనుఁగు కుంభములలోని ముత్యములు ఉసిరికకాయలంత ఉండు ననియు, వెదురు ముత్యము లాడుగపండ్లంత ఉండు ననియు భావము.

154. ఈఁదీది = ఈఁదియీఁది; ఆసల్ = కోరికలు, ప్రాణప్రయాణోన్ముఖాయాసంబుల్ = ప్రాణములు పోవుచున్నప్పటి శ్రమలు; మిథ్యాసౌఖ్యంబులు = సుఖాభాసములు.

155. వ్యాయామంబు = విశాలమైనది; అదృశ్యవస్తువు = అవాఙ్మానసగోచరము; పుష్కరప్రాయంబు = ఆకాశమయము.

157. నీలగ్రీవుఁడు = శివుఁడు; జీవేశ్వరులు = భర్తలు.

158. కామ...అర్క = కామము, క్రోధము, మదము మున్నగు నంధకారసమూహమునకు గొప్ప సూర్యుఁడగువాఁడా! వేధో...ప్రపంచా = బ్రహ్మాండముల నాశనకాలమునందలి తాండవమున తిరుగుడువడి నశించు ప్రపంచము కలవాఁడా! పుర...ప్రభావ = త్రిపురముల గొప్పతనమును నశింపఁజేయు ప్రభావము కలవాఁడా! దశదిక్చేల = దిగంబరా!

159. లుంటీకృతాఘ = నశింపఁజేసిన పాపములు కలవాఁడా! ముక్తి...రత = ముక్తికాంతా గాఢాలింగనమున ఇష్టము కలవాఁడా! చిద్విద్యా...చర = ఆనంద విద్య యను రాజమార్గమున తిరుగువాఁడా! తారకఘంటారవ = తారకమంత్రపు గొప్ప ధ్వని కలవాఁడా! వ్యాధేశుఁడు = వేఁటకాఁడు.

160. దివా...మండితా - దివానిశోదయావసాన = రాత్రింబగళ్లు, ఉదయాస్తమయములు; దిగ్వితాన = దశదిక్కులు, అనువానిచే; మండిత = అలంకరింపఁబడిన; అజవంజవాంధకార = సంసారాంధకారమున; సత్యసంవిద భ్రమండితా = సత్య మగు జ్ఞాన మను ఆకాశముచే అలంకరింపఁబడినవాఁడా! దివా...ధవా = సూర్యాదిగ్రహములకు గొప్ప కాంతి నిచ్చుటచే; వాగ్భవాండభాసక = బ్రహ్మాండమును ప్రకాశింపఁజేయు; ఆదితత్త్వ= తొలి తత్త్వమయిన; తారకక్షపాధవా = నక్షత్రచంద్రులు కలవాఁడా!

చిన్న చిన్న (దగ్గఱగా) గనుపులు గల వెదురుతో చేయఁబడిన వింటిలో; చాఁగపురి = చాఁగనారదారము; సంతరించి = కూర్చి; గసికకోలలు = కొయ్య మేకులబాణములు; ఆత్మనాయకులు = తమ భర్తలు.

16. సామ్యవర్గము = పోలికలు; పాటింపంగనో = చూడఁదలఁపు ననోయేమో! నిజాగారంబులన్ = తమయిండ్లయందు; హారిణము = జింక; ఇభశాబము = గున్న టేనుఁగు; అలం. ఉత్ప్రేక్ష, క్రమము.

17. ఆలవాలంబు = మూలము - నివాసము.

18. హర్యక్షము = సింహము; అక్షీణగరిమ = తక్కువకాని గొప్ప తనము; కాంతారదంతావళము = అడవియేనుఁగు; నవీనవైధవ్యకరము = క్రొత్తగా వైధవ్యమును కలిగించునది; కురంగ...యశము = జింకదంపతుల గుంపుల సంసారములను నశింపఁజేయుటలో గొప్ప కీర్తికలది; మృగాదనము= ఒకజాతిమృగము; ప్రాణగంధవాహము=ప్రాణవాయువు; దందశూకేంద్రము= పాములరాజు; నారాచబృందవర్షము = బాణపరంపరల వాన; కంధరము = మేఘము; కోదండము = విల్లు; ఆరణ్యభూనాథుఁడు = ఆటవికరాజు.

19. సర్వలోకేశుఁడు = శివుఁడు; పుళిందవిభుఁడు = బోయలఱేఁడు.

20. గిరికందరసానువనీ నిర్ఝరములన్ = కొండగుహలు, చరియలు, అడవులు, సెలయేళ్లు - మున్నగుచోటులందు.

21. మందస్మితజితకుంద = చిఱునవ్వుచే గెలువఁబడిన మల్లె కలది- మల్లెపువ్వును బోలిన నవ్వు కలది. ఉపగూహనము = కౌఁగిలింత; వచనామృత నిష్యంద = వాగమృతప్రవాహము కలది; సెలమసలెన్ = సెల తప్పెను.

22. భసితాంగరాగము = బూడిదమైపూఁత; ప్రతివచ్చు=సమాన మగు; ఆనన పాండుగరిమ = ముఖముయొక్క గొప్పతెల్లఁదనము; హాలాహాల కాళిమచ్ఛవి = విషముయొక్క నల్లనికాంతి; అణుతరంబు = మిక్కిలి సూక్ష్మము; సరభసానంగసంక్రీడ = తొందరపాటుతోడి రతి.

5. సంకుమదంబు = మృగమదము - ప్రత్యహమున్ = ప్రతిదినము; కూలంకష = నిండుగా; తదీయభూతి = దాని సంపద.

6. పాఱుటాకులు = ఒకవిధమైన ఆకులు; భారము = బరువు; ఏటికిన్ = ఎందులకు ?

7. అగురుశాఖామహాకాష్ఠఖండములు = అగురుచెట్టుకట్టెలు; మృగనాభి = కస్తూరి; ధమ్మిల్లంబు = కేశపాశము; పెఱబొమ్మలు = పక్షులు భయపడుటకై చేయు దిష్టిబొమ్మలు; తవిదచేలు = రాగిచేలు.

8. ఆరబములకున్ = పైరులకు; పసరంబు = పశువు.

9. వరాహపంక్తులు = పందిమూఁకలు; ప్రోగుఁద్రాళ్లు = వేఁటల కుపయోగించు ఒకవిధమైన త్రాళ్లు.

10. మంచెలు = పొలములందలి ఎత్తయిన ఆసనములు; కటిమండలిన్ = మొలలందు; ప్రేయుదురు = కొట్టుదురు; ఒడిసెళ్లన్=పక్షులనుకొట్టు సాధనములగు త్రాళ్లచే; బాహుమూలాంచితదీధితుల్ = చంకల నిగనిగలు; పర్వఁగన్ = వ్యాపింపఁగా.

11. మదపుంస్కోకిలము = మదించిన మగకోయిల; వేఁటలాడు = వేఁటకువచ్చిన; ఎఱుకుగోవాళుల్ = యువకులగు బోయలు; ప్రసూనా... వృత్తులు=మన్మథునిబాణములచే ప్రేరింపఁబడిన మనోవ్యాపారము కలవారు.

12. శబరకాంత=బోయెత; శాతకుంభకుంభయుగములన్ = రెండేసి బంగారు గిండ్లయందును; కరకరి = కలఁతపాటు; అజునకైనన్ = బ్రహ్మకును.

13. మోవి = పెదవి; కబరీభరము = తలకట్టు; అబ్బురపుఁగౌను = ఆశ్చర్యముగొలుపు నడుము.

14. అధరమధురిమ = పెదవితీయఁదనము.

15. తెరువుకాని = దారియీయని - సందీయనట్టి; బర్హాంబరము = నెమలిపురివస్త్రము; పీఁకగల = బలమైన; కుఱుచగనుపులవెదురువింటన్ =

31. అనూనంబులు = గొప్పవి; కల్యంబు = ప్రారంభము.

32. కటి = మొల; గుంజాబీజసంకీర్ణ మేఖల = గురిగింజలు కూర్చిన మొలత్రాడు; మయూరపక్షలతికాకాండంబులు=నెమిలిపురి యీఁకలగుంపు.

33. ఉద్దించు కాఁడెక్ = ఎక్కువ యుత్సాహముతో నాఁడెను.

34. కొంచెపు వింటిబ్రద్ద = చిన్న విల్లు; బరిగోలలు = అలుగులు లేని బాణములు; సలంఘనగతిక్ = ఛంగున గంతులువేయు గమనమున; లుబ్ధకుల్ = వేఁటకాండ్రు.

35. వీఁక = బలము - శక్తి; తడవిల్లు = తడబద్దలతో చేసిన విల్లు; సెలసువిల్లు=సెలసుకఱ్ఱతోఁ జేయఁబడిన విల్లు; చేఁగవిండ్లు=బలమైన ధనుస్సులు.

36. మృగయా=వేఁట; తెఱంగు = పద్ధతి; ఎఱుకుఁజేఁడు=బోయెల దొర; ఆటవిక పుటభేదనంబు = బోయపల్లె; అనుపమ = సాటిలేని; ఇంద్ర నీల నీలకుటిలకుంతల జాల ఫాల పట్టికలు = ఇంద్రనీలములవలె నల్లనై వంకరగా నున్న జుట్టుతోడి నొసటి భాగములు; మంజరీ మంజులు = పూ గుత్తులచే మనోహరములైన; బిస...దండంబులు = తామరతూండ్లచే అలంక రింపఁబడిన; భుజములు; అవతంసీభూత = అలంకరింపఁబడిన; జఘనంబులు= మడికట్టులు; కురువక ప్రసవగుళుచ్ఛంబులు = గోరింట పూలగుత్తులు; లాక్షా రసంబులు=లత్తుకపూఁతలు; సాటువ=సామ్యము - పోలిక; తుటారించు = తిర స్కరించు; మరునమ్ములు=మన్మథుని బాణములు; చమరు, బొసటంబు=రాచిన ఒకవిధమగు లేపనము; వనచరవనరుహానయనలు=ఆటవికస్త్రీలు; గునుకుంబ్రాలు = ఒకవిధమైన యడవి ధాన్యము; కీచకతండులంబులు = వెదురుబియ్యము; కొట్రఁబోసి=ఎసరుపోసి; ఉప్పి=ఆవిరితో ఉడికించి; ఆవించిన=ఆవిరికిఁబెట్టిన; కాళింగభంగ=పుచ్చకాయముక్కలు; లశున= వెల్లుల్లి; పిశితంబు=మాంసము; వెసళ్లు = వంటకుండలు; ఘటికలు = చిన్నకుండలు; గుడా...కలశంబులు = ద్రాక్ష, బెల్లము, ఇప్పపువ్వు, తాడి, యీత, బియ్యము - మున్నగువాని నుండి

23. మృగరాజమధ్య శృంగారగరిమ = సింహమధ్యమువంటి మధ్యముయొక్క ఎక్కువ యందము.

24. పంచాననము = సింహము; అనేకపము=ఏనుఁగు; వ్యాఘ్రము= పులి; కోలము = పంది; శైలోపకంఠనిర్ఝరసైకతస్థలి = కొండలదరి నున్న ఏటి యిసుకతిన్నెలుఁగలచోటు; ఖండేందుశేఖరుఁడు = శివుఁడు; గండూషితాంబు ధారలు = ఉమిసిన నీటిప్రవాహములు; ఘోణిమాంసమ్ము = పంది మాంసము. గర్భస్థుఁడగు శిశువు (తిన్నఁడు) మునుముందు చేయఁబోవు పను లిందు సూచింపఁబడినవి, గర్భవతికిఁ గలుగు కోరికలు, ఆమె చేష్టలును శిశువు లక్షణమును తెలుపు నని యభిజ్ఞుల యాశయము.

25. సొమ్ములు = నగలు; ఒద్దిక = చేరిక; శ్రాంతి = ఆయాసము.

26. బిడ్డకట్లు = నొప్పులు; భిల్లపురంధ్రులు = ఆటవికస్త్రీలు; నిలువఁగనీకరే = నిలువనీయకుఁడు.

27. శివభక్తి, మునుపైన = తొట్టతొలుతనే శివభక్తి గల; జంబాలంబు = బురద. అంతరంగమలాపహంబు = మనోమాలిన్యమును పోఁగొట్టునది; కడుప్పనకుఁ బెట్టి = కుడిపి.

28. జ్ఞాన...సుషుప్తుండు = జ్ఞానప్రసూనాంబిక భర్తయైన శివుని పాదధ్యానమువలని గొప్పసౌఖ్యమున గాఢనిద్ర పొందినవాఁడు; ఘస్రంబులు = దినములు.

30. శివభక్తిరహితము = శివభక్తి లేనిది; ధృతి = ధైర్యము; విడుల్చుకాడఁజొచ్చెన్ = విదలించి యాడసాఁగెను. [ఇచట విదుల్చుకొని, యాడఁజొచ్చె యనుటకు బదులు—'వ్యావహారికముగ 'విదుల్చుకాడఁజొచ్చె' అని ప్రయుక్తము]. భవపరాఙ్ముఖుఁడు = సంసారము చూడనివాఁడు - ఒల్లనివాఁడు; బోరలఁబడియెన్ = బోర్లపడెను; శ్రేయోమహారాజ్యము = కీర్తిసామ్రాజ్యము; వసుంధరాస్థలము = భూమి; విశ్వపతితత్త్వము=శివతత్త్వము; దర్పకారి = శివుఁడు.

ఒప్పుచున్న; లోచన తారకద్యుతుల్ = కనుపాపలకాంతులు; పెక్కువన్ = ఆధిక్యముచేత.

46. ఆమోద మేదురవినోదంబులన్ = సంతోషముచే ఎక్కువయిన వినోదములతో; నిషాదమిథునంబులు = బోయదంపతులు; ఆఖేటకంబు = వేఁట; పాటి = సమానము; ప్రోఁగుచుట్లు = త్రాళ్లచుట్లు; దొడ్డివల = మృగములు గుంపులుగా పడుట కుపయోగించు వల; కృష్ణకురంగంబు = జింక; దిద్దిన = తయారుచేసిన; ఓరణంబు = ఒకజాతి డేగ; సెలకట్టెలు = ఒకజాతి డేగలు; సాళువంబులు = డేగలు; వేసడంబులు = కంచరగాడిదలు; గిద్దులు = ఒకజాతిడేగలు; విడివేఁట = పక్షులపై పక్షులను విడిచెడు వేఁట; కేరజంబు = పొంచి వేఁటాడుపక్షి; సాదివేఁట = పెంపుడుపిట్టల నొకచో నుంచి, వానిధ్వనులచే ఇతరములైన పిట్టల నాకర్షించి చేయునట్టి వేఁట; శరము = బాణము; శరాసనము = విల్లు; టెంకి = స్థానము.

47. ఉగ్రసత్త్వంబులు = క్రూరమృగములు; సారమేయము = కుక్క; ఘృష్టిరోమంబులు = అడవిపందులు; దీమంబు = మచ్చుమృగము, లేకమచ్చుపిట్ట; అదను = ఉపాయము; తూకు = పూనిక.

48. కరటిపోతములు=ఏనుఁగుగున్నలు; కిటుల్ = పందులు; కొర్నవగండ్లు = కొరసానిగండ్లు.

49. మెకము = మృగము.

50. ఏకలంబులు = పందులు; కమర్చి = పెంద్రుకలు కాల్చి; పెంచులన్ = కుండపెంకులలో; చిప్పుచున్ = వేయుచు; ఏర్చి = కాల్చి; కఱకుట్లు = కట్టెలకు గ్రుచ్చిన మాంసములు; కల్జువ్వలనీడ = కపీతనవృక్షముల నీడ.

51. ఇంజెట్లు = ఒక తెగ కందలు; పెరతేనియలు = పట్టుతేనెలు.

తీసిన మద్యముల కుండలు; వనక్రోడము = అడవిపంది; తామ్రచూడము= కోడి; మహిషము = దున్న; అజ = మేఁక; అవి = గొఱ్ఱె; బంతి = వరుస; మొఱయించు = ధ్వనిచేయు; మ్లేచ్ఛులు = కిరాతులు; సరకట్లు = వీణె మెట్లు; గుమ్మెట = తుడుము.

37. ఉదకమాడి = స్నానముచేసి; ఒక్కప్రొద్దు = ఉపవాసము; చతురలంకారములు=నలువిధముల నగలు - కర్ణాభరణ, కంఠాభరణ, హస్తాభరణ - పాదాభరణములు. కైసేయుము = అలంకరించుకొనుము.

38. తొడి = తొడిగి; కట్టుక = కట్టుకొని; శిరోవర్ధిష్ణునీలాలకంబులు = తలపై వృద్ధిపొంది - పెరుఁగుచున్న నల్లని ముంగురులు; పితృస్వాంతంబులు = తలిదండ్రుల మనస్సులు.

39. విరిదండలు = పూలమాలలు; జోతులు = దీపములు.

40. ప్రణతులు = నమస్కారములు; పక్కణము = బోయపల్లె.

41. వ్రీడావిహీనులు = సిగ్గులేనివారు; తొడరి = యత్నించి ఉపదంశభాండముల్ = ఊరుగాయలకుండలు; మృగయాధిదైవతయాత్ర = కాట్రేనిజాతర; పానములుచేసి = త్రాగి.

42. ఉపనాథుఁడు = విటుఁడు; అధికాసవము=ఎక్కువ మద్యము; అల్లాళనిన్ = ఆ విటుని; హాలాతురతాత్మికాగతిన్ = మధుపానమువలన ఆతురమైన మనస్సు కలదానివలె.

43. పుచ్చుక = తీసికొని; ఉగ్మలి = స్త్రీ; మక్కువ = ప్రీతి.

44. మధుపుకుండలన్ = కల్లుకుండలయందు.

45. విడిసి = ప్రవేశించి; మీనాంక...లీలన్ - మీనాంకసరోజరాగ = మన్మథుని పద్మరాగములతో; కలిత = కూడిన; ఆభరణాంతర = నగలోని; నీలలీలన్ = నీలమాణిక్యమువలె; హాలాం...ద్యుతుల్ - హాలాంకురిత = మద్యమువలనఁ గలిగిన; అరుణచ్ఛవి=ఎఱ్ఱనికాంతితో; సమంచిత =

61. అలయించుచున్ = శ్రమపెట్టుచు; చలమునన్ = పట్టుదలతో.

62. ఎలయించుక = ఎలయించుకొని, సంతోషించి; హిమా...విలసనములు = శివుని లీలలు; మదిన్ విపరించి = మనస్సులో నిర్ణయించి.

63. చిన్మయాంగము = ఆనందమయస్వరూపము; అవిద్యా ధ్వాంత సంతానము = అజ్ఞానాంధకారసమూహము; నిశాంతము = ప్రాతఃకాలము; అభంగరుక్కాంతాపాంగము = ఎడతెగని కాంతి కల సూర్యుని క్రీగంటి చూపయినది; వివిక్తధ్యేయ నిర్లింగము = ఏకాంతస్థానమున ధ్యానింపఁదగిన కారణరహిత మయినది.

64. రోమాంచకంచుకోదంచితాంగుఁడు = గగుర్పాటను కవచము చే ఒప్పిన దేహము కలవాఁడు - గగుర్పాటుపొందిన వాఁడు; ముకుళిత హస్తుఁడు = నమస్కరించినవాఁడు.

65. గాసింబెట్టెడు = బాధించెడు; కుట్రు నట్టడవిలోన్ = చిట్టడవి నడుమ; ఏటిగడ్డన్ = ఏటిచేలపయి; ఇలు = ఇల్లు; ఆఁకొన్నచోన్ = ఆఁకలియైనచో; ఏసుట్టంబులు = ఏచుట్టములు - ఏబంధువులు.

66. చెండినన్ = చంపఁగా; చిన్నక = చిన్నయక్క; పెద్దక = పెద్దక్క; కారుకమ్మగాన్ = మిక్కిలి రుచిగా.

67. ఒడిపిళ్లు = ధాన్యవిశేషములు. సవరపుమెకములు = చమరమృగములు.

68. తోఁచి తోఁచి = ముంచి ముంచి.

69. గంగరేనుపండ్లు = గంగరేఁగుపండ్లు. కూడి మాడి = కలిసి మెలిసి.

70. పోఁడిమిన్ = పోఁడిమియును - సౌష్ఠవమును - సౌకర్యమును; తెప్పల్ గాఁగన్ = సమృద్ధిగా.

52. పూర్వావనిభృత్తటాటవులు = తూర్పుకొండ సమీపమందలి యడవులు, పాళియమెత్తి = దండువిడిసి - బసచేసి; కుంభజగ్రావసుతాప్రతీర = సువర్ణముఖరీ నది యొడ్డునందలి.

53. అంజినాడు = దేశ విశేషము. చండసత్త్వములు = క్రూర మృగములు; చండసంహారతాండవంబు = భయముగొల్పునట్లు చంపుట యనెడి క్రీడ.

54. ఆఖేటకఖేల = వేట యను నాట; వికచ ప్రసూనవకుళప్రకరంబులు = వికసించిన పూవులు కల పొగడ చెట్లగుంపులు.

55. కెంజడలు = ఎఱ్ఱనిజడలు; ఆత్మైక విచారనిశ్చల దృగబ్జాతంబులు = ఆత్మ విచారమున నిశ్చలముగా నున్న పద్మములవంటి కన్నులు; అచ్చైన = స్పష్టమైన; కచ్చడము = గోంచి; అంసంబు = బుజము; రుండమాల=తలపుఱ్ఱెలదండ; గళదేశస్థాణువు = మెడలో లింగము; వ్రాలంగాన్ = ప్రకాశింపంగా; ఒడయండు = గొప్పవాఁడు.

56. శిలావటమూలంబు = సెలయేటి గట్టునందలి మఱ్ఱిచెట్టు క్రింద.

57. అంతర్ధానము సేసినన్ = మాయము కాఁగా.

58. పీఁకెలు = ఊదుసాధనములు; సన్నతప్పుటయు = తమ సైగ తప్పిపోఁగా - తమ యత్నము ఫలింపకపోఁగా; రొక్కారొక్కముల్ దిట్టి = పెక్కువిధములుగా తిట్టి; శార్దూల క్రోడ మృగాదులన్ = పెద్దపులి, పంది, జింక మున్నగువానిని; బోధింపంగన్ = మేలుకొల్పుటకు.

59. ఆఖేటకస్థలము = వేఁటాడుచోటు; ఉల్లంఘన సేసి=దాఁటి; లుబ్ధకులు = వేఁటకాండ్రు; ఘూర్ణిల్లఁగాన్ = ప్రతిధ్వనింపఁగా; ధనుఃకాండోల్లసత్పాణి = ధనుర్బాణములతో ప్రకాశించు హస్తములు కలవాఁడు.

60. సంవర్ధితశ్రాంతి = వృద్ధిపొందిన యలసట; ఉద్దవిడిన్ = శీఘ్రముగా; దాఁటి = పరుగెత్తి; ఆశాశలన్ = సలుదిక్కులను; పాశవిముక్తుఁడు = బంధమునుండి విడివడినవాఁడు; యదృచ్ఛావృత్తి = స్వేచ్ఛ.

90. నెపము = మిష - సాకు; కఱకుట్లులు = కొయ్యకుఁగుట్టి కాల్చిన మాంసఖండములు.

91. జీవనము = బ్రతుకు; పదరాజీవములు = పాదపద్మములు.

92. ఏడుపుడిపి = ఏడుపు పోఁగొట్టి; సరగునన్ = వేగముగా; అవధానమునన్ = నిదానముగా.

93. ముదమునన్ = సంతోషముతో; మిన్నంది = ఆకాశమునందుకొని.

94. పంచాక్షరీ...భాగములు = పంచాక్షరీ మంత్రముచే పవిత్రమగు విభూతితోడి పుండ్రము (రేక) లచే చిహ్నితము లగు ద్వాదశభాగములు; స్నానార్ద్ర శాఖ = స్నానము చేయుటచే తడిగా నున్న జుట్టుముడి; క్రమ...భూషణంబులు = క్రమముగా వేయఁబడిన ముడులతోఁగూడిన రుద్రాక్షమాలల అలంకారములు; అగుల్భ...తోత్రంబు = చీలమండవఱకును వ్రేలాడు మునికోల. ఉపవీత సూత్రములు = యజ్ఞోపవీతములు; పుష్పకరండకంబు = పూల సజ్జ.

95. చాఱికలయ్యెన్=నీటిచారలు కలదయ్యెను; ఎంగిలిపుల్లియలు=ఎంగిలి యూఁకులు.

96. కై సేయన్ = అలంకరింపఁగా; కతంబేమి = కారణమేమి? నిర్మలతోయస్నపనంబు = నిర్మల జలస్నానము; నీరువట్టులు = నీటిచాఱికలు; కూడుంగా = తగునా?

97. కసుమాలము = కశ్మలము - రోఁత; కేల్దోయి=రెండుచేతులు; వెఱపు = భయము.

98. పోఁడిమి = అందము - కాంతి; బూటకము = మాయ.

99. తుందుడుకు = కలఁతపాటు.

100. ప్రాఁతలు = తోళ్లు; బాఁతి = ప్రేమ; మెసంగితి=తింటివి; తుంటెన = విటకత్తె; శవభూతి = శవములబూడిద; రోయుదువే = అసహ్యి

71. కాలినకొఱఁతన్ = కాలిన కట్టెయందును; ఇగురుఁబోండ్లు = యువతులు.

72. మౌనంబు = మాటలాడకుండుట. కస్తింబెట్టన్=కష్టపెట్టఁగా.

73. బ్రుంగిన = మునిఁగిన; ఒడి తప్పక = క్రమము తప్పక.

74. అలయించి = శ్రమపెట్టి; మఱుఁగరే = దుఃఖింపరే.

75. నిఱ్ఱసిల్లి = బాగుగా ఒడలు విఱుచుకొని; మట్టువడక=లొంగక; అసియాడంగన్ = తిరుగఁగా.

76. పోటుకోలాకటియన్ = పోటుకోల యొక్క టియును; పుచ్చ లేదు = తీయలేదు; వేదుక+ఎల్లన్ = వేదుకెల్లన్; మాజాలి = మా విచారము.

78. ఆలమట = దుఃఖము.

80. కడదాఁకన్ — చివరివఱకును; తుందుడుకు = కలఁతపాటు.

82. కస్తిపడఁగాన్ = దుఃఖపడఁగా; కారాకూరంబులు = బలాత్కారము; పోకార్తున్ = విడుతును.

83. వనరుచున్ = దుఃఖించుచు; వనచరులు = కిరాతులు.

85. పస్తున్నాఁడు = ఉపవాసమున్నాఁడు; సెగులు = కష్టము.

86. ఆసన్నగ్రావమహాటవుల్ = దగ్గఱికొండలు, అడవులు; కడపి = చంపి; వ్రాల్చెన్ = మీఁఱఁజేసెను; ప్రేల్చెన్ = వేఁచెను.

87. అంపపొది = బాణములపొది; కాంచనముఖరీజలము = సువర్ణముఖినదినీరు; నంజుడు=మాంసము; అద్రిరాజల్లుఁడు=అద్రిరాజు నల్లుఁడు - శివుఁడు.

89. తేఁకువ = నిలుకడ; సాఁకఁగదే = పాలింపుమా! అఱ్ఱాకలఁ బెట్టక = బాధలఁబెట్టక; పలాశనాసక్తుఁడు = మాంసాహారమున ఇష్టము కలవాఁడు.

112. పదరినకతనక = చలించిన కారణమున; నెట్టు, అవిసెనో= ఎక్కువగా అదరెనో - పగిలెనో.

114. వేఁకి = జ్వరము.

115. భంగము నొందునో = నశించునో; నాక = అనక; తూణికా బాణము = అమ్ములపొదిలోని బాణము; తిగిచి = లాగి; భల్లముఖాగ్రము = బాణముయొక్క వాఁడియైన కొన; రక్తపద్మదృక్కోణము = ఎఱ్ఱతామర వంటి కనుఁగొలికి; గుడ్డు = కన్ను; శోణిత ద్రోణిక = రక్తపుగుంట.

116. మోహనమై = అందమై; తన కన్ను = శివుని కన్ను; ఉమాపతి = శివుఁడు; శోణిత క్లిన్నత = రక్తము కాఱుట.

117. లాలాటలోచనము = నొసటికన్ను; కీలాలము = రక్తము.

118. సునిశితబాణంబు = వాఁడిబాణము.

119. కన్నప్ప = తిన్నఁడు; ఖండపరశువు=శివుఁడు; ఆశుగంబు = బాణము; ఎలుఁగు = గొంతుక.

120. అరవిందసూతి = బ్రహ్మ; వియచ్చరులు = దేవతలు; శీతవసుధాధర కన్యక = పార్వతి.

121. శివగోచర = శివభక్తా! అవిరళతరము = తక్కువకానిది - ఎక్కువయినది.

122. దరహాసము నెఱపుచుక్=చిఱునవ్వు నవ్వుచు; పరిసరము = సమీపము; పిల్చుక = పిల్చుకొని - పిలిచి; కృత్తివాసుఁడు = శివుఁడు.

123. జగ...పారీణత = లోకము మిథ్య యను విషయమును స్థిరముగా ప్రతిష్ఠించు నేర్పు; తీపుక్ = వాంఛయును; చీఁకటి = అజ్ఞానము.

124. నిగమములు = వేదములు; ఆడఁగాక్ = పలుకఁగా; భవన్మయమైన = నీతో నిండియున్న; పూర్ణచిద్గగనము = నిండియున్న ఆనందాత్మకమగు నాకాశము; భ్రమఁ బుట్టెడుబాధ = పునర్జన్మదుఃఖము.

పడుదువా? - పడ వనుట. నీచుపొత్తునఁ గుడుచుట వీరచోడవ కథలోఁ గలదు. ఇందలి భక్తుఁడు సుందరమూర్తినయనారు.

101. కూడుగ్గఁబట్టి = ఆహారము విడిచి.

102. తారాధిప కళాశిఖామణి=చంద్రశేఖరుఁడు - శివుఁడు; అతనికిన్ విని = అతని పల్కులు విని.

103. తవతవ పడన్ = ఆయాసపడఁగా - కలఁతపడఁగా; శ్రుతి వ్యవహారేతర మతము = వేదబాహ్యపద్ధతి.

105. మోదించి = సంతోషించి; హరద్విజుండు = శివ బ్రాహ్మణుఁడు; చెంచు = కిరాతుఁడు - తిన్నఁడు; పోవం ద్రోచి = త్రోసివేసి; గండూష జీవన సేకంబు=పుక్కిటినీటి స్నానము; ఏసి = కొట్టి; కోలామిష ఖండముల్ = పందిమాంసపు ముక్కలు.

106. ఏమొకో = ఏమికారణమో; అభవుఁడు=శివుఁడు.

107. కించిత్...గలిన్ = కొంచెము వికసించిన యొక్కని తామర పూవురేకుల మొత్తమునుండి జాఱుచున్న తేనెధారవలె; ముకుళితనేత్రమునన్ = మూసిన కంటినుండి; ఘనమైనన్ = దట్టము కాఁగా.

108. ఆందోళము = కలఁతపాటు; కంటినంటిన నొప్పిన్=కంటికిఁ గలిగిన బాధవలన.

109. తరంగంబులైన = పొంగి పొరలుచున్న.

110. కోకపొట్లంబు = పొట్లముగా కట్టిన వస్త్రము; కమఠోష్ఠకరభ భాగమునన్ = అఱచేతిలో చిటికినవ్రేలి క్రిందిభాగమున రాపిడిచేత వెచ్చనైన భాగముచేత; రేచకి = కరకకాయ; నిమ్మపంటిపుల్సు = నిమ్మపండు రసము; పెరుగువత్తులు = పెరుగులో ముంచిన మెత్తని దూదివత్తులు; సంకుఁజమిరి = శంఖముతో రాచి; కన్నులోడిఁబడి = కంటిరంధ్రమునుండి.

111. చిల్లిఁగదిసిన = రంధ్రమునకుఁ బెట్టిన; వ్రాలు = అక్షరములు; నెరయన్ = నిండఁగా.

134. పశ్చిమతటము = పడమటిగట్టు; నికటకూలము = సమీపమందలి యొడ్డు; లోకమాతృక = లోకజనని.

136. ప్రసాదంబు = అనుగ్రహము; అంగయకన్నె = మీనాక్షి.

137. లేమల్ = స్త్రీలు; శివాభోగవేళామంజూక్తులు = శివుని పూజాసమయమందలి మధురములైన మాటలు.

138. అప్రతర్క్య...ధీనిధి = ఊహింపరాని రాజ్యపరిపాలనమున పేరుపడిన గొప్ప బుద్ధి కలవాఁడు; సంజ్ఞాపతి = సూర్యుఁడు.

139. మూర్తి = స్వరూపము; హిమ...కీర్తి = మంచుకాంతివలె మిక్కిలి ప్రకాశించు గొప్ప కీర్తి కలది; మిహికామహీధరము = హిమవత్పర్వతము; కులగోత్రపాత్రుఁడు = కులపర్వతమునకు అర్హుఁడు, కులము, గోత్రములకు అర్హుఁడు.

141. కలశతనూజుండు = అగస్త్యుఁడు; శబ్దశాస్త్రము = వ్యాకరణము; అష్టాదశాక్షరమాతృక = పదునెనిమి దక్షరముల మూలము; శంఖఫలకంబు = శంఖనిర్మితమగు పలక; ఎనయైనవారు = సమానులు.

143. పాండ్య...నిధి - పాండ్యధాత్రీధౌరంధర్య = పాండ్యరాజ్యభారమును వహించుటచే; ప్రమోదిత = సంతోషించిన; గ్రావ = పర్వతములు; హరిద్వారణ = దిగ్గజములు; భుజగపతి = ఆదిశేషుఁడు; భూదార = ఆదివరాహము; కమఠపరివృఢ = ఆదికూర్మము అనువాని; ప్రథానిధి = ప్రఖ్యాతికి నిధియైనవాఁడు.

144. ద్రావిడభాషాదేవీగ్రైవేయకము=తమిళసరస్వతికి కంఠహారము.

145. దివిష...ప్రతిభులన్ - దివిషదన్నప్రాయ = అమృతప్రాయమైన; వాగ్గుంభసంపత్ = రచనాసంపదకలిగిన; కావ్యప్రతిపాదక = కావ్యములను రచించుటయందు; ప్రతిభులన్ = గొప్ప మేధాసంపద కలవారిని; పన్నిద్దఱన్ = పండ్రెండుగురిని; శైవ...రత్నములన్ = శైవమతవిజ్ఞాన

125. భవప్రయాసము = సంసారదుఃఖము; ఎడలింపఁగదే=పోఁగొట్ట వలయును.

127. వారినిధానంబు = సముద్రము; తాదాత్మ్యంబు=నీలో కలిపి కొనుట - మోక్షము.

128. తద్విమల-భావనులై = అతని నిర్మలతేజస్సును ధ్యానించుటయందు మునిఁగిన మనస్సు కలవారై; ఆత్మరూపమునఁ గూర్చెన్ = తాదాత్మ్యము నొసఁగెను.

129. అపవర్గోదగ్రభాగ్యంబులు = గొప్ప మోక్షసంపదలు; హాలాహాలభక్తభోక్త = అమృతాహారమును . భుజించు శివుఁడు; హేరంబ... ప్రభృతుల్ = వినాయకుఁడు, విష్ణువు, బ్రహ్మ, దిక్పాలురు, యోగులు, గంధర్వులు మున్నగువారు; అంతర్ధినొందెన్ = అంతర్ధానముపొందెను.

130. పునరభివాదనము = తిరిగి నమస్కారము.

131. కపటచతుష్షష్టిగతులు = అఱువదినాలుగు లీలాభేదములు; వాలవాయి = తిరువాలవాయి - హాలాస్యుఁడు; చొక్కేశుఁడు = చొక్కలింగేశ్వరుఁడు; మీనేక్షణ = మీనాక్షి; ఇరవు = నివాసము; దక్షిణాం... వైఘు = దక్షిణసముద్రునికి భార్యయగు తామ్రపర్ణీనదికి సవతియైన వైఘునది; నిజ...కంఠ = తన కన్నుఁదామరలచే పూజింపఁబడిన శివుఁడు కలది; కూడలళఘుయవైకుంఠకుంఠితాఘ = కూడలళఘుయ విష్ణుదేవులచే నశింపఁ జేయఁబడిన పాపములు కలది; నిఖిల...తాపంబు = సమస్తమైన సంపదల సమూహముచే నుంచేఁబడిన లోభి అనుతాపము గలది; మధురాభిధాన పురము = మధుర యను పేరి పట్టణము.

132. ఇందుధరుఁడు = చంద్రమౌళి - శివుఁడు.

133. మహోగ్రాపాంగము = మిక్కిలి ప్రతాపముకల క్రీఁగంటి చూపు; అంగయకన్నంబ = మీనాక్షీదేవి; అంగజుదేవి = మన్మథునిభార్యరతీదేవి; ఐదువ = ముత్తైదువ.

156. మానిసి=మనుష్యుఁడు; మూలస్థాన హరద్విజుఁడు = మూలస్థానమునందలి శివభక్తుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు.

157. ముడుపు = ధనము; వెచ్చంబున కొదవున్ = ఖర్చునకుఁ బనికివచ్చును; సింధుర...గంధంబు = గజగామిని యగు నందకత్తె కేశపాశము సహజమగు సువాసన కలది.

158. నత్కీరుండు=అఱవవాఙ్మయమున ఈ పేరు నక్కీరుఁ డని కలదు; సుభాషితములు కలవాఁ డని దాని యర్థము, తెలుఁగునఁ గన 'నత్కీర' పదమున కర్థము విచార్యము.

160. సిగ్గుచెడితిన్ = సిగ్గుతో చెడితిని.

161. సర్వజ్ఞత్వము = సమస్తము నెఱిఁగియుండుట.

162. పరవిద్యాధీనత = ఇతరుల విద్యపై నాధారపడియుండుట.

163. క్షామవ్యథకోలఁది = కఱవుబాధకంటె తక్కువైనది.

165. ఏభావ్యంబు = ఏమి న్యాయము? భైక్షము=భిక్షాటనము.

166 కుంభినీపతిసభ = రాజసభ.

167. సాహిత్య....ప్రౌఢిమన్ = సాహిత్యముచేఁ బ్రకాశించు మాధుర్యమున అందమగు నేర్పుతో; మాత్సర్యంబు = అసూయ.

168. గిరితనయ = పార్వతి.

169. అగజ = పార్వతి; గగనప్రసూనవాదము = కారణరహితమగు = నిరాధార మగు వాదము.

170. లూలామాలపుమాటలు = మోసపుఁబల్కులు.

171. తలచుట్టువాఱన్ = తలకుఁ జుట్టును.

172. ప్రతిభాషలు = ఎదురు జవాబులు.

173. ఉద్యత్కృపాధామా = ఉదయించుచున్న దయకు స్థానమయినవాఁడా! భక్తరక్షామందారుఁడు = భక్తుల రక్షణయందు కల్పవృక్షమయినవాఁడు; కుందుచున్ = దుఃఖించుచు.

మను సరస్సున గొప్ప హంస లయినవారిని; భూభృత్కంఠీరవుఁడు = గొప్ప రాజు.

147. అర్థులు = యాచకులు; పడఁతులు = భార్యలు; బొంకమి = అసత్యమాడకుండుట; పొడవడఁగించి = గర్వమును నశింపఁజేసి.

148. గ్రహ...క్షోభంబు = గ్రహముల వక్రగమనమున కలిగిన యశుభములతోడి గొప్ప కఱవుబాధ.

149. ధూమకేతువు = తోఁకచుక్క; ఏఁచెన్ = వృద్ధిపొందెను; రేపాడి = ఉదయము; తుషారంబు = చినుకు; మిన్ను = ఆకాశము; కర్వలి= గాలి; వర్షగర్భము సడపకపోయెన్ = గర్భబుతువులందు వర్షించెను; కుము దాప్తధారణ = చంద్రునియొనికి; కొమ్ము దఱిగెన్ = ఒక కొమ్ము తగ్గెను - విదియనాఁటి చంద్రునికొమ్ములు రెండును సమముగానుండినచో వస్తువులవెలలు సరసముగా నుండు ననియు, కుడిచేతిప్రక్క కొమ్ముతగ్గిన యెడల కొలువఁదగిన వస్తువులును, ఎడమచేతి వైపు గలకొమ్ము తగ్గినయెడల తూచఁదగిన వస్తువులును-బాగుగా ఫలింపక ధరలు పెరుఁగు ననియు పెద్దలందురు. కన్య భిన్నింప దయ్యెన్ = సూర్యుఁడు కన్యారాశియందుఁ బ్రవేశించినను, చినుకులు పడ లేదు - ఇది కఱవు లక్షణము; జముదెసన్ = దక్షిణదిక్కున.

151. ఇంజెట్లు = కంపలోని ఛేదములు.

152. అఱవము = ఒక జాతి సస్యము; పటిపటితైయె = చిందరవంద రయి; మల్లెవడి = తెగులుపట్టి.

153. ఎమ్ములు = ఎముకలు; వెచ్చపోవువారు = కమలినవారు; నిరస్తసస్యము = నశించిన పంట. కలది.

154. నవయుచున్ = బాధపడుచు; జీవానిలముల్ = ప్రాణవాయువులు - ప్రాణములు.

155. కరవెఱుఁగక = నేర్పు తెలియక - ఉపాయము తోఁచక. [సురసుర = తీవ్రతను తెలుపు ననుకరణము].

దైన్య = పవిత్రమగు తన నామము స్మరించుటచేఁ బోఁగొట్టఁబడిన మనుష్యులదీనత కలది; నిత్య...వదాన్య = ఎల్లపుడును స్నానాసక్తులగు జనుల గుంపునకు మోక్షపదము నిచ్చునది.

183. తటినీరత్నంబు = గొప్పనది; ఉత్తరించి = దాఁటి.

184. అరుణగిరీంద్రకూటము = అరుణాచలము; కృతాఘకపోలచపేటము = పాపములకు చెంపపెట్టిచ్చునది; నిరంతర...కృపీటము = నిరంతర = ఎడతెగని; భవదావపావక = సంసారదావాగ్నిని; విదాహకృపీటము= ఆర్పివేయు నీరు కలది; పుణ్యాకోశమందిరవిలసత్కవాటము = పుణ్యాకోశ మను భవనమునకు తలుపు అయినది; పరిహ్వృత...ఘోటము - పరిహ్వృత = అడ్డఁబడిన; సంతతభ్రమణ = ఎల్లపుడును తిరుగుటయందలి; భార = బరువు కల; పదశ్రమ = కాళుల ఆయాసము కల; భానుఘోటము = సూర్యుని గుఱ్ఱములు కలది.

185. ఉణ్ణామలజగదంబిక = అపీతకుచాదేవి; అణ్ణామల = తిరువణ్ణామల - అరుణాచలము; మణ్ణాస = భూమిపైఁగల ఆశ; పొన్నాస = బంగారముమీఁది కోరిక; పెణ్ణాస = స్త్రీమీఁది యాశ.

186. కాంచనగర్భుఁడు = బ్రహ్మ; ఒజ్జ = గురువు.

187. ఏకరసాలేశ్వరుఁడు = ఏకామ్రనాథుఁడు; కాంచికారమణుఁడు = కాంచీపట్టణప్రభువు.

188. అపవర్గము = మోక్షము; విక్రమసింహానగరము = నెల్లూరు; గౌతమగంగ = గోదావరి; అంహోమతంగ సింహము = పాపము లను ఏనుఁగులకు సింహము; విదళితోభయకర్మంబు = నశింపఁజేయఁబడిన సంచిత, ప్రారబ్ధకర్మములు కలది; కలుషానీక మందూకగోకర్ణంబు=పాపములగుం పను కప్పలకు పా మయినది; కృత్తివాసోనివాసంబు = శివునికి నివాసమైనది.

189. కాంచన...సారంగ - కాంచనపంకజాత = బంగారుతామర పూలయందు; విలసత్ = ఒప్పుచున్న, గంధ = పరిమళముచే, అంధ=మదిం

174. చార్వాకము = వాదులాట; వెండిగుబ్బలి = కైలాసపర్వతము.

176. హిమపయోధారాళవర్షంబులు = ఎక్కువగా మంచు కురియు చుండునవి; ఉద్ధురసంఘర్షణబాధకోపలములు = ఎక్కువయిన రాపిడివలన బాధను కలిగించు రాళ్లు కలవి.

177. తిమ్మిరి = స్పర్శజ్ఞానము లేనట్లుచేయు వ్యాధి; గాత్రము, విగ్రహము = దేహము; వెడరూపు = వికారపురూపు కలది; పరిహరింపఁగ = తప్పింపఁగా.

178. ఉడిగి = లేక - విడిచి. అలం. రూపకము.

180. భీషణాంహోలతల్ = భయంకరమైన పాపము లను తీఁగలు; తెవ్వన్ = తెగఁగా; తీవ్ర...వ్యథల్ = మిక్కిలి తీవ్రమై బాణములు గ్రుచ్చుకొని మండింపఁజేయున ట్లున్న దేహములోని బాధలు; వివ్వన్ = నశింపఁగా; తీఱని = తనివితీఱని; ఉత్కంఠతన్ = ఔత్సుక్యముతో.

181. హిమా...సర్వాంగము-హిమాత్మజా = పార్వతీదేవియొక్క; ఉత్తుంగకుచ = ఉన్నతములయిన స్తనములయొక్క; ఉపగూహన = కౌఁగి లిచే; విధూత = పోఁగొట్టఁబడిన; మనోజభూతి లేపసర్వాంగము = మన్మ థునిదైన భస్మము కల సమస్తదేహము కలది; లోచనీ...పతంగము = కన్ను లుగాఁ జేయఁబడిన చంద్రాగ్నిసూర్యులు కలది; వినిర్లింగము = కారణరహి తము - స్వయంసముద్భూతము; జంబుకేశ్వరమున జలలింగమును, అరుణా చలమున (తిరువణ్ణామలలో) అగ్నిలింగమును, చిదంబరమున ఆకాశలింగ మును, తిరువాలూరున పృథివీలింగమును, శ్రీకాళహస్తియందు వాయులింగ మును - ఇట్లు పంచ లింగములును కలవు.

182. కవేరకన్య = కావేరినది; జీవన...సైన్య - జీవనశితఖడ్గ = నీరను వాఁడికత్తిచే; ఖండిత = ఖండింపఁబడిన; భవప్రభవాఘ = సంసార మునఁ గలుగు పాపములను; విరోధిసైన్య = శత్రుసేనలు కలది; పావన...

హంసలతోఁ గూడినది, గొప్ప రాజులతోఁ గూడినది; పరాగము = పుప్పొడి, దుమ్ము; శిలీముఖభ్రమణఘోషము = తుమ్మెదల తిరుగుటలు, ధ్వనులు కలది, బాణప్రయోగధ్వనులు కలది; నవ్యకదంబముల్ = క్రొత్తవైన కడిమి చెట్లు - వాఁడిబాణములు: పుండరీకములు = తెల్లతామరలు, కత్తులు; మహాహవము = గొప్ప యుద్ధము.

198. పలాశశ్రేణి = ఆకులగుంపు; ఊర్ధ్వశాఖావితానంబు = మీఁది కొమ్మల గుంపు; హర్మ్యములు = మేడలు; దిశాంత...చ్ఛాయ = దిక్కుల చివరివఱకు తిరుగు గొప్ప చిగుళ్లకాంతి; శాద్వలము = పచ్చిక బయలు.

200. క్రూరనిరీక్షణప్రభలు=వాఁడిచూపుల కాంతులు; నీరద నీల గాత్రము = మేఘమువలె నల్లనైన శరీరము; అట్టహాసముల్ = పెడనవ్వులు; ఘేరవ కంఠనిస్వనము = నక్కగొంతుధ్వని; హేతి = ఆయుధము, మానవాస్థి హారారవముల్ = మనుష్యుల ఎముకలమాల చప్పుళ్లు.

201. బెట్టిదముగన్=కఠినముగా; కట్టెఁబడిన = కంచము (పళ్లెము) లోఁబడ్డ.

205. నూఱుక = నూఱుకొని; నూఱుచు నిండెన్ = నూఱేండ్ల యాయుస్సు నిండెను.

206. పురభిత్తనయుఁడు = శివుని పుత్త్రుఁడు; తారకదమనుఁడు = కుమారస్వామి; తలఁకు = భయము.

207. దారుణశక్తిధరుండు = భయంకర మగు కాసూశక్తిని ధరించినవాఁడు; పన్నగాహారహయుండు = నెమిలి వాహనముగాఁ గలవాఁడు; షణ్ముఖ...కటాహుఁడు - షణ్ముఖాట్టహాసారభటీ=ఆఱు ముఖములనుండియు వెడలిన పెడనవ్వుయొక్క గొప్ప ధ్వనివలన; విపాటిత = బ్రద్దలుకొట్టఁబడిన; దిగంతకటాహుఁడు = కటాహమువంటి దిక్కులచివరి భాగము కలవాఁడు.

చిన; సారంగ = తుమ్మెదలు కలది; ఫేనాంచత్తుంగతరంగ = నురుఁగుతో ఒప్పు ఎత్తయిన అలలు కలది; వారినిధిశీతాగాంతరా భంగ = సముద్ర హిమాద్రుల నడుమ ఎడతెగక ప్రవహించున దనుట, రోమాంచ...సంగ - రోమాంచ = గగుర్పాటు; స్వేదజల = చెమట; అశ్రుపూర = ఆనంద బాష్పములు అను వీనిని, జనక = పుట్టించు; ఆత్మానందసంపత్ = ఆత్మానంద సంపద గల మనోమంచాగ్రస్థిత = మన స్సను సింహాసనముపయి కూర్చున్న; విశ్వనాథ = విశ్వేశ్వరుని యొక్క; పద = పాదములకు; సమ్యక్సంగ = బాగుగా లగ్నమయినది.

191. విశ్వపతి = విశ్వనాథుఁడు; పాపాంగారవ్రజవృష్టి = పాప ములను అగ్నిగంపునకు వర్షమైనది; ఢుంఠిద్విపాస్యక్ = ఢుంఠి విఘ్నే శ్వరుని.

192. గుహ్యకసమ్రాడాశ = కుబేరునిదిక్కు - ఉత్తరము.

193. తొంగి దోగి=వాలి వంగి; జంగలు = అడుగులు; ఉత్తాల = ఎత్తయిన.

194. తమ్ములు = తామరలు; కమ్మఁ దెమ్మెరలు = మలయమారుత ములు; బిసినీలతాంగి = తామరతీఁగ యను వనిత.

195. హంస సంపదభీష్ట విహారహేతువు = హంసలు తమ యిచ్ఛ వచ్చినట్లు తిరుగుటకు కారణమైనది - యోగుల స్వేచ్ఛావిహారమున కాల వాలమైనది; అప్రతర్క్యమ = ఊహింపరానిది; అద్వంద్వము = సుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వాతీతము. అలం. శ్లేష, ఉపమ.

196. రజోవికారము = పుప్పొడి, రాజసగుణము; వాసనలు = సువాసనలు, జన్మాంతర సంబంధములు, ఊర్ములు = అలలు, షడూర్ములు; భవము = సంసారము. అలం. శ్లేష, ఉపమ.

197. దళములు = పూవురేకులు, సేనలు; రథాంగనినదంబు = చక్రవాకముల యఱపు, రథచక్రముల ధ్వని; రాజహంస సంకులము = రాజ

భూ...గణ్యా = భూమి, ఆకాశము, వాయువు, క్షీరము, అగ్ని, అంతరాత్మ అను రూపులచే గొప్పవాఁడగువాఁడా! స్వాభావ...పక్షీశ్వరా - స్వాభావ తేజః = స్వభావసిద్ధమైన తేజస్సుచే; గండూషిత = ఆక్రమింపఁబడిన; పద్మ జాండభవ = బ్రహ్మాండమున పుట్టిన; చక్షుః శ్రోత్ర పక్షీశ్వరా = ఆదిశేష గరుడులు కలవాఁడా!

225. అష్టాపదగిరిచాపా = స్వర్ణగిరి (మేరుపర్వతము) విల్లుగాఁ గలవాఁడా! అష్టాపదగర్భుఁడు = హిరణ్యగర్భుఁడు - బ్రహ్మ; అష్టాపదము ఖరి = సువర్ణముఖరి; అష్టాపద కమలము = సువర్ణకమలము.

226. మునీంద్ర...సముక్త = మునీంద్రుల మౌనముద్రచే బాగుగా వ్యాఖ్య చేయఁబడినవాఁడా! ముక్తవాసనా = వాసనను విడిచినవాఁడా! సనాతనా...ఘనా = సర్వదా తన సేవకులబాధ లనెడు తామరలగుంపునకు మంచగువాఁడా! ఘనాఘనాఘనప్రకాశ = వర్షకాలపు మేఘమువలె గొప్ప తేజస్సుకలవాఁడా! కాయజాగ్ని జీవనా = మన్మథుఁ డనెడు అగ్నికి జల మైనవాఁడా! వనాధి......పావనా! ఆటవికరాజపుత్త్రుఁ డగు తిన్నని, బ్రహ్మను పవిత్రుల నొనరించినవాఁడా!

చతుర్థాశ్వాసము

1. కంఠభూషిత కాకోదరవర = మెడయం దలంకరింపఁబడిన గొప్ప పాములుకలవాఁడా! వరాక...దూర = నీచులగు విమతమతవ్యాఖ్యల కోలాహలమునకు దూరమైనవాఁడా! చిదాకృతి=చిదానందస్వరూపా! జితకాల= యముని జయించినవాఁడా!

3. ఘోరాజులలోన్ = ఘోరయుద్ధములలో; వలరాజులు = మన్మథులు; జయరతి = విజయమను రతీదేవికి; కొమ్మలగమి = స్త్రీలగుంపు; నిలింప కుజము = కల్పవృక్షము; నాగావళి = పాములసమూహము; చందనా... ద్వారము = చందనవృక్షముమీఁది గాలియొక్క ఆస్వాదనము వచ్చు దారి;

208. మన్నిగొన్న = చంపిన; దొడ్డు = గొప్ప; నిర్ఘాతము = వజ్రము - పిడుగు.

209. బ్రహ్మణ్యోక్తి = బ్రాహ్మణహితోక్తి. అనుకంపా=దయ; తిగిచి పైచి = లాగివైచి.

210. కాళవనప్రభవ = శ్రీకాళహస్తి వనమున నుద్భవించినవాఁడా!

211. రౌప్యనగంబు = కైలాసపర్వతము; కుధరము = పర్వతము.

212. ఖేదోల్లోలోర్మి రోగజలనిధివేల = దుఃఖ మను చలించు చున్న అలలు గల రోగ మను సముద్రముయొక్క యొడ్డు.

213. కాలగ్రీవుఁడు = శివుఁడు.

214. మహత్త్వము = గొప్పతనము; డాఁచి = దాఁచి.

215. సేనాని = కుమారస్వామి; అవాచీనస్థాణునగంబు = దక్షిణ కైలాసము; సింధుప్రతీరంబునన్ = నదీతీరమునందు.

216. కదిసి = సమీపించి; కల్లోలభూయిష్ఠౌఘుంబు = అలలతో నిండిన ప్రవాహము.

218. భవద్భవము = నీ పుట్టుక.

219. నిటలంబునన్ = నొసట.

222. అవిద్యాసూత్రదాత్రంబు = అవిద్య యను త్రాటికి కొడవలి యైనది; జీవన...ముఖము = సంసారదుఃఖ మను వస్త్రమునకు కత్తెర చివరిభాగము; కైవల్యా...రత్నంబు = మోక్ష మను వస్తువు నిచ్చుటకు చింతామణి; జాంపత్యము = దాంపత్యము.

223. అపవర్గమార్గము = మోక్షమార్గము.

224. యోగి...నాగరిక = యోగులమనస్సు లనెడు పక్షులకు వలయైనవాఁడా! సర్వోపాధిశూన్యా = సర్వకారణ రహితుఁడగువాఁడా! జగద్యోగాయోగవిహీన = జగత్తుయొక్క యోగాయోగములు లేనివాఁడా!

16. నిరుపమకలనాద పరివాదినీవీణలు = సాటిలేని మధురధ్వనితో నొప్పు ఏడుతీగల వీణెలు; లాస్యాగమములు = నాట్యశాస్త్రములు; సంతరించెన్ = కూర్చెను. అలం. క్రమము.

17. విసివి = విసిగి; పంచకరపాట్లు = కష్టములు; పణ్యధర్మంబు = వేశ్యాధర్మము.

18. జననాంతరవాసన = పూర్వజన్మసంబంధము; కళానిధి శేఖరుఁడు = చంద్రశేఖరుఁడు - శివుఁడు.

20. భూమి భృత్కన్యక = పార్వతి; ఉమాగిరిశస్తుతి = పార్వతీ పరమేశ్వరస్తుతి.

21. కనకశలాకలు = బంగారుకణికెలు; బోనము = భోజనము.

22. మదనామ్నాయ తదంగశాస్త్రములు = కామ శాస్త్రమును, దాని కంగము లగు ఇతర శాస్త్రములును; చిద్రసాస్పద శైవాగమము = ఆనందరసమునకు స్థానమగు శివధర్మములఁ దెల్పు శాస్త్రము; ఏకవారము = ఒక్కసారి.

23. పెక్కువ = వృద్ధి - పెరుఁగుదల; తనులతాప్రభ = తీఁగవంటి యొడలికాంతి; ఉడిగిపోవన్ = తగ్గిపోఁగా; శాంభవంబు = శివసంబంధమైనది; శైశవాపగమము = యౌవనము; అంగకంబులు = అవయవములు.

24. పుండ్రేక్షు...మతల్లి = మన్మథవిద్యయం దాఱితేఱిన గొప్ప వనిత.

25. కాణాచి = తగినస్థానము; గారాము = గారాబము, ముద్దు; భావ్యంబె = న్యాయమా? లలాంతాస్త్రకళావిధిజ్ఞులు = మన్మథకళల ధర్మమర్మముల నెఱింగినవారు.

27. సత్త్వంబులు = స్తంభాదులగు సాత్త్వికగుణములు; తెలుపఁగవలదే - వెల్లడింపవలదా? - పేరెక్కునట్లు చేయవలదా?

అగదిత+అనఁగన్ - ఇచట అకారసంధి; శతకోటి...కోటి = వజ్రకాంతి గల రత్నములు తాపఁబడిన మేడలవరుసయొక్క కాంతిపుంజము; హేళి = సూర్యుఁడు; ప్రతికోటి = సమానము. పౌరుషౌన్నత్యము = పౌరుషమున ఆధిక్యము, నిమ్నతాభావిభూతి = సంపదయందు అణఁగియుండుట.

4. శ్రీవనజాక్షి = సంపల్లక్ష్మి; జననసింధువు = పుట్టిన సముద్రము, నానావసథంబులు = అనేకములయిన గృహములు.

5. పార్థివాన్వయము = రాజవంశము; వైశ్యవీథి = వేశ్యాసంఘము; అలం. సారము.

6. గాణిక్యకలశజలనిధి=వేశ్యాకుల మను పాలసముద్రము; ఏణాక్షి= జింకకన్నులఁబోలు కన్నులుకల - అందమైన - స్త్రీ.

7. వామేక్షణ = అందకత్తె; అరోచకంబు = అరుచి.

8. తనువులెత్తిన పగిదిన్ = మూర్తీభవించిన రీతిని.

9. మనోరాజీవము = మనస్సను పద్మము.

10. పంకించిన = పూసిన; కజ్జలము = కాటుక; కంధర = మెడ.

11. మచ్చునన్ = మట్టితో; మట్టుపఱచున్ = కుదురుపఱచును.

12. సడల్పక = కదలనీయక; తారక...రతులు = తరింపఁజేయు యోగమార్గమునందు ఆసక్తి కలవారు.

13. కొక్కోక కళావిలాసము = కామశాస్త్రీయ కళావిలాసములు; వారధర్మము = వేశ్యాధర్మము.

14. ముకుందుఁడు = శ్రీకృష్ణుఁడు; నిశాకరుఁడు = చంద్రుఁడు; పృథాబ్జహితులు = కుంతీసూర్యులు.

15. చతుర్జాతివయోవనజాక్షులు = పద్మిని, హస్తిని, చిత్తిని, శంఖిని అను నాల్గుజాతుల యువతులు.

శూన్యులు కాఁగా, శివుఁడు నగ్నజంగమవేషమునఁ బోయి వారివనితల పాతి
వ్రత్యమును చెఱచెనఁట. భక్త...భుజంగుఁడు - [పూర్వము శివుఁడు తన
భక్తుఁడగు భల్లాణునిభక్తిని పరీక్షింపఁగోరి జంగమవేషధారియై యతనిభార్యను
కోరిన కథ యిం దనుసంధేయము; అంగభూషణభుజంగుఁడు = శరీరమున
పాములు నగలుగా ధరించినవాఁడు; భుజంగుఁడు = విటుఁడు.

42. మగువకు శరీర మొసఁగిన మగఁడు = అర్ధనారీశ్వరుఁ డనుట;
మగఁడు = మొనగాఁడు; మగఁడు = భర్త.

43. అమరమహీరుహంబు = కల్పవృక్షము; యమిజనులు = యోగి
జనులు.

45. కేళీసదనంబులు = విలాసగృహములు; మృగమదంబు=కస్తూరి;
చంద్రము = కర్పూరము; కాశ్మీరము = కుంకుమపువ్వు; తులాంబరములు =
చీనాంబరములు; కరండనిచయంబు = బరిణెలసమూహము; కన్యార్థముగా =
కూఁతులకొఱకు.

46. ఏయని = కొట్టని; శృంఖలా = సంకెల - గొలుసు; శంబర
జిత్తు = మన్మథుఁడు; ప్రన్ననివప్వు = చక్కని నవ్వు.

47. పక్వబింబములు = పండిన దొండపండ్లు; పుష్పమంజరులు =
పూలగుత్తులు.

48. గ్రైవేయముల్ = కంఠహారములు; వమ్ము = వ్యర్థము.

49. నెఱజాణలు = మిక్కిలి నేర్పరులు; చాతురీమహిమ = గొప్ప
నేర్పు; ఈశ్వరజ్ఞానము = శివసంబంధమైన జ్ఞానము.

50. కుమతోక్తులు = చెడ్డమాటలు; ఈండ్రింపఁ = పీడింపఁగా;
ఆరాటము = కలఁతపాటు; ఇష్టీటన్ = ఈపట్టణమున; నెమ్మి = ప్రీతి;
ఉద్యుక్తులు = సిద్ధపడినవారు.

51. సంసారాంబోధితరణి = సంసారసముద్రమునకు పడవ; కొంచుఁ
బోయెదరు = తీసికొని పోయెదరు.

28. పొరయనికరణిన్ = అంటని రీతిని.

29. రిత్తమాటలు = వ్యర్థములైన పలుకులు.

30. తరితీపులు = ప్రేమములు; చాయవాటులు = మెఱుఁగులు; గాయకములు = ప్రియములు; నైసర్గికములు = స్వాభావికములు.

31. నవపువిటుఁడు = ప్రియుఁ డగు విటుఁడు; అనువుగన్ = అనుకూలముగా - బాగుగా.

33. తొలుకారుమెఱుంగులు = తొలకరిమెఱుపులు; తర్జనోక్తి = భయపెట్టుమాట; పల్లవావళి = విటులగుంపు, చిగుళ్లసమూహము; ప్రోదిసేయక = పెంచక; అర్థము = ధనము.

34. దృఙ్మదనాస్త్రపావకున్=మారుములికవంటి చూపు అను నగ్నిని; గందపుఁగొండగాడ్పు = మలయానిలము; కూర్మితుంపరన్ = ప్రేమ యను జల్లుచే.

35. జాణలు = నేర్పరులు; చూఱవోను = కొల్లపోదు; పల్లవుల్= విటులు; పార్థివుల్ = రాజులు.

36. వెలయాండ్రపోణిమి = భోగమువారినీతి.

37. పదకోకనదారాధనంబె = పాదపద్మముల పూజయే; చిద్విగ్రహాకారస్మృతి=చిదానందరూపముయొక్క-ధ్యానము; కాణయాచి = కాణాచి-చిరకాలానుభవము కలది.

38. తమకున్ శ్రీ = మాకు సంపద.

39. అపేక్షించిన = కోరిన; చిత్తజాయత్తము = మన్మథునికి లొంగినది; కుంటెనలు = తార్పుకత్తెలు; కాయంబు = దేహము; జిహ్వక=నాలుక.

40. బోటిగేహము = చెలికత్తెయిల్లు.

41. దారు...భుజంగుఁడు=దారువనమునం దుండిన మునుల భార్యలకు విటుఁడైనవాఁడు - [తొల్లిదారుకావనమునందలి మునులు శివభక్తి

61. భంగము=అల, శకలము; సముద్భూత = పుట్టినది; అభంగుర మౌక్తికవితానము = తక్కువకాని ముత్యములసమూహము. అలం. ఉపమ.

62. ఇభరత్నము = ఐరావతము; తరురత్నము = కల్పవృక్షము; వధూరత్నము = లక్ష్మీదేవి; ధేనురత్నము = కామధేనువు; గ్లౌరత్నము = చంద్రుఁడు; అమృతరత్నము = శ్రేష్ఠమగు నమృతము; హరిరత్నము = ఉచ్చైశ్శ్రవము; రత్నాకరము = రత్నములకు నిలయమైన సముద్రము.

63 నీలవర్ణుఁడు=విష్ణువు; హేళి=సూర్యుఁడు; తిమిరంబు = చీఁకటి; జంబూఫలద్యుతి = నేరేడుపండుకాంతి. నీరదవ్రాతము = మేఘములగుంపు; పురుహూతనీలము = ఇంద్రనీలము; కజ్జలము = కాటుక; అతసీపుష్పు = నల్లయవిసిపువ్వు; ఆళిజాత = తుమ్మెదలగుంపు; సన్నిభచ్ఛాయ = సమానమగు కాంతి.

64. వచ్చిననొప్పి = దారిబడలిక; చిచ్చుఱకంటికిన్ = అగ్నిరూపమైన మూఁడవకంటికి; చిత్తజుఁడు = మన్మథుఁడు; ఒజ్జన్ = గురువును - శివుని; నింగిరచ్చన్ = అంబరసభయందు.

66. కూయి = అఱపు - మొఱ; వాటము = అనుకూలము.

67. కపాలభృద్రాజు, రాజధరుండు = శివుఁడు.

68. విడిదిండ్లు = విడిదియిండ్లు - బసచేసిన గృహములు; శ్రీకాళీద్విపేశుండు = శ్రీకాళహస్తీశ్వరుఁడు; యోషారత్నంబులు=ఉత్తమస్త్రీలు; వ్యాజము = నెపము; ఉడుగంగాఁ జేయంగన్ = పోఁగొట్టుటకు; నక్తంబులన్ = రాత్రులందు.

69. తెగి = సాహసించి; మందర...శృంగంబులన్ = మంధరము ననుకరించు శ్రీకాళహస్తిశైలముయొక్క స్వభావవిరుద్ధమగు శోభను నశింపఁజేయు (గొప్ప) శిఖరములను.

70. ఆరణికటిని = ఆరణి నది; తోఁచి = మించి; సైకతావనిన్ = ఇసుకతిన్నెయందు; అపవర్గరమావిభుఁడు = మోక్షలక్ష్మికి భర్త - శివుఁడు.

52. తొంగుండెడు = పండుకొని యుండెడు; కన్నగాండ్రు = దొంగలు; కనుఁబ్రామి = ఏమఱించి.

53. తిరుకాళహస్తిపతి = శ్రీకాళహస్తీశ్వరుఁడు; తిరుసోహంబు= దాసోహము.

54. తామ్రతాటంకములు = రాగికమ్మలు; కంథలు = బొంతలు; కప్పెరల్ = భిక్షాపాత్రలు; జోలెలు = సంచులు; కుఱుమాపుఁబుట్టములు = కొంచెము మాసిన బట్టలు; డాకేలు = ఎడమచేయి; భసితభస్త్రికలు=బూడిద సంచులు; జంగమాంగనావిలాసంబు = జంగమస్త్రీలవేషము; కాంక్ష=కోరిక.

55. తపస్విమ్రుచ్చులు = దొంగజంగములు; నచ్చి = ఇచ్చపడి; అద్దమరేయి = అర్ధరాత్రి; రెండరామడ = ఇరువదియైదుమైళ్లు; భూధర కూటములు = కొండశిఖరములు.

56. చొప్పు = మార్గము; శశిరేఖావతంసుఁడు = చంద్రశేఖరుఁడు - శివుఁడు.

57. ఇక్క=స్థానము; తాండవ...అంగదుక్ = తాండవమున ఎత్తఁబడిన పాదమునుండి పడిన అందె కలవానిని; అనారతంబు = ఎల్లపుడును.

58. నిటలోగ్రాక్షుఁడు = నొసటియందు భయంకరమగు కన్ను కలవాఁడు - శివుఁడు; కనకసభానిలయుఁడు = చిదంబరవాసుఁడు.

59. ఉచ్చరత్...స్వనము = ఎగురుచున్న జలచరముల దాఁటులచే భయంకరమగు ధ్వని కలది; ఉచ్చావచ...పటలము - ఉచ్చావచవీచీ = వివిధములగు అలలను; పాటచ్చర = దొంగలచే; హృత = హరింపఁబడిన; వియదసితపటలము = ఆకాశము కల నల్లని సమూహము కలది.

60. దరి = ఒడ్డు; గుములుకూడుక = గుంపులుకూడుకొని; కంధరములు = మేఘములు; కసరెత్తి= వానగాని యెత్తి; పూర్వాపరాహ్ణవేళలు= సూర్యోదయానంతరమును, సాయంకాలమునకు ముందును.

86. మాపు = రాత్రి; శయించుటకున్ = నిద్రించుటకు; సజ్జన గేహము=ఉత్తముల గృహము; విచారము చేసి = విచారించి - వెదకి; ఒనర్చి= నిశ్చయించి; పెన్ సజ్జ = పెద్దసజ్జ; భవాసజ్జలరాశికుంభజుఁడు=సంసార మను చెడు సముద్రమునకు అగస్త్యుఁడగువాఁడు.

87. రఘుక్షితీశ్వరుఁడు = శ్రీరాముఁడు; కెంజాయన్ = సంధ్యా రాగమును; తమిస్ర...పాదంబుగాన్ = చీఁకటి యను తీవ్రములగు బాణ ములచే తెగఁగొట్టఁబడిన పాదములు కలుగునట్లుగా; చక్రవధూధరాసుత = చక్రవాకి యను సీత; విశ్లేషవ్యథాపాది = వియోగబాధను కలిగించునది; మాయాహేమమృగంబు=బంగారు మాయ లేఁడి; అలం. రూపకము. ఉత్ప్రేక్ష.

88. పంకేరుహప్రతిబింబము = సూర్యబింబము; అజాండము=బ్రహ్మాం డము; శంకాతమఃపరంపర = సందేహము లను చీఁకటుల గుంపు; శంకర చిద్రహితమానసంబు=శంకరరూప చిదానందము లేని మనస్సు. అలం. ఉపమ.

89. తపనుఁడు = సూర్యుఁడు; పాతకపటలంబు = పాపసమూ హము; లోఁగిపఱచి = అణఁగి పోయి; పర్వి = వ్యాపించి.

90. వామాంగ...ధామాళి = ఎడమభాగమైన పార్వతి నల్లని కాంతిపుంజము; హాలాహలకాళిమంబు = విషము నలుపు; అసితచ్ఛాయ = నల్లనికాంతి; చూళికా...రుచి = పిల్లజుట్టులోని గంగానదిలోని పాచి యొక్క కాంతి; నీలిమ = నలుపు; కీలితకరటిచర్మద్యుతి = కట్టిన ఏనుఁగు తోలుకాంతి; మేచక = నల్లని; భువనలోచనుఁడు = సూర్యుఁడు; భూతే శుఁడు = శివుఁడు; సాంద్రకాంతిన్ = దట్టమగు తేజస్సుతో.

91. తిమిరదినేంద్రజాజలము = చీఁకటి యను యమునానది నీరు; పశ్చిమాశ = పడమటిదిక్కు; చెల్వ = వనిత; పద్మరాగకుంభము = కెంపు కుండ; ప్రాక్సతి = తూర్పుదిక్కను స్త్రీ; వెన్నెలవేల్పుటేటితోయము = వెన్నెల యను గంగాజలము; హేమకలశాకృతిన్ = బంగారుకుండరీతిని.

అణిమాదిసిద్ధులు = అణిమ, మహిమ, గరిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము, ఈశిత్వము, వశిత్వము అనునవి.

72. కపిరాజు = కోఁతులఱేఁడు; ఉద్వసింపఁబోన్ = ఉద్వాసన చేయఁబోఁగా; తక్కినన్ = తప్పిపోఁగా.

73. తివిసినన్ = లాగఁగా; మోకారించుక = మోకరించుకొని; భేదిలకున్నన్ = కదలకపోఁగా.

74. ఉక్కు = బలము; ఉరులు = తొడలు; కెంపు = కోపము.

75. నతదిక్పాలుఁడు = నమ్రులగు దిక్పాలకులు కలవాఁడు - శివుఁడు; తఱులువడుటయున్ = మాంసఖండములు పడఁగా.

76. రోసి = అసహ్యముచేసికొని.

77. భక్తమరున్నెచికి = భక్తుల కామధేనువు.

79. ఇంద్రజుఁడు = వాలి; పొరలఁగన్ = దుఃఖింపఁగా; విరతి = ఇష్టములేకుండుట.

80. గోత్రభిత్తనయుఁడు = ఇంద్రపుత్రుఁడు - వాలి.

81. నిర్ఝరము = ప్రవాహము.

82. దవాగ్నివ్యథ = కార్చిచ్చుబాధ; పంక...త్రిదశుల్=విష్ణువు, బ్రహ్మ మున్నగు దేవతలు; ఇమ్ములన్ = సుఖముగా.

83. అయోమయసాధనములు = ఇనుపపనిముట్లు; వ్యాధులు = బోయలు; వన్యాశనంబులు = అడవిలో లభించు ఆహారవస్తువులు; దృశ్యమగువారు = కనఁబడువారు; నిధివ్రజంబు = నిధుల సమూహము.

84. వాసవసుతుఁడు = వాలి; గాసిఁబడి = దుఃఖించి; బలు నిట్టూర్పులునేసి = పెద్దనిట్టూర్పులు విడిచి.

85. వాణీశుఁడు = బ్రహ్మ; క్ష్మాభృద్వ్యాళుఁడు=శేషుఁడు; రామల్ = స్త్రీలు.

101. అరిష్టసాధ్వసము = దుశ్శకునముల భయము; చెల్లియల్ = చెల్లెలు; అప్పా = అక్కా! కన్నె = కన్నియ, అక్క యనుట; అప్పయ్య= తండ్రి.

103. కుఱుబోడతలల = చిన్న గుండ్రని తలలు గల; గండ... కుండలములు = చెంపలపై కదలుచున్న రాగికుండలములు; ధాతురాగాంగ వస్త్రములు = కావిగుడ్డలు; తీవ్ర ధావనంబు = ఎక్కువగాఁ బరుగెత్తుట, ద్రవిళజంగమవేషంబులు = తమిళనాటిలోని జంగముల వేషములు.

104. ఆకులతంబొందక్ = కలఁతపడఁగా; ఏకాకులు = ఒంటరిగాండ్రు.

105. మదనారి = శివుఁడు.

107. కరుణాతోయనిధి = దయాసముద్రుఁడు; తుహినాంశుధరుఁడు = శివుఁడు; ప్రచింత = ఎక్కువ విచారము.

108. నెట్టుకొని = పూనుకొని; జీవులం...గట్టు = దక్షిణ కైలాసము; సమీరకుమార = పిల్లవాయువులు; సోనలు = ప్రవాహములు; తానములు = చోట్లు; మధుపవితాన = తుమ్మెదలగుంపు; పటీరతరు = చందనవృక్షము; నీవారముష్టింపచ = యోగులు; శైవభారతీ పరిచయధురీణ = శైవాగమ తత్త్వవేత్తలు; వ్యాహార = పలుకుచున్న; తృణీకృత = తిరస్కరింపఁబడిన - తక్కువచేయఁబడిన; గగనమణి = సూర్యుఁడు; ఘృణి = కాంతి; హరిప్రభృతి = సింహము మొదలైన; గిరిదరీభవ = కొండగుహల నుండి పుట్టిన; రసాల = తీయమామిడి; సాల = మద్ది; హింతాల = ఈఁత; జంబూ = నేరేడు; జంబీర = నిమ్మ; కపిత్థ=వెలగ; పెడకడలక్ = వెనుకభాగములందును; కుంభ...కన్యా = సువర్ణముఖరీనది; గంగోత్తమాంగలింగాంగరాగీకృత = శివలింగము మైపూఁతగాఁ జేయఁబడిన; గంధసార = చందనము; ఘనసార = కర్పూరము; సంకుమద = జవ్వాజి; మృగమద =

92. కాముకహృద్దధి=కాముకుల మన స్సనెడి పెరుఁగు; బువ్వము= ఆహారము; పర్వము = పండువు; మవ్వము = కోమలత్వము; ఉత్పలశ్రీమతి= కలువకన్నె; చకోరమహిషీమధుపాళి = ఆఁడుచకోరములు, తుమ్మెదలగుంపు; యామవతీశబింబము = చంద్రబింబము; ప్రభాళి పెక్కువ = ఎక్కువ కాంతి సమూహము.

93. గొజ్జు = గొజ్జు, ముద్ద; కాను = నీరు కలియని మజ్జిగ.

95. తారు = తాము; రాజకళాధరుఁడు = శివుఁడు.

96. తారాప్రోష్ఠులు = నక్షత్రము లను చేఁపలు; కాలసూతుఁడు= కాల మను జాలరి; ప్రాహారంభంబు = ఉదయము; నులివాయన్ = చిక్కిపోవునట్లుగా; ఈఁదాఁటన్ = తడియాఱఁగా; జాలము = వల; శోభాకించనత్వంబునన్ = ఎక్కువ కాంతితో; తారానాయక మండలంబు = చంద్రబింబము; అస్తగ్రావకూటంబు = అస్తపర్వత శిఖరము.

97. కానచిచ్చు = దావాగ్ని; కుసుంభము = ఒక విధమైన ఎఱ్ఱని రంగు; కూఁకటిరత్నము = చూడామణి; అబ్జరమ = తామరసంపద; తేఁకువ వెంట = ధైర్యపురుషున్న; దినేంద్రుఁడు = సూర్యుఁడు.

98. భక్తస్వాంతనిశాంతుఁడు = భక్తుల మనస్సు గృహముగాఁ గలవాఁడు; నిశాంతసపర్య = ప్రాతఃకాలపూజ; ఆశాంతములన్ = దిగంతములందు.

99. సత్త్వకులము = క్రూరమృగములగుంపు; కాఁడి = నాటి; సరస్తటంబు = కొలనియొడ్డు.

100. ఇచ్ఛావృత్తిన్ = స్వేచ్ఛగా; కాంతారంబుల్ = అడవులు మాపటిసందునన్ = మాపటి యీ లోపుగా.

115. జ్ఞానపుష్పకలిక = జ్ఞానప్రసూనాంబ. ఈశ = పార్వతి; యమాశ = దక్షిణదిక్కు; వెండిమల = వెండికొండ - కైలాసము.

116. రుద్రాక్ష స్రగలంకృతుల్ = రుద్రాక్షమాలలచే అలంకరింపఁ బడినవారు; పంచ...స్వాంతులు = పంచాక్షరీమంత్రము ననుసరించి మేల్కొనిన మనస్సులు కలవారు; అంగ...ద్రాఘిష్ఠులు = మదనుని జయించిన శివుని పూజాకృత్యమున ఎక్కువగా తత్తఱపడువారు - ఆసక్తికలవారనుట; భద్రాకారులు = శుభస్వరూపము కలవారు.

117. మొగలేటన్ = సువర్ణముఖరీనదిలో; జంబాలము = బురద; ఎడలున్ = పోవును; సన్నము = తక్కువ; అష్టపాశక్లేశము = దేశాంతర గమనము, భార్యావియోగము, ఆపత్కాలమున బంధుదర్శనము, ఉచ్ఛిష్ట భక్షణము, శత్రుస్నేహము, పరాన్నమునకు ఎదురుచూచుట, మోసము, లేమి అను పాశరూపము లగు ఎనిమిది కష్టములు; కలధౌతగిరి = కైలాస పర్వతము; సుకరము = సులభము.

118. కుంభ...కన్యకన్ = అగస్త్యపుత్రిక యగు సువర్ణముఖరీ నదియందు; తీర్థమాడి = స్నానముచేసి; సిక్తములగు వస్త్రముల్ = తడి బట్టలు; ధౌతపటంబులు = మడుగుబట్టలు; సైకతవితర్దికలు = ఇసుక తిన్నెల పీఁటలు; కమలాసనస్థులై = పద్మాసనములు వేసికొన్నవారై.

119. అక్షరుఁడు = శివుఁడు; పంచాక్షర పూతభూతి=పంచాక్షరీ జపముచే పవిత్రమైన విభూతి; విహితాంగములన్ = ఆ యా యవయవము లందు; క్షయము = నాశము.

120. ద్రవిళకవి = నక్కీరుఁడు; అన్య...దూరులు = వేరే ఆలోచనలకు, ప్రసంగములకును దూరముగ ఉండువారు; భవభవనద్వారము = శివాలయద్వారము.

కస్తూరి; ఆమోదంబు = పరిమళము; మాకంద = మామిడి; కర్ణికార = కొండగోఁగు; నమేరు = సురపొన్న; మాలూర=మారేడు; కుటజ=అంకుడు; వకుళ = పొగడ; శీతల వాతపోతంబులు = చల్లని పిల్లవాయువులు; పథి ప్రయాసంబు = దారి బడలిక; పంచాస్యంబు = సింహము. అయిదు ముఖములు కల శివుఁడు కలది; నటన్నీలకంఠంబు = నాట్యముచేయు నెమిళ్లు కలది, నటించు శివుఁడు కలది; ఆశ్రిత...కిరాతంబు = ఆశ్రయింపఁబడిన సాలెపురుగు, పాము, ఏనుఁగు, కిరాతుఁడును కలది - ఆశ్రయింపఁబడిన శ్రీ, కాళ, హస్తి, తిన్నఁడు (అను) శివభక్తులు కలది; సమున్నత...ఖతలంబు = మిక్కిలి యెత్తయిన తాళ్లచే ఒరయుచున్న గగనభాగము కలది; శతమఖావధి = ఇంద్రుఁడు అవధిగాఁ గల; నిర్జరలోచనాగోచరంబు = దేవతల కన్నులకును గోచరము కానిది; భాగధేయంబు = భాగ్యము; గణనాతీత ప్రభావంబు = లెక్కింపరాని గొప్పతనము కలది; ఎడపడని = హద్దులేని; ఒడయనిఁ = ప్రభువును - శివుని; సంగడిఁ = కలిసి; అంతర్ధానంబవ ధరించిన = మాయముకాఁగా.

109. జంగమాకృతి విభూతిఁ = జంగమాకార సంపదతో; మఱుంగు = అడ్డు - మాయము.

110. అంతకాంతకుఁడు = యమునికి యముఁడు - శివుఁడు.

111. అడఁగెఁ = పోయెను; కల్పసాలము = కల్పవృక్షము; ఉప్పెనఁబోయెఁ = వరదలో కొట్టుకొనిపోయెను. పరుసవేది = పట్టినది బంగారముచేయు మూలిక; అపవర్గము = మోక్షము.

113. సవాత్సల్య...మనీష = వాత్సల్యముతోను, కనికరముతోను కూడిన బుద్ధి.

114. కేతకీద్వీపవతి = సువర్ణముఖరీనది; దుర్గాధరాధరము = దుర్గ పర్వతము; ఘనము = గొప్పది.

చలించుచున్న; లేటి వెడలుపాటిచూపుల వెఱపు = లేడియొక్క వెడల్పై యిన చూపుల భయము; చుట్టఱికంబు = బంధుత్వము - సామ్యము; మానుపు = మాన్పుచున్న - భయము పోఁగొట్టు; నానుపు...నివాళికలు = హిమాలయపుత్రిక యగు పార్వతి వాలుఁజూపుల యారతులు; శంకరినెల వంక = పార్వతిభూషణ మగు చంద్రలేఖ; పంకజ మిత్రమండలంబు శంక= సూర్యబింబ మను సందేహము; అంకురింపఁజేయు = కలిగించు; వట్రువ బొట్టు = గుండ్రని చుక్కబొట్టు; అడంగిన కతంబునన్ = కప్పఁబడి కాన రాని కారణమున; సైకత నితంబలు = యువతులు; కామ...దహనంబు = కామ మను పాపాటవీదాహము; ఆఱ = సగము; చుఱుకుఁగంటిమంట = శివుని మూఁడవ కంటి మంట; కెంపు = ఎఱుపు; నీలరోలంబజాలనీలిమ = నల్లనికేశపాశపు నలుపు; పాటల జటాజూటపాటలత్వంబు = ఎఱ్ఱని కపర్దపు ఎఱుపుకాంతి; దివసావసాన సమయము = సంధ్యాకాలము; ప్రియుంబాసి= ప్రియుని విడిచి; ఉభయ...సముదయంబులు - ఉభయ తనుప్రభా = రెండిటి దేహకాంతి యను; విభాకరతనయా నభోనదీ = యమునా గంగల; సంభేద = వేఱుపాటున; సముద్భవ = పుట్టిన; విశదకుముదసముదయం బులు = తెల్లకలువల గుంపు; జక్కవ = చక్రవాకము; విమలదుకూలము = తెల్ల పట్టువస్త్రము; తొడిఁకి పట్టు = అంకించి పట్టుకొను; అభంగురాలింగ నంబు = గాఢమైన కౌఁగిలి; నిజాంగన = తన భార్య; తొడవులు = నగలు; విషానలధూమంబులు = విషాగ్నుల పొగలు; సడలింపఁదలంచు = తీసివేయఁ దలంచు; అగజ = పార్వతి; సొబగు = అందము; వామ...లలామ = దేహ మున ఎడమభాగమైన పార్వతి, అన్నువసెన్నడుము = సన్నని అందమైన నడుము; నెలవు = స్థానము; అంగజభంగంబు = మన్మథుని నాశము; కాల కూటకాళిమ = విషపునలుపు; కంఠసరాంతర = కంఠహారములోని; పురందర

121. మొగము నెత్తమ్ములు = ముఖపద్మములు; సోయగము = అందము; అదుటు = ఉబుకు - తీవ్రత; తుఱఁగలింపన్ = ప్రకాశింప; విత్తరము = ప్రకాశము.

122. తొల్లిక = పాఱవంటి సాధనము; వసుంధర = భూమి; ననల్ = పూవులు; కొనలు = తీఁగలు.

123. కళికావితానము = మొగ్గతోడుగు; ప్రస్వేదవారి కణములు= చెమట బిందువులు.

124. నీలాంబుదము = నల్లని మబ్బు.

125. కదియన్ = సమీపింపఁగా.

126. ఘనతమోగ్రంథులు=గొప్ప చీఁకటి ముడులు; జవభాషలు = తొందరతోడి మాటలు; పుండరీక...అంగుఁడు - పుండరీకభవాండ = బ్రహ్మాండ మనెడి; కరండకుహర = గుహవంటి బరిణెలో; బహిరబహిః = లోపలను, వెలుపలనుగూడ; అహరహః పూర్త = దినదినము పూర్తమగు; భావనాదిక = మననాదులచే; ప్రకాశాంగుఁడు = ప్రకాశించు దేహము కలవాఁడు.

127. దైన్యంబు = దీనత్వము; ఒక దేహమై = ఇద్దఱు నొక్కరూపయి - అర్ధనారీశ్వరుఁ డై.

128. మిన్నేటిసీటన్ = ఆకాశగంగాజలమున; తెరలు తెరలై = అలలు, అలలుగా; ఎగసి = ఎగిరి; హత్తి = అత్తుకొని, ముత్తియంపుసేసలు = ముత్యాలతలఁబ్రాలు; తెఱఁగొప్పుచున్న = అందమై యున్న; మెఱచి = మెఱసి; మెఱపునొఱపు నెఱపు = మెఱుపుయొక్క అందమును కలిగించు; కేతకీదళంబు = మొగలిఱేకు; జడియు = తొలఁగిన; నెలవంక=చంద్రుఁడు; సుధాలవంబులు = అమృతబిందువులు; చదలేరు = గంగానది; తలఁకెడు =

137. గండూషించి = పుక్కిలించి; చప్పి = పీల్చిపిప్పిచేసి; నిక్షేపించి = దాఁచి; నూఱుక = నూఱుకొని; ఉల్లంబు = మనస్సు; గాంగేయము = బంగారము; ఒరసి = గీటుపెట్టి; చెలఁది = సామెపురుగు; ఇభము = ఏనుఁగు; ఎఱుకు = తిన్నఁడు.

138. జంగమలింగము = కదలుచున్న (జంగమరూపుకల) శివుఁడు; అంగభవుఁడు = మన్మథుఁడు.

139. పద్మసూతి = బ్రహ్మ; మదంబు = అహంకారము; ఊర్ణనాభుఁడు = బ్రహ్మకొడుకు, సాలెపురుగు.

141. ఎన్నక = లెక్కింపక - తలఁపక; తుది = అంతము-శాపాంతము; వేధ = బ్రహ్మ; విధూతవిరోధచిత్తుఁడు = పోయిన విరోధము కల మనస్సుకలవాఁడై.

142. ధిషణ = బుద్ధి; లూత = సాలెపురుగు.

143. అగజేశుఁడు = శివుఁడు; ఎఱుక = జ్ఞానము.

144. బిల్వకద్రుమము = మారేడుచెట్టు; నిజ... ప్రవీణత = నీవలని దారముచే వస్త్రముల నేయఁ నేర్పు.

146. అలిగి = ద్రోహము తలఁచి.

147. ద్విదంతవనము = గజవనము; మాలూరద్రు = మారేడుచెట్టు.

149. వేణు...పుటి = వెదురుబద్దలతో చేయఁబడిన పూలసజ్జ; శ్రీకంఠుఁడు = గరళకంఠుఁడు - శివుఁడు.

150. కేతకీతటిని = సువర్ణముఖరి; తత్పయో... దేహుఁడు=అందలి నీటిచే కడుగఁబడిన శరీరము కలవాఁడు; కల... గేహుఁడు = కైలాసనగనివాసి; అంతనుండి = అదిమొదలు.

151. అవార్యంబు = అడ్డరానిది; సాయుజ్యము = మోక్షము.

నీలనీలిమ = ఇంద్రనీలపు నీలిరంగు; ప్రచండ...పాదంబు = భయంకరమగు తాండవమున బ్రద్దలుచేయఁబడిన బ్రహ్మాండము గల పాదము; యోగీశ్వరో పాస్య...పాదంబు = యోగీశ్వరులచే ధ్యానింపఁబడు నాట్యరహస్యముచే నొప్పు పాదము; ప్రమోదాపాదకంబులు = సంతోషమును కల్గించునవి; ఎదురుకట్టన్ = కట్టెదుట; అవనీతలంబు=భూమి; కన్నియలక న్నెఱింగి = కన్యల యాశయము తెలిసికొని; దాక్షాయణి = పార్వతి; సాయుజ్యంబు = మోక్షము.

129. దేవస్థానము = దేవాలయము; పురంధ్రీరత్నముల్ = స్త్రీలు; చేతోవైకల్యము = మనస్సులో కలఁతపాటు.

130. స్థానమువారు=ఆచోట నున్న వారు; వెఱఁగు=ఆశ్చర్యము; అంబరవాణి = ఆకాశవాణి.

131. వార...మహిమ=భోగమువనితల హద్దులేని శివభక్తిమహిమ; అలవి = సాధ్యము.

132. మమతాజడధీజడధినిమగ్నత = మమత్వముచే మందమైన బుద్ధి యనెడు సముద్రమున మున్గుట, మోక్షసింధువు = ముక్తి యను సముద్రము.

133. శివగేహంబు = శివాలయము; సీమంబు = స్థానము; శబర సమ్రాట్ = తిన్నఁడు; ప్రియధామముల్ = ఇష్టమైన చోట్లు; నిశ్శ్రేయసంబు = మోక్షము.

134. కృతపుణ్యులు = పుణ్యాత్ములు; తలఁకు = చలనము.

135. ఏలికసానులు = యజమానురాండ్రు.

136. పరిణామము = మార్పు; భావము = అభిప్రాయము.

161. అధోభువనంబు = పాతాళము; వికలత్వము = కలతపాటు.

162. తాల్మి = ధైర్యము.

163. ద్విజిహ్వాంబు = పాము; తారాగంబు, అవాచీనము = దక్షిణ. కైలాసపర్వతము.

164. ఆహావము = యుద్ధము.

165. అంతరాయనిధానములు = విఘ్నములకు నిధులు.

167. ఘర్మజల = చెమటనీరు; ఏకతంబునన్ = ఏకాంతముగా.

168. చేతస్తదువృత్తి = మనస్సుయొక్క కొంచెపుతనము; వాస్తువు= గృహము - కేళీగృహము; కస్తి = దుఃఖము.

171. మత్సరంబు = మాత్సర్యము - పగ.

172. వాతాశనము = పాము; గంధనాగంబు = మదపుటేనుఁగు.

173. మాలూరచ్ఛదనములు = మారేడుపత్తిరి; కేతక్యాపగ = సువర్ణముఖరీనది.

174. కరటిగ్రామణి = మదగజము.

177. దివిజేశతనూభవుఁడు = ఇంద్రపుత్త్రుఁడు - అర్జునుఁడు. ముక్తాశనుఁడు = ఉపవసించినవాఁడు; ప్రాగ్వరముఖ్యులు = ఇంద్రుఁడు మున్నగువారు.

178. కేకిపింఛపుఁద్రాటిచుట్ట = నెమలిపురి వెంద్రుకలతో పేనిన దారపుచుట్ట; బిసరుహహితరేఖ = చంద్రరేఖ; పీఁకె = నాగస్వరము మున్నగువాని చివర ఊదుటకుపయోగించు సాధనము; శ్రుతిఫణి = చెవి పోగుగా నున్న పాము; తామరలు = తామరపూసలు; ఒడదోలు = తోలు చొక్కా. జాగిలములు = వేఁటకుక్కలు; భర్గుఁడు = శివుఁడు; చొరఁగన్ = ప్రవేశింపఁగా.

152. దీధితులు = కాంతులు; తను.. గుహాలు = చీకటిచే ఆక్రమింపఁబడిన గుహాలు.

153. భావభవుఁడు = మన్మథుఁడు; అళికేక్షణము = నొసటికన్ను; సాను = కొండచరియ; జగత్త్రయగాహకము = ముల్లోకములను నిండినది.

154. శాద్వలములు = పచ్చికచిగుళ్లు; దంతిముఖవాహనము = వినాయకుని వాహనమైన యెలుక; కుధర...తటంబులన్ = ఆకొండచరియలందు జాఱు (ప్రవహించు) చున్న గంగానదియొడ్డులందు.

155. అనవరత = ఎల్లప్పుడు; కూడుక = కూడుకొని; సంభేదశంకన్ = నదీసంగమ మను భ్రాంతితో.

156. పారదము = పాదరసము; కుముదినీపతికాంతి = వెన్నెల; ముక్తి...గతిన్ = మోక్షలక్ష్మియొక్క విలాసార్థమయి వెన్నెలగుంపుతో చేయఁబడిన మేడవలె.

157. అంభోజ...స్తంభంబు=బ్రహ్మాండ మను గృహము నాలుగిండ్ల వాకిట ప్రకాశించు స్థలమునందలి మనోహరమగు స్తంభము; రజతశైలము = కైలాసము.

158. రాజహంసము బ్రహ్మవాహనము; గంధగజ మింద్రుని వాహనము; మేఁకపోఁతు అగ్నివాహనము; కాసరము యమునివాహనము; నరుండు కుబేర వాహనము; నక్రము వరుణ వాహనము; ఇఱ్ఱి (జింక) వాయువు వాహనము; గుఱ్ఱము నిర్‌ఋతి వాహనము; ఎద్దు ఈశానుని వాహనము.

159. తొంగిలి = వాలి; క్రొన్నెలవిరి = నెలవంక యను పూవు; శేష, కర్కోటక కంబళాశ్వతర తుంబురుకాళములు సర్పవిశేషములు; శ్రవములు = చెవులు; చిలువకులము = పాములగుంపు.

160. దైత్యభేది = విష్ణువు.

190. మల్లచఱచికొనుచున్ = భుజములు తట్టుకొనుచు. మహి = భూమి; అప్పళించి = చఱచి; తెఱపి = అవకాశము.

191. ఒడిసిపట్టుక = చిక్కించిపట్టుకొని; ఊదిన = నొక్కిపెట్టిన; విఱియన్ = విఱుగఁగా; అక్క = అమ్మ; హెచ్చుకుందు = ఎక్కువ. తక్కువ; హరిహయసుతుండు = అర్జునుఁడు.

192. సింధురార్భకము = ఏనుఁగుపిల్ల; గాండీవి = అర్జునుఁడు; కద. నంబు = యుద్ధము.

193. వైకుంఠుఁడు = విష్ణువు; ద్రుహిణుఁడు = బ్రహ్మ; వామసీ. మావరోధాకారుండు = ఎడమవైపు భార్యారూపము కలవాఁడు - అర్ధ. నారీశ్వరుఁడు; కాకోదరము = పాము; వళక్ష = తెల్లని; కరాళుండు = భయంకరుఁడు.

194. సకలాదిత్యులు = సమస్తదేవతలు; కాత్యాయని = పార్వతి; అభీష్టము = వరము.

195. మదీ...నీకంబులు = నా యజ్ఞానమువలనఁ బుట్టిన అప. రాధసమూహములు; ప్రభా...శ్లేష్మము = కాంతివర్షధారలను వర్షించు. ప్రళయకాలమేఘ మగు పాశుపతాస్త్రమంత్రరాజము.

196. భక్తదురాశాపాశలవిత్ర = భక్తుల దురాశలను త్రాళ్లకు కొడ. వలి యగువాఁడా!

197. కాంక్షఁజేసితి = కోరితివి; మృగహంత = కిరాతుఁడు; ఆఖేట. కము = వేఁట; ఫల్గునుఁడు = అర్జునుఁడు.

201. సాహిణి = అశ్వపాలకుఁడు; పల్లన = పల్యాణము - జీను; సారంగజవంబు = జింకవేగము; చిద్వనధి = ఆనందసముద్రము.

179. కాకోలాశనుఁడు = గరళము భుజించు శివుఁడు; మాయా కోలము = మాయపంది; కోలాంగూలకేతుఁడు = గోలాంగూలమగు హను మంతుఁడు జెండాగా కలవాఁడు.

180. విహ్వాలత = కలఁతపాటు; తూణముల్ = అమ్ములపొదులు; ధూర్జటి = శివుఁడు; విజయుఁడు = అర్జునుఁడు.

181. ఏసిన = ప్రయోగించిన; ఇరుబరులు = రెండుప్రక్కలు; కిరి = పంది; నట్టువ = నాట్యముచేయు ఆడుది; తిరుపుగొనుట = తిరుగుట.

182. కాఁడఁగ = నాటగా; తివియఁగ = లాగుటకు.

183. బిరుదు = గొప్పది; నరుఁడు = అర్జునుఁడు; తచ్ఛరములఁ = వాని బాణములచే.

184. తాను = నేను; కిటుకై = కపటముచేయువాఁడై; భీముఁడు= శివుఁడు; భీమాహవకేళి = భయంకరమైన యుద్ధక్రీడ.

185. సూనశరారి = మన్మథునిశత్రువగు శివుఁడు; నముచిసూద నుఁడు = ఇంద్రుఁడు; భానుఁడు = సూర్యుఁడు; భానుపరంపర = కాంతి పుంజము.

186. చెంచు = బోయ; ధనంజయుఁడు = అర్జునుఁడు; చీరికిఁ గైకొనక = లెక్కచేయక; పురభేది = శివుఁడు; నీతి = పద్ధతి.

187. తూణము = అమ్ములపొది; అంబకము = బాణము; సహస్రాక్ష సుతుండు = ఇంద్రపుత్రుఁడు - అర్జునుఁడు; విశిఖాసనము = విల్లు; పాటలఁ= ఎఱ్ఱని.

188. వేడిదము = బెట్టిదము - గొప్పది; క్రీడి = కిరీటి.

189. కోదండంబులు = విండ్లు; అంసము = మూఁపు; రోదోం తంబు = భూనభోఽంతరాళము; అట్టహాసములు = పెడనవ్వులు; మల్లసంగ రము = మల్లయుద్ధము.

206. వటక్షమాజవాస = మఱ్ఱిచెట్టు నివాసముగాఁ గలవాఁడా! భేదవాదివాదఖండితా = కుత్సితు లగు భేదవాదులవాదములను ఖండింపఁ జేయువాఁడా! జటా...మండితా - జటాకుటీవిటంక = జడ యను కుటీరపు ముంజూరున; లగ్న = లగ్నమైన; చంద్రఖండ = నెలవంకచే; మండితా = అలంకరింపఁబడినవాఁడా! కిటీపటీభవద్దిగంత = ధరించు వస్త్రముగా నున్న దిగంతములు కలవాఁడా! - దిగంబరుఁడా యనుట. కాలకూటఘస్మరా = హాలాహలమును మ్రింగినవాఁడా! నటత్...స్మరా = నాట్యముచేయు అగ్నిమయ మగు చూపుచేత జయింపఁబడిన మన్మథుఁడు కలవాఁడా!

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1966. కాపీలు 2000.

202. అంతక......తాత్మన్ = దక్షిణకైలాసపర్వతవిహారముచే సంతోషించు మనస్సు కలవానిని; సరోరుహాదృగంబకుఁడు = విష్ణువు బాణముగాఁ గలవాఁడు; ధరారథుఁడు = భూమి రథముగాఁ గలవాఁడు; సరోజభవసారథి = బ్రహ్మ సారథిగాఁ గలవాఁడు; సారస...శరీరుఁడు - సారసహితేందు = సూర్యచంద్రులు; ధరణీ. రస, హుతాశన, సమీర, ఖ = పృథివి, నీరు, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము అను పంచ భూతములు; మహేశ్వరశరీరుఁడు = యజమానుఁడు అను ఎనిమిది దేహములు కలవాఁడు - అష్టమూర్తి; తుషారగిరిపుత్రి = పార్వతి.

203. నభోనది = ఆకాశగంగ; తిరుకాళహస్తీశుఁడు = శ్రీకాళహస్తీశ్వరుఁడు; ఆఖువాహుఁడు = ఎలుక వాహనముగాఁ గల వినాయకుఁడు.

204. నీవారాగ్రశిఖాంత = వరివెన్నుచివరివలె (పింగళవర్ణము గలిగి)యున్న జడల చివరిభాగములు కలవాఁడా! నీవారముష్టింపచులు = యోగులు; రూఢ...కవాటా - రూఢ = స్థిరమగు; భేదప్రతిష్ఠావష్టంభ = భేదభావమువలని గర్వమువలన; విజృంభిత = చెలరేఁగిన; అననవికార్యద్వాక్కవాటా = ముఖవికారము కలిగించు మాటలను తలుపగువాఁడా - నిరోధించువాఁడా అనుట. జన్మ...సంహారకా = జన్మము, ముదిమి, చావు, ఆపద, నాశము మున్నగు కష్టములను నశింపఁజేయువాఁడా!

205. బంధత్రయనాశక = ప్రారబ్ధ, సంచిత, ఆగామికర్మబంధములను మూఁడు బంధములను నశింపఁజేయువాఁడా! భవ...బంధుర = సంసారబంధము మున్నగు బంధముల సమూహమును బంధించు విద్యచే మనోహరుఁడగువాఁడా! సమస్త...రేశ = సమస్తప్రాణు లను సేనాసమూహమునకు నాయకుఁ డగువాఁడా! కల్పమహీజము = కల్పవృక్షము.